

II. sjezd Svazu československých spisovatelů

22. – 29. 4. 1956

svazek I
(protokol)

Michal Bauer (ed.)

AKROPOLIS

II. sjezd Svazu československých spisovatelů

22. - 29. 4. 1956 (svazek I - protokol)

Michal Bauer (ed.)

AKROPOLIS

II. sjezd Svazu československých spisovatelů

22. – 29. 4. 1956
(svazek I – protokol)

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Svaz československých spisovatelů. Sjezd (2. : 1956 : Praha, Česko)

II. sjezd Svazu československých spisovatelů : 22.-29. 4. 1956 / Michal Bauer (ed.). –

1. vyd. – Praha : Akropolis, 2011

Obsahuje: sv. I, (protokol) – sv. II, (přílohy)

ISBN 978-80-87481-04-2

821.162.3 * 821.162.4 * 304.2/.4 * 82:316.3 * 82:32 * 72/76:316.75 * (437)

– Svaz československých spisovatelů. Sjezd (2. : 1956 : Praha, Česko)

– česká literatura – 1948-1968

– slovenská literatura – 1948-1968

– kulturní politika – Československo – 1948-1968

– literatura a společnost – Československo – 1948-1968

– literatura a politika – Československo – 1948-1968

– umění a ideologie – Československo – 1948-1968

– sborníky konferencí

82 – Literatura. Literární život [11]

Lektorovali:

doc. PhDr. Jiří Brabec, CSc.

prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.

Vychází v rámci grantového projektu podporovaného Grantovou agenturou ČR

Kodifikace a variace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století

GA ČR 405/08/0090

© Michal Bauer, 2011

© Graphic & Cover Design Zdeněk Trinkewitz, 2011

All images all rights reserved!

© Filip Tomáš – Akropolis, 2011

ISBN 978-80-87481-04-2

ISBN 978-80-87481-29-5 (PDF)

Úzkost spoluviny

II. sjezd SČSS jako pokus o vzdor vůči moci¹

Konec 2. světové války přinesl změny v životě celé společnosti a do nové situace se dostala i základní spisovatelská organizace – Syndikát českých spisovatelů (SČS) –, která ihned navázala na činnost spolku existujícího již několik desetiletí. Za jeho počátek lze považovat mimořádnou valnou hromadu Syndikátu českých spisovatelů, která se sešla již 16. 12. 1918 v Praze v Obecním domě (přítomno bylo 84 členů, předsedou byl zvolen K. V. Rais). Byla to organizace stavovská (ve stanovách a v zápisu z této mimořádné valné hromady mj. stojí, že Syndikát má hájit autorská práva na literární díla členů spolku a českých spisovatelů – posléze i hudebních skladatelů – vůbec, dále pečovat o úpravu řádných poměrů nakladatelských, zastupovat členy při jednání s redakcemi, nakladateli, vydavateli atd.). Postupně docházelo ke změnám názvu této organizace i změnám na místě předsedy; v období 2. světové války se nazývala Syndikát českých spisovatelů a hudebních skladatelů a v roce 1944 měla 737 členů; ve válečných letech role Syndikátu stoupla, neboť měl pro umělce větší charakter ochrany vzhledem k pracovnímu a později totálnímu nasazení. Dále se Syndikát v roce 1945 hlásil k činnosti Národního revolučního výboru spisovatelů (Bedřich Václavek, Vladislav Vančura, František Halas, Václav Černý) za 2. světové války. Předsedou SČS se stal v roce 1945 František Halas. Syndikát pracoval nejprve podle Stanov spolku Syndikát českých spisovatelů a hudebních skladatelů z roku 1941, které byly nahrazeny Stanovami Syndikátu českých spisovatelů z roku 1947. Vedle SČS existovaly další spolky či organizace sdružující spisovatele, například Literární odbor Umělecké besedy (vydával mimo jiné časopis *Listy* a pořádal v říjnu až prosinci 1947 cyklus osmi večerů *Mladá literatura*), Kruh českých spisovatelů, Moravské kolo spisovatelů, Sdružení moravských spisovatelů či Spolek beletristů Máj, které však většinou nepřetržily dlouho po únoru 1948 (tzv. likvidační schůze Kruhu českých spisovatelů se například konala 1. 4. 1948). Syndikát připravil pětidenní sjezd českých spisovatelů, který se konal v červnu 1946; na něm se již projevil posun od stavovské organizace v organizaci ideovou.²

-
- 1 Tento text pouze shrnuje základní události související s přípravou a uspořádáním sjezdu SČSS v roce 1956. Z důvodu již tak značného rozsahu této publikace bylo nutno se omezit na základní informace k tématu, které by vyžadovalo spíše samostatnou knižní monografii.
 - 2 Sjezdové materiály, referáty a diskuse byly publikovány ve svazku *Účtování a výhledy. Sborník prvního sjezdu českých spisovatelů* (Praha, SČS 1948) redigovaném Janem Kopeckým. V úvodu tohoto sborníku je symbolicky otištěno prohlášení Národního revolučního výboru spisovatelů Spisovatelé a hnutí národně revoluční (s. 7–10); podruhé byl tento text publikován v časopise *Orientace* 1, 1966, č. 1, s. 83–85.

Tento posun pokračoval i nadále: v průběhu roku 1948 byla připravována přeměna Syndikátu českých spisovatelů ve Svaz československých spisovatelů (SČSS). Šlo o záležitost politickou, o čemž svědčí i to, že probíhala pod dohledem ÚAV NF.³ Zároveň docházelo k tzv. probírce členstva z hlediska kvalitativního a kulturněpolitického a byla zvolena přípravná komise pro reorganizaci SČS, která pracovala též na vytvoření stanov SČSS.⁴ Za základ byly přijaty stanovy Svazu sovětských spisovatelů, včetně politické preambule, ačkoli byly k dispozici Stanovy Syndikátu českých spisovatelů z roku 1947. Za nejvyšší orgán Svazu československých spisovatelů byl vyhlášen sjezd, který se měl konat každé tři roky, což však nebylo nikdy v historii SČSS realizováno. Sjezd měl stanovit tzv. generální linii tvůrčích spisovatelských úkolů; tyto úkoly konkretizovaly výbory národních sekcí, respektive výbory poboček. Mezi sjezdy byl nejvyšším orgánem ústřední výbor, v němž byli zpočátku předseda SČSS, předsedové české a slovenské sekce, generální tajemník a dalších devět členů. Předsednictvo ústředního výboru bylo pětičlenné a skládalo se z předsedy a místopředsedů SČSS, generálního tajemníka a jednoho člena ústředního výboru. ÚV SČSS se měl scházet přibližně jednou za čtvrt roku, prezidium jednou za měsíc. Ve skutečnosti se schůze konaly nepravidelně. ÚV SČSS měl na starosti veškeré vedení Svazu, zejména všechny otázky ideové, hospodářské a organizační, rozhodování o delegacích, vypracování rozpočtu, rozhodování o odvolání proti přijetí nebo vyloučení člena. Kompetence předsednictva byly stejné: řešilo všechny tyto záležitosti v obdobích mezi jednotlivými zasedáními ústředního výboru. Kromě toho bylo rozhodnuto, že budou existovat důvěrníci pro určité kraje, sekretariáty při ÚV, při národních sekcích i pobočkách (v čele ústředního sekretariátu stál generální tajemník, jmenovaný ústředním výborem), smírčí a rozhodčí soudy a revizní orgán pro kontrolu hospodaření SČSS.

Svaz československých spisovatelů byl vyhlášen na I. sjezdu SČSS v březnu 1949.⁵ Jeho předsedou se stal Jan Drda, tiskovými orgány deník *Lidové noviny* (do 8. 2. 1952, poté je to týdeník *Literární noviny*) a měsíčník *Nový život*, orgánem české sekce *Kulturní politika* a orgánem sekce slovenské *Kulturný život*. Tiskovými a nakladatelskými podniky SČSS byly na počátku Lidová tiskárna v Brně, nakladatelské podniky Topič a Fr. Borový, včetně knihkupectví, salonu a periodik, z nichž bylo vytvořeno svazové nakladatelství Československý spisovatel. Došlo k tzv. členské probírce: počet členů SČS k 30. 6. 1948 byl 1614 a počet členů SČSS k 23. 3. 1950 byl 220 členů a 37 kandidátů v české sekci (v říjnu 1950 to bylo o 12 kandidátů více), ve slovenské sekci 79 členů a 25 kandidátů, tedy dohromady 299 členů a 62 kandidátů v obou sekcích Svazu.⁶ V organizační struktuře SČSS

3 K přeměně Syndikátu ve Svaz československých spisovatelů srov.: Bauer, Michal: *Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. H & H, Praha-Jinočany 2003, s. 74–87.

4 Srov.: *Ibid.*, s. 34–73.

5 Dokumenty z I. sjezdu SČSS byly shrnuty do souboru *Od slov k činům. Sjezd československých spisovatelů 4.–6. III. 1949* (Praha, Orbis 1949), který redigovali Oldřich Kryštofek a Jan Noha.

6 LA PNP, fond SČSS, Zápisnica z 5. schůzdy předsednictva ústředního výboru Zvázu čs. spisovatelův dňa 24. marca 1950 v Budmericiach o 15.15 hod., s. 6.

docházelo postupně ke změnám a měnily se také stanovy SČSS. Ihned od počátku 50. let se také zde projeví polemiky, které pramenily v politické oblasti a nejednou byly odrazem střetů ve vedení KSČ.

Obraz proměn byl ve výrazné míře patrný právě na spisovatelských sjezdech. Zatímco na prvním (a jediném) sjezdu Syndikátu českých spisovatelů v červnu 1946 se ještě hovořilo o umělecké svobodě, první sjezd navazujícího Svazu československých spisovatelů v březnu 1949 tyto myšlenky již odmítl, byla na něm vyhlášena existence jediné tvůrčí metody, socialistického realismu, dále nutnost, aby spisovatel byl stoupencem lidově demokratického zřízení, marxistou, obhájcem socialistického budování, který nachází vzor v SSSR, (pře)vychovatelem lidu, jemuž měl zároveň sloužit – a samozřejmě měl být i vykonavatelem nařízení a příkazů, které přicházely z vedení KSČ, ale jejichž trvalost a stálost byla nejasná a odvíjela se od aktuální situace v SSSR. Základní rámec tzv. stranickosti v umění a v jeho recepci a závaznost metody socialistického realismu jako metody tvůrčí i interpretační zůstávaly však v platnosti.

Ačkoli byl II. sjezd SČSS podle usnesení z I. sjezdu z března 1949 připravován na rok 1952, z politických důvodů byl mnohokrát odsouván, přípravy byly stále prodlužovány a konání sjezdu oddalováno – v souvislosti se střety a spory ve Svazu především v průběhu druhé poloviny roku 1951, jež se táhly v následujících měsících a které byly také odrazem situace ve vedení KSČ. V září 1951 se dokonce hovořilo o mimořádném sjezdu, na němž by se věci probraly „od podlahy“, zvolilo „nové legální předsednictvo Svazu a nový sekretariát“.⁷ Sjezd byl odkládán nejprve o měsíce: v polovině února 1952 se uvažovalo o konci května téhož roku, o měsíc později již padal termín první polovina října 1952.⁸ Schůze ÚV SČSS dne 20. 6. 1952 byla celá věnována přípravě sjezdu, říjnový termín byl potvrzen. Za hlavní referující na sjezdu byli určeni Ladislav Štoll a Jiří Taufer, dílčí referáty měli přednést F. Tenčík (o dětské literatuře), A. M. Brousil (o dramatu), V. Dostál, jenž byl vzápětí nahrazen V. Závadou (o poezii), J. Rybák (o próze), V. Pekárek (o literární kritice) a J. Kadlec (o organizačních záležitostech).⁹ Další posun termínu byl na 22.–25. 1. 1953, vzhledem k důležitým mezinárodním i domácím událostem v říjnu a Měsíci československo-sovětského přátelství v listopadu a části prosince (do 12. 12.); témata referátů i jejich autoři zůstávali v platnosti (zrušen byl jen referát Kadlecův), navíc byly jmenovány sjezdové komise a jejich předsedové.¹⁰

7 LA PNP, fond SČSS, Záznam o průběhu schůze rozšířeného předsednictva konané dne 28. září 1951 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze I., s. 51. S tímto návrhem zde vystoupil Drda.

8 LA PNP, fond SČSS, Zápis ze schůze ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konané dne 18. 2. [19]52 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze, příl. Referát s. Pekárka na schůzi ústředního výboru SČSS 18. 2. 1952 O činnosti Svazu čs. spisovatelů, s. 7. Též: LA PNP, fond SČSS, Zápis schůze ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konané 14. 3. 1952 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze, s. 7.

9 LA PNP, fond SČSS, Usnesení ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů ze dne 20. 6. 1952, s. 1–2. U zahraničních hostů bylo řečeno, že „delegace z SSSR nebude počtem omezena“, z ostatních lidovědemokratických zemí a Číny to mělo být po 2 spisovatelích, ze západních zemí celkem 2 až 3, ze Skandinávie 1.

10 LA PNP, fond SČSS, Usnesení ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů ze dne 25. 8. [19]52, s. 1–4. Štoll a Taufer zde sdělili, že se domluvili, že budou mít jeden společný referát, nikoli dva samostatné referáty.

Odkládání sjezdu se dokonce stalo tématem posměšků – Vojtěch Cach například uvedl, že by chtěl jako lyžař jet na hory, protože sjezd bude opět stejně odložen.¹¹ Naopak vážně hovořil o složité a dlouhodobé přípravě sjezdu Václav Pekárek, který odklad dával do souvislosti se složitou situací ve vedení KSČ i v celé společnosti. „I naše strana se chystá nám pomáhat. Po tom všem, co napáchala ta banda (míněn Slánský a další obvinění komunističtí funkcionáři – pozn. mb), teprve teď strana nám dává pokyny, říká: takto asi... a učíme se to všichni. I my ve Svazu se to všichni učíme. (...) A rozhoduje předsednictvo Svazu? Ty jsi dostal oběžník, víš, kdo odložil sjezd, soudruhu Jariši? To byli činitelé vlády, činitelé strany. Když se na to podíváme, nakonec bylo moudré, že sjezd byl odložen. Máme zde XIX. sjezd KSSS, který ukazuje linii, máme vyřešenu bandu Slánského, o které jsme nevěděli. Máme stranickou konferenci. (...) Už jsme třikrát připravovali sjezd. To je hrozné, ale co můžeme dělat, to není v našich rukách.“¹² Jan Pilař toto podřízení umělců politikům ještě doplnil informací, že předsednictvo SČSS se ohledně přípravy sjezdu sešlo s některými členy vlády a vedení KSČ a zde se potvrdilo, že sjezdové referáty vypracují Štoll a Taufer. V lednu 1953 bylo vyhlášeno, že sjezd se uskuteční 20.–22. 3. 1953; došlo již k pozvání některých zahraničních hostů. Východiskem pro jednání měl být XIX. sjezd KSSS.¹³ Ihned po Stalinově smrti byl termín konání sjezdu posunut o měsíc na 24.–26. 4. 1953, po skonu Gottwaldově se skončilo s přípravou sjezdu a místo něho začala být preferována svazová konference. Nový termín sjezdu tehdy již určen nebyl.¹⁴ V říjnu 1954 si ústřední výbor SČSS dal za jeden z úkolů na příští rok uspořádání druhého sjezdu spisovatelů, východiskem se měl stát připravovaný II. sjezd sovětských spisovatelů. Sjezdu SČSS měly předcházet konference věnované poezii, próze, marxistické literární kritice, překladatelství apod. Za členy ústředního výboru shrnul Karol Rosenbaum, že „jde o to, co aplikovat na celou literaturu z výsledků druhého sjezdu sovětských spisovatelů“. A dodal, že „sjezd může být až v roce 1956. V SSSR byla roční kampaň pro přípravu druhého sjezdu velmi prozřetelně vedena. Musíme také takovou delší kampaň vést.“¹⁵ Celý rok 1955 tak byl předurčen k přípravě II. sjezdu SČSS.

Rozhodující akcí pro uskutečnění II. sjezdu SČSS tak byl II. všesvazový sjezd sovětských spisovatelů, který se konal 15.–27. 12. 1954. Sjezdu se zúčastnila také delegace SČSS, jejímiž členy byli Jan Drda, František Hečko a Marie Majerová. Drda podal zprávu o sjezdu na schůzi pléna ústředního výboru SČSS 11. 1. 1955. Hovořil o tomto „zdroji tvůrčích zkušeností“, na němž se dostal do situace, kdy „opravdu byl zavalen bohatostí a mnohotvárností materiálů, které na sjezdu byly

11 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis plenární schůze Svazu československých spisovatelů konané dne 19. prosince 1952 v 19.30 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze, s. 16/3.

12 Ibid., s. 17/4–18/1.

13 LA PNP, fond SČSS, Zápis schůze ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů dne 12. ledna 1953, s. 37–39 a 42.

14 K tomu srov. též: Bauer, Michal: *Souvislosti labyrintu. Kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století*. Praha, Akropolis 2009, s. 235–248.

15 LA PNP, fond SČSS, Zápis ze IV. pléna ÚV SČSS konaného dne 27. října 1954 v Praze, s. 37/1.

prodiskutovány a předneseny. (...) To je skutečně takové bohatství, že to bude vyžadovat od nás všech velké studium jak těch hlavních osnovných otázek, které byly na sjezdu diskutovány, tak jednotlivých dílčích otázek, ať se týkají prózy, literatury pro mládež, ať se týkají spolupráce spisovatelů s filmem a podobně.“¹⁶ Na sjezdu sovětských spisovatelů byly předneseny rozsáhlé referáty (Surkov hovořil 4 hodiny, jeho referát byl označován jako „generální“, Simonov četl svůj text téměř 3 hodiny), v diskusi vystoupilo kolem 130 autorů; sjezd, podle Drdy monumentální obraz vývoje mnohonárodnostní sovětské literatury za posledních dvacet let, „vyjevil nerozbornou ideovou jednotu, strhující a povznášející, a manifestoval společné úsilí všech tvůrců sovětské literatury o její další rozvoj na vyšším stupni. Uvnitř tohoto jednolitého směru, vysoko vyzdvihujícího leninský princip stranickosti (...) a potvrzujícího tvůrčí metodu socialistického realismu jako jediného ideově-tvůrčího směru veškeré literatury socialistické společnosti, samozřejmě probíhal ujasňující boj názorů a konfrontace osobitých tvůrčích zkušeností jednotlivých spisovatelů. Ale i tato mnohotvárná a často prudká diskuse, velmi živě sledovaná a prožívaná všemi delegáty, byla vedena z jedné ideové platformy a měla jeden a všechny sjednocující cíl: odstranit překážky v cestě rozvoje sovětské literatury, vypořádat se s chybnými a falešnými teoriemi a s chybnou tvůrčí praxí některých děl, pronikavě osvětlit a tvůrčím způsobem rozvinout metodu socialistického realismu, očistit ji od vulgarizujících a zužujících tendencí, které pojem tvůrčí metody suspendovaly na pojem jediného tvůrčího stylu, odsoudit šedou, banální konvenci, vytyčit požadavek vysoké náročnosti na spisovatelskou práci i životní důležitost smělého hledání nových cest a nových uměleckých prostředků k nejlepšímu vyjádření bohatství a mnohostrannosti sovětského života a velké pravdy marx-leninských idejí.“¹⁷ Drda hovořil souhlasně o „moudré péči“ komunistické strany o sovětskou literaturu i požadavcích na spisovatele ze strany ústředního výboru KSSS: „Být na výši úkolů socialistického realismu znamená mít hluboké znalosti skutečného života lidí, jejich citů a myšlenek, projevit hluboké porozumění k tomu, co prožívají, a umět to vše zobrazit poutavou a přístupnou uměleckou formou, jak to ztělesňují skutečné vzory realistické literatury. A to vše podat se správným pochopením velkého boje dělnické třídy a všeho sovětského lidu za další upevnění sovětské společnosti vybudované v naší zemi, za vítězství komunismu.“¹⁸ Na sjezdu se hovořilo o povolení existence rozmanitých proudů uvnitř socialistického realismu – což na jednu stranu naznačovalo možnost jistého pootevření dosavadní tuhé normy socialistického realismu, ale zároveň s tím zaznívalo, že tato metoda je stále jediná a platná. Individuální poetiky (Šolochovova, Erenburgova, Leonovova, Katajevova a dalších) tak byly označovány za bohatství sjednocujícího socialistického realismu, souběžně s tím byla řeč o usměrňování

16 LA PNP, fond SČSS, Zápis ze zasedání ústředního výboru československých spisovatelů konaného ve dnech 11. a 12. ledna 1955 v Hrzánském paláci. 1. den (11. ledna 1955), s. 1/5 a 2/1.

17 Ibid., s. 2/2–2/3.

18 Ibid., s. 2/3.

rozmanitosti a mnohotvárnosti do „správného řečiště tvůrčího soutěžení“,¹⁹ hovořilo se o kladných hrdinech literárních děl, o pozitivním pólu v umění a o teorii bezkonfliktnosti, o náročnosti umění a uměleckém mistrovství, o venkovském románu a prózách z prostředí kolchozů, o mladých autorech, o literaturách různých národů a národností SSSR, o literární kritice, literatuře pro děti a mládež, o Stalinových cenách – kriticky – a oceňování autorů celkově apod. Jednání trvala velmi dlouho, obvykle se – podle Drdovy zprávy – jednalo od 10 do 15 hodin (ve druhé fázi sjezdu to bylo do 14 hodin) a potom od 18 do 22 hodin, tedy 9 (respektive 8) hodin denně. Na sjezd bylo pozváno 740 delegátů z různých částí Sovětského svazu a 69 zahraničních spisovatelů (například Ernst Fischer, Jack Lindsay, Jorge Amado, Anna Seghersová, Theun de Vries, Giovanni Germanetto, Nicolás Guillén, Jarosław Iwaszkiewicz, Mihai Beniuc, Mihail Sadoveanu, Nazim Hikmet, Louis Aragon, Elsa Trioletová, Pablo Neruda, Dobrica Ćosić; někteří z nich se zúčastnili i sjezdu SČSS v roce 1956).²⁰

Dění v sovětské literatuře a ve Svazu sovětských spisovatelů podával Drda jako vzor, o problémech se tam diskutuje „samozřejmě ve vyšších obrátkách spirály a na vyšším stupni“. ²¹ (Podobně hovořil Drda i na širším fóru, na členském aktivu SČSS, který se sešel 28. 1. 1955 a na němž seznámil spisovatele se svou recepcí druhého sjezdu sovětských spisovatelů a s úkoly, které z toho odvíjel pro české autory.)²² Určující role sovětské kultury a politiky zůstávala, podstatné však byly zmínky o širokých možnostech uvnitř socialistického realismu. Veškeré odstředivé tendence byly ovšem okamžitě odmítány: socialistický realismus byl myslitelný jen v souvislosti s tvorbou Maxima Gorkého a po spisovatelích se vyžadovala znalost jeho díla – „gorkovské pojetí stranickosti literatury“ bylo vyhlašováno i nadále jako základ. Podle Drdy bylo třeba se seznámit se všemi sjezdovými materiály, brzy se znovu sejít a diskutovat o významu tohoto setkání sovětských spisovatelů. Drda také hodlal o sjezdu sovětských autorů diskutovat jen v určitých intencích: zejména jak využít zkušeností z tohoto sjezdu, avšak nehodlal už otevřeně rozebírat, co z toho je akceptovatelné, co lze kritizovat a co je nepřijatelné.

V polovině března 1955 se sešla sekce básníků SČSS, na níž se znovu hovořilo o všesvazovém sjezdu, o vstupní slovo byl požádán Jiří Taufer, neboť byl tehdy

19 Srov.: Surkov, A. A.: O sostajanii i zadačach sovětskoj literatury. In: Dorofějev, B. – Piměnov, B. (eds.): *Vtoroj vsesojuznyj s'jezd sovětskich pisatel'ej. 15–26 dekabnja 1954 goda. Stěnografičeskij otčet*. Moskva, Sovětskij pisatel' 1956, s. 10–37. Surkovův referát byl odměněn na závěr „bouřlivým, dlouhotrvajícím potleskem“ (ibid., s. 37). Srov. též: Surkov, A. A.: Současný stav a úkoly sovětské literatury. *Praha-Moskva* 5, 1955, č. 2, s. 3–31.

20 Srov.: Dorofějev, B. – Piměnov, B. (eds.): *Vtoroj vsesojuznyj s'jezd sovětskich pisatel'ej. 15–26 dekabnja 1954 goda. Stěnografičeskij otčet*, o. c., s. 595–604.

21 LA PNP, fond SČSS, Zápis ze zasedání ústředního výboru československých spisovatelů konaného ve dnech 11. a 12. ledna 1955 v Hrzánském paláci. 1. den (11. ledna 1955), s. 6/3.

22 Pasáže z Drdova projevu a úryvky z diskuse byly otištěny v *Literárních novinách*, stejně jako pozdravný telegram, který naši slovesní tvůrci poslali Svazu sovětských spisovatelů a v němž vyjádřili poděkování za cestu, již jim sovětsští autoři ukazují – srov.: Za ideový ruch na spisovatelské frontě. *Literární noviny* 4, 1955, č. 6, s. 1 a 3–4.

publikován jeho příspěvek o sjezdu Velká přehlídka a velká příprava.²³ Taufer za „to nejcennější, co přinesl II. sjezd sovětských spisovatelů“, považoval „svěží proud nových tvůrčích otázek, podnětů a teoretických myšlenek“.²⁴ Diskuse, polemiky a náznaky rozporů považoval Taufer za zmatky, za rozkolísání hodnot – vše mělo směřovat k ujasnění, jednoznačnosti, definicím, přesto i v jeho vystoupení na schůzi básníků bylo znát jisté uvolnění jeho dosavadní rigidity v přístupu k umění, jež se například projevilo v jeho zmínce o spisovatelské individualitě. Své vystoupení však ukončil citátem z pozdravu ústředního výboru KSSS sovětským spisovatelům: službu tzv. pokrokovému umění považoval za závaznou. V následující diskusi bylo znát, jak čeští a slovenští spisovatelé chtěli dát najevo touhu po identifikaci se sovětským příkladem a za každou cenu hledali možnosti praktického použití toho, co bylo označováno jako příklad, jak to zde vyslovil za ostatní Jan Kopecký.²⁵ Podle Jaromíra Langa je třeba „aplikovat tento sjezd (sovětských spisovatelů – pozn. mb) na naše poměry“.²⁶ Podobné debaty o sjezdu sovětských spisovatelů, které probíhaly od počátku roku 1955 na mnoha jednáních v SČSS a v dobovém tisku, směřovaly k jednomu základnímu cíli: byl to začátek přípravy II. sjezdu Svazu československých spisovatelů – v sekci básníků to vyslovil Jan Noha a podpořil ho Jiří Kolář.²⁷

Od počátku roku 1955 začal být postupně připravován II. sjezd SČSS, se zvyšující se intenzitou a podle vzoru II. sjezdu sovětských spisovatelů. Na základě usnesení 6. pléna ÚV SČSS ze dne 24. 3. 1955 a po svolení politbyra ÚV KSČ bylo schváleno svolání II. sjezdu SČSS na duben 1956 a na schůzi 7. pléna ÚV SČSS dne 18. 5. 1955 byl vydán dokument o svolání sjezdu i s tématy devíti referátů, jejichž zaměření kopírovalo témata referátů ze sjezdu sovětských spisovatelů: O stavu a úkolech československé literatury (jako referující byl určen Jan Drda), Za další sblížení a tvůrčí spolupráci české a slovenské literatury (Karol Rosenbaum), Literatura pro mládež a děti – důležitý prostředek socialistické výchovy nových pokolení (Josef Věromír Pleva a František Hečko), Rozezpívejme v naší poezii myšlenky a city nového člověka (Vítězslav Nezval a Ján Kostra), Za pravdivé a přesvědčivé zobrazení naší skutečnosti – o problémech prózy (Marie Pujmanová a Vladimír Mináč), O situaci a úkolech dramatické tvorby (Miloslav Stehlík a Peter Karvaš), Za tvůrčí spolupráci spisovatelů a filmových pracovníků (Václav Řezáč), O stavu a úkolech literární teorie a kritiky (Jan Mukařovský), Zvýšit mistrovství překladu umělecké literatury (Erik Adolf Saudek a Zora Jesenská). V některých případech bylo složité najít autory referátů, respektive přesvědčit ty

23 Taufer, Jiří: Velká přehlídka a velká příprava. (Přemýšlení o poučení II. sjezdu sovětských spisovatelů.) *Nový život* (7) 1955, č. 2, s. 109–114, č. 3, s. 221–232. V dobovém tisku, včetně *Literárních novin*, bylo tehdy publikováno mnoho dalších textů reflektujících II. sjezd sovětských spisovatelů.

24 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis plenární schůze sekce básníků Svazu československých spisovatelů konané dne 15. března 1955 v Klubu spisovatelů v Praze, s. 1/3.

25 Podobu diskuse do značné míry určil Nezval, který Taufera označil za učitele pro ostatní literární kritiky a teoretiky; Nezvalovo kladné hodnocení přejali někteří další účastníci schůze, např. Lumír Čivrný.

26 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis plenární schůze sekce básníků Svazu československých spisovatelů konané dne 15. března 1955 v Klubu spisovatelů v Praze, s. 15/1.

27 *Ibid.*, s. 25/1.

vybrané, aby se napsání textu ujali. Původně určený autor referátu o literatuře pro děti J. V. Pleva text nenapsal (omluvil se ze zdravotních důvodů), náhradou byl vybrán Řezáč, jehož měl zase vystřídat Milan Jariš coby autor referátu o filmu, nakonec se podařilo získat souhlas Marie Majerové, která „projevila ochotu převzít vypracování referátu o dětské literatuře na II. sjezd, čímž bylo pomoheno z krize v této záležitosti“.²⁸ O slovenské literatuře pro děti a mládež nehovořil na sjezdu Hečko, místo něho referát napsal Jozef Horák. O slovenské poezii nereferoval určený Kostra, nýbrž Alexander Matuška. Referát o české próze měla sice napsat Marie Pujmanová, která se však také ze zdravotních důvodů omluvila, její náhradník Jiří Hájek referát rovněž nenapsal, stejně jako Josef Rybák, kterého v listopadu 1955 navrhoval Drda – předsednictvo ÚV SČSS tento návrh schválilo a předložilo stranické skupině ústředního výboru Svazu. Po neúspěchu tohoto řešení byl osloven Mináč s prosbou, aby vypracoval společný referát o české a slovenské próze; nakonec referát napsal Buriánek. Podobně o filmu měl původně hovořit Václav Řezáč, avšak onemocněl a místo něho byl vybrán Brousil, který ale ihned po zadání upozorňoval, že v době sjezdu by měl být jako člen poroty na filmovém festivalu v Cannes; referát o spolupráci literárních a filmových tvůrců na sjezdu skutečně nezazněl. Autorem referátu o českém překladatelství se zase nestal Saudek, třebaže s tím původně souhlasil, na sjezdu o tomto tématu referovala pouze Jesenská. O tom, že někteří autoři skutečně referát napsat nechťeli, svědčí formulace ze zápisu jednání pléna ÚV SČSS z července 1955: „ÚV SČSS ukládá předsednictvu Svazu slovenských spisovatelů, aby znovu projednalo se soudruhem F. Hečkem otázku referátu o dětské literatuře na II. sjezdu čs. spisovatelů. Nepodaří-li se předsednictvu Svazu přesvědčit soudruha Hečka, je předsednictvo Svazu povinno nejdéle do 20. července t. r. oznámit jiného referenta schváleného předsednictvem Svazu.“²⁹

Autoři pečlivě připravovaných referátů měli vycházet ze vzoru II. sjezdu sovětských spisovatelů, kde zazněla tato témata devíti referátů a koreferátů: O současném stavu a úkolech sovětské literatury (Alexej A. Surkov), Sovětská literatura pro děti a mládež (Boris N. Polevoj), O sovětské poezii (Samed Vurgun), O sovětské umělecké próze (Konstantin M. Simonov), Sovětská dramatická tvorba (Oleksandr Kornijčuk), O sovětské filmové dramatické tvorbě (Sergej A. Gerasimov), Překlady krásné literatury národů SSSR (Pavel G. Antokolskij, Muchtar O. Auezov, Maksim F. Rylskij), O hlavních problémech sovětské kritiky (Boris S. Rjurikov), Současná světová pokroková literatura (Nikolaj S. Tichonov).³⁰

Referáty měly „vyjadřovat kolektivní mínění ÚV Svazu“, v takové podobě byly předloženy ÚV SČSS a postupně i ústřednímu výboru KSČ; termíny byly určeny tak-

28 LA PNP, fond SČSS, Zápis o schůzi pléna předsednictva ÚV SČSS konané dne 9. srpna 1955 v kanceláři s. V. Řezáče v Praze I, Národní 9, s. 1.

29 LA PNP, fond SČSS, Usnesení ze zasedání 8. pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného dne 7. 7. 1955 v Praze II, Příkopy 10, s. 2.

30 Srov.: Dorofějev, B. – Piměnov, B. (eds.): *Vtoroj vsesojuznyj s'jezd sovětskich pisatel'ej. 15–26 děkabnja 1954 goda. Stěnografickij otčet*, o. c. Stěžejní texty z tohoto sjezdu byly publikovány v českém překladu ve 2., 3. a 4. čísle měsíčníku *Praha–Moskva* v roce 1955. Srov. též: Bauer, Michal: *Souvislosti labyrintu*, o. c., s. 289 ad.

to: teze do 30. 10. 1955 (ve skutečnosti byly přečteny a diskutovalo se o nich na schůzích pléna ÚV SČSS 5. 1. a 13. 1. 1956 a poté byly předloženy ke schválení ústřednímu výboru KSČ), referáty v plném znění nebo alespoň v podrobném konceptu do 28. 2. 1956, vyňat byl z tohoto termínu Drdův referát, který měl být ÚV KSČ jako hlavní referát sjezdu předložen nejpozději 15. 3. 1956.³¹ Postupně byly předkládány politbyru ÚV KSČ další záležitosti související se sjezdem: zpráva o výsledcích zasedání ÚV SČSS k problematice svazového tisku (co nejdříve po schůzi pléna ÚV Svazu v březnu 1955), návrhy na organizační a finanční zajištění sjezdu a soupis domácích a zahraničních hostů (do 31. 12. 1955), návrh na nové složení ÚV SČSS (do 31. 1. 1956).³² Jak je zřejmé, o možnosti svobodné volby na sjezdu se neuvažovalo, demokratické postupy zde byly nepřijatelné. Ačkoli měl být nový ústřední výbor SČSS zvolen na sjezdu, jeho složení bylo určeno dopředu.

Program sjezdu byl dán stranickým orgánům ke schválení v listopadu 1955 a poté 12. schůzi pléna ÚV SČSS. Od září 1955 začaly být v rámci předsjezdové kampaně pořádány zájezdy spisovatelů do různých krajů Československa a na mnoha místech besedy se čtenáři. Bylo rozhodnuto, že od září 1955 do začátku sjezdu bude každý měsíc – kromě druhé poloviny září, kdy byla naplánována cesta na Slovensko – vyslána po Čechách a Moravě tříčlenná delegace, „vedená předním spisovatelem“, na dvou- až třídní zájezd, jehož cílem budou krajská a okresní města, kde se uskuteční velký literární večer za účasti celé delegace; poté budou následovat besedy jednotlivých členů výpravy v závodech, vesnicích a školách tak, aby se uskutečnila denně jedna beseda. (Jiří Marek posléze navrhl, aby se nezapomínalo na vzorná JZD a aby se „svolaly předsjezdové kulturní aktivity“, které se budou skládat „ze dvou oddílů: jednak z literárního večera a z kulturního aktivu, kde by se hovořilo o kulturní problematice kraje, kde by ke slovu přišli místní spisovatelé, kulturní pracovníci“).³³ Kromě toho se měli spisovatelé setkávat s kulturními a osvětovými pracovníky, navštívit knihovny apod. Na druhou polovinu září byl organizován zmíněný čtrnáctidenní zájezd pěti tříčlenných skupin na Slovensko, do každé skupiny byl požadován jeden básník, jeden prozaik a jeden dramatik. Všech 15 autorů mělo jet na velký večer do Bratislavy a pak se rozjet do různých oblastí Slovenska a uskutečnit opět jednu besedu denně. Závazně se počítalo s Majerovou, Pujmanovou, Řezáčem, Drdou, Sekerou jako prozaiky, Nezvalet, Zavadou, Branislavem, Kainarem jako básníky a Stehlikem, Káňou, Cachem, Klímou jako dramatiky. Na každou středu byl naplánován v Klubu spisovatelů v Praze umělecký večer, na němž měli vystupovat i jiní umělci, nejen spisovatelé. Pro pražskou Městskou knihovnu pak byly určeny velké literární večery o současné české próze (prosinec 1955), současné slovenské literatuře (leden 1956) a současné české poezii (únor 1956); podobně v Brně a Ostravě byly připravovány večery o současné české poezii. Svaz slovenských spisovatelů or-

31 LA PNP, fond SČSS, Usnesení ze schůze 6. pléna ÚV SČSS konané dne 24. a 25. 3. 1955 na Dobříši, s. 3.

32 Ibid.

33 LA PNP, fond SČSS, Usnesení 7. pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného ve dnech 17. a 18. května 1955 na Dobříši, s. 3.

ganizoval samostatně množství zájezdů, besed a literárních večerů na Slovensku.³⁴ Tajemník Svazu Jan Noha musel podávat sekretariátu SČSS z každého zájezdu písemnou zprávu, člen sekretariátu Jan Otčenášek informoval o zájezdech v tisku, zkušenosti z těchto akcí se dále přenášely do sekcí Svazu a podílel se na nich i národní podnik Kniha. Protože někteří spisovatelé nechťeli na zájezdy jezdit, byli oba posledně jmenovaní pověřeni, aby zajišťovali „účast známých spisovatelů“ (například do kraje České Budějovice byla vyslána delegace ve složení J. Sekera jako vedoucí, F. Hrubín, L. Čivrný, B. Říha, M. Florian, F. Kubka, M. Dušková, J. Charvátová, J. Noha a Z. Bezděková, na Jihlavsko F. Rachlík, L. Fikar, J. Mareš, M. Bureš, L. Stehlík,³⁵ posledními byly v březnu zájezdy do kraje Ústí nad Labem, Pardubice a ještě počátkem dubna 1956 Olomouc, celkem jich bylo v českých zemích 12, každého se účastnilo 10 až 20 autorů, byly v průměru tří denní a končily setkáním spisovatelů s knihovníky a osvětovými pracovníky kraje; podobně probíhaly zájezdy na Slovensku, přičemž české delegace byly doplňovány slovenskými autory a naopak),³⁶ připravovali „hodnotné programy“ a „podle potřeby přizvali ke spolupráci divadelní režiséry a herce“, každé setkání mělo začít vysvětlením významu sjezdu spisovatelů a celkově se zaměřit na propagaci této akce.³⁷

Všem tématům byla věnována pozornost především v podobě konferencí (o současné dramatické tvorbě v květnu 1955, o poezii v červnu 1955, seminář o S. K. Neumannovi v říjnu 1955, konference o literatuře pro mládež taktéž v říjnu 1955, konference o S. K. Neumannovi v únoru 1956, konference o próze v březnu 1956 – všechny konference byly opět předem určeny, stanovení autoři referátů a jejich referáty byly dopředu probrány na zasedáních ÚV SČSS) a rozsáhlých diskusí na stránkách českých i slovenských kulturních periodik i deníků. Dále byla provedena tzv. revize členského seznamu v sekci básníků, prozaiků, dramatiků, v sekci filmové, v komisi pro literární teorii a kritiku i v kruhu překladatelů. Na zasedání ÚV SČSS se museli vždy dostavit předsedové sekcí a komisi Svazu, aby podávali zprávy o jejich činnosti. Totéž se týkalo i brněnské a ostravské pobočky Svazu, jejichž zástupci nyní museli jezdit do Prahy a informovat ÚV SČSS o tom, co se děje v těchto místech. Pro svazová periodika byly přesně popsány úkoly, jaké texty, od jakých autorů a kdy zde mají být publikovány. Vše bylo realizováno – pod označením diskuse, respektive předsjezdová tisková spolupráce – i z toho důvodu, aby se ukázalo, která témata by mohla být na sjezdu vnímána jako problematická; argumentace v těchto bodech musela být ze strany předsednictva přesvědčivá a nesměla být improvizovaná.

Na konci července 1955 se uskutečnila porada šéfredaktorů a zástupců svazového tisku, kterou organizoval Josef Sekera, aby došlo podle zadání ústředního výboru

34 LA PNP, fond SČSS, 6. plénum ÚV SČSS 24. a 25. III. 1955 na Dobříši, Usnesení ze schůze 6. pléna ÚV SČSS konané dne 24. a 25. 3. 1955 na Dobříši, příl. Návrh zájezdů a besed spisovatelů a literárních večerů před sjezdem v období od září 1955 do dne sjezdu, s. 1–2.

35 LA PNP, fond SČSS, Zápis 44. schůze ideově tvůrčího sekretariátu konané 22. září 1955, s. 2.

36 LA PNP, fond SČSS, Zpráva o zájezdech spisovatelů mezi čtenáře do jednotlivých krajů, s. 1–3.

37 LA PNP, fond SČSS, Usnesení 47. schůze sekretariátu SČSS konané dne 8. 11. 1955 v 9.00 hod., s. 2.

SČSS k vypracování tzv. akčního plánu předsjezdové kampaně. Akce se zúčastnili předseda Svazu Drda, za sekretariát organizační referentka M. Malíková, tiskový referent K. Mrzena a Sekeru zastupoval J. Otčenášek, za sekretariát ÚV KSČ V. Pelíšek a B. Jirková, byli zde i zástupci všech svazových periodik – *Literárních novin* (J. Pilař a J. Putík), *Nového života* (F. Branislav, F. Nechvátal a V. Stejskal), *Května*, jehož 1. číslo bylo teprve připraveno k vydání (B. Březovský a J. Šotola), *Hosta do domu* (B. Macák), *Kulturního života* (P. Berta a V. Mináč), *Slovenských pohľadov* (J. Špitzer, který zastupoval nepřítomného šéfredaktora A. Matušku, a J. Bžoch). Tato schůzka byla jedním z důležitých jednání té doby, na nichž se projevila vedoucí role komunistické strany i to, jakou důležitost sjezdu spisovatelů ÚV KSČ přikládá a jak si představuje podobu předsjezdové kampaně i sjezdu samotného. Vedoucí kulturního oddělení ÚV KSČ Václav Pelíšek zadal šéfredaktorům českých a slovenských literárních periodik úkoly, které byly určeny v tomto centrálním orgánu komunistické strany. Požadoval co největší zapojení spisovatelů a umělců (na sjezd měli být pozváni zástupci všech uměleckých svazů: „ÚV přikládá sjezdu obrovskou důležitost nejen pro literaturu, neboť je to skutečně otázka celé naší kultury, to je třeba si uvědomit, takže my dnes spíš se budeme snažit, aby se všichni pracovníci vyjádřili především k literatuře, a zadruhé to bude velká společenská událost u nás vůbec“),³⁸ důraz položil na devět témat sjezdových referátů, avšak za ještě podstatnější považoval, aby ke sjezdovým tématům – která Pelíšek označoval za témata nikoli literární, ale spojující lidi, týkající se celé společnosti – vystoupili všichni členové Svazu spisovatelů: představoval si 350 předsjezdových a sjezdových vyjádření. „Nestane-li se tak, pak musíme svolat všechny spisovatele, svolat stranický aktiv a ptát se, jak je to možné, a musíme se ptát, jaký je jejich občanský profil.“³⁹ Je zřejmé, že tento požadavek, hraničící s nátlakem, byl motivován potřebou vědět, co si kdo myslí, respektive co je schopen a ochoten na veřejnosti vyjádřit. Na sjezdu neměla být připuštěna žádná překvapení a ne(s)mělo se dít nic nečekaného. Vše se mělo projevit již v předsjezdové diskusi a článcích publikovaných zejména ve svazovém tisku, na což měli šéfredaktoři těchto periodik – Pilař za *Literární noviny*, Branislav za *Nový život*, Březovský za *Květen*, Macák za *Hosta do domu*, Mináč za *Kulturní život* a Matuška za *Slovenské pohľady* – společně s dalšími

38 LA PNP, fond SČSS, Zápis z porady šéfredaktorů a zástupců svazového tisku SČSS konané dne 29. července 1955 v 9.30 hod. v místnosti hlavního tajemníka J. Sekery, s. 6.

39 Ibid., s. 10. Jiným způsobem zapojení všech členů SČSS měla být akce, s níž přišel Český literární fond. Jeho ředitel Bohumír Polách seznámil v únoru 1956 předsednictvo ÚV SČSS s plánem zahájit „akci Každému tvořícímu spisovateli umožnit poznání SSSR“. Během tří až čtyř let měli všichni „spisovatelé, kteří soustavně pracují a dosud Sovětský svaz nepoznali“, dostat cestovní příspěvek na cestu do SSSR. Ještě v roce 1956 takto mělo vyjet 80 spisovatelů. Ačkoli předsednictvo vzalo „s velikou radostí toto rozhodnutí výboru ČLF na vědomí“, akce se nikdy neuskutečnila. LA PNP, fond SČSS, Usnesení schůze předsednictva ÚV SČSS konané dne 6. února 1956, s. 8. Sám Svaz v roce 1956 vyslal do SSSR téměř 20 autorů – 3 literární kritiky na studijní zájezd, 1 dramatika na studijní pobyt, 3 spisovatele na rekreační pobyt, 9 autorů na studijní pobyt (mělo jít o stejnou delegaci, která byla v Sovětském svazu v roce 1955), a 3 mladé vědecké pracovníky na studijní pobyt k získání materiálů pro vědeckou práci o SSSR. LA PNP, fond SČSS, Usnesení 11. schůze pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konané ve dnech 5. a 6. ledna 1956 v Klubu čs. spisovatelů v Praze, příl. Návrhy cest do zahraničí v roce 1956, s. 1.

redaktory dohlédnout a za to také odpovídali (proto byl v tomto předsjezdovém období zvýšen počet redaktorů – podle tehdejší rétoriky došlo ke „kádrovému posílení“ redakcí).⁴⁰ Členové ÚV KSČ nechtěli nic ponechat náhodě, vše bylo třeba (z)kontrolovat: jedním z dokladů bylo například sestavení seznamu lidí, kteří dělali disertace z oblasti české a slovenské literatury, a kontrola toho, kde v roce 1955 pracují, zda se věnují literatuře, nebo jsou mimo ni: „Jeden z nich pracuje dnes ve Státní bance, ale takových je i víc. Jsou to lidé, kteří dělali své disertační práce o literatuře půl roku a my o nich nevíme.“⁴¹ Získávání informací bylo základní a prvotní skutečností, na niž byl položen důraz (a na níž také fungoval tehdejší režim), takže například na ÚV KSČ věděli, že v Ostravě „jedna žena, manželka horníka, dělá besedy o dětské literatuře“.⁴² Z informací se pak vytvářela strategie postupů. Z diskuse redaktorů s funkcionářem svazovým (Drdou) a stranickým (Pelíškem) vyplynulo, že mezi spisovateli existuje atmosféra strachu a že se bojí psát, takže sám člen ÚV KSČ přiznal: „Mluvílo se tu o nějaké atmosféře strachu, lhostejnosti a nechuti vyslovit názory a obavy před nepřijemnostmi. To je všechno správné vidět, určitě taková atmosféra je a je z toho nutno vyvodit důsledky. Samozřejmě jsou to důsledky pro stranu i pro Svaz.“⁴³ Pelíšek žádal, aby stejně jako v Sovětském svazu byli „pranířování“ spisovatelé, kteří odmítnou vystoupit a projevit se: „To je námět na redakční článek o únikových tendencích před sjezdem a je nutno rozrazit to, pranýřovat a vyvolat proti tomu mínění. (...) Teď jde o to ostře, společně, nesmlouvavě, pravdivě proti těmto zjevům postupovat, rozbít je a vytvořit atmosféru takovou, aby spisovatelé psali. Nezbytně k tomu musí přispět článek ve svazovém tisku a řada taktických kroků našeho tisku.“⁴⁴ Pelíškovy vyjádření, jako představitele ÚV KSČ, že je třeba každého přinutit, aby se vyjádřil – absence svobodné vůle a volnosti byla samozřejmostí –, ukazuje podobu existence jedince v totalitním režimu a jeho smysl pro tento systém: smysl z hlediska použitelnosti. Úkoly a instrukce pro spisovatele v souvislosti s II. sjezdem vydává ústřední výbor KSČ, stejně jako v Sovětském svazu ÚV KSSS: rámec je tedy dán a z něho všichni měli vycházet a řídit se jím. Jedním dechem však Pelíšek hovořil o tom, že neexistuje stanovisko ÚV KSČ, ale názory jeho jednotlivých členů: v roce 1955 byla patrna nejistota a opatrnost i v tomto ústředním orgánu, napětí mezi řídicí a určující rolí na jedné straně a snaha vyvléci se z odpovědnosti na straně druhé byly přítomny v různých podobách. Nejradikálněji se snažilo držet podobu rigidity počátku 50. let několik jedinců, mezi nimi na čelném místě Ladislav Štoll, jehož jméno na tomto jednání také zaznělo – jako toho, kdo stanoví pravidla podle svého.

40 Do redakce *Literárních novin* byli například více než rok před sjezdem, v březnu 1955, posláni J. Hájek, A. J. Liehm, M. Macková, J. Urbánková, J. Řezáč a K. F. Sedláček – srov.: LA PNP, fond SČSS, 6. plénum ÚV SČSS 24. a 25. III. 1955 na Dobříši, Usnesení ze schůze 6. pléna ÚV SČSS konané dne 24. a 25. 3. 1955 na Dobříši, s. 5.

41 LA PNP, fond SČSS, Zápis z porady šéfredaktorů a zástupců svazového tisku SČSS konané dne 29. července 1955 v 9.30 hod. v místnosti hlavního tajemníka J. Sekery, s. 10.

42 Ibid.

43 Ibid., s. 19–20.

44 Ibid., s. 20.

Příprava sjezdu byla v roce 1955 celoročním tématem. Dne 18. 5. 1955 se ÚV SČSS usnesl, že oficiální oznámení o uspořádání sjezdu publikuje v tisku 28. 5. 1955. Toho dne také v *Literárních novinách* vyšla zpráva o zasedání a usnesení ÚV SČSS s tématy devíti referátů a pěti hlavními úkoly sjezdu, které byly určeny ústředním výborem KSČ: 1) zhodnotit „vývoj“ literatury před rokem 1945 a zhodnotit, jak česká a slovenská literatura za deset let od osvobození „plnila své poslání v socialistické výchově lidu“; 2) „dobudovat morálně politickou jednotu československé literatury při plnění úkolů socialistické výchovy pracujících a upevnit princip stranickosti v celé naší literární tvorbě“; 3) „vyzvednout tvůrčí rozvíjení metody socialistického realismu v umělecké tvorbě, svést boj s recidivami formalismu a nebezpečím schematismu“, za základní estetický požadavek byla označena jednota obsahu a formy; 4) „projednat zásadní ideové, teoretické a estetické otázky literární tvorby, jejichž řešení významně pomůže k dalšímu kvalitativnímu růstu naší literatury“; 5) „kriticky zhodnotit dosavadní činnost a pracovní metody“ SČSS.⁴⁵ Do Klubu spisovatelů byla svolána tisková konference, na níž byli novináři seznámeni s přípravou sjezdu a jeho předpokládanou podobou; v Bratislavě tutéž akci uspořádal Svaz slovenských spisovatelů.

S blížícím se termínem konání se intenzita akcí zvyšovala. Mnohé se měnilo a zpřesňovalo. V listopadu bylo určeno, že zahraničních hostů bude celkem 38 z 24 zemí, stanovována byla i náplň jejich pobytu (kromě sjezdu měli být odvezeni na Slovensko a do okolí Prahy), objevovaly se další návrhy, kdo všechno by měl být pozván (z delegátů politických i odborných z univerzit a vědeckých institucí, hostů z dalších kulturních oblastí, novinářů, velkých pražských závodů a továren, zastupitelských úřadů), program byl dále precizován, jednotlivé sjezdové dny měly začínat referáty (dopoledne), po nichž měla následovat diskuse (odpoledne a večer), přičemž čas vymezený referátům byl zkrácen a naopak prodloužena doba na diskusi. Pro *Literární noviny* bylo třeba zařídit zvýšený příděl papíru o 20 500 kg, neboť se počítalo se třemi zvláštními čísly a třemi rozšířenými vydáními běžných čísel (celkem činilo rozšíření *Literárních novin* 44 stran). Počítalo se s tím, že sjezdové materiály vyjdou knižně; bylo tak realizováno vydání referátů v podobě samostatných brožurek, které byly považovány za praktičtější než jedna publikace se všemi referáty, eventuálně s diskusními příspěvky – v tom případě by však nároky na papír a finance ještě vzrostly. Všechny návrhy musely být ještě dopracovány sekretariátem SČSS a předloženy ÚV KSČ k posouzení a ke schválení.⁴⁶

Podoba sjezdu SČSS i obsah tezí a referátů byly pak detailně určeny po pobytu tzv. studijní delegace SČSS v SSSR ve dnech 1.–15. 12. 1955. Původní složení delegace bylo velmi skromné: měli ji tvořit Milan Lajčiak a Josef Sekera jako hlavní tajemník SČSS. Lajčiaka nahradil brzy Jan Pilař, který se jako šéfredaktor *Literárních novin* měl seznámit s předsjezdovou přípravou v časopise *Litëraturnaja gazëta* (když byl

45 Za socialistický rozmach československého písemnictví. Usnesení ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů. *Literární noviny* 4, 1955, č. 22, s. 1.

46 LA PNP, fond SČSS, Usnesení schůze předsednictva ÚV SČSS konané dne 28. 11. 1955 v 9 hod., s. 3–4.

Pilař s delegací v SSSR, chodil do redakce tohoto periodika téměř denně). V květnu 1955 vzešla z ÚV SČSS žádost, aby ÚV KSČ souhlasil s vysláním „delegace čs. spisovatelů do SSSR za účelem poznání zkušeností z II. sjezdu sovětských spisovatelů“.⁴⁷ V červenci 1955 předložily sekretariát a zahraniční komise ÚV SČSS nový návrh: do Sovětského svazu měli jet Jan Drda, Peter Karvaš, Vladimír Mináč, Vítězslav Nezval, Josef Věromír Pleva, Marie Pujmanová, Karol Rosenbaum, Miloslav Stehlík (ti všichni měli vypracovat pro II. sjezd SČSS referáty), dále Jan Pilař (který řídil předsjezdovou kampaň v *Literárních novinách*), Josef Sekera (měl na starost organizační přípravu sjezdu) a na návrh předsednictva Svazu slovenských spisovatelů Ctibor Štítnický. Také toto složení nebylo definitivní a došlo v něm ke změnám, na jejichž základě měla delegaci vést Pujmanová, s níž měli jet Nezval, Sekera, Mináč, Karvaš, Štítnický, Pilař a nově Václav Řezáč, Milan Jariš a Erik Adolf Saudek. Místo Pujmanové, která onemocněla a vzdala se cesty do SSSR, byl vedoucím jmenován Řezáč, který však také vzápětí onemocněl a v listopadu 1955 ho v čele delegace nahradil Drda. Do Moskvy nakonec odletěla výprava ve složení Jan Drda, Vítězslav Nezval, Jan Mukařovský, Josef Sekera, Jan Pilař, Zora Jesenská (většinu pobytu však strávila v Moskvě v nemocnici), Ctibor Štítnický, Peter Karvaš a Vladimír Mináč. Časté změny v obsazení delegace byly způsobeny nechutí některých autorů do SSSR odcestovat, nemocí i napětím, které ve Svazu spisovatelů i ve společnosti vládlo.

Členové delegace byli znovu podrobně informováni o průběhu II. všesvazového sjezdu sovětských spisovatelů a byla jim doporučena podoba sjezdu SČSS. Svazoví funkcionáři z SSSR kladli důraz na „razgavor pered sjezdom“, tato předsjezdová diskuse se odehrávala v tisku, rozhlasu, televizi, kinožurnálech, setkáních se čtenáři (například v Moskvě se uskutečnilo před sjezdem 360 besed spisovatelů v závodech, školách, různých institucích). Příprava sjezdových referátů probíhala téměř celý rok, jejich autoři měli k dispozici šesti- až osmičlenné skupiny konzultantů (něco podobného bylo poté navrženo i u nás, ale realizace byla skromnější, patrně především z důvodu krátké doby, která do sjezdu zbývala), teze referátů byly „posouzeny“ na svazovém sekretariátu a hotové referáty na předsednictvu. Čeští a slovenští autoři referátů konzultovali jejich znění s funkcionáři z vedení Svazu sovětských spisovatelů, kteří navrhovali též délku referátů i počet a délku diskusních příspěvků na sjezdu SČSS, stejně jako konání schůze stranické skupiny těsně před sjezdovým jednáním. Na sjezdu sovětských spisovatelů vystoupilo 127 diskutujících, z nich „polovina předem prodiskutovala své vystoupení na sekretariátě Svazu, takže soudruzi mohli operativně řídit diskusi a nepřipustit, aby rozbředla nebo se svezla na nesprávnou kolej. To neznamená, že ovlivnila to, co se mluvilo, ale že věděla, o čem se asi bude mluvit.“⁴⁸

47 LA PNP, fond SČSS, Usnesení 7. pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného ve dnech 17. a 18. května 1955 na Dobříši, s. 7.

48 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání ÚV SČSS dne 5. ledna 1956, příl. Zpráva o zájezdu studijní delegace Svazu čs. spisovatelů do Sovětského svazu ve dnech 1.–15. prosince 1955 přednesená vedoucím delegace předsedou Svazu čs. spisovatelů soudruhem Janem Drdou na zasedání 11. pléna ÚV SČSS dne 5. 1. 1956, s. 8. Text Drdovy zprávy byl publikován v periodiku *Tvar* 11, 2000, č. 14, s. 14–15.

Organizátoři sjezdu SČSS dostali doporučení, aby v Praze diskutovalo 90 až 100 autorů, sovětští konzultanti nesouhlasili s představou českých a slovenských tvůrců, že referáty zabereou 24 hodin sjezdového času a diskuse 20 hodin; radili čas pro referáty o 4 až 6 hodin zkrátit a prodloužit dobu diskuse. Zároveň hovořili o některých tématech, jež by mohla přinést komplikace, například otázka stranickosti či tvůrčí svobody (o cenzuře se potom ve svých diskusních příspěvcích na sjezdu SČSS zmínil F. Hrubín, V. Kaplický, K. Lazarová nebo J. Mareš). Sovětští spisovatelé a činovníci Svazu na tato „problematická“ témata upozorňovali a nabádali k důkladné přípravě, neboť hrozilo nebezpečí, že členové SČSS budou „nesprávně pokládat otázky nebo hlásat vyloženě chybné názory“, na to „musíme být předem připraveni, kdo na takové chybné názory bude odpovídat, a musíme se postarat, aby tato odpověď byla jasná, správná a přesvědčivá. Tam se nesmí nic svěřovat improvizaci.“⁴⁹

Velké překvapení u sovětských svazových funkcionářů vzbudila příprava složení nového ústředního výboru SČSS, který měl být zvolen na sjezdu. Požadovali větší kontrolu: tedy než bude návrh kandidátky předložen – k 31. 1. 1956 – oddělení kultury ÚV KSČ, považovali za nutné ho probrat v stranické skupině (tzv. partgrupě) ÚV SČSS nebo na samostatném aktivu členů-komunistů v SČSS. Československá delegace se dozvěděla, jak se připravovalo nové vedení Svazu sovětských spisovatelů: kandidátku vypracovala před sjezdem stranická skupina „pravlenija Sojuza“ za účasti sekretáře ÚV KSSS a sekretáře městského výboru KSSS města Moskvy. O každém navrženém kandidátovi se hlasovalo zvlášť. Vedoucí sekretář Svazu Alexej Surkov potom seznam opsal ve dvou exemplářích – jeden uschoval ve Svazu spisovatelů a druhý předložil oddělení kultury na ÚV KSSS, které ji předložilo ke schválení příslušnému stranickému orgánu. V den volby na sjezdu byla nejprve svolána stranická skupina sjezdu, kterou řídil sekretář ÚV KSSS, tato sjezdová stranická skupina znovu o kandidátce diskutovala. Teprve potom bylo zahájeno zasedání sjezdu, jemuž byla kandidátka předložena jménem stranické skupiny sjezdu. (O úloze stranických skupin ve Svazu sovětských spisovatelů byla řeč i později: v každém městě, kde má svou organizaci Svaz, je také stranická organizace tohoto Svazu spisovatelů, která je bezprostředně podřízena stranické organizaci městského výboru komunistické strany, zde musejí být organizováni všichni členové Svazu komunisté, s výjimkou těch, kteří zaujímají jako komunisté vedoucí postavení někde jinde.) Složení nového ÚV SČSS mělo tak být pečlivě připraveno již před sjezdem.

Podle Drdy měl pobyt studijní delegace v Sovětském svazu pro její členy i „pro přípravu našeho sjezdu veliký význam“. Sjezd byl připravován jako striktně a detailně naplánované setkání autorů, kteří chtěli a museli „spolubudovat svým dílem nový společenský řád“, při němž „nelze dělat žádné ideové kompromisy“, a princip stranickosti zůstával „naším základním principem a metoda socialistického realismu fundamentální metodou“.⁵⁰

49 Ibid., s. 8.

50 Ibid., s. 12.

Na stejném zasedání v lednu 1956 bylo – kromě probrání tezí referátů M. Majerové, V. Nezvala, V. Mináče a J. Horáka – také schváleno ustavení a složení sedmi sjezdových komisí, které měly zajistit přípravu sjezdu a jeho průběh. Předsedou komise pro stanovy byl určen K. Nový, jejími členy J. Drda, L. Fikar, I. Kusý, P. Horov, J. Pilař, J. Sekera a tajemníkem J. Bureš; zabývala se vypracováním návrhu na změny stanov SČSS pro sjezd. V čele komise rezoluční, která měla na starost návrh sjezdových usnesení, včetně rezoluce, dále dopisy ÚV KSČ, prezidentu republiky, Svazu sovětských spisovatelů, byl K. Rosenbaum, členy F. Buriánek, V. Egri, J. Hájek, F. Hečko, H. Jasiczek, J. Kainar, M. Lajčiak, A. Matuška, O. Šafránek, J. Taufer a tajemníkem byl J. Tichý. Technické zabezpečení průběhu sjezdu obstarávala komise organizační, jejímž předsedou byl J. Sekera, členy E. Kolár, F. Kožík, B. Polách, F. Pavlíček, L. Mňačko, C. Štítnický a tajemníky M. Malíková a M. Andráš. O zahraniční hosty pečovala komise zahraniční, již vedla M. Majerová, členy byli A. Bernášková, F. Branislav, A. M. Brousil, I. Fleischmann, N. Frýd, F. Kubka, M. Krno, V. Oleríny, J. Tomeček, F. Vrba a Š. Žáry, tajemníky K. Jiroudková a opět M. Krno. Komise návrhová – ve spolupráci s první komisí pro stanovy připravovala návrhy na složení vedoucích orgánů SČSS a kádrových materiálů – byla vedena M. Stehlíkem, členy byli jmenování B. Březovský, L. Fikar, J. Horák, M. Jančová, V. Kaplický, B. Macák, V. Mináč, V. Nezval, V. Řezáč, K. F. Sedláček a V. Závada, tajemníkem byl J. Otčenášek. Komise tisková řídila tiskovou kampaň a dohlížela na její průběh, včetně zpravodajství o sjezdu; jejím předsedou byl V. Pekárek, členy M. Jariš, R. Kalčík, P. Kohout, K. Lazarová, J. Mareš, V. Mihálik, M. Pišút, J. V. Pleva, M. Pujmanová, S. Turek a všichni šéfredaktoři svazového tisku (tedy F. Branislav, B. Březovský, V. Cach, B. Macák, A. Matuška, L. Mňačko, J. Pilař), jejím tajemníkem byl V. Maršíček. Poslední komisi, revizní – prováděla revize svazového hospodářství – vedl L. Luknár, členy byli K. J. Beneš, F. Hampl, J. Hilčr, R. Moric, Z. Pluhař, J. Skalka, V. Stanovský a J. Tomeček, tajemníkem se stal F. Hampl.⁵¹

Před polovinou března 1956 se sešel ústřední výbor SČSS na dvoudenním zasedání, kde byla příprava sjezdu precizována. Schůzi předcházelo jednání členů ÚV Svazu v čele s Drdou na politickém byru ÚV KSČ, jež schválilo definitivně datum a místo pořádání sjezdu, jeho program, sjezdový rozpočet, návrh na pozvání zahraničních hostů, teze Drdova, Nezvalova a Buriánkova referátu (ostatní referáty mělo na starost oddělení kultury ÚV KSČ a politbyru nebyly předloženy), ÚV SČSS zde dostal za úkol zajistit konečné znění referátů, jejich projednání v ústředním výboru Svazu a předložení politbyru ještě v březnu 1956. „Do 1. dubna musíme rovněž politbyru předložit zprávu o organizačním zajištění sjezdu,“ doplnil k této záležitosti Drda, který zprávu o jednání s vedením KSČ podával.⁵² Předseda Svazu zároveň uvedl, že inspirativním impulsem je nyní pro spisovatele jednání XX. sjezdu KSSS (uskutečnil se 14.-25. 2.), a to nejen vystoupení Nikity Chruščova, ale i Michaila Šolochova o literatuře.

51 LA PNP, fond SČSS, Usnesení 11. schůze pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konané ve dnech 5. a 6. ledna 1956 v Klubu čs. spisovatelů v Praze, s. 5–7.

52 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného ve dnech 12. a 13. března 1956 v Klubu SČSS. Prvý den, s. 1/1.

Podle politbyra ÚV KSČ a předsednictva SČSS se mělo sjezdu českých a slovenských spisovatelů zúčastnit 800 lidí, tedy všech 337 členů a 175 kandidátů SČSS – těchto 512 autorů tvořilo členskou základnu Svazu spisovatelů k 12. 3. 1956 –, dále 65 překladatelů, 120 hostů domácích (zástupci komunistické strany a vlády, ministerstva kultury a školství, univerzit v Praze, Brně a Bratislavě, Revolučního odborového hnutí, Československého svazu mládeže, Svazu československých novinářů, Ústředního svazu československých výtvarných umělců, Svazu skladatelů, Svazu československých architektů, Ústavu pro jazyk český, Ústavu pro českou literaturu, Ústavu pro jazyk slovenský, Ústavu pro slovenskou literaturu, Československé akademie věd, Hlavní správy vydavatelství, Československého rozhlasu, Československého státního filmu, Československé televize, Československé tiskové kanceláře, redakcí denního tisku, týdeníků, zastupitelských úřadů, dále vyznamenání pracovníci z různých oblastí, zástupci velkých pražských závodů a podle potřeby další umělci – zásadně na jeden den) a 38 zahraničních. Politbyro schválilo, aby na sjezd byli pozváni 4 delegáti ze Svazu sovětských spisovatelů, po dvou delegátech albánských, bulharských, maďarských, polských, z Německé demokratické republiky, rumunských, jugoslávských, francouzských (zde byli konkrétně vyžadováni a schváleni Jean-Paul Sartre a Vercors; Drda ihned dodal, že pozvání je třeba rozšířit o Louise Aragona, „kterého nemůžeme nepozvat“),⁵³ italských (měli to být Vasco Pratolini a Salvatore Quasimodo), čínských a korejských, po jednom z Anglie (James Aldridge, který ovšem nabídku odmítl, nebo Jack Lindsay), Belgie, Holandska (Theun de Vries), Dánska, Švédska, Norska Finska, Islandu (vyžádán byl čerstvý držitel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1955 Halldór Laxness), z Německé spolkové republiky, Rakouska, Turecka (určen byl Nazim Hikmet), Mongolska. Návrh byl rozšířen o další autory, které požadovalo politbyro ÚV KSČ: měli to být Howard Fast z USA, Pablo Neruda z Chile, Jorge Amado z Brazílie a zástupce spisovatelů z Japonska a Indie. Kromě toho zasedala i zahraniční komise, která doporučila další jména: z Francie Louis Aragon, Elsa Trioletová a případně Pierre Daix, z Anglie Doris Lessingová, z Rakouska Ernst Fischer, z Guatemaly Miguel Ángel Asturias, z Mexika José Mancisidor, Efraín Huerta nebo Juan Rejano, z Kuby Nicolás Guillén a jeden autor měl být pozván z Egypta. Všichni zahraniční hosté obdrželi pozvánku na čtrnáctidenní pobyt v Československu, při nárůstu jejich počtu však vzrůstala i částka na ně. Z V. oddělení ÚV KSČ přišel příkaz, že je třeba co nejvíce šetřit, takže při ceně letenky z Latinské Ameriky 2 000 dolarů navrhoval Drda, aby byl pozván Guillén, protože žil tehdy v Paříži. Počet 38 zahraničních delegátů vzrostl na 45.

Rozsáhlé debaty se vedly o průběhu sjezdu z hlediska času určeného na referáty a na diskusní vystoupení. Vedení KSČ a SČSS počítalo, že v diskusi promluví 100 debatujících, což znamenalo při patnáctiminutovém limitu 25 hodin. Měla tím být naplněna rada organizátorů sjezdu sovětských spisovatelů, čas pro debaty byl dokonce navýšen, mělo se však s výjimkou prvního a posledního dne jednat vždy do 22. či podle potřeby do 23. hodiny, přičemž referáty byly určeny na počátek sjezdových dnů a po nich přicházela na řadu diskusní vystoupení. Autoři referátů byli 12. 3.

53 Ibid., s. 1/3.

vyzvání, aby co nejdříve dali svým textům definitivní podobu – Majerová zde hlásila, že referát již odevzdala k četbě Bohumilu Říhovi a členům poradního sboru, který měla pro práci na textu k dispozici –, protože je bylo třeba poslat politbyru ÚV KSČ (ke schválení) a členům ÚV SČSS (k diskusi).

Dlouho se také hovořilo o počtu členů a složení ústředního výboru – dosavadní třicetičlenný výbor byl nakonec rozšířen na 45 členů, počet náhradníků ÚV se naopak snížil z 15 na 5 (nakonec se tato instituce zrušila) – a o označení vedoucího svazového funkcionáře: bylo odhlasováno, že dosavadní slovo „předseda“ bude nahrazeno výrazem „první tajemník“; podle způsobu označování těch, kdo vedli svazové pobočky, tedy brněnský a ostravský v rámci SČSS, martinský, přešovský a košický tajemník v rámci SSS, a hlavně podle vzoru sovětských spisovatelů. Došlo také ke zrušení funkce hlavního tajemníka SČSS, jímž byl v době před sjezdem Josef Sekera. Rozsáhlá rozprava se vedla i o struktuře Svazu spisovatelů celkově a o pravomocích jednotlivých částí SČSS. Tak bylo usneseno, že „napříště nepovede práci Svazu předseda a nebude volen předseda, nýbrž první tajemník. Dále: je třeba zajistit kolektivní vedení Svazu a vybudovat řádně tři potřebné orgány: ústřední výbor, předsednictvo a sekretariát, jehož členové by byli členy ÚV.“⁵⁴ Tuto informaci pak Sekera předal oddělení kultury ÚV KSČ.

Organizační záležitosti se probíraly na dalším zasedání, tentokrát české části ÚV SČSS dne 4. 4. 1956. Pro účastníky sjezdu bylo vyčleněno 10 až 15 aut, stravování bylo zajištěno v budově Národního shromáždění a bylo určeno, že zahraniční hosté budou bydlet v hotelu Esplanade (a tam se i stravovali), domácí v hotelech Praha, Zlatá husa, Flora, Slovan, Axa, Meteor. Každé ráno budou vycházet noviny menšího rozsahu a formátu s informacemi na každý den (jmenovaly se *Sjezdové zpravodajství*, říkalo se jim „malé Literární noviny“), text referátů v podobě samostatných brožurek dostávali účastníci sjezdu k podrobnému prostudování, aby se mohli zapojit do diskuse, v Památníku národního písemnictví byla připravena výstava Československá kniha jde světem, na níž byla vystavena cizojazyčná vydání knih českých a slovenských autorů (samostatné části zde byly vyhrazeny překladům díla Julia Fučíka, Zdeňka Nejedlého, Aloise Jiráska, S. K. Neumanna, Vítězslava Nezvala, Marie Majerové, Ivana Olbrachta, Marie Pujmanové, Antonína Zápotockého), v univerzitní knihovně byla výstava věnovaná tvorbě našich autorů mezi dvěma spisovatelskými sjezdy, na chodbě Národního shromáždění byla na devíti panelech připravena výstava aktuální spisovatelské tvorby s tématy spisovatelé v boji za mír, za přátelství mezi národy, spisovatelé vychovateli mládeže, spisovatelé a armáda, spisovatelé pomáhají výstavbě, spisovatelé v boji za socialistickou vesnici, polští, maďarští a ukrajinští autoři žijící v ČSR, přehled vydavatelské činnosti nakladatelství Československý spisovatel a Slovenský spisovatel. Naplánováno bylo zřízení dvou informačních kanceláří – jedné v budově NS a druhé v budově SČSS. Dále určeno 8 stenografů a 10 písárek pro pořizování zápisů ze sjezdu, k dispozici byla i rozmnožovna s jednou pracovnící. Stenografické zápisy ze sjezdu byly rozmnoženy na cyklostylu v počtu 16 exemplářů – jeden byl archivní, další

54 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného ve dnech 12. a 13. března 1956 v Klubu SČSS. Prvý den, s. 9/1.

byly posílány redakcím literárních periodik, ústřednímu výboru KSČ, sjezdové kanceláři předsednictva, tiskové a zahraniční komisi sjezdu, Svazu slovenských spisovatelů (na některá místa bylo doručeno několik exemplářů, do SSS například 3).

Dne 6. 4. začalo rozesílání pozvánek a 12. 4. delegačních listů. Delegačenky byly trojího druhu odlišené barvou – růžové pro členy Svazu spisovatelů, přičemž členové a náhradníci ÚV SČSS měli čísla od 1 do 43, čeští členové Svazu od 50, slovenští od čísla 300; zelené delegačenky obdrželi kandidáti, číslvány byly od 400 pro české a 550 pro slovenské kandidáty SČSS; bílé delegační lístky byly určeny pro domácí i zahraniční hosty a měly čísla od 1. Kromě toho existovaly průkazky pro hosty – šedé byly jednodenní a běžové pro celou dobu sjezdu.⁵⁵ Mimopražští účastníci měli zajištěnu slevu při cestě vlakem.

Většině zahraničních hostů byly pozvánky odeslány již 15. 3. O den později byla poslána pozvánka Nazimu Hikmetovi do Moskvy, který účast přislíbil. Dne 17. 3. odešlo pozvání i Pablu Nerudovi do Chile, jenž se omluvil, stejně tak byli pozváni autoři podle závěrů jednání ústředního výboru SČSS 12. 3. 1956. Upřesněna byla jména severských spisovatelů, a pozvání tak byli Artur Lundkvist a jeho žena Maria Wine ze Švédska (omluvili se), Elvi Sinervo z Finska, Hans Kirk z Dánska, Hans Heiberg z Norska, dále z Německé spolkové republiky Leonhard Franck (který sice odpověděl kladně, ale nakonec nepřijel), z Belgie Jacques Doneux, z Francie kromě Trioletové a Aragona Jean-Paul Sartre a Simone de Beauvoir (oba se ihned omluvili, místo Sartra byl pozván Roger Vailland), jako francouzský spisovatel byl zpočátku ve svazových materiálech veden Belgičan Constant Burniaux, pozvání byli i Sunao Tokunaga z Japonska (na konci sjezdu však přiletěl Kōbō Abe) a dodatečně zařazení Jack Lindsay, Howard Fast a Jorge Amado.⁵⁶ Ačkoli se podařilo pro účast na sjezdu získat některé z jmenovaných autorů, většina z pozvaných zahraničních hostů nepřijela.⁵⁷ Nejdůležitější osobností z cizinců byl bezesporu Boris Polevoj, který se stal jakýmsi vyslancem sovětské politiky a kultury, na něho se zaměřila největší pozornost. Další značný zájem vyvolával Nazim Hikmet; v jejich stínu zůstával i Laxness. Pro zahraniční hosty byl naplánován program od 21. 4. do 4. 5. 1956, patřila tam kromě účasti na sjezdu například prohlídka Prahy, návštěva Památníku národního písemnictví, divadelní představení, zájezd do JZD na Mělnicku, do Lidic a Kladna, na Dobříš, Karlštejn, Zbraslav, promítání českých filmů, účast na májové manifestaci 1. 5., posléze došlo k rozdělení na několik skupin, které navštívily Slovensko, Ostravu a jižní Čechy, a ti, kteří zůstali v Praze, Národní galerii, Gottwaldovo muzeum a Leninovo muzeum.⁵⁸

55 LA PNP, fond SČSS, Organizační zajištění II. sjezdu československých spisovatelů, s. 1.

56 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání české části ústředního výboru SČSS dne 4. dubna 1956 v Klubu čs. spisovatelů, Národní 11, Praha 1, s. 1/1–1/9.

57 Zahraniční účastníci byli vyjmenováni a přivítáni předsedající prvního dne sjezdu Majerovou ihned na začátku jednání – srov. první stranu zápisu z 22. 4. 1956. Někteří hosté ze zahraničí přijeli až v průběhu sjezdu, takže je Majerová nemohla při zahájení jmenovat. Počet aut, která jim budou k dispozici, byl zvýšen na 25 a počet tlumočníků upřesněn na 24.

58 LA PNP, fond SČSS, Zpráva o organizaci a technickém zabezpečení průběhu II. sjezdu čs. spisovatelů v dubnu 1956, s. 6–10.

Pokud jde o texty referátů, slovenští autoři je již na začátku dubna 1956 odevzdali, z Čechů referát tehdy dodali jen Mukařovský, Majerová, Buriánek a Nezval. Drda jej dokončoval a odevzdával po částech, neboť byl na zasedání ÚV KSČ, „kde se dověděl takové věci, které považuje za nutné zapracovat do svého referátu“.⁵⁹ V březnu a dubnu probíhala jednání ústředního výboru KSČ a politbyra ÚV KSČ, na nichž straníční funkcionáři reagovali na situaci po XX. sjezdu KSSS; Drda zde dostával nejnovější instrukce pro sjezd a spisovatele. Situace však byla komplikovaná a pro Drdu jistě nejasná, ÚV KSČ jednal o událostech XX. sjezdu KSSS dokonce i 19. a 20. 4. 1956, tedy těsně před zahájením sjezdu spisovatelů. Texty referátů byly okamžitě posílány k prostudování a schválení. Například 31. 3. 1956 byly odeslány referáty M. Majerové, J. Mukařovského a F. Buriánka všem členům a náhradníkům ÚV SČSS, předsedům všech sekcí a komisí Svazu, 14 exemplářů obdržel ÚV KSČ, 3 ÚV KSS, 3 Svaz slovenských spisovatelů, 2 byly poslány do brněnské a 2 do ostravské pobočky SČSS.

Důležitá byla debata o členských záležitostech, kde se rozhodovalo o tom, kdo se stane členem a kdo kandidátem Svazu spisovatelů. Při této rozsáhlé debatě přišel Nezval se záležitostí členství Jiřího Weila v SČSS. Za nespravedlivé označil vyloučení Weila ze Svazu v prosinci 1950⁶⁰ a hovořil i o dalších křivdách, které se na přelomu 40. a 50. let staly. Vyjádřil přesvědčení, že „je třeba a že je to věci spoluodpovědnosti každého spisovatele, aby se všechny tyto věci seriózně projednaly“.⁶¹ Nezval doporučil také rehabilitaci Ladislava Novomeského a posléze hovořil o Jaroslavu Durychovi, jehož členství ve Svazu spisovatelů požadoval taktéž vyřešit, protože Durych požádal v roce 1955 o přijetí do SČSS.⁶² „Nezval upozornil na to, že v roce 1948 bylo mnoho členů vyškrtnuto a že je třeba tyto věci znovu projednat a případné křivdy napravit. Poukazuje rovněž na Zahradníčka, jenž byl odsouzen na 15 let.“ Nezval vzápětí „navrhl, aby se Svaz znovu zabýval případy lidí, kteří jsou ve vězení nebo kteří byli vyškrtnuti nebo nebyli přijati do Svazu“.⁶³ Zde tedy Nezval vyslovil to, co zaznělo i od Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta na sjezdu; rozdíl byl v tom, že Nezval vyslovil tento požadavek na uzavřeném zasedání a Hrubín se Seifertem na veřejném fóru. Nezvalovi se podařilo každopádně

59 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání české části ústředního výboru SČSS dne 4. dubna 1956 v Klubu čs. spisovatelů, Národní 11, Praha 1, s. 2/1.

60 K tomu srov.: Bauer, Michal: J. Weil a K. J. Beneš, dva problémoví spisovatelé. *Tvar* 10, 1999, č. 16, s. 14–15.

61 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání české části ústředního výboru SČSS dne 4. dubna 1956 v Klubu čs. spisovatelů, Národní 11, Praha 1, příl. Zápis o projednávání návrhů sekcí a komisí na přijetí členů, kandidátů a na převedení kandidátů za členy na zasedání ÚV SČSS konaném dne 4. dubna 1956, s. 4.

62 K tomu srov.: Bauer, Michal: Představitelé katolické literatury v počátku komunistické totality. In: Fiala, Petr – Hanuš, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2001, s. 85–96.

63 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání české části ústředního výboru SČSS dne 4. dubna 1956 v Klubu čs. spisovatelů, Národní 11, Praha 1, příl. Zápis o projednávání návrhů sekcí a komisí na přijetí členů, kandidátů a na převedení kandidátů za členy na zasedání ÚV SČSS konaném dne 4. dubna 1956, s. 5. Nebylo to poprvé, počátkem června 1955 například Nezval vystoupil proti perzekuování Kamila Bednáře – srov.: Bauer, Michal: *Souvislosti labyrintu*, o. c., s. 275.

uvést věci do chodu, neboť se k němu ihned připojilo několik účastníků tohoto zasedání, kteří jmenovali další autory, jejichž případy považovali za nutné „revi-
dovat“. Vilém Závada žádal zřízení příjímací komise a Milan Jariš komise, která by
prošetřila všechny takové problematické případy, Vojtěch Cach a Jariš navrhli, aby
na sjezd byli jako hosté pozváni spisovatelé, kteří ve Svazu sice nejsou, ale kteří
„už něco napsali“, respektive jsou „aktivními pracovníky literatury“. Hlavní tajem-
ník SČSS Josef Sekera shrnul, že předsednictvo Svazu dostane za úkol „projednat
záležitosti těch spisovatelů, kteří nejsou členy Svazu a u nichž je zřejmo, že jde
o nějakou křivdu, jako Weil, Durych, Bár, Zahradníček, Novomeský, Renč, Kalista
i případy další. Usneseno uložit předsednictvu, aby našlo vhodnou formu, jakým
způsobem by se daly vyřešit a případně definitivně uspořádat případy křivdy na
spisovatelích, kteří nejsou členy Svazu.“⁶⁴ Nezval zde rozvířil záležitost, na niž pak
narazil ve svém diskusním vystoupení, jednom ze dvou nejznámějších na sjezdu,
Jaroslav Seifert. Nezvalova intervence na svazové schůzi a Hrubínovo a Seifertovo
vystoupení na sjezdu zazněly v atmosféře silící kritiky cenzurního orgánu Hlavní
správy tiskového dohledu ze strany stále většího počtu spisovatelů a pokusů po-
moci uvězněným a perzekuovaným autorům a jejich rodinám. Seifertem vyslovené
požadavky na sjezdu tak nebyly překvapením minimálně pro české členy ústřed-
ního výboru SČSS, protože se tři týdny předtím o těchto věcech jednalo ve Svazu
spisovatelů už konkrétně.

Na 13. schůzi pléna ústředního výboru SČSS, která se konala 11.–13. 4. 1956, byly
probrány všechny referáty s výjimkou Matušková, Brousilova a Stehlíkova, jež byly po-
nechány na jednání v předsednictvu Svazu. Nejdéle se hovořilo o textu Nezvalově,
zaznělo tam mnohé z toho, co bylo o pár dní později řečeno i na sjezdu; Nezval vy-
světloval rozsáhle především svůj vztah k Halasovi (a k Štollovi a jeho interpretaci
Halasovy poezie) a k tvorbě tehdejších mladých básníků. Členové ústředního výboru
Svazu zde také hovořili o složení pracovního předsednictva sjezdu: Drda, Majerová,
Pujmanová, Sekera, Marek, Mukařovský, Nezval, Řezáč, Nový, Hečko, Kostra,
Lajčiak, Štítnický (které navrhlo předsednictvo SČSS), Závada, Hrubín, Říha, Káňa,
Hájek, Kohout, Horov, Lazarová. Problém nastal při rozhodování, jak zaplnit tribunu,
na niž se vešlo 55 lidí. Proto bylo rozhodnuto, že zde zasedne 30 členů ústředního
výboru SČSS, z nichž 12 je v předsednictvu sjezdu, a dalších 8 příslušníků pracov-
ního předsednictva, kteří nejsou v ÚV SČSS. Zbytek zaplní pozvaní představitelé ko-
munistické strany a vlády. Mezi čestně zařazenými na tribunu byli i dva autoři, kteří
nebyli členy ÚV Svazu spisovatelů, ale byli považováni za tak významné, že zde měli
být: Štefan Králik a Jaroslav Seifert.⁶⁵ Protože počet míst v sále budovy Národního
shromáždění čítal 690, bylo rozhodnuto, že počet zvaných hostů bude omezen, aby
se všichni do prostoru jednání vešli. Organizační komise sjezdu nakonec zajistila ve
velkém sále celkem 783 míst, z toho 50 pro předsednictvo.

64 Ibid., s. 6.

65 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání ústředního výboru SČSS konaného ve dnech
11.–13. dubna 1956. Třetí den, s. 24/2–24/3.

Všechny komise těsně před sjezdem intenzivně pracovaly na svých úkolech, byly připraveny nové stanovy SČSS, navržen statut tiskových orgánů Svazu spisovatelů, navrženy rezoluce, sjezdová usnesení, znění dopisů prezidentu Zápotockému, ÚV KSČ a Svazu sovětských spisovatelů, dále byly připraveny návrhy na složení vedoucích orgánů Svazu, zajištěno řízení a dozor nad tiskovou kampaní a zpravodajství o sjezdu v tisku, provedena revize svazového hospodářství, připraveni překladatelé, stenografové, písárky, řidiči aut, kuchaři a veškerý další personál.

Kontrola přihlášek přinesla tato čísla: ze 43 členů a náhradníků ÚV SČSS se přihlásilo 42 (1 se nepřihlásil), z 251 českých členů poslalo přihlášku 190 (61 nikoli), ze 130 českých kandidátů kladně reagovalo 110 (20 neodpovědělo vstřícně), z 88 slovenských členů Svazu se přihlásilo 74 (14 nikoli) a z 59 slovenských kandidátů odpovědělo pozitivně 42 (17 se nepřihlásilo). Celkem tedy z 571 členů a kandidátů SČSS poslalo přihlášku 458 a 113 se na sjezd nepřihlásilo, z nich – když se odečetly omluvenky, jedno odřeknutí a pobyty v cizině – organizátoři neměli zprávy o 86 pozvaných autorech, kteří vůbec nereagovali. Kontrola účasti na sjezdu zjistila v jednotlivých dnech účast 533 osob (v neděli 22. 4.), 493 (v pondělí 23. 4.), 558 (v úterý 24. 4.), 521 (ve středu 25. 4.), 514 (ve čtvrtek 26. 4.) a 521 (v pátek 27. 4.). Z prezenčních listin, které byly pro sjezd připraveny na základě pozvánek a přihlášek, lze zjistit, že mezi pozvanými hosty (měli bílé delegační lístky) jsou na prvním místě prezident Antonín Zápotocký, akademik Zdeněk Nejedlý a ministr kultury Ladislav Štoll, dále to byli další členové vlády Alexej Čepička, Václav David, Jaromír Dolanský, Július Ďuriš, Zdeněk Fierlinger, František Kahuda, Ondrej Klokoč, Václav Kopecký, Alois Neumann, Josef Plojhar, Antonín Pospíšil, Marek Smida, Ernest Sýkora, Emanuel Šlechta a předseda vlády Viliam Široký, z ÚV KSČ to byli Karol Bacílek, Antonín Novotný, Jiří Hendrych, Ján Kominár, Augustin Michalička, Václav Pelíšek a Ladislav Peprník, dalšími hosty byli lidé z předsednictva svazů novinářů, výtvarných umělců, architektů, skladatelů, ÚRO, ROH a ČSM, redaktori literárních periodik i deníků *Rudé právo*, *Práce*, *Mladá fronta*, *Zemědělské noviny*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo*, *Obrana lidu*, *Večerní Praha*, *Pravda*, *Práca*, *Smena*, *Lud*, z ČTK, Československého rozhlasu, Československé televize, Československého státního filmu, pozváni byli karikaturisté Věra Friedrichová, Vilém Reichmann, Karel Tachovský, několik autorů, kteří nebyli členy ani kandidáty SČSS, například Otakar Černoch, Vladimír Babula, Anna Drahá, Jiří Levý, František Neužil, Július Noge, Jiří Weil. Jiná prezenční listina, pro jednodenní vstup s šedými průkazkami, obsahuje především jména novinářů, redaktorů (zejména z časopisu *Květen*) a literárních kritiků, například Alexej Kusák, Ivo Štuka, Jana Štroblová, Josef Brukner, Karel Hrách, Josef Vohryzek, Zdeněk Heřman, Fedor Soldan, Karel Bodlák, místo bylo vyhrazeno i pro režiséra Otomara Krejčů. Běžové průkazky umožňující vstup na sjezd od 23. 4. do 27. 4. byly pro deset pracovníků Státní bezpečnosti, dále pro fotoreportéry, redaktory periodik, rozhlasu, televize, některých nakladatelství a pro zástupce Hlavní správy tiskového dohledu. Sestaven byl i seznam zaměstnanců v budově parlamentu, Litfondu, stenografů, písárek a tlumočnicků. Nejrozsáhlejší byly prezenční listiny členů a kandidátů Svazu spisovatelů, Češi a Slováci byli uváděni zvlášť; separátní byl i seznam 30 členů a 10 náhradníků ÚV SČSS a 3 členů revizní komise.

Ještě v sobotu 21. 4. se sešla stranická skupina ÚV SČSS, která se zabývala hodnocením všech předsjezdových aktivit a konečné podoby sjezdu. Druhý sjezd českých a slovenských spisovatelů byl připraven.

Sjezd SČSS se konal ve dnech 22.–29. 4. 1956 v Praze v budově Národního shromáždění.⁶⁶ Program doznal změn a rychle došlo k odklonu od přesně naplánované podoby sjezdu. Některé referáty nezazněly (Brousil se sjezdu nezúčastnil, stejně tak Mukařovský, Karvaš svůj text nepřečetl, aby bylo více času na diskusi, pro totéž se rozhodla i Jesenská), jiné referáty se ve srovnání s původními tezemi u některých autorů rozšířily o nová témata (výrazně například u Nezvala o pasáží týkající se Halase nebo Skálova hodnocení Seifertovy poezie), jindy byl referát zkrácen (v případě Buriánkově, z důvodu časové tísně). V souladu se změnou myšlení o literární tvorbě v polovině 50. let u referátů převládala zejména syntetizující podoba, pomocí níž chtěli autoři ukazovat stav české literatury v jednotlivých oblastech (poezie, próza, drama, překlady atd.) v posledních deseti letech. Již druhého dne došlo ke skluzu, takže po Horákově referátu již nezbyl čas na diskusi, třetího a čtvrtého dne se konala diskuse mezi referáty, nikoli až po přečtení obou najednou, většina pátého dne a celý šestý den byly zaplněny diskusními vystoupeními domácích účastníků i zahraničních hostů. Diskuse probíhala i v první části sedmého dne, ačkoli se s tím podle programu nepočítalo a měly se probírat jen zprávy komisi a volba nového ústředního výboru Svazu. Nárůst a významnost debat na sjezdu byly tedy zřejmé; sami účastníci sjezdu si vynutili ještě více prostoru pro diskusi.

Z diskusních příspěvků největší ohlas zaznamenala vystoupení Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta; bylo to patrné i z frekvence a délky potlesků, jaké doprovázely jejich řeč.⁶⁷ Oba mimo jiné hovořili o spisovatelích, jejichž díla nebyla v té době oficiálně publikována. Hrubín se věnoval situaci obecně i konkrétním autorům – Kolářovi, Halasovi, Horovi, zmínil se i o Bieblově úzkosti a zoufalství; především znamenalo jeho vystoupení odmítnutí literárněvědné metody Ladislava Štolla i jeho pojetí dějin české literatury a ideologizace umění. Společně s Hrubínem požadoval více umělecké svobody Seifert, od roku 1950 postižený publikačními potížemi; již sama přítomnost tohoto básníka na sjezdu měla velkou odezvu. Ve svém pateticky znějícím projevu zmínil jména tří autorů – Vančury, Teigea a Hory – a sugestivně pokládal v souvislosti s prvním z nich otázku: „Kdo zapaluje onu kouřovou clonu, která ve vši tichosti téměř úplně zastírá jméno a dílo jednoho z největších našich básníků moderních, Vladislava Vančury?“ Jeho příspěvek vyzněl též jako žádost o propuštění vězněných autorů, jejichž politickou vinu ovšem nepopíral, a o jejich

66 Ještě koncem roku 1955 zajišťoval Jiří Marek z předsednictva ÚV SČSS akustickou úpravu sálu v Národním domě na Smíchově pro případ, že by se sjezd nemohl uskutečnit v místnostech parlamentu – srov.: LA PNP, fond SČSS, Usnesení schůze předsednictva ÚV SČSS konané dne 28. 11. 1955 v 9 hod., s. 2.

67 Po Seifertově projevu například zněl potlesk účastníků sjezdu 35 vteřin, po Tauferově pro srovnání 10 vteřin a jeho síla byla podstatně menší. Hrubínovo i Seifertovo vystoupení protkávaly deseti-, patnácti- či dvacetivteřinové aplausy.

návrat do literatury. V tom nepřímě navázal na zmíněné Nezvalovo vystoupení na schůzi české části ÚV SČSS na počátku dubna 1956.

Svůj vstup do literatury ohlásili autoři scházející se v redakci časopisu *Květen* (podle původní domluvy se měl jmenovat *Mladá kultura*), kteří zde deklarovali existenci mladé literární generace (Karel Šiktanc, Jiří Šotola, Miroslav Červenka ad.) a jimž při řešení problému kontinuity české literatury a literárněhistorických a interpretačních záležitostí bylo Štollovo dělení rovněž cizí.

Atmosféra sjezdu vyjadřovala tehdejší situaci, dialog umělců s dosavadním ideologickým přístupem k umění, a to nejen ve smyslu polemik se stranickým usměrňovacím kursem, nýbrž i s vlastní političností. Mnozí účastníci se vraceli do období těsně po 2. světové válce a především let 1948–54, pokoušeli se pojmenovat vlastní i obecnou odpovědnost spisovatele-intelektuála za excesy tohoto období. Jednodušší přístup oživoval vinu „slánštiny“ (Nezval), jiný, podobný a rovněž zjednodušující zase viděl problém v následném hledání „prodloužených rukou“ Slánského (Skála), další přístup připomínal zase stav – evokující v lecčems národněobrozenecký model – spisovatelské obce, eticky pevné a sloužící jako opora, která přispěje k nápravě nespravedlností (Seifert). Ve vystoupeních převažoval patos: buď ideologizovaný, který hájil stav první poloviny 50. let (jeho představiteli zde byli zejména Štoll a Taufer), nebo apelativní, který nabádal k jeho nápravě (reprezentovali ho především Hrubín a Seifert). Symptodem sjezdu se stalo heslo o spisovatelích jako svědomí národa, hovořilo se o odpovědnosti spisovatele za stav společnosti a umění, o nutnosti mluvit a psát pravdu, o svobodě autora apod. Projevem vzdoru se stalo nezvolení Jiřího Taufera a Václava Řezáče za členy ÚV SČSS, třebaže složení nového ÚV Svazu bylo předjednáno. Naopak Hrubín i Seifert se členy 45členného výboru stali. Změna nastala v počtu osob v ústředním výboru SČSS: místo 30 členů a 10 náhradníků ÚV jich nyní bylo 30 českých a 15 slovenských, místo tříčlenné revizní komise byla zřízena sedmičlenná kontrolní komise. Změna proběhla i na místě nového vedoucího funkcionáře Svazu spisovatelů: místo dosavadního předsedy Jana Drdy se prvním tajemníkem SČSS stal Jan Otčenášek.⁶⁸

Přesto v základu bylo jednání určeno požadavkem stranickosti umění a přihlášením se k socialistickému realismu, což se projevilo i v nových stanovách SČSS. Posun, který se odehrával, byl deklarován jako návrat k leninismu, respektive cesta od stalinismu k leninismu, jak to vyjádřil v diskusním příspěvku Boris Polevoj. Značný ohlas II. sjezdu byl způsoben i tím, že většina vystoupení byla publikována – po cenzurním schválení, téměř ve všech případech v krácené a upravované podobě – v *Literárních novinách*. Účastníci sjezdu byli zahrnuti množstvím pozdravů, telegramů, dopisů, které obsahovaly básně, obrázky, stížnosti i očekávání lidí – od dětí až po duchodce.

Poměrně velká reflexe byla tomuto sjezdu věnována i v exilových periodikách, v *Bohemii*, *Českém slově*, *Československém přehledu*, *Hlasu exilu*, římském *Novém životě*, *Skizni*, *Zápisníku* – zde však převládla kritičnost k sjezdovému jednání a možnost změn vyznívala skepticky. Značná pozornost a podstatně větší vstřícnost byla

68 Byl jím do roku 1959, kdy ho vystřídal Ivan Skála.

pak v těchto časopisech směřována ke sjezdu našich exilových spisovatelů, který se uskutečnil v Paříži ve dnech 5.–8. 7. 1956 jako „první pokus od února 1948 o větší shromáždění těch, kteří usilují o udržení a rozvoj naší svobodné kultury“.⁶⁹

Třebaže byl sjezd v domácích českých a slovenských literárních periodikách interpretován jako nesmírně důležitá událost, našli se někteří účastníci, kteří jeho význam – jednalo se patrně o nejnápadnější projev krátkodobého uvolnění poměrů kolem poloviny 50. let –, nepřeceňovali, například Čestmír Jeřábek, popisující svou interpretaci sjezdu v denících z té doby, publikovaných pod názvem *V zajetí stalinismu*. Nadto to byla akce velmi drahá: tzv. předsjezdová kampaň vyšla na 538 789, 20 Kčs, samotný sjezd na 875 155 Kčs (nejdražší bylo stravování a ubytování účastníků sjezdu a jízdenky a letenky hostů z ciziny), tzv. posjezdová kampaň, při níž jezdili spisovatelé po krajích ČSR a vysvětlovali význam sjezdu, stála 127 000 Kčs. Celkem přišlo uspořádání sjezdu na 1 540 944, 29 Kčs; původní rozpočet byl překročen o 327 155 Kčs, neboť se počítalo s kratší dobou trvání sjezdu a menším počtem zahraničních účastníků.⁷⁰

V atmosféře poznamenané XX. sjezdem KSSS, ale především vyplývající z předchozí situace v české literatuře i ve spisovatelské organizaci se výsledky sjezdu projevil ve formě protestů některých částí SČSS proti zásahům cenzurního orgánu HSTD do činnosti nakladatelství a svazových časopisů, k těmto protestům předsednictva SČSS docházelo hlavně na přelomu let 1956 a 1957.⁷¹ V téže době se objevily rovněž nové žádosti o propuštění některých vězněných básníků (Jana Zahradníčka, Václava Renče, Zdeňka Kalisty), jež SČSS podporoval, a znovu začala být povolna oficiálně editována díla několika autorů, jejichž texty nemohly vycházet, například Jiřího Koláře, jehož básnická kniha *Mistr Sun o básnickém umění*, vydaná v roce 1957, se stala jedním z nejdůležitějších děl české literatury nejen 50. let 20. století. Komunistický režim přinutil postupně stále větší počet členů společnosti hledat něco jiného, než co jim předkládal jako svobodu, jako ideál, jako pravdu. Neboť to, co jim nabízel, jim nestačilo, začali to odmítat a kritizovat. Mnozí si také začali uvědomovat problém spoluviny a začali si klást otázku, jak se podíleli a podílejí na tom, co nemohou dále akceptovat. „Zoufalství je někdy tak strašné, že se prázdno, ohraničené okenním rámem, zdá nekonečnou volností a básník se tam vrhá, aby znovu, marně dokázal, že člověk nemá křídla,“ vyřkl na sjezdu Hrubín slavnou větu o Konstantinu Bieblovi.⁷²

Po následující kritice ze strany ÚV KSČ, kterou započali Jiří Hendrych v květnu 1956 na jednání politbyra ÚV KSČ a Václav Kopecký na II. celostátní konferenci KSČ

69 Sjezd našich spisovatelů, umělců a kulturních pracovníků v exilu. *Sklizeň* 4, 1956, č. 8 (44), s. 11.

70 LA PNP, fond SČSS, Rozpočet II. sjezdu československých spisovatelů, s. 1–5. Zájezdy do krajů vyšly například na 173 140 Kčs, stravování českých a slovenských účastníků na 260 680 Kčs, jejich ubytování na 113 575 Kčs, stravování a ubytování zahraničních hostů na 91 200 Kčs, jízdenky a letenky pro ně na 70 000 Kčs atd.

71 K tomu srov.: Bauer, Michal: Zásahy HSTD do periodik SČSS v letech 1955 a 1956 a protest předsednictva SČSS proti nim. *Tvar* 11, 2000, č. 9, s. 14–15.

72 LA PNP, fond SČSS, Stenografický záznam sjezdu československých spisovatelů v Praze konaného ve dnech 22. až 29. dubna 1956 v budově Národního shromáždění v Praze. Třetí den, s. 30/3.

v červnu 1956 – situaci výrazně ovlivnily události v Polsku v létě 1956 a zejména v Maďarsku na podzim téhož roku –, začalo docházet k ústupům od požadavků vyslovených na sjezdu. Za symbol tohoto odklonu je obvykle označováno Hrubínovo vystoupení na plenárním zasedání SČSS 26. 6. 1957, ačkoli servilní přístup zvolil především Nezval. Tento trend na přelomu 50. a 60. let vyvrcholil na celostátní konferenci SČSS ve dnech 1.–2. 3. 1959, na níž měl hlavní referát opět Štoll, jenž vyslovil požadavek „skoncovat s tradicí ‚ducha II. sjezdu spisovatelů‘“⁷³ na Sjezdu socialistické kultury 8.–11. 6. 1959, kde rovněž přednesl hlavní referát, a na celostátní konferenci o současných úkolech socialistické umělecké kritiky 20.–22. 2. 1961, třetí akci této doby se Štollovým referátem.

Přesto právě odmítnutí Štollovy koncepce a ideologizace umění nebo požadavek zrušení cenzury, které na sjezdu zaznívalo opakovaně, bylo významné pro další dění; někteří spisovatelé si také vyzkoušeli akt vzdoru vůči nadřízenému postavení ÚV KSČ a potvrdili si jeho pevnost. Ostatně již ve sjezdové rezoluci a v dopisu adresovanému ÚV KSČ byla vyslovena loajalita komunistické straně a souhlas s jejím řízením společnosti: „Zdravíme stranu jako inspirátorku a organizátorku velké revoluční proměny, která vytváří z naší vlasti socialistickou zem a zajišťuje její šťastnou budoucnost. (...) Přes všechny názorové rozdíly v otázkách umění jsme jednotni ve své oddanosti lidu a věci socialismu.“⁷⁴ Rezoluce končila slovy: „My, českoslovenští spisovatelé, shromáždění na svém druhém sjezdu, prohlašujeme, že rozvíjet a dovršit spravedlivý socialistický řád je smysl našich životů i naší tvorby.“⁷⁵

73 Štoll, Ladislav: *Literatura a kulturní revoluce. Projev na celostátní konferenci Svazu československých spisovatelů*. Praha, Československý spisovatel 1959, s. 8.

74 Dopis ústřednímu výboru KSČ. *Literární noviny* 5, 1956, č. 20, s. 1.

75 Rezoluce II. sjezdu československých spisovatelů. *Literární noviny* 5, 1956, č. 20, s. 1.

1. den

Neděle 22. dubna 1956

(Sjezd zahájen v 15.04 hodin.)

Sjezd řídí národní umělkyně Marie Majerová.

PŘEDSEDAJÍCÍ: Vážené shromáždění, milí hosté, soudruzi spisovatelé. Zahajuji II. sjezd československých spisovatelů ve jménu života, pravdy a krásy.

Za plénium sjezdu soudružsky pozdravuji delegaci ústředního výboru Komunistické strany Československa v čele se soudruhem Zápotockým. (*Potlesk.*) Vítám také předsedu Národního shromáždění Republiky československé soudruha Fierlingera, ministra soudruha Kahudu, prvního náměstka primátora hlavního města Prahy soudruha Zavadila. Naš sjezd navštívili tito vážení a vřele vítaní zahraniční hosté: za Svaz sovětských spisovatelů soudruzi Boris Polevoj, Nairi Zarjan, Sergej Michalkov, Lesjučevskij. Za Svaz čínských spisovatelů soudruh Jang Chuej, za Svaz korejských spisovatelů soudruh Han Mjong-Čchon, za Svaz polských spisovatelů soudruzi Leon Kruczkowski a Zdzisław Hierowski, za Svaz německých spisovatelů soudruzi Franz Fühmann, Eduard Claudius, Max Zimmering, za Svaz rumunských spisovatelů Petru Dumitriu a Demostene Botez, za Svaz bulharských spisovatelů Stojan Karolev, Mladen Isaev, za Svaz maďarských spisovatelů Tibor Barabás a Férénc Jankovics, za Svaz jugoslávských spisovatelů Dobrica Ćosić a Anton Ingolič, za Svaz albánských spisovatelů soudruh Aleksandër Banushi, spisovatel Nazim Hikmet z Turecka, André Wurmser a Roger Vailland z Francie, Charles Moisse z Belgie, Elvi Sinervo z Finska, Ove Abildgaard z Dánska, Antonio Rodríguez z Mexika, Halldór Laxness z Islandu, Theun de Vries z Holandska a Išri Jašpál z Indie.

Vítám zástupce ústředního výboru Národní fronty soudružku Kleňhovou-Besserovou, z ministerstva kultury, ministerstva školství, sekretariátu ÚV KSČ, KSS, městského výboru KSČ, zástupce Československého svazu mládeže, Svazu československých novinářů, Ústřední rady odborů, 21. svazu ROH, Společnosti pro šíření vědeckých a politických znalostí, Svazu československých skladatelů, Svazu československých výtvarných umělců, Svazu československých architektů, Státního výboru pro tělesnou kulturu a sport a všechny ostatní naše hosty. (*Potlesk.*)

Náš II. sjezd nebude jen zhodnocením naší práce za posledních deset let, ale i hledání nejlepší cesty k rozvoji literatury v Československu. Soudruzi spisovatelé, mějte při tom na mysli velikou ctižádost duševních pracovníků státí se svědomím svého lidu.

Prvním bodem v pořadu sjezdového jednání je volba pracovního předsednictva a sjezdových komisí: komise rezoluční, komise volební, komise pro změnu stanov. Žádám, aby hlavní tajemník Svazu soudruh Sekera přednesl návrh na sestavení tohoto předsednictva a složení sjezdových komisí.

JOSEF SEKERA: Soudružky a soudruzi, z pověření předsedající národní umělkyně Marie Majerové dávám v úvahu za členy pracovního předsednictva sjezdu tyto soudruhy: Jana Drdu, Marii Majerovou, Marii Pujmanovou, Josefa Sekeru, Jiřího Marka, Jana Mukařovského, Vítězslava Nezvala, Karla Nového, Jána Kostru,

Milana Lajčiaka, Dominika Tatarku, Ctibora Štítnického, Viléma Závalu, Františka Hrubína, Vaška Káňu, Jiřího Hájka, K. J. Beneše, Pavla Horova, Katarínu Lazarovou, Viktora Egriho, Ivana Macinského a Gustava Przeczeka.

Soudruzi a soudružky, má někdo snad nějaký doplněk neb námitku? Protože tomu tak není, dávám hlasovat. Souhlasíte, aby jmenovaní členové byli členy pracovního předsednictva našeho II. sjezdu? Kdo je pro? (*Hlasuje se.*) Kdo je proti? Nikdo. Kdo se zdržel hlasování? Nikdo. Děkuji.

Máme zvolit komisi rezoluční. Tato komise má za úkol návrhy sjezdových usnesení, dopisy Komunistické straně Československa, prezidentu republiky, Svazu sovětských spisovatelů, rezoluci a jiné podobné věci. Navrhujeme za předsedu této komise dr. Rosenbauma, za členy dr. Františka Buriánka, Viktora Egriho, Ladislava Fikara, Jiřího Hájka, Henryka Jasiczka, Vítězslava Kocourka, Milana Lajčiaka, Alexandra Matušku, Vlado Mináče, Otu Šafránka, Dominika Tatarku a Jiřího Taufera. Za tajemníka této komise Bohuslava Březovského. Přejete si nějakou změnu ve složení této komise? Kdo je pro složení této rezoluční komise, jak jsme ji navrhli? (*Hlasuje se.*) Je někdo proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Děkuji.

Komise volební má za úkol ve spolupráci s komisí pro stanovy připravit návrh na složení vedoucích orgánů Svazu československých spisovatelů a kádrových materiálů. Za předsedu navrhujeme Miloslava Stehlíka, za členy Bohuslava Březovského, Ladislava Fikara, Jozefa Horáka, Máriu Jančovou, Václava Kaplického, Bohumíra Macáka, Jiřího Marka, Vlado Mináče, Vítězslava Nezvala, K. F. Sedláčka, Viléma Závalu a jako tajemníka Otčenáška. Má někdo námitky neb doplňující návrhy?

JIŘÍ SVETOZAR KUPKA: Soudruha Vojtěcha.

JOSEF SEKERA: Má někdo jiný návrh?

JAN MAREŠ: Navrhuji soudruha Sedloně.

JOSEF SEKERA: K našemu návrhu připojujeme návrh soudruha J. S. Kupky na soudruha Vojtěcha a návrh soudruha Mareše na soudruha Sedloně. Dávám hlasovat o tomto rozšířeném návrhu. Kdo je pro tento návrh? (*Hlasuje se.*) Kdo je proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Děkuji.

Jako poslední náš úkol před tím, než začneme sněmovat, jest, abychom si zvolili komisi pro stanovy. Tato komise má vypracovat návrh na změnu stanov Svazu československých spisovatelů pro sjezd. Navrhujeme jako předsedu této komise soudruha Karla Nového, za členy Jana Drdu, Ladislava Fikara, dr. Ivana Kusého, Pavla Horova, dr. Jana Pilaře a Josefa Sekeru, za tajemníka dr. Jiřího Bureše. Má někdo doplňující návrh? (*Nikdo.*) Dávám tedy hlasovat. Kdo je pro takovéto složení [komise pro] stanovy? (*Hlasuje se.*) Kdo je proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Děkuji.

Všechny tyto komise jsou tudíž právoplatnými komisemi našeho II. sjezdu. Prosím nyní, aby zvolení členové pracovního předsednictva sjezdu zaujali svá místa na tribuně. (*Členové pracovního předsednictva přicházejí na tribunu.*)

PŘEDSEDAJÍCÍ: Program máte všichni v rukou. Prosím, abyste dali pracovnímu předsednictvu právo tento program upravit, ukáže-li se v průběhu zasedání nutnost. Kdo souhlasí s tímto návrhem? (*Hlasuje se.*) Je někdo proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Děkuji.

Nyní prosím vedoucího delegace ÚV KSČ soudruha prezidenta republiky Antonína Zápotockého, aby byl tak laskav a přednesl nám poselstvo ústředního výboru Komunistické strany Československa k II. sjezdu československých spisovatelů.

PREZIDENT REPUBLIKY ANTONÍN ZÁPOTOCKÝ: Vážení přátelé, drahé soudružky a soudruzí, dovoluji mi, abych v první řadě jménem svým a jménem celé delegace našeho ústředního výboru Komunistické strany Československa váš sjezd co nejupřímněji pozdravil. (*Potlesk.*)

Přikročím hned k přečtení poselství našeho ústředního výboru sjezdu Svazu spisovatelů.

„Druhému sjezdu československých spisovatelů v Praze!

Drazí soudruzí a soudružky!

Přijměte především vřelé soudružské pozdravy celé naší strany a přání mnoha zdaru vašemu sjezdu.

Strana a lid očekávají, že se II. sjezd československých spisovatelů stane důležitou událostí v rozvoji naší socialistické literatury a vážným podnětem pro všechny její zdravé a svěží síly, které usilují o umělecké vyjádření celé pravdy a složitosti i krásy našeho současného života. Očekáváme, že sjezd pomůže energičtěji odstraňovat překážky ze široké a volné cesty, po níž vykročili naši spisovatelé a umělci, aby – úzce spojení se svým lidem a s pokrokovými silami celého světa – vytvářeli nové umění, umění nadcházející socialistické a komunistické epochy našich dějin, umění socialistického realismu.

Před krátkým časem skončil své jednání historický XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Sjezd na základě vědecké analýzy soudobých dějin lidstva přesvědčivě ukázal, že proces změny politické struktury světa od kapitalismu k socialismu hluboko pokročil a vytvořil novou situaci a nové možnosti pro síly socialismu a v boji za trvalý mír. Byl schválen program dalšího mohutného rozvoje Sovětského svazu v šesté pětiletce.

XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu s velikou smělostí ukázal na neblahé následky dlouho panujícího kultu osobnosti, aby s tím větší rozhodností a důsledností byly obnoveny a dále rozvíjeny leninské principy stranického i sovětského života. To uvolňuje netušené tvůrčí síly lidu, posiluje jeho vědomí odpovědnosti za chod událostí, rozvíjí kritiku i sebekritiku a vede k ještě hlubší demokratizaci sovětské společnosti. Leninský duch a leninský způsob řešení nejvážnějších teoretických a praktických otázek, který se projevil na XX. sjezdu a dále se rozvíjí v celém sovětském životě, působí hluboce i u nás. Také v naší straně a v naší společnosti se v procesu boje proti vlastním vážným chybám a nedostatkům uvolňují zároveň veliké tvořivé síly. Ústřední výbor strany přijal v posledních dnech řadu opatření k nápravě nedostatků a k dalšímu rozvinutí naší socialistické výstavby. V této cestě budeme důsledně pokračovat.

Výsledky sjezdu vyvolaly mnoho nových podnětů i v oblasti kultury. Mnohé vážné otázky naší literatury a umění se promýšlejí od základů. Vytváří se neobyčejně příznivé ovzduší pro všechny tvořivé síly v umění, pro umělce i vědecko-teoretické pracovníky. Je nesporné, že tvůrčí aplikace XX. sjezdu v našich poměrech dá našemu umění ještě více síly a odvahy a pomůže odstraňovat všechno strnulé a zkosnatělé, co překáží tvůrčí práci. Bude též třeba, aby komunistická ideovost a oddanost věci lidu, zásadní kritika a sebekritika i hluboký demokratismus se staly trvalými zjevy i v našem kulturním životě a aby jimi byla prodchnuta i práce vašeho sjezdu.

V druhé pětiletce se má naše země stát vysoce vyspělou, na nejmodernějších výsledcích vědy a techniky budovanou dílnou socialistického tábora. Rok od roku se bude zlepšovat životní úroveň našeho lidu. Obraz našich budoucích let splývá v jedno s obrazem stále lepšího života našeho lidu. Spolu se sovětským lidem můžeme dnes i my hledět do reálné krajiny socialismu a komunismu, jejíž dosažení jsme kdysi svěřovali až příštím generacím.

Cesta k této světlé budoucnosti je však cestou úporné, houževnaté a důmyslné práce mnohamilionového kolektivu našeho pracujícího lidu, cesta překonávání mnoha překážek. V tomto procesu hraje obrovskou úlohu výchovná ideologická práce v nejširších lidových masách, boj za stále vyšší uvědomělost, vzdělanost a kulturu našeho lidu. Zde má veliký a nenahraditelný význam literatura a umění.

V naší společnosti se přes všechny obtíže vytvářejí a stále více prosazují socialistické, hluboce lidské vztahy mezi lidmi. Jim však překáží a novému životu se stále pletou pod nohy staré buržoazní ideje, představy a názory, jež vyrostly z kapitalistických poměrů. Všichni víme, jak hluboce nás například uráží, když jsme svědky toho, jak tyto zbytky starého světa zachvacují některé z našich mladých lidí, jejichž budoucnost už patří komunismu. S tímto starým světem, který má v hlavách lidí velkou setrvačnou sílu, je nutno svádět urputný a houževnatý zápas.

Proto očekáváme, že i naše literatura pomůže proboužet nové vztahy mezi lidmi, že pomůže vychovávat smělé a ušlechtilé lidi, občany socialistické vlasti. Tento výchovný úkol veliká světová literatura, mezi ní i naše klasická literatura, vždycky plnila. Díla Tolstého, Balzacova a jiných mistrů pera, právě tak jako díla Tyla, Němcové, Havlíčka, Nerudy, Čecha, Jiráska a dalších našich spisovatelů, vždy probouzela ideje demokratismu a humanismu a vyvolávala odpor k peněžním vztahům a vlčím zákonům kapitalistické společnosti. Známe též obrovskou výchovnou úlohu díla těch, kteří v nové historické situaci důsledně domyslili demokratické a humanistické ideje svých literárních předchůdců a stali se socialisty, jako Gorkij a Majakovskij, u nás S. K. Neumann, Jiří Wolker, Ivan Olbracht, Julius Fučík, Petr Jilemnický a jiní naši významní spisovatelé, a jako to dokazuje svým dílem celá řada významných soudobých světových spisovatelů. Veliká literatura vždy uchvacovala svým skvělým uměním pro ideje lidského pokroku.

Naši spisovatelé dali od roku 1945 lidu řadu dobrých děl, která byla vděčně přijata statisíci čtenářů. Vedle celé řady významných umělců starší generace, jejichž četná díla jsou základem naší socialistické literatury a kultury, se projeví úspěšně i nové a mladé talenty, které vstoupily do literatury po roce 1945. Literární tvorba

posledních jedenácti let je vážným počátečním krokem za uměním socialistického realismu.

Strana a lid však znají skutečné síly naší literatury a žádají proto ještě více. Ještě mnoho ze současných zápasů našeho lidu, mnoho typických lidských osudů z prostředí světového zápasu tohoto století za socialismus a komunismus zůstává umělecky nevyjádřeno nebo zobrazeno povrchně. Proto oceňujeme práci a odvahu těch spisovatelů, kteří, nebojíce se neúspěchů a obtíží, poctivě a v nejlepší snaze hledali nové cesty, jak zvládnout umělecký obraz naší doby. Bez této smělosti a tvůrčí fantazie, bez hledání i případných neúspěchů by ani v budoucnosti nebylo opravdu nových uměleckých činů, nových výbojů v obsahu i formě, které posunují vpřed vývoj umění.

Pro naši literaturu má zásadní význam, aby byla prosycena pravdou života a aby byla co nejúžeji spjata s lidem. Tak jako do strany a do celého našeho veřejného a společenského života i do literatury pronikl kult osobnosti a byl jejím prostřednictvím šířen. Proto je tolik třeba, aby byla pozornost umělců obrácena plně k lidu, k prostému pracujícímu člověku, který je skutečným tvůrcem všech hodnot. To pomůže zbavit literaturu oficiálnosti, nabubřelosti, lakýrování načerno nebo narůžovo, což ji poškozuje. Spojení se životem je nejlepším způsobem boje proti literátštině a schematismu, které pokazily nejedno naše literární dílo.

Mnoho v našem životě teprve vzniká a prodělává těžký a složitý vývoj. Proto hluboká a podrobná znalost života, jeho neúnavné studium a schopnost vidět jej pravdivě, má pro práci spisovatele velký význam. Z těchto důvodů vyžaduje dnes i umělecké poznání, které je svébytným specifickým druhem poznání, aby bylo podepřeno vědeckým marx-leninským poznáním světa. To neotupuje, ale naopak zostrňuje schopnost umělce vidět svým vlastním způsobem pravdu života.

Základní podmínku rozvoje naší literatury vidíme v tom, aby se v ní rozvíjelo co nejvíce různých a svérázných talentů, které by se neustále zdokonalovaly a které by rozvíjely nejvíce ty vlohy a hodnoty, jež jsou vlastní právě jim. Proto je správné, aby se naše literatura stále doplňovala novými a mladými autory, kterým je třeba poskytnout všechnu výchovu a péči. Síla české a slovenské literatury byla vždy, mimo jiné, i v rozmanitosti talentů. Toto bohatství je třeba udržet a rozvíjet i dnes. Různost talentů, spojených navzájem i se stranou společným bojem za socialismus a komunismus, je zdrojem našeho literárního bohatství a síly.

Předsjezdová diskuse ukázala, že naši spisovatelé hledají s velkým zájmem cestu ke stálému růstu české a slovenské literatury. Velmi se diskutovalo o nutnosti boje proti šedosti a průměrnosti. Volalo se i po větší tvůrčí svobodě, odvaze a smělosti. To je správné; naše literatura tyto vlastnosti velmi potřebuje. Jde však o to, aby šlo o komunistickou odvahu a smělost, a nikoli o maloměšťácký pokřik nebo úšklebek, aby šlo o velkou svobodu občana socialistické společnosti, a nikoli o maloměšťáckou zvůli. Aby šlo o svobodu a smělost tak, jak ji chápal Julius Fučík.

Více žádáme i od naší literární vědy a kritiky. Bude správné, přestane-li se s opakováním četných, mnohokrát vyslovených tvrzení, a půjde-li více cestou vědeckého, historicko-kritického zkoumání obrovského literárního materiálu, zejména z posledního půlstoletí naší literatury. Na základě zkušeností naší i světové literatury

s využitím výsledků sovětské marxistické estetiky bude nutné vědecky prozkoumat řadu vážných teoretických problémů spojených s rozvojem našeho písemnictví. Zejména bude užitečné, aby vedle monografií o jednotlivých postavách a obdobích naší literatury byly vypracovány vědecké souborné dějiny československé literatury. Pokud jde o literární kritiku, měla by vidět svůj hlavní úkol v tom, aby pomáhala najít správně uměleckou hodnotu autora či díla a ukázat cesty k jejímu plnému rozvinutí. Tento přístup ke kritické práci pomůže odstranit i škodlivý mentorský tón, který se ještě tu a tam ozývá. Naše literární věda a kritika se zejména v poslední době stále více zbavuje starých chyb a pomohla již v řešení řady závažných otázek v předsjezdové diskusi. Stává se stále více zásadním přítelem a pomocníkem spisovatelů, strážcem komunistické ideovosti a umělecké síly československé literatury.

Je správné, že si naše literatura klade vysoké cíle a že se snaží uplatňovat vůči sobě měřítko světové literatury. Nejlepší umělecké hodnoty, jež vyrostly z naší národní půdy, ovlivněné kulturou, uměleckým talentem a citem našeho lidu, dosáhly uznání a obdivu v celém světě. Naše literatura, pevně zakořeněná v lidu, se vždycy kriticky učila a obohacovala kulturou druhých národů. Velké pokrokové tradice, společný boj a nejužší bratrské svazky ji spojují se sovětskou kulturou. Blízké vztahy měla a má naše literatura ke kultuře evropských národů; navazuje nové svazky i se spisovateli Asie, Latinské Ameriky a s celou světovou pokrokovou kulturní frontou.

Mezinárodní styky naší literatury se zejména v posledních letech velmi rozšířily a budou se rozšiřovat jistě i nadále. Tolik potřebná výměna kulturních hodnot a názorů nemůže však současně vést k pronikání buržoazních idejí a představ do naší kultury, aby tu posilovaly zbytky onoho starého světa, který náš lid smetl, a aby nám překážely v cestě vpřed.

V uplynulých letech se dále upevňovala a rozvíjela bratrská spolupráce české a slovenské literatury i literatury ostatních národnostních skupin a národností na území naší republiky. V tom je třeba pokračovat. Slovenská literatura za uplynulých jedenáct let značně vyspěla a vytvořila jedno z nejplodnějších období v dějinách slovenské literatury. Nejlepší její díla se stala chloubou celé československé kultury. Vzájemné respektování i výměna zkušeností a hodnot a co nejpříjemnější soudružská spolupráce na společném díle jsou důležitými zárukami dalšího rozvoje naší socialistické literatury.

Ústřední výbor strany oceňuje významnou práci, kterou až dosud vykonaly Svaz československých spisovatelů a Svaz slovenských spisovatelů jako tvůrčí organizace. Velmi užitečnou práci vykonal Svaz zejména v přípravě sjezdu. Budoucí úkoly však vyžadují dalšího zlepšení práce obou Svazů.

Především bude správné ve větší míře podřídit činnost Svazu jeho hlavnímu úkolu, to jest pomáhat vlastní tvůrčí práci spisovatelů. Literatuře prospěje, budou-li síly spisovatelů maximálně uvolněny pro tvůrčí činnost a zbaví-li se Svaz všech projevů byrokratismu, zbytečného administrování a schůzování. Z tohoto hlediska by měla být zlepšena struktura organizace a metody práce Svazu.

Svaz má významnou výchovnou i organizátorskou funkci. Má vytvářet nejlepší podmínky pro tvůrčí práci, umožňovat výměnu zkušeností, styk spisovatelů se zahraniční literaturou a podobně. Dosavadním nedostatkem však bylo, že nutná sva-

zová práce spočívala jen na několika spisovatelích, kteří byli přetíženi organizačními povinnostmi. V příštím období měli by o Svazu rozhodovat více jeho členové a ústřední výbor Svazu jako kolektivní orgán.

Svaz spisovatelů by mohl a měl více vykonat i pro spolupráci s ostatními uměleckými svazy, pro užší spojení spisovatelů se všemi druhými umělci. Dosavadní značná izolovanost jednotlivých kategorií umělců našemu umění a kulturnímu životu neprospívá.

Svaz vzal na sebe úkol pečovat o nové a mladé talenty; tato práce však není dosud na dostatečné úrovni. Kolektiv spisovatelů by se měl vypořádat s nesprávným názorem, že se mladí mají prokousat sami. Každý talent, tedy i mladý, se nakonec musí prosadit svou vlastní hodnotou. Není však třeba, aby musil na této cestě překonávat tolik zbytečných překážek a dokonce i lhotejnosti. Svaz spisovatelů má sloužit nejen dnešku, ale i zítřku naší literatury.

Literatuře prospěje, budou-li se ve Svazu ještě více rozvíjet skutečně zdravé, soudružské poměry, založené na vzájemném poznání a vzájemné úctě. Je přirozené a správné, že se v boji za nový umělecký výraz vytvářejí skupiny umělců vzájemně si blízkých a probojovávajících ten či onen umělecký názor. Je však třeba dbát, aby tyto tvůrčí spory byly vedeny zásadně a soudružsky a byly vždy proniknuty vědomím, že všichni naši spisovatelé stojí a musí stát na společné půdě boje za věc lidu a za socialismus.

Úkolem Svazu je, aby všestranně, a tedy i ideologicky a morálně vychovával své členy a aby výchovnou silou soudružského kolektivu působil proti všem projevům nesoudružského chování jednotlivých členů. I mezi spisovateli, jako v celém našem životě, je třeba více skromnosti, méně okázalosti i falešné touhy po titulech a hodnotech. V literatuře platí, že nejlepší ozdobou spisovatele je jeho dílo, vzbuzující obdiv a vděčnost lidu.

Soudružky a soudruzi, naše komunistická strana nebude dávat spisovatelům předpisy pro jejich literární práci. Byli jsme vždy proti reglementaci literatury a proti svazování jejich tvůrčích sil. Vycházíme z toho, že spisovatel musí být plně svobodný a klást si sám své umělecké úkoly. Strana si ovšem kladla a bude klást za svůj politický cíl, aby otevřeně a čestně získávala všechny spisovatele na svou stranu pro věc socialismu a komunismu.

Dovolte proto, aby ústřední výbor strany vyjádřil upřímně svou úctu vaší spisovatelské práci, aby vás mohl pokládat za přední pomocníky strany ve velké a spravedlivé věci při uskutečňování socialistické přeměny naší společnosti.

Před námi všemi je velká a světlá budoucnost, již je nutno vybojovat. Dejte proto i vy, soudruzi spisovatelé, všechny své nejlepší síly, své umění a velké tvůrčí schopnosti plně do služeb lidu, do služeb věci socialismu a trvalého míru ve světě.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa. *(Potlesk.)*

PŘEDSEDAJÍCÍ NÁRODNÍ UMĚLKYNĚ MARIE MAJEROVÁ: Děkujeme ústřednímu výboru Komunistické strany Československa za poslání a děkujeme soudruhu prezidentovi Zápotockému za to, že nám je odevzdal.

Na pořadu je projev předsedy Svazu spisovatelů soudruha Jana Drdy. Soudruh Drda promluví o úkolech a stavu naší literatury.

JAN DRDA: Milí přátelé, soudružky a soudruzi! Sedm let, která nás dělí od našeho prvního sjezdu, to byla u nás v Československu léta plná práce, léta nepřestajného a nesnadného zápasu, který vedl a vede náš lid za vybudování spravedlivého společenského řádu, za vítězné nastolení socialismu. Scházíme se dnes ne proto, že by tento boj byl už zcela vybojován. Naopak, jak tomu bývá při výstupu na vysoké hory, nekyne nám nikde v krátké perspektivě pohodlná chůze z vršíčku, ba nečeká na nás ani žádné dlouhé zastavení a příjemný oddych. Čeká na nás jediná perspektiva: jít dopředu a vzhůru, perspektiva radostná, ale ne lehká, ne pobízející k lehkomyšlnosti a bezstarostnosti.

Ohlédneme-li se však na ten úsek cesty, který jsme již urazili, na překážky a nástrahy, které jsme překonali, na dílo, které jsme vystavěli, naplňuje nás to radostí a silou, přesvědčením o realnosti a konkrétnosti našich socialistických plánů a perspektiv, bojovým odhodláním. Neboť věru není toho málo, čeho náš pracující lid dosáhl, co dokázal stvořit vlastními silami navzdory překážkám a nepřátelům, navzdory i našim vlastním chybám a nedostatkům.

Žádná z minulých epoch našich národních dějin nemá v sobě takové revoluční vzepětí, žádná nepřinesla tak hlubokou základní proměnu života jako doba naše. Dnes jeden rok znamená víc než za starých časů nejedna desetiletí. Mění se tvářnost naší vlasti, mění se způsob života lidu, mění se vztahy mezi lidmi, mění se představy o smyslu života. A to všechno ne švihnutím nějakého kouzelného proutku, ale tím dějinným faktem, že československý lid vzal osudy své vlasti do svých rukou, že rozbil panství vykořisťovatelských tříd, osvobodil lidskou práci a proměnil ji tak z nenáviděného chomoutu v práci tvořivou a budovatelskou, která přetváří naši rodnou zemi, mění její přírodu ve prospěch společnosti, odkrývá a buduje nové hodnoty, ale která má také pronikavý vliv na utváření nové duševní podoby našich lidí, nových myšlenek, nových citů, nové morálky.

Jaká je to vzrušující doba pro spisovatele, který se nepouští do psaní jen proto, aby stvořil nový svazek papíru, jemuž se říká knížka, ale z vnitřní potřeby vydat svědectví o této veliké proměně, který touží spolupobudovat nový svět a spoluformovat společenské uvědomění nového člověka. Vždyť u nás na každém kroku kypí a řinčí život plný kvasu, plný neustálého bouřlivého pohybu, vždyť před našima očima probíhá zápas, v němž se staré s novým tvrdě drží v křížku a střetává se na život a na smrt, vždyť všude kolem nás se skutečnost horečně proměňuje ze dne na den, nabývají neustále nových rysů.

Je tedy dneska o čem psát, a je také pro koho. Naši vlasti se valí jako ohromná řeka kulturní revoluce, která obchvacuje nové a nové desetitisíce pracujících, přivádí je do škol, do laboratoří, do divadel, vzněcuje v nich dychtivost po poznání, otvírá před nimi bohatství naší národní i světové kultury, dává jim do rukou Puškina stejně jako Balzaca, Dickense, Heinricha Heina, ale ovšem také Šolochova, Pabla Neruda, Aragona, Thomase Manna, Halldóra Laxnesse, Mihaila Sadoveanu, Nazima Hikmeta, Jorge Amada i Konstantina Fedina.

Tato revoluce přivedla naší literaturu v několika krátkých letech desetitisíce, ba statisíce nových čtenářů. Náklady knih stouply desateronásob, dvacateronásob. Před

válkou byla hlavním čtenářem naší literatury poměrně slabá vrstva inteligence. Dnes můžeme s radostí říci, že náš hlavní čtenář je dělnická třída, pracující lid. Je to čtenář dobrý, literatuře oddaný, spisovatelů si vážící, ale přísný a náročný. Naši pracující čtenáři se nedívají na literaturu jen jako na zábavu pro ukrácení dlouhé chvíle. Pro ně bezprostředně souvisí se životem – ze života má vycházet a do života se má vracet. Vášnivě v ní hledají poučení, řešení mravních i společenských problémů, oduševňující příklady. Život v práci je učí dialektice a vychovává k realistickému vidění. Znají život v celé ostrosti reálných životních konfliktů a protikladů a těmito životními měřítky samozřejmě zkoumají i naše výtvořky. Pro takového čtenáře, pravda, je nelehko psát. Těžko, ale z jeho úst uznání – nad takový klenot není drahocennějšího.

Nuže, tu jsou hlavní důvody, proč se dnes scházíme na spisovatelském sjezdu. Náš hlavní čtenář, náš pracující lid nám neustále naléhavěji staví před oči úkol, aby naše literatura pravdivě obrazy revolučního pohybu naší společnosti, aby pomáhala proti všemu negativnímu a škodlivému probíjet to dobré a nové. Žádá se od nás spisovatelů, abychom vytvářeli pravdivé a vzrušující obrazy našeho života, abychom vyzvedávali velké společenské problémy, které hýbou lidem, abychom zobrazovali živé hrdiny naší doby, abychom opravdu „vypívali lásky a nenávisti našeho lidu“. To není abstraktní, teoretický postulát, ale živé a konkrétní přání deseti tisíců lidových čtenářů, projevované naléhavě při každém setkání se spisovatelem.

Náš sjezdový úkol je v tom, abychom právě ve světle těchto skutečností zkoumali vážně a odpovědně svou spisovatelskou práci, její úspěchy a přínosy, stejně jako její dluhy a nezdary, a abychom zhodnotili, jak plnila a plní československá literatura své poslání výchovy nového člověka. Abychom se vypořádali s těmi nedostatky a chybami v teorii i v tvůrčí praxi, které často oslabují i díla nadaných spisovatelů, které ubírají naší literatuře na síle a na společenské působivosti.

Není to lehké, provádět takové rozborů v oblasti umění, které nejméně ze všeho snášejí ukvapenou generalizaci a které se samou svou podstatou příčí jakékoli šabloně. Kdykoliv jsme zapomněli na tuto pravdu, vždycky nás to vedlo i k těžkým chybám a omylům při zasahování do živého literárního procesu. Toto vědomí nám ovšem nesmí svazovat ruce, ale naopak naostřit a zjemnit naši pozornost při řešení složitých a nesnadných otázek, které před námi stojí a které si chceme osvětlit. Dokážeme to, budeme-li vycházet opravdu ze zásad, a ne skupinových nebo přátelských ohledů, odložíme-li zkrslující brýle osobních revnivostí, nepřejícností a škodolibostí, jimiž si lidé tak často dokáží vzájemně otravovat život.

Jsem přesvědčen, že náš kolektivní rozum ve svobodném střetnutí a v boji názorů může dojít k mnoha zdravým, pravdivým a pro literaturu užitečným závěrům, které nám pomohou v naší cestě vpřed, dokážeme-li je zobecnit v celé naší spisovatelské obci. Nechceme naši literaturu ani uniformovat, ani nivelizovat. Po čem toužíme, je právě naopak rozkvět velikého množství jedinečných a osobitých talentů, kypivé bohatství mnohotvárných a originálních tvůrčích záměrů, potěšující různotvárnost temperamentů a naturelů – a právě naše společenské podmínky všechno toto mohou v literatuře umožnit. Na čem však trváme, to je jednotu cíle. A my tento cíl vidíme ve vítězném vybudování nové socialistické společnosti na základech učení marxismu-

-leninismu. My tento cíl vidíme ve vítězství pravdy, ve vítězství života, ve vítězství člověka. My jsme řekli z čistého srdce své „ano“ revoluci a chceme s ní jít a půjdeme až do vítězného konce. Pro nás také budování socialismu není žádnou hypotetickou chimérou, ale skutečností nejskutečnější, kterou většina z nás aktivně prožívá.

Budeme-li hledat hlavní jednotící princip naší nové československé literatury, najdeme jej především v tom, že to má být a chce být literatura socialistická. Zdrucující většina z nás chce vytvářet literaturu pravdivého života a životní pravdy, literaturu, která by byla výrazem socialistické víry v člověka, v jeho schopnost tvořit a přetvářet svět, povyšovat a rozvíjet život, literaturu, která chce bojovat za vítězství socialistických vztahů mezi lidmi.

O našich československých spisovatelích lze čím dále jistotněji říci, že jejich srdce patří lidu, straně a té veliké revoluční perspektivě, kterou strana a její učení před námi rozvíjí. Rozhodující síly české i slovenské literatury, zralí její mistři, stejně jako mladí umělci, zkoušející křídla k rozletu, pomáhají svou tvůrčí prací prosazovat a uskutečňovat leninskou zásadu literatury, otevřeně spojené s lidem, literatury, jež chce radostně a uvědoměle sloužit milionům pracujících, kteří jsou „výkvětem země, její silou, její budoucností“.

Dnes už můžeme v tomto smyslu mluvit v našem československém písemnictví ne o jednotlivcích, ale o celém oddílu. Živý proces literárního vývoje, vrcholící v posledních měsících Závadovým Polním kvítím, Nezvalovými Chrpami a městy, Mihálikovým Neumriem na slame, Mikuláškovými Divokými kačenami, Žáryho Návštevou, Otčenáškovým Občanem Brychem, Zápotockého Rozbřeskem, Řihovým Venkovem, Stehlíkovou Selskou láskou, Kohoutovými Záříjovými nocemi, Nezvalovou Atlantidou, Karvašovým Pacientem sto trinášť a i řadou ještě prací dalších, ukazuje, že máme autorů mnoho, dobrých a různých, a že právě při veškeré mnohotvárnosti osobností a naturelů, temperamentů i žánrů jsou všichni spojeni jedním: úsilím o stranický, komunistický pohled na skutečnost.

Jsou ovšem lidé, kteří ať z vědomého nepřátelství, ať z myšlenkové zmatenosti, se snaží našeptávat spisovatelům, že stranickost je hrobem tvorby. Chtěli by vyčarovat spisovatelům před oči jakýsi přelud spisovatele „nadstranického svědka“, jenž se vznáší nade vším a nade všemi jako onen příslovečný duch nad vodami a z této mystické polohy rozsuzuje, co je dobré a co je špatné. A ještě jiní tvrdí muziku: nač vůbec rozsuzovat, co je dobré a co je zlé? Co pravdivé a co nepravdivé? Ať umělec tvoří, ať spisovatel píše jen to, co je krásné mimo dobro a zlo. Vedou se tu a tam teorie o tom, že umělec nepatří vlastně vřavě tohoto světa, protože si vytváří svůj zcela zvláštní autonomní a ničím nesouměřitelný svět, a není za tento svůj svět odpověden nikomu než sobě samému a naší poezii.

Zkrátka a dobře, kdejaké drobtý a smetí umrlých a zahnívajících už idealistických estetik jsou smetávány na jednu hromadu s bohubilým úmyslem zaplést hlavu těm, kdo si ji zaplést dají.

Je jasné, odkud pramení toto záludné úsilí dezorientovat umělce. Umění a literatura především, a zejména pak taková literatura, jako je naše, která má statisíce aktivních čtenářů, přemýšlivých a domýšlejších, je mocná ideologická zbraň, veliký

nástroj k výchově a převýchově člověka. A zejména u nás, kde za posledních 150 let česká píseň, česká kniha a české divadlo byly jedním z nejmocnějších faktorů občanské výchovy k demokratismu a humanismu. Zabere-li tento nástroj naplno, znatelně může urychlit proces výchovy socialistického člověka, naplnit srdce a mysl našeho lidu ušlechtilými socialistickými myšlenkami.

Je jasné nejen nám, ale i našim nepřátelům, že přes všechny nedostatky, obtíže vývoje a chyby, které jsme sami zavinili, proces přerodu naší literatury v literaturu socialistickou dospěl do rozhodujícího stadia. Naši nepřátelé nemohou zůstat klidní při pomyslení, že v jednom desetiletí lidové demokracie přišlo do naší literatury tolik nových, svěžích a osobitých tvůrčích sil, že zdrcující většina zralých umělců zaujímá aktivní a pozitivní postoj k naší lidové demokracii, že se mnoho spisovatelů ve svém tvůrčím vývoji vymaňuje z abstraktního maloměšťáckého humanismu, pronikající ke konkrétnímu humanismu proletářskému, jenž nad bédami světa nelká a nefňuká, ani nedělá chvilkového utěšitele, ale veškerou silou bojuje za proměnu světa, která znamená konec sociálních béd.

To všechno svědčí o tom, že v naší literatuře rostou, že se hromadí a napínají síly k opravdovému socialistickému rozvoji. Současně však je si třeba s velkou otevřeností uvědomit a říci naplno, že se v naší literatuře posledních let objevily i některé takové rysy, které jasný obraz jejího socialistického charakteru zamlžují a zastiňují, a že jedním z hlavních úkolů našeho sjezdu musí být, abychom se s těmito věcmi otevřeně a čestně vypořádali a společně prorazili cestu jejímu zdravému a správnému vývoji.

Čeho je nám při tom třeba, je opravdovost. Čeho je nám třeba, je nebojácnost a principiálnost v pohledu na věci, padni už komu padni. Je jasné, že nemůžeme obratem ruky nahrazovat jistoty staré a vyvrácené jistotami novými a že mnohé z toho, co si chceme na našem sjezdu říci, bude mít spíše formy otázky než tvrzení, že to bude mnohem spíše výrazem pochyb a hledání než jistot a tezí. Ale v tom vidím ten velký a nový význam našeho spisovatelského sjezdu, že si budeme v této době, tak významné pro všechny náš lid, s přísností a opravdovostí takové otázky klást, že se budeme znova ptát po tom nejzákladnějším v naší literatuře a v našem životě a že budeme společně hledat odpovědi, které by nebyly nějakými novými dogmaty, ale výrazem našeho úporného úsilí najít pravdu, dobrat se pravdy a prorazit pravdě průchod.

Je třeba si říci zejména jednu trpkou pravdu, která se týká jak Svazu spisovatelů, tak i naší kritiky a vůbec našeho literárního života v posledních letech. My jsme si hlavní pravidlo literatury, které zní velmi prostě „Pište pravdu!“ – nahradili celým souborem pouček, požadavků, ale také dogmat, pověr a předsudků, které nám už předem, než jsme vzali pero do ruky, svazovaly ruce a hlavně ducha, omezovaly tvůrčí rozhled autorů, rozmach jejich tvořivé iniciativy, chuť k experimentu i smělost a originálnost jejich pohledu na život.

Není to poprvé, kdy o těchto věcech budeme diskutovat. Ale jak se to všechno dostalo do nového osvětlení teď, po XX. sjezdu KSSS! Odtamtud vyšlo světlo, jehož prudké paprsky prozářily tolik temných, nezkoumaných, nebo lépe řečeno mlčky přehlížených nejasností a problémů, bez jejichž rozuzlení bychom nemohli dál, které u samých kořenů oslabovaly a znesnadňovaly zdravý vývoj literatury, ale zdaleka ne

jen její vývoj. Cožpak běží o nějaké výlučně literární chyby? XX. sjezd nám ukázal, jak kult osobnosti ve svých důsledcích nebezpečně zmrazoval rozvoj, ochromoval tvořivé síly a pokřivoval správný směr vývoje v mnoha oblastech života a samozřejmě i v nesmírně citlivé oblasti kultury. Nyní začínají vystupovat podstatně hlubší a širší souvislosti našich specifických problémů literárních s obecnými otázkami ideologickými, s hlavními otázkami našeho života. Právě ve světle závěrů XX. sjezdu se ukazuje, jak chyby v oblasti politiky a ideologie mohou silně ovlivňovat umění, jak zejména v oblasti umění takovéto nedostatky se ještě zvětšují a nabobtnávají. Mnohdy jsme považovali za příčinu to, co už bylo následkem. S kultem osobnosti souvisela a z něho přímo vyplynula falešná a škodlivá teze o „ideálním hrdinovi“, stejně jako se ukazuje spojitost mezi nezdravými tendencemi sebeuspokojení v politice a mezi „lakováním narůžovo“ v literatuře.

Ale takovýto rozbor věcí, které jsou dnes už takřikající nasnadě, nepostačuje. Musíme se podívat i na problémy, o nichž třeba ještě dnes nemáme jasno, ale které přímo volají po rozboru, které si musíme rozebrat především před svým občanským a uměleckým svědomím. Musíme a chceme složit účty ze své práce před lidem, i když třeba sami nemáme ještě všechno srovnáno v hlavě. Jsem přesvědčen, že má dnes cenu i nadhození otázky, na niž si náš spisovatelský kolektiv ve výměně názorů jistě najde odpověď.

V této chvíli je nezbytné položit si právě nad posledními lety naší literatury několik trpkých, ale nevyhnutelných otázek. Jenom přes jejich hořké jádro se můžeme dostat z místa. Nejpalčivější z takových otázek jsou podle mne tyto: vyjadřovala naše literatura v období 1948–1956 přes všechny své tvůrčí úspěchy, které nesporně měla, vždycky neúchylně pravdu života a prosazovala ji, anebo to byl v nemálo případech jen teoretický postulát, od kterého jsme v tvůrčí praxi mnohdy ustupovali? Zobrazovali jsme své současníky, zobrazovali jsme náš život, naše úsilí o výstavbu socialistické společnosti vždycky v sytých a pravdivých barvách s celým břemenem překážek, obtíží a chyb, anebo jsme vytvářeli místo toho učesanou a uhlazenou, ale pravdu zkreslující a zamlžující nebo zužující legendu? Uskutečňovali jsme opravdu v životě konkrétní a živé spojení s dělnickou třídou a s pracujícím lidem, anebo jsme tuto zásadu jenom abstraktně hlásali, zatímco opravdový boj, nesnáze a strasti lidu nám byly vzdálené a málo známé? A jestliže jsme se opravdu všech těchto chyb v literatuře dopouštěli do té míry, že to citelně omezovalo její rozvoj a oddalovalo literaturu lidu – kde a v čem je hlavní kořen těchto chyb?

Myslím, že správné řešení těchto palčivých nejasností můžeme najít jen tehdy, podíváme-li se do samého středu našeho života, na ty ústřední problémy, které opravdu hýbou pracujícími. Nikdo nebude brát v pochybu, že mezi naším lidem idea vybudování spravedlivé socialistické společnosti opravdu zvítězila. Náš lid jejímu uskutečňování věnuje své nejlepší síly, vede o výstavbu socialismu neúnavný zápas. Tisíce a tisíce prostých, anonymních hrdinů dávají všechny své schopnosti, celou svou energii obětavě tomuto dílu.

Ale současně nikdo už víc nemůže zavírat oči nad tím, že vedle kverulantských maloměšťáckých nespokojeností a klevet existuje v našem životě také velmi oprávně-

něná nespokojenost pracujícího lidu, která vychází z rozhořčení nad dlouho a stereotypně opakovanými chybami, nad přehmaty aparátu, nad zbytečnými ztrátami v našem hospodářství, pro těžkopádný byrokratismus, z odporu k různým očividným nespravedlnostem, špatným metodám práce a řízení naší výstavby, z nechuti ke svévolím, nadutosti, povýšenectví a jiným chybám, z nesmiřitelnosti ke křivení a matení generální linie naší strany, ať už nahodilému či vědomému, nespokojenost, která nemíří proti socialistickému řádu, ale naopak žhavě touží po odstraňování nedostatků a po rychlejším pohybu dopředu, která je budování socialismu potřebná a užitečná.

Všechny tyto věci, které způsobují nespokojenost lidu, jsou reálná fakta našeho života. Vznikají každodenně všude kolem nás, v městech i na vesnicích, v průmyslu, zemědělství i v kultuře, provázejí náš život tvrdošíjně často řadu let. Jsou mnohdy ztělesněním toho, jak nové musí urputně bojovat se škodlivým starým, jak nesnadno se prosazuje. Poučují nás tyto zjevy i o tom, že to staré a škodlivé, co je třeba z našeho života vytrhovat, nemusíme hledat jen v působení třídního nepřítele a v objektivních překážkách, ale také v našich vlastních subjektivních chybách a nedostacích, v křivení a znejasňování správné linie, jak k němu může často docházet ve vřavě boje.

Myslím si, že hlavní kořen těchto našich chyb je v chybách, které vznikaly v důsledku kultu osobnosti a byrokratismu na úseku ideologickém a na úseku propagandy špatnou interpretací faktů našeho života, přehlížením a zastíráním reálných rozporů a protikladů, které s sebou vývoj přináší, a na druhé straně přijímáním chybné poučky o tom, že se třídní boj neustále zostřuje i v okamžiku, kdy dělnická třída podstatně upevnila svou moc a má mnoho vítězných výsledků ve výstavbě socialismu. Jako kdybychom zapomněli na základní pravidlo dialektiky, že vývoj a postup dopředu se uskutečňuje vyjevováním protikladů, zavírali jsme před mnohými rozporů, které se staly reálnými fakty našeho života, oči a uši, tvářili jsme se, jako by takových rozporů, nedostatků a chyb nebylo. Důsledek toho v propagandě byl, že jsme ten pohled růžovými brýlemi vsugerovávali širokým vrstvám našeho obyvatelstva a na druhé straně jsme si vymýšleli přímo nepřítele i tam, kde ho nebylo. Mátlí jsme si pojmy v této věci, mechanicky jsme vytvářeli zjednodušené představy a postavy takových nepřátel, vymýšleli jsme si pro ně konání, která jsme považovali za typická pro nepřítele, a tak jsme reálný obraz naší skutečnosti dost citelně přeonačovali.

Máme-li to charakterizovat krátce a úhledně, dá se říci, že jsme si ten bezprostřední a pronikavý pohled na život a jeho jevy nahradili výkladem, a to *dogmatickým* výkladem různých správných i nesprávných pravidel i pouček, neboť i správné pravidlo v takovém dogmatickém výkladu, neprověřeném zkoumáním skutečností, se zkřivuje a ztrácí charakter přesvědčivé pravdy.

Ani naše literatura se neochránila od této zásadní chyby. Propadli jsme lichým obavám, abychom nepoškozovali stranu a výstavbu socialismu tím, že budeme mluvit o reálných nedostacích, a přijali jsme metodu veskrze nesprávnou a nekomunistickou, metodu paušálního oslavovatelství. V naší literatuře se vžil postupně názor, že tato „nemytá a nečesaná“ pravda života, kterou vidíme kolem sebe, je cosi netypického pro naši skutečnost a typičnost jsme začali hledat v tom, že jsme ilustrovali oficiální teze propagandy.

K takovému stavu věci přispěl i nesprávný výklad, že „typičnost odpovídá podstatě daného sociálního zjevu a není prostě jen nejrozšířenějším, často se opakujícím obyčejným zjevem“ a „že typická je hlavní sféra projevu stranickosti v realistickém umění“. My jsme podle této nesprávné poučky hledali typické v tom, co jsme si přáli vidět, co jaksi patřilo do našich představ o socialismu, a to reálné, do očí bijící, v životě jsme přehlíželi. Jakmile se nám to do našich představ přestalo rýmovat. A dokonce jsme mysleli, že právě tímto rysem socialistický realismus se zvedá nad realismus starý.

Tím se oslaboval v naší literatuře jeden významný rys, aby byla opravdovým průzkumníkem života, aby byla strážcem pravdy a zájmů lidu. Místo abychom byli živou součástí všeproletářské věci, jak od literatury žádal Lenin, jsme se často, ani si to pořádně neuvědomující, stávali kolečkem byrokratické aparatury. Je třeba si také otevřeně říci, že naše teorie nás v tom podporovala, často rozvíjející mylné teze, na které by možná ani spisovatelské hlavičky nepřišly.

I když tu běží především o morálně politický postoj spisovatelů, myslím, že se nemůžeme s tímto faktem vyrovnat, jestliže nevezmeme v potaz i tuto stránku věci. Naše literární teorie, jak známo, kulhá často na všechny čtyři, protože jejími pracovníky a představiteli jsou často lidé mladí a málo zkušení: jak v životě, tak ve vědecké práci. Jak to dnes trpce cítíme, že nemáme Fučíka, že nemáme Václavka, že nám fašisté vyvraždili celou tu skvělou plejádu soudruhů, jako byl Kurt Konrad, Edo Urx a celá řada dalších, kteří by nám v řešení těchto složitých problémů a ve vyvarování se těchto chyb jistě svou životní i marxistickou zkušeností vydatně pomohli. Za tohoto stavu věci, že velká většina našich literárních teoretiků neměla ještě ty zralé kvality, kterých bylo třeba, se často stávalo, že hlavní kvalifikací pro provádění této práce byla znalost cizích jazyků a dobrý kontakt, který zaručoval, že kritik nebo teoretik dostane brzo do ruky teoretické články vyšlé v zahraničních časopisech.

Soudružky a soudruzi, je třeba říci, že trvá naše upřímná a uvědomělá láska k sovětské literatuře jako velké nositelce nových ve světě, socialistických, humanistických idejí a že budeme ze všech sil utužovat pouta přátelství a vzájemné tvůrčí spolupráce s touto první na světě literaturou, která dala světu Gorkého, Majakovského, Šolochova, Fadějeva, Fedina, Leonova a celou další řadu opravdových mistrů literatury, opravdových učitelů socialistického humanismu. Sovětská literatura byla naší první a hlavní učitelkou a my i dnes i napříště se hlásíme a budeme hlásit k těm idejím, které ona před lidstvem rozvinula. Ale to nám nesmí bránit v tom, abychom sami sobě nepřiznali svou vlastní chybu, že jsme se na sovětskou literaturu dívali bez onoho nutného rozeznávání mezi díly mistrovskými a vynikajícími, mezi díly střední úrovně a mezi díly, která byla obtížena chybami. Vycházeli jsme z mylné mechanické představy, že literatura, která se opírá o nejpokrokovější ideu světa, musí být ve všech svých dílech nejlepší. Zapomínali jsme na to, že v každém díle musí od začátku znovu proběhnout onen nezbytný tvůrčí proces, který dělá umělecké dílo uměleckým, a že není možné, aby tyto umělecké kvality se dostaly do díla nějakou jinou cestou, například cestou prosté příslušnosti k onomu velkému celku. Ale ještě daleko větší než ta chyba, které jsme se dopouštěli nad stránkami beletristických

a básnických knih, se mi zdají ty chyby, kterých jsme se dopouštěli nad řádkami teoretických úvah a statí.

Sami sovětští soudruzi nás ne jedenkrát varovali, abychom se vyhýbali takovému dogmatismu, který vede k tomu, prohlašovat za dogmata všechno, co bylo v sovětském literárním tisku uvedeno, a s humorem nám ukazovali, jak mnohá taková teorie se dostane v Moskvě do takové palby nesouhlasných argumentů, že z ní nakonec nezůstane kámen na kameni. My jsme často tomuto moudrému hlasu sovětských soudruhů nevěnovali pozornost, kterou si zasluhoval, a mechanicky jsme přebírali všechny nebo většinu teoretických statí sovětských, ať byly správné, nebo nesprávné, a v interpretaci jsme jim dávali velmi dogmatický výklad. Tím nechci říci, že bychom se měli od sovětské literární teorie nyní odvrátit nebo že bychom jí měli věnovat menší pozornost; naopak myslím, že je třeba této literární teorii, která zejména v období před II. sjezdem spisovatelů se rozvinula mnohotvárným úsilím stovek vynikajících hlav do veliké košatosti a která se vyznačuje dnes velikou pronikavostí v řešení mnoha základních estetických a teoretických otázek, že bychom jí měli věnovat pozornost daleko soustavnější, pronikavější, ale samozřejmě také nedogmatickou. Zůstává faktem, že tak, jak je sovětská literatura nejpokrokovější literaturou světa, dává i všechny předpoklady k tomu, aby také sovětská literární teorie, opřená o fundamenty marxismu-leninismu, o živou sovětskou skutečnost i o tu velikou studnici živé vody, kterou představuje ve svých mistrovských dílech sovětská literatura, aby i teorie plně odrážela ty nové kvality, které má sovětská literatura.

Běží ale především o naši literaturu a o naši literární teorii. A tu je naše chyba v tom, že jsme se neopírali také o dva základní pilíře, o které se může zdravý organismus vyvíjející se literatury opřít, že jsme se málo a spíš formálně zabývali otázkami našeho literárního dědictví a že jsme málo naslouchali hlasu našeho rodného lidu. My jsme, místo toho abychom se radili s Nerudou, Havlíčkem a celou řadou těchto světlých zjevů našeho 19. století, většinou tyto naše velikány jenom formálně oslavovali, bili jsme se do prsou při vyslovování jejich jmen, ale zavírali jsme oči před tím, jaké ohromné, životodárné bohatství je uloženo v jejich příkladu, co všechno pro nás znamená Neruda se svým lidovým vlastenectvím, se svým hlubokým demokratismem, se svou konkrétní a bystrozrakou láskou k lidu, která si nic neidealizuje, ale která na druhé straně nepřipouští, aby zájmy lidu byly poškozovány. Anebo ten skvělý sršatec Havlíček, ten vzor demokrata, kterého náš lid miluje až do poslední vesnické chaloupky, který doslova dal svou duši a všechny své životní síly v boji proti Rakousku, despocii, proti klerikálnímu tmářství; který učil náš lid té pravé, nenabubřelé, oprávněné národní hrdosti, který se s takovou jistotou uměl strefovat do každé kaširované hodnoty, jehož rozum i verš byl břitký jako čepel nože a který tímto břitkým a zdravým rozumem uměl postihnouti to nejdůležitější, co je třeba rozseknout, co je třeba před očima lidu odhalit, k čemu je třeba zaujmout jasné a nesmlouvavé stanovisko. A my jsme se místo toho dostali tak daleko, že jsme Havlíčka viděli jenom pod zorným úhlem jeho v podstatě mladistvých činů v roce 1848 a přezírali jsme celý ten vysoký plamen, kterým vzplál duch a tvořivý talent Havlíčkův po čtyřicátém osmém roce a kterým hořel až do smrti.

Jak musí být úzko každému našemu satirikovi, když si své krotké plody srovnává s tím pichlavým, ale zdravým a jadrným ovocem, které rostlo na košatém stromě obrovského Havlíčkova talentu. Vždyť my, aniž bychom přeháněli, aniž bychom formálně glorifikovali, můžeme našeho Havlíčka a našeho Nerudu, zejména tyto dva představitele zdravého českého rozumu a lidového vlastenectví, postavit velmi blízko k velikým ruským revolučním demokratům, jako byli Bělinskij a Černyševskij, kteří tak ohromným vlivem zapůsobili na celý další vývoj ruské i sovětské literatury. A v čem je zakleto tajemství Havlíčka a Nerudy? V tom, co my jsme právě zanedbávali, v tom, že oni uměli každodenně slyšet hlas lidu, že oni rozeznávali nejjemnější tepot jeho srdce, že oni uměli vyhmátnout neomylně stav mysli našeho lidu a na těchto základech zapůsobit vždycky tím ohromným způsobem, jak oni to dělali. To se již netýká tak teorie, jako se to týká naší každodenní tvůrčí praxe, jako se to týká toho prvního a nejdůležitějšího, co musí spisovatel umět, v čem se musí vyznat, totiž aby žil životem lidu, aby znal jeho touhu velmi důvěrně a hluboko, aby uměl vystihnout jeho strasti, jeho nejjemnější záchvěvy mysli, aby právě tyto jemné záchvěvy uměl postavit do ostrého a pronikavého světla, aby to uměl vyjádřit způsobem, který myslí strhuje a srdce zapaluje.

Někdo může položit otázku, jak to, že současně s přiznáním takovýchto velkých chyb, které v naší literatuře vznikly, mluvím o nesporných úspěších naší literatury a o její cestě vpřed. Ale já myslím, že mám plné právo na takovou řeč, poněvadž se to také plně srovnává s pravdou. Soudružky a soudruzi, myslím, že ten rozpor mezi dějinnou pravdou, která stojí na naší straně, mezi neotřesitelným pravdivým učením marxismu-leninismu, mezi nejskutečnější skutečností budování socialismu u nás, kterého se účastní denně a denně miliony lidí, a na druhé straně mezi těmi špatnými metodami, které jsme v našem životě, v naší propagandě a také v naší literatuře uskutečňovali, že tento rozpor se samozřejmě odráží také ve stavu a na tváři naší literatury. Tím lze také vysvětlit, proč bezesporně naše literatura za posledních deset let šla dopředu, proč v ní mohla vzniknout mnohá významná díla a proč se v ní mohlo začít vytvářet tolik nových pozoruhodných talentů a proč na druhé straně se rozvíjely i ty brzdící a negativní rysy, o kterých jsem mluvil předtím.

Základna, ze které vycházím, je opravdu dobrá a neotřesitelná, je to náš život, je to náš lid, který se zbavil vykořisťovatelských tříd a který opravdu vládne a je hospodářem této země. I základní fakta naší propagandy, a samozřejmě také naší literatury, o tom, že socialistický řád je nesrovnatelně lepší, spravedlivější a také tvořivější než jakýkoliv jiný řád, jsou pravdivá a správná. Chyba v literatuře začíná tam, kde jsme podlehlí nesprávné tezi, že svému lidu a výstavbě socialismu budeme sloužit tím, jestliže budeme rozpory přehlížet. Opak je pravdou. Literatura bude tím lépe a účinněji sloužit straně, sloužit svému rodnému lidu, čím pravdivěji a přesněji bude vyjevovat všechny ty zákonité rozpory, které se na naší cestě ukazují, i všechny ty naše vlastní nedostatky, které na cestě uskutečňování generální linie strany se dělají. Pak bude opravdu rozvědčíkem života, pak bude opravdu strážcem pravdy, strážcem zájmů lidu a strany, pak se nám nikdy nestane, aby se nám princip stranickosti rozcházel s požadavkem neúprosné pravdivosti, pak budeme neoce-

nitelným způsobem potřební a prospěšní straně i rodnému lidu, pak budeme moci s oprávněnou hrdostí říci, že také my máme na budování socialismu svůj konkrétní a viditelný podíl.

Položme si v těchto souvislostech otázku o tvůrčí svobodě umělce. V čem tkví její podstata, její smysl? Tvůrčí svoboda umělce, ať už spisovatele, či jakéhokoliv jiného, zřejmě není ve svévoli, v právu kotrmelcovat, originálníčit, planě provokovat, vyvracet sám sebe paradoxy, být výstředním, protikladným, cynickým. Naopak – toto právo na svévoli, nikoli na svobodu, má dokonce i šimpanz v kleci. Právo na svévoli uvnitř klece kapitalistického řádu, to buržoazní společnost ostatně často umělci poskytovala ráda, protože právě ve svévoli se vybíjejí a otupují jeho tvůrčí síly, zamlžuje ostrovidnost a jasnozřivost umělcova zraku, že se jí oslabuje a láme sama osobnost. Málo je takových tragédií tvůrčích umělců v historii buržoazní společnosti?

My soudíme, že tvůrčí svobodu potřebuje spisovatel především k tomu, aby se mohl plnou silou své tvůrčí osobnosti vrhnout do boje za člověka, za čestné a spravedlivé lidské vztahy proti všemu, co člověka uráží, ponižuje a utlačuje; aby mohl vyslovovat plnou pravdu o životě a o skutečnosti a vyzpívat jejich zdravou krásu; aby mohl svobodně rozepnout křídla své obrazivosti, vyletěl na nich nad dnešek, odvážně pohledět do očí zítřku; aby mohl směle a pravdivě postihnout protiklady v životě a ve společnosti, jejichž překonáváním se uskutečňuje pohyb dopředu, aby mohl zachytávat v životě dozrávání nových otázek, aby mohl skutečně pravdivě, bez přikrašlování a bez očeňování, zobrazovat a ztělesňovat, aby mohl správně rozeznávat smysl věcí, podstatu jednání lidí a také hluboce odhalovat vnitřní svět, duchovní tvářnost člověka. Ano, to všechno jsou věci, které charakterizují velké a živé umění a k nimž umělec nezbytně potřebuje tvůrčí svobodu a nezávislost.

Je nám jasné, že tuto svobodu umělců především ohrožují ty reakční síly v lidské společnosti, které brzdí její vývoj, její postup vpřed, ta společenská soustava, která je založena na třídním nadprávi a útlaku a toto nadprávi a útlak hájí. Umělec sám se může vzepřít, může protestovat proti těmto nečistým silám, odhalovat jejich reakční a zločinnou povahu, usvědčovat je z nemravnosti a prolhanosti, s tím rizikem ovšem, že tento nepřítel učiní všechno, aby mu vyrazil pero z ruky, aby jej ohrožoval každou minutu jeho života, aby jej pokud možno zničil. Pablo Neruda a Nazim Hikmet, dva největší básníci našich časů, jsou psanci ve svých vlastech, Rafael Alberti spolu s Josém Bergamínem, dvojí chloubka španělské poezie, žijí v daleké emigraci. Není dosti výmluvný tento krátký výčet?

Umělec sám o sobě nemůže ovšem reakční síly porazit definitivně. Ale je síla, která je porazit může: revoluční hnutí dělnické třídy, rozbíjející společenskou soustavu, jež byla založena na vykořisťování a třídním útlaku, a pokládající základy nové, sociálně spravedlivé společnosti. Toto hnutí jediné může dát umělci nepřemožitelnou oporu pro jeho tvůrčí svobodu a nezávislost, neboť ono samo usiluje nastolit nové lidské vztahy, podepřít vstávajícího, odstranit ze života všechno, co člověka uráží a ponižuje. Chvilé, kdy tvůrčí umělec se uvědoměle staví na pozici bojující dělnické třídy, kdy svůj osud a svou tvorbu ztotožňuje s jejím osudem a bojem, pomáhá řešit otázku jeho tvůrčí nezávislosti navzdory reakčním silám společnosti.

Od této chvíle nebude bojovat v osamění, ale posilován a bráněn kolektivem kolem sebe, oduševňován jeho bojem, čerpaje novou a novou sílu z pomyslení, že on sám je součástí revolučního zápasu, společné proletářské věci. V tom tkvěla síla takových obrů, jako je Maxim Gorkij a do posledního vydechnutí i náš Neumann a Fučík.

Ale dělnická třída nejen zaštiťuje umělce svou svobodou proti vzteklym reakčním silám. Její revoluční učení ozřejmuje umělci, že „svoboda nespočívá ve vysněné nezávislosti na přírodních zákonech, nýbrž poznání těchto zákonů a tím získané možnosti dát jim účinkovat podle plánu k určitým cílům“.

V tom je zakleto ono zdánlivé „tajemství“, z kterého asi často bolí buržoazii hlava: proč je revoluční dělnické hnutí a jeho učení pro umělce tak přitažlivé, proč je tak snadno „infikuje“, čím je získává a strhuje na svou stranu. Umělec, jenž se potká s učením marxismu-leninismu, záhy pochopí, jak pádnou zbraní je v rukou dělnické třídy. Neboť ono nemluví o odstranění společenských zlořádů „všeobecně“, nehorlí pro změnu společenských vztahů „všeobecně“, neukazuje cestu k budování nové lidské společnosti zase „všeobecně“, ale s naléhavou konkrétností, s vystižením onoho tvůrčího souladu mezi „chci“ a „musím“, s důkladně promyšlenou a propracovanou teorií, která je prověřena životem.

Spisovatel vyzbrojený učením marxismu-leninismu, při tom se aktivně podílejší na boji lidových mas a právě v tomto boji prohlubující, obohacující a upevňující své životní zkušenosti, je schopen uměleckou tvorbou nejen „představovat životu zrcadlo“, nýbrž i bezprostředně bojovat za jeho revoluční proměnu, být, jak to řekl Maxim Gorkij, „porodní bábou“ nového a „hrobařem“ starého světa, přičemž tato proměna světa není něco abstraktního, neskutečného a neuskutečnitelného, nýbrž velmi konkrétní a jasná revoluční perspektiva komunistická.

Umělec, který spojuje svůj život a svou tvorbu s revolučním dělnickým hnutím, nemůže to dělat ani ve jménu osobní slávy nebo popularity, ani společenských úspěchů nebo bohatství. Jemu se však dostává jedné věci, která všechno ostatní předčí: jeho uměleckému talentu mohou narůst opravdová křídla, která mu umožní, aby se mohl podívat na skutečnost a na problémy dnešního dne, jak říká Maxim Gorkij, „z výšin nádherných cílů, které si vytyčila dělnická třída, zakladatelka nového lidstva“.

Slyšel jsem od lékaře, jenž byl u smrtelného lože Karla Čapka, že tento veliký umělec slova zemřel doslova proto, že neměl vůli bránit se nemoci – „že neměl proč a nechtěl žít“. Jeho svět se zřítíl a on zůstal v jeho troskách, odmítaje jej přežít. Jaká škoda, že právě Karel Čapek, tak mimořádně skvělý slovesný talent v naší literatuře, nepoznal Sovětský svaz a nepochopil sílu a poslání revolučního dělnického hnutí. Neboť toto poznání by mu bylo umožnilo pochopit, že Mnichov je ne koncem národa, ale hořkým plodem zrady buržoazie, že právě pracující lid zvedne pošlapaný prapor národní svobody a donese jej k vítězství. Toto poznání by mu bylo umožnilo překonat špinavý proud pomluv a klevet, kterými Čapka zahrnuje reakční buržoazie a které doslova tohoto křehkého člověka a umělce utýraly k smrti. Vždyť právě spojenectví s dělnickým revolučním hnutím dalo sílu jinému z našich velkých spisovatelů, Juliu Fučíkovi, že až za práh popravistiště zůstal naplněn velkým niterným optimismem a hlubokou jistotou, či bude vítězství v dějinném boji proti hitlerovskému fašismu.

Že do posledního svého dechu nepřestal věřit a bojovat, že i dnes žije živý v milio-
nech srdcí a rozněcuje je k boji za člověka i k nenávisti proti nepřátelům člověka.

Z každé stránky Reportáže to přímo vyzařuje, jaký pocit svobody a nepodlehlosti
ducha si Fučík zachoval i proti svým katanům, jak tohoto ducha, naplněného jisto-
tou, nemohlo spoutat a zlomit nic na světě! Jak ubohá a nízká je představa „svobody
dělati kotrmelce“, pro kterou pláčí malinci krasoduškové, sami v sobě omezení víc,
než by je mohl omezit kdokoli druhý, proti tomuto opravdovému, tragickým drama-
tem prověřenému zapalujícímu příkladu svobody a nezávislosti, zakotvené v otevře-
né stranickosti a napájené nepřekonatelnou silou právě z tohoto ohromného zdroje!

Dva máme takové mladé, krásné patrony v naší literatuře, dvojí světlem prostou-
pená jinošská tvář se vybavuje, dva příklady svobodného a otevřeného spolenectví
s dělnickou třídou, které okřídliho umělecký talent: Fučík a Wolker. Což by stejné
nad hrobem Julia Fučíka, kdyby existoval, nemohlo stát se stejnou pravdivostí:

„Zde leží básník, jenž miloval svět
a pro jeho pravdu šel se bít...“

Milovat svět, to jest především člověka, a jít se bít za pravdu světa, toť jediná cesta,
po níž se může osvobodit tvůrčí umělec z houštin skepsí, nevěry a subjektivismu,
z pout závislosti na cizopasné buržoazní společnosti, z bludného kruhu, do něhož
naháněla umělec pyšná samota. My hledáme a nacházíme svou svobodu v otevře-
ném spolenectví s pracujícím lidem, v radostné službě jeho životním zájmům. My
jsme svou práci, svou sudbu a své životy spjali s nejpokrokovější silou lidských dě-
jin a této síle budeme pomáhat při prorážení cesty do budoucnosti. V tom je hlavně
rozdíl mezi tzv. nezávislostí spisovatelů spjatých s měšťáckou třídou a mezi tzv. zá-
vislostí.

Ale je třeba otevřeně hovořit i o další stránce věci. Spisovatel pro tuto svou tvůr-
čí práci, která má být a bude živou součástí vše proletářské věci, nutně potřebuje
pocit, že se na křídla jeho rozletu nelepí a že je nezatěžují různé krátkodeché formu-
ly. Že tato křídla nelze přistřihovat byrokratickými nůžkami. Že literaturu, její díla
a její dosah je třeba měřit jinými měřítky, než jsou kancelářské lineály. My na sebe
bereme plnou a hlubokou odpovědnost před tváří strany a před tváří dělnické třídy.
My chceme dát všechny síly do služeb stranické věci, do služeb výstavby socialismu.
Ale to neznamena, že o naší práci, o jejích problémech, o jejích někdy velmi složi-
tých nesnázích může rozhodovat improvizovaně kdokoli. Že se do ní může zvnějška
neuváženě zasahovat. Že lze připustit, aby do ní byly zanášeny byrokratické názory
a aby byla omezována byrokratickými zásahy. Tuto spisovatelskou práci je nutno
měřit těmi citlivými mistrovskými měřítky, která nám i v tomto oboru ukázal Marx,
Engels a Lenin. A ne měřítky, která si vymyslí ad hoc třeba jinak dobří, ale literatu-
ře vůbec nerozumějící krajští nebo i jiní sekretáři a pracovníci aparátu, pracovníci
naší lidové správy, kteří třeba jinak než ve sporných případech pro nával práce
berou beletrii do ruky jen zřídka. Tak jako nelze dělat amatérská rozhodování nad
jemným soustrojím elektrických a jiných strojů, tak také nelze, aby jednotlivci ne-

odborník, byť jeho subjektivní vůle byla nejlepší, pronášel soudy rozhodující o osudu uměleckých děl, do kterých každý poctivý umělec vkládá všechno, co má: svou víru v člověka, svou touhu po tom, aby život byl radostný, svou lásku k lidu a vlasti, své nervy a svou krev. Přičemž je jasné, že nechceme bránit, aby se nad literárními díly pronášely jakékoli kritické soudy.

Spisovatelé potřebují pro svou práci ne atmosféru nedůvěřivé výsměšnosti a lecky i maloměstáckých předhůzek, že to jsou lidé, kteří se žijí lehce a dobře, že jsou pouze popisovatelé papíru, ale potřebují naopak atmosféru hluboké důvěry, atmosféru opravdu upřímné touhy po jejich nových dílech, atmosféru, z které by vyzařovalo právě to horoucné přání, aby živé umělecké slovo zaznělo v pravý čas a s pravou neoslabenou silou.

V našem lidu tuto atmosféru nacházíme a najdeme. Jenom nihilista by mohl tvrdit, že neexistuje důvěra a poměr prostých lidí k naší literatuře, i když nebudeme zavírat oči před tím, že jsme ji sami často pomáhali oslabovat a že jsme ji do jisté míry také oslabili. Je však třeba, aby tuto důvěru k odpovědnosti spisovatelů, aby toto vědomí, že spisovatelé dělají těžkou práci, při které jsou napjaty všechny nervy, při které je třeba vyburcovat všechny nejlepší schopnosti ducha, měli a posilovali v sobě i pracovníci naší lidové správy, státní moci, pracovníci aparátu, vedoucí závodů a celý ten kolektiv soudruhů na významných místech naší socialistické výstavby, kteří často práci spisovatelů podceňují. Samozřejmě že i jim to bude třeba nepřijemné, jestliže spisovatel právě na jejich úseku bude rozkrývat rozpory, odhalovat nedostatky a chyby, ukazovat na to, kde se právě generální linie strany křiví a zatemňuje, třebas v zápalu rozhořčeného boje. Ale my musíme vědět, že právě výstavba socialismu a budoucího radostného života lidu je nám drahá nade vše a že v jejím jméně tyto chyby a nedostatky musíme odhalovat.

Musí zmizet ten rozpor mezi teorií a praxí, kdy někteří soudruzi na ústředních a politických místech v kraji i jinde jsou ochotni teoreticky uznávat, že spisovatel má směle ukazovat rozpory života, ale hned začnou hrát jinou, jestliže spisovatel to začne prakticky dělat právě na tom úseku, který oni sami obhospodařují. Měříme odpovědnost spisovatelů velkými leninskými měřítky! V naší spisovatelské obci není třídních nepřátel, ale je tu drahocenný aktiv lidí tvůrčích, kteří jsou ochotni dát straně nejen tyto své tvořivé síly, ale všechno. Nám se bude jinak, směleji a průbojněji psát, budeme-li vždycky vidět, že ani v pohledu na naši práci neexistuje rozpor mezi teorií a praxí. Není větší služby, kterou my můžeme prokázat naší straně a našemu lidu, než ta, kterou budeme konat okamžitým signalizováním každého rozporu a každé chyby, včasným upozorněním na to, které problémy v životě lidu dozrávají a dostanou se třeba zítra na pořad dne. A takováto vpravdě průkopnická činnost literatury, takováto nebojácná služba pravdě naučí naši literaturu také velmi potřebné bystrozrakosti. Spisovatelův zrak se ničím nebystří tak dobře a ostře jako právě neustálým bezprostředním pohledem na reálná fakta, srovnáváním těchto fakt, nabýváním životní zkušenosti. My, spisovatelé, máme stranu rádi, poněvadž víme, co ona znamená pro nás a co pro nás znamená její učení. A bez toho dvojího si ani svůj život už představit neumíme. Běží o to, abychom tuto lásku straně mohli

projevit tím nejpłodnějším a nejužitečnějším způsobem, abychom do služeb strany mohli dát své zbystřené oči, nebojácnost svých srdcí a žíznlvou touhu vyjadřovat pravdu.

Soudruzí, já prosím o desetiminutovou přestávku.

(Přerušeno v 16.55 hodin.)

PŘEDSEDAJÍCÍ NÁRODNÍ UMĚLKYNĚ MARIE MAJEROVÁ: Pokračujeme v jednání, prosím soudruha Drdu, aby se ujal slova.

JAN DRDA: Okolnost ovšem, že mnozí z nás byli v literární teorii a stejně často také v literární praxi zaváděni na mylné cesty tím, že i u nás působily důsledky kultu osobnosti, byrokratické poměry v mnoha oblastech našeho života a také nesprávná poučka o zostřování třídního boje, a že nyní pod ostrým světlem XX. sjezdu byly všechny tyto hluboké chyby odhaleny, nemůže znamenat, že je tím současně odvaleno celé břemeno nedostatků, které v literatuře máme a kterých se dopouštíme.

Podle mého názoru velmi silnou příčinou, proč jsme se dali zavést někdy na falešné cesty, je i ne bezprostřední poměr mnoha spisovatelů k životu lidu. Já jsem si vědom toho, že tato otázka je mezi spisovateli zvlášť, abych tak řekl, neuralgická, že mnozí z nás jsou subjektivně přesvědčeni, že oni život znají a že jim nelze vytýkat malou znalost života. Nu ovšem, soudruzí, každý z nás zná nějaký život, zná život svého nejbližšího životního okolí, vždyť žije všude tam, kam přijde, všude jsou lidé, ať je to v divadle, ať je to na vesnici, ať je to ve městě, ať je to na spisovatelské schůzi. Nelze tady stavět otázku jen tak paušálně „spisovatelé neznají život“, ale my si musíme postavit otázku velmi precizně: v jaké šíři znají spisovatelé život, jak široký okruh života oni svým duševním zrakem obemývají a také do jaké hloubky ten život znají, do jaké hloubky pronikli do celé spletnosti lidských vztahů té oblasti, kterou znají z bezprostředního poznání. A to je, soudruzí, základní otázka, a já si troufám říci přesto, že vím, že za toto tvrzení nesklidím sympatizující potlesk; troufám si říci, že okruh života, který známe my, spisovatelé, má ve většině případů poměrně malý poloměr a že mnohé z toho, co se domníváme znát, známe povrchně, že dost „nedolujeme“ uvnitř života. Samozřejmě do „znalosti života“ patří i takové základní věci, jako je znalost hmotné přírody kolem nás, té přirozené i té druhé „přírody“, kterou vytvořil člověk, znalost mnoha druhů lidské práce, osvojení si živého, bohatého a konkrétního jazyka. Ale to všechno jsou dílčí věci, bez kterých je sice spisovateli zle, ale které samy o sobě nestačí, aby spisovatel mohl vytvořit pravdivý a strhující obraz života. Jsou autoři, kteří se pouštějí do práce i bez nich, je to stejné, jako dělat dřevěný most bez sekery, bez dláta. Ale jsou naopak spisovatelé, kteří mají tyto základní znalosti v malíčku, kteří umějí pojmenovat každou květinu, ptáčka i broučka, kteří znají, jakými nástroji pracuje kovář a jakými tesař, kteří mají i bohatý a diferencovaný jazyk, a přece navzdory všem těmto znalostem jim spisovatelské řemeslo jaksi nevychází, nejsou s to přivést na svět dílo živé a přesvědčující. Ukazuje se, že tu přece jenom první a nejpotebnejší bude to, o čem s takovým hněvným

patosem mluvil na XX. sjezdu Michail Šolochov: „Žij životem lidu, trp utrpením lidí, raduj se z jejich radosti, cele se sžij s jejich starostmi a potřebami – teprve pak dokážeš napsat hodnotnou knihu, která chytí čtenáře za srdce.“

Šolochovův hlas není první v ruské literatuře, jenž promluvil o této nutnosti. Skoro o století dříve napsal Dobroljubov: „Je třeba nejenom znát, ale i hluboce a silně osobně procítit, prožít tento život, je třeba být pokrevně spřízněn s těmito lidmi, je nutno nějaký čas dívat se jejich očima, myslit jejich hlavou, přát si jejich vůli, je nutno být v jejich těle i duši.“ A skoro současně říká o tom Taras Ševčenko: „Abychom lidi znali, musíme s nimi žít. A abychom o nich psali, musíme se sami stát lidmi, a ne papírovými pisálky.“

Někdo snad může podotknout, že tento trojí hlas je příznačný právě pro ruskou literaturu, pro její morální patos, že je to mravní imperativ, a ne analýza, jak má spisovatel přistupovat k práci a co je pro zdar jeho tvorby nezbytné. Pojdme tedy na věc odjinud a poslechněme si svědectví autora, jenž nemůže být obviňován z ruského patosu. Tentokrát to není teorie, ale úryvek z prózy. Čtu: „...jediná vašeň dovedla mne vytrhnout z mých studií – ale nebyla vlastně jejich součástí? Začal jsem pozorovat ruch předměstí, jeho obyvatele, jeho charaktery. Jsa právě tak špatně oblečen jako tamější dělníci, hostejní do veškeré zevní slušnosti, setkával jsem se s nimi, aniž potřebovali zachovávat jakoukoliv zdrženlivost. Mohl jsem se vmísit do jejich hloučku, viděl jsem je, jak obstarávají své nákupy, slyšel jsem jejich debaty, když se vraceli z práce. Zcela intuitivní stalo se již pro mne toto pozorování, vnikal jsem do duší, nepomíjeje zevnějšek, nebo jsem spíše postihoval tyto vnější okolnosti tak dobře, že mé pozorování proniklo ihned za ně. Skýtalo mi schopnost spoluprožívat život dotyčného jedince tak, jak jej vedl, dovolovalo mi vcítovat se na jeho místo.

Rozuměl jsem si s těmito lidmi, splýval s jejich životem, cítil jsem jejich hadry na svých ramenou, mé nohy klouzaly v jejich dřavých botách. Jejich přání, jejich strasti proudily mou duší, neboť má duše se přelévala do jejich duše. Byl to jakýsi sen v bdělém stavu. Rozhorloval jsem se s nimi na dílovedoucího, jímž byli tyranizováni, aniž jim vyplatil peníze. Vzdát se svých vlastních zvyků, proměnit je v jakési opilosti duševních sil v jiného člověka a po libosti hrát tuto hru, to bylo mé vyrazení. Komu vděčím za tento dar? Je to druh jasnozřivosti? Je to vlastnost, jejíž zneužití může hraničit se šílenstvím? Nepátral jsem nikdy po příčinách této schopnosti, měl jsem tento dar a používal jsem ho, to bylo vše.

Důležité bylo jen, že jsem od té doby prvky oné složené masy, jež se nazývá ‚lid‘, rozložil v jejich součástky, že jsem je rozanalyzoval a že jsem dovedl rozeznávat jejich dobré a špatné vlastnosti.

Věděl jsem dobře, k čemu je mi toto předměstí užitečné, tento seminář revolucí se svými hrdiny, s vynálezci, praktickými mudrci, lotry, zločinci a jejich ctnostmi a neřestmi, všechno stěsnané bídou, zdušené nouzí, tonoucí ve víně a stravované kořalkou. Nedovedete si představit, kolik dobrodružství se nepovšimnuto odehrává v tomto městě bolestí, kolik rychle zapomenutých dramát! Jaké hrůzné a jaké krásné věci tam člověk vidí. Obrazotvornost nedosáhne nikdy skutečnosti, jež se tu skrývá a již nikdo neodhalí; je nutno sestoupit příliš hluboko, abyste našli tyto

obdivuhodné výjevy, tragédie nebo komedie, mistrovská díla, která rodí příroda.“ Zde je konec citátu.

Hle, jaký zvláštní a jedinečný autoportrét umělce, o němž literární historie uvádí, že stranil aristokratům proti nastupující buržoazii, ale jenž ve své novele *Facino Cane* ukazuje, jak se uměl na život dívat „zdola“, očima lidu. Jak to Balzacovo „...jejich strasti proudily mou duší...“ je téměř totožné se Šolochovovým: „Cele se sžij s jejich radostmi a potřebami!“ A tam, kde Dobroljubov říká: „Silně procítit, prožít tento život...“ – slyšíme úplně stejné Balzacovo: „Splýval jsem s jejich životem...“

Ne, to už opravdu není shoda čistě náhodná, ale velmi jasný výraz toho prvního a nejpotřebnějšího, bez čeho se literární tvorba neobejde. A myslím, že jsme u jedné z hlavních bolestí naší literatury. Jaký je poměr našich spisovatelů k životu lidu? K těm každodenním problémům a zápasům, které lid prožívá, k tomu intenzivnímu úsilí, které vyvíjejí statisíce prostých občanů ve výrobě, v lidové správě, ve výchově dětí, v obraně vlasti, v boji o lidské zdraví, k tomu živému a mnohotvárnému proudu našeho národního života, v němž je třeba neustále řešit nové a nové problémy, v němž se desetitisíce lidí ve velmi složitých a nebezpečných situacích chová hrdinsky a směle, ale v němž přirozeně také lidé zakopávají, chybují, ztrácejí nervy, mýlí se, ochabují, v němž působí mocné pozitivní síly vlastenectví, socialistického nadšení, pevné uvědomělosti, houževnatosti, ale také nemalé negativní síly, všelijaké ty přežitky starého světa, objektivní nedostatky, nepřízeň přírody, úklad a intriky třídního nepřítele, špatné rozhodování, liknavost, povrchnost, zastírané neznalosti a stovky ještě dalších momentů.

Náš denní život se skládá z tisíců dramatických faktů, která sice netrčí z života tak okatě, aby se o ně trkl každý, kdo jde kolem, ale která jsou vzrušující pro toho, kdo je umí vidět. A my, spisovatelé, bychom měli taková fakta ne náhodně a na povrchu života sbírat, my bychom je měli přímo v životě „dolovat“, jít za nimi tak, jako jde horník v dole za stříbrnou žilou. Zdá se mi, že ne všichni naši spisovatelé umějí a považují za správné takto „dolovat“ v životě, pít se po životních faktech, pronikat pod jejich povrch do hloubky, kde často teprve tkví ta pravá rudná žíla; ale netečnost k životu, nezáměr o jeho jevy, vyčkávání, až fakta nějak sama přijdou za autorem jako hora za Mohamedem, pověra, že je možno je posbírat jen tak na povrchu života, abych se nemusil s nimi příliš namáhat, taková metoda těžko dovede spisovatele k cíli. Spisovatel musí být jako akumulátor, musí neustále shromažďovat a zahušťovat v sobě prožitky, zkušenosti, postřehy, aby měl z čeho vybírat pro své umělecké dílo. Má-li tato životní materie bohatství, pak se věru nemusí bát odhodit všechno nepotřebné nebo málo vyhovující. Má-li jí jenom středně, bude psát také jenom středně. A má-li jí jenom tak tak, nu, pak ovšem nula od nuly pojde.

A pokud jde o lidi, o lidské charaktery, lidské osudy, kolik tu teprve umělec musí vynaložit jemného a trpělivého úsilí, aby se dostal pod svrchní slupku, někdy pichlavou jako na kaštanu, aby „odemkl“ člověka a pronikl k jeho srdci, ucítil jeho tep, postihl nejen to, co člověk sám na sebe říká neváhá, nebo dokonce někdy touží, ale i to, zač se ostýchá nebo stydí, co skrývá v nejzazším koutku duše, co nikdy, nikdy sám na sebe neřekne.

V tom je náš citelný, až bolavý nedostatek. Velká část našich spisovatelů málo proniká do života pracujících, málo s lidmi přijdou do otevřeného, všechny problémy a nesnáze vyjevujícího styku, tak, aby opravdu „jejich strasti proudily naší duší“. Před sedmi lety nám ještě bylo moře pod kolena. S nezralou povrchností jsme se domnívali, že to všechno jde řešit jakousi „spisovatelskou turistikou“, že pošleme spisovatele na „výlet do života“ a problém bude vyřešen. Nezapírám, že i já osobně jsem byl horlivým propagátorem těchto „cest do života“; dnes již víme, že věc je mnohem složitější.

Nestačí „omrknout“ životní jednotliviny, dát si od lidí vyprávět pár zajímavých příběhů, seznámit se s názvoslovím prostředí, o němž chci psát. Myslím, že je třeba v našem nejvlastnějším zájmu skoncovat s pošetilou pověrou, kterou se sice spisovatelé neohánějí při diskusích, ale kterou si mnohý z nás potají dosud pěstuje v koutku svého srdce. S pověrou, že stačí solidní znalost spisovatelského řemesla, dobrá řemeslná zručnost spolu s povrchním „okouknutím“ nového prostředí a s jeho, abych tak řekl, „folklorem“, že to zkušenému spisovateli stačí k vytvoření přesvědčivého díla z našeho současného života. Nestačí, soudruzi, neboť tu nejde jen o nové téma nebo nové prostředí nebo nové problémy, ale o celý nový svět kolem člověka, i uvnitř člověka, do kterého musí spisovatel sám napřed vstoupit, který musí napřed prožívat, aby mohl o něm napsat. Vinou této pověry utrpělo tvůrčí neúspěch nemálo autorů, o kterých nelze jinak říci, že by byli bez zkušeností nebo bez talentu.

Ale my chceme, aby naše knížky vydávaly svědectví o životě a o člověku, my v duchu marxisticko-leninského světového názoru chceme, abychom byli svou tvorbou aktivně účastni na přeměně člověka a světa, my chceme dávat svou sílu svých talentů a všechnu svou tvůrčí energii do služeb člověka nad temnými silami zla ve společnosti i v přírodě. A tu již nestačí jenom zvědavost, být sebepronikavější, tu již se nelze spokojit nemastnou neslanou úlohou diváka a „svědka“. Tu je třeba aktivního bojovného postoje, tu je třeba vměšovat se do života a jeho problémů i za cenu osobního nepohodlí a mnohých ještě složitějších nesnází a tu je často třeba přímo se poprat ve jménu pravdy života.

My proti pojetí spisovatele jako „objektivního svědka“ života stavíme své pojetí spisovatele jako aktivního bojovníka, jenž zápasí, jenž straní, jenž celou hloubkou celé bytosti nenávidí kapitalismus a všechno, co s ním souvisí, jako pramen světového zla i hoře, a jenž právě proto, že sám v této bitvě bojuje, umí zasvěceně a zápalně zobrazovat a vystihnout pravdu života, umí přesně rozeznat, které síly táhnou člověka k zítřku a které jej přidržují u věčejška.

„Ve všech odvětvích umělecké tvorby musí spisovatel vložit do poznání a zobrazování života sama sebe, všechnen svůj rozum i srdce, všechnu svou lásku k našim lidem a nenávist k našim nepřátelům, ke všemu ustrnulému a zaostávajícímu, co brzdí náš postup vpřed.“ To řekl Fadějev a má pravdu.

Splnit se ctí poslání „socialistického buditele lidu“, to znamená být v neustálém nepokoji a střehu, cítit svou spoluzodpovědnost za všechny životní otázky našeho lidu a naší vlasti, nestrkat hlavu do písku ani před nejpalčivějšími problémy. Nesmiřovat se s omyly a chybami, ať je dělá kdokoliv. Řídit se jako pevným kompa-

sem tím vnitřním přesvědčením, že všechno, co narušuje šťastný život a pokojný život našeho lidu, co brzdí pohyb naší společnosti vpřed, co poškozuje naše budování, je v rozporu se zájmy strany, se zájmy lidu, a tedy i s našimi spisovatelskými zájmy. Jestliže budeme v denním živém styku s pracujícími, jestliže budeme umět pozorně naslouchat jejich hlasům, pak se taky naučíme dělat rozdíl mezi maloměstáckým klevetěním a reptáním na obtíže našeho života a mezi pravdivými připomínkami, že leccos je v životě složitější, těžší a mnohdy i bolestnější, než jak to spisovatel „vydumal“ v klidu své pracovny. Socialistický spisovatel nemůže být soukromníkem, nemusí být ani „osamělým rváčem“, musí se přerodit na veřejného činitele.

Ale být veřejným činitelem, to neznamená chodit na recepcce, reprezentovat, dělat dekorativní palmy na různých shromážděních. Být veřejným činitelem, to znamená cítit odpovědnost, reagovat citlivě na všechno, co hýbe lidmi, být opravdu tam, kde se bojuje, a mít v sobě přesný pocit, zač bojujeme! Vysloužíme si možná méně pomíjivých pochval, ale více trvalých zásluh.

Je protivná a v našem světě už jako brontosaurus nelogická představa umělce, který lační po osobních počtech, pochvalách a podkuřováních, který se nestará o svět, o lidi, ale jen a jen o sebe, který se dožebravá uznání a lichotek. Naše vláda se dobře stará o oceňování práce umělců. Tím spíše nás to musí zavazovat, abychom jednali a bojovali, nemyslíce přitom na budoucí počty. Nedávno jsem četl Jana Kryštofa a hluboce na mne zapůsobilo několik řádek, které i vám chci přečísti. Cituji: „Kryštofa překvapilo množství mrtvých i umírajících mezi umělci – jako ten mladý hudebník plný mízy a nadání, kterého úspěch zničil, staral se už jen o to, aby vysál všechno lichocením, kterým ho dusili, aby užíval a aby spal. Co se z něho stane za dvacet let, to bylo vidět v druhém koutě salonu v podobě starého, napomádovaného, bohatého a slavného mistra a člena všech akademií; dospěl na vrchol své dráhy, neměl, jak se zdálo, čeho by se bál a proč by koho šetřil, a přec ležel na břiše před všemi, měl strach z veřejnosti, z moci, z tisku, neodvážil se vyslovit svou myšlenku, ba vlastně již vůbec nemyslel a neexistoval, ukazoval se jen již jako osel s nákladem svých vlastních ostatků.“

Pravda, toto se odehrávalo ještě tak říkajíc v barabizně kapitalismu. U nás jsou jiné časy, jiný svět. Budme tedy i my jiní.

Mnohé spisovatele napadá otázka, anebo přesněji: mnozí spisovatelé mne napadnou otázkou, jak to zařídit, aby tedy člověk byl „v denním živém styku s pracujícími“, jak jsem to před chvílí žádal. Budou i takoví, kteří řeknou jednoduše: vždyť do továrny se nesmí bez propustky. Propustku sehnat jest zdlouhavé, jak mám tedy být ve styku s pracujícími? Byrokratismus je vinen, že já tu sedím na suchu. A mně by se chtělo na tomto místě odpovědět parafrází jednoho výroku Leninova, že „v této oblasti jest nezbytně nutné zabezpečiti větší prostor pro osobní iniciativu, pro individuální sklony, prostor pro myšlenku a fantazii...“ Nebylo by vhodné na tomto vážném shromáždění lacině vtipkovat, ale přece jen se nemohu ubránit poznámce, že by mnohdy stačila polovice té vynalézavosti a iniciativy, kterou někteří spisovatelé umějí rozvinout, když běží o poukaz na auto nebo o tlak na recenzenta, aby se o jejich knížce vyjádřil přátelsky.

Ale mluvmě vážně: ten, kdo si dobře všímá naší společnosti a jejího vývoje, ví z jistě dobře, že se u nás spolustřetává nejen dvojitý světový názor, ale také dvojitý životní styl, dvojitá psychologie. Životní styl měšťáka, hlídajícího si jen svoje soukromé záležitosti a prospěchy, v podstatě osamělého, egocentrického, který nenávidí jakékoli štrapáce a má rád duševní pohodlíčko a lenoru, který se obrací zády k problémům druhých lidí, natož pak problémům veřejným, který ze všeho nejvíc chce mít svůj soukromý svatý pokoj, nerušený starostmi, „do kterých mu nic není“. A naproti tomu životní styl těch druhých, kteří čím dál tím pevněji vnímají a přijímají věci veřejné jako věci své, svého zájmu, své spoluúčasti, které páli nejen jejich osobní problémy, ale také problémy jejich pracoviště, jejich obce, kteří jsou ochotni přikládat ruku k dílu, kdykoli jde o obecně prospěšnou věc, kteří se takto učí myslet a jednat politicky, kteří se právě skrze tuto svou aktivitu stávají účastnými na řízení veřejných věcí.

Pro ně také lidovláda přestává být nějakým abstraktním pojmem, oni se jí sami účastní tím, že rázně a promyšleně zasahují do chodu věcí v továrně, kde pracují, na své vesnici, ve svém družstvu, ve svém bližším nebo širším životním okolí. V těchto aktivitách života, kteří si zvykají myslet v kategorii „my“ a jejichž osobnost, možno říci, právě proto se tak rozvíjí, v těchto prostých občanech se státnickým citem pro věci je naše nepřemožitelná síla. Oni nepropadají hysterii a panice, když něco nejde, když se kupí nesnáz na nesnáz, ale úporně hledají řešení takových zauzlenin, oni umějí svým ostrým rozumem rozetnout leckterou tuze zašmodrchanou situaci. A na druhé straně neholdují plytkým samochválám a hlučnému uspokojení, když se dobrá věc podařila.

V našem lidu, v naší straně i mimo ni máme desetitisíce takových skromných, anonymních, ale jako žula pevných lidí s pronikavým prostým rozumem, hlubokým smyslem pro čest a odpovědnost, s nezviklatelnou duševní rovnováhou, s iniciativou a vynalézavostí, s přesným citem pro nové a dobré, kteří nejsou třeba silni v mluvení, ale jsou silni v činech. Nejsou to andělové, padlí z nebe, mají své lidské povahové rysy, své nedostatky, své slabší stránky, samozřejmě – ale nejsou to hloupí, panikářští, škodolibí, měšťáčtí sobiášové, jsou to občané v krásném smyslu toho slova, kteří svým aktivním občanským postojem denně uskutečňují a povyšují naši ideu lidové vlády, kteří jí vdechují život. Není k tomu třeba pronikavých dušezpytných studií – tento dvojitý životní styl, dvojitý typ, dvojitá psychologie jsou snadno k rozeznání, jakmile se člověk rozhledne kolem sebe.

Ale jak může být před bojovníkem nového někdo, kdo sám až po uši trčí ve starém, jak může pravdivě zobrazovat obětavost a lidskost ten, kdo je až nelidsky, měšťácky netečný ke všemu, co se netýká jeho, jak může burcovat k životní aktivitě ten, kdo sám miluje zápeční nirvánu, jak může strhnout druhé k přemýšlení a ke vzrušení ten, jehož rozum podřimuje a city spí? Tu je bez dlouhého přemýšlení jasné, že musí vznikat rozpor, rozpor v člověku, v jeho myšlení, v jeho citech. A s takovým rozparem ve vlastní duši není možno trvale být opravdu tvůrčím umělcem. „Nové“ se v literárním díle nemůže zrodit, dokud se toto „nové“ nezrodí a nezakotví v samotném spisovateli, v jeho duši a smyslech.

Cestu k velkému umění, k velké literatuře může prorážet jen denní občanská a tvůrčí aktivita spisovatelů, zasahující do nejzákladnějších otázek současnosti.

Spisovatelé by – kromě jiného – měli být i nejlépe informovanými lidmi – ne proto, že jim někdo bude pravidelně „dodávat“ rozum a informace, ale protože by měli být vyzbrojeni dovedností postihnout co nejvíce fakt a jevů našeho života, pronikat do něho tak hluboko, jak jen dokáží, postihovat nejvnitřnější souvislosti, předvídat do-
zrávání problémů, signalizovat je.

Toto zbožné přání nemůže být ovšem vysloveno jen takhle abstraktně a všeobecně. Podle mého by se tato aktivita spisovatelů, jejich schopnost rychlé a citlivé reakce na události našeho života, jejich potřeba vměšovat se, pronášet svůj názor a soud, přit se a probíjet cestu pravdě měla projevovat především v našem denním tisku. Noviny, to je velké bitevní pole, na němž spisovatelé nemají chybět. Nechme přitom stranou otázku, co z novinářských žánrů, které tak postrádáme v našem tisku, jako je bojovný, humorný, lyrický fejeton, kurziva, která na pár řádcích treffi do černého, sloupek, črta, novinová povídka, co z toho by měli umět novináři sami, co prostě patří k novinářské kvalifikaci. Každý novinář má umět psát – nebo ať si najde jiné řemeslo. Ale to je jiná kapitola. Na šedivosti a „nevášnivosti“ našeho tisku máme vinu i my, spisovatelé. Nemůže nás omluvit ten fakt, že tu a tam se naše jména objevují přece jen v novinách, že tu a tam, jaksi z morální povinnosti k něčemu, zaujmeme stanovisko.

Dá se to říci tak: My jsme v novinách, když nás tam přistrčí, místo toho, abychom se do nich drali. Ne ovšem proto, abychom poděkovali redaktorům při jejich mnohdy nedomyšlených nápadech, abychom svými jmény zase dělali dekorativní „palmy“ v různých anketách a ohlasech, při nichž na nás zpravidla nechtějí nic víc, než abychom na deseti řádcích svými slovy řekli, že jsme také proti atomové válce. Na nás je, abychom se celou vahou svých talentů, celou palebnou silou živých slov soustředili v novinách na problémy, které pálí naše lidi a kolem nichž se často přešlapuje a tančí nemotorná čtverylka, abychom čtenářům stavěli před oči nejvýraznější momenty naší skutečnosti opravdu plasticky a přesvědčivě, abychom uměli vyhmátnout a zobrazit nové rysy, nové jevy našeho života, abychom je uměli ukázat v takovém překvapujícím světle a s takovou silou, až lidé zatají dech.

Pryč už s tou hloupou pověrou v historii české literatury tolikrát vyvrácenou, že práce v novinách škodí spisovateli! Novinářský fejeton, črta, povídka, to není žádná nižší, méně vznešená forma umění! Tak jako naše denní prostá skutečnost, přestože páchne lidským potem, není méně zajímavá než ty abstraktní chiméry, které je možno vydumat zády k životu. Hlavní úlohu v práci nehraje materiál, ale mistr, to už řekl Maxim Gorkij, kterého by nám bylo užitečno desetkrát častěji, než to děláme.

Myslím, že bychom měli vážně usilovat o to, abychom my, spisovatelé, vstupovali v soustavný pracovní styk s novinami, abychom se stávali jejich zvláštními zpravodaji, fejetonisty, kurzívkáři. Bude to užitečné nejen novinám a čtenářům, ale také nám a naší práci na větších dílech, protože takováto každodenní autorská aktivita vytvoří člověku bohatou zásobárnu postřehů, zkušeností a životních faktů. Mně osobně se dokonce zdá, že by každý mladý spisovatel, a zejména ovšem prozaik, měl prožít v novinách a v prostředí novinářské práce aspoň tři až čtyři roky, aby si tu osvojil některé velmi užitečné návyky a pracovní zkušenosti, že by se každý prozaik

měl v novinách učit na malých formách, jako je fejton, črta a povídka, a pokoušet se vkládat do nich složité a velké náměty. Na těchto malých věcech se získává mistrství, kterého je třeba pro tvorbu věcí velkých, získává se klid, přesnost vidění a výrazu, kompoziční dovednost.

A ještě jedna vážná věc mluví pro tuto denní spolupráci spisovatele s novinami. Dovolte mi, abych bez dalších poznámek uvedl o této věci mínění Romaina Rollanda. Cituji:

„Umění, které nemá jako protiváhu zaměstnání a jako oporu silný praktický život, umění, které necítí v těle osten denní práce, které si nepotřebuje vydělávat na svůj denní chléb, ztrácí nejlepší část své síly a skutečnosti. Je přepychovým květem. A není už – jako u nejlepších umělců – svatým plodem lidské dřiny.“

A ještě bych chtěl říci pár slov k té otázce spisovatelského „vměšování se“ do života: někteří soudruzi si myslí, že spisovateli není třeba „vměšovat se“ do toho pozitivního v našem budování, vyzdvihoval a propagovat nové a kladné, co náš život přináší a co se v něm rodí, a vidí hlavní úkol spisovatelů jen v tom, aby odhalovali a kritizovali přehmaty a zlořády. Jak by byla ponurá takto jednostranně pojatá úloha spisovatele! Vždyť my právě ve jménu toho, že máme život rádi, že chceme, aby byl bez starostí, veselý a radostný jako jarní den – ve jménu toho se chceme pouštět do všech kazů a nedostatků života, do chyb a do nepřátel! Naše úloha musí být jemnější a složitější, než jen tepat zlořády, číhat na chyby, propírat nedostatky. Ano, to všechno musíme dělat. Ale ne proto, že by nás to těšilo, že bychom při odhalení chyby prožívali nějakou chladnou a ponurou radost, nýbrž proto, že je to nezbytné, že bez toho nemůžeme jít dopředu. To je „hrobařství“ starého, neradostné, ale důležité. Ale být při tom, když se rodí nebývalé, nové, vyzdvihnout toto nové a zdravé vysoko lidem před oči, tak jako otec s hrdostí vyzdvihuje novorozeného syna, jaká je to povznášející a radostná součást naší dvojjediné úlohy! A to nám nejvíc budou závidět naši potomci: že jsme byli při tom, když se to nové rodilo, že jsme viděli a spoluprožili první krůčky a potom už pevný a jistý krok nového lidového Československa, že jsme vlastním očima viděli, jak náš pracující lid zdvíhal krov nové budovy, krov socialismu.

Úlohu bít a dobíjet staré, škodlivé – tu ovšem třeba pojímat směle. Ovšem s tou pravou smělostí, která, když už střílí, nejen dělá hluk, ale také se trefuje. Hlučných, ale chybných svátečních střelců se ani zajíci nebojí. Několikrát už jsem slyšel spisovatele, kteří se domnívají, že těžkosti a nedostatky našeho života a budování vyplývají z těžkopádnosti a zpupnosti byrokratů, z chyb státního nebo i stranického aparátu, a téměř neberou na zřetel, s jakými ještě pozůstatky starého světa musíme zápolit. Vyvrácení poučky, že se třídní boj nezesiluje s vítěznými kroky socialismu vpřed, neznámá ještě, že v našem životě vůbec nemáme třídní nepřátele, že teď vyhlásíme nějaké třídní příměří a že v našem životě neznáme negativní typy, obtížné vším špatným ze starého světa.

Máme, soudruzi, třídní nepřátele, jak o tom svědčily výstřely v Babicích, jak o tom i později svědčí různé, byť ojedinělé činy surového teroru. Ale tento třídní nepřítel naneštěstí nevypadá tak jednoduše jako ti plakátoví břicháči s lichvářským pytlíkem, jak si je zvykla zobrazovat naše karikatura a s karikaturou literatura. Nu

nešť, karikatura má právo na zjednodušení, i když ne na mrtvou a nudnou stereotypnost. Ale my, spisovatelé, nemáme právo v literatuře místo hluboké a pravdivé analýzy, která by nepřítele nebo negativní zjev odhalovala, tak jako Balzac odhalil starého Grandeta nebo náš Mrštík Lízala, nemáme právo dělat místo toho jenom povrchní, neživotné, jakoby z překližky vyřezané atrapy a ještě si je předem pěkně postavit do příhodné pozice, abychom jim mohli zasadit ránu. Tak tomu není v životě a ztěžka to proto obстоjí v literatuře.

Také argumentace, kterou se v životě ohánějí naši nepřatelé, je podstatně rafinovanější a prohnanější, než jakou jim zpravidla vkládají do úst mnozí naši prozaici, dramatici a filmoví scenáristé. My často takové záporné typy necháváme mluvit jako primitivní padouchy, na první pohled odhalitelné, nebo jako učiněné hlupáky, ale oni v našem životě vystupují s promyšlenou a vyzkoušenou demagogií, psychologicky rafinovanou, s argumenty, jejichž prolhanost není na první pohled zřejmá. S důkazy a tvrzeními, které mohou zvíkat i velmi počestné a ne hloupé lidi, s chytrým využíváním všech našich chyb, opomenutí, křivd. Jen takový autor však může strhnout a přesvědčit, který dá s netlumenou silou zaznít všem nepřátelským klevetám a živým argumentům, který je nebude „zatajovat“ před čtenářem nebo divákem, který v celé životní složitosti ukáže tyto negativní zjevy našeho života, ale který najde sílu rozbít celé toto rafinované předivo lži, jímž oprádali náš život, pravdivou a neporazitelnou pádností našich argumentů, vítěznou převahou naší pravdy.

V tom je například životná síla Stehlíkovy Selské lásky, že neoslabuje a nezmenšuje napětí třídních protikladů, ale naopak je ukáže s drtivou otevřeností. Stehlík si nepřítele nevymyslel, on ho zná ze života, on pronikal do jeho psychologie, do jeho zjevné argumentace i do jeho skrytých úmyslů, ukázal ho v jeho plastické podobě, dal mu na jevišti opravdu slovo.

Tím větší vítězství autora i naší věci, jestliže divák odchází rozhněván a otřesen temnou tupostí a brutalitou starého světa.

Má-li se ovšem naše literatura naplno stát literaturou socialistickou, má-li být „tvorčím činitelem, který slouží přestavbě staré společnosti a vytváří nový život důstojný člověka“ – jak to žádal na II. sjezdu v Moskvě Konstantin Fedin –, musí za svůj nejdůležitější úkol považovat vytvoření obrazu našich současníků, hrdiny naší doby. Přitom nesmíme mít ani na chvíli na mysli nějakou didaktickou mravoučnost, nýbrž jen a jen strhující životní přesvědčivost. Nic tu nesmí být zidealizováno a spekulativně „vykoumáno“, nikde v tomto obrazu nesmí být místa pro falešnou svatozář nebo uměleckou iluminaci. Pravda sama v celé své síle a sytosti barev musí z něho vyzařovat a podmaňovat lidská srdce a mysli.

A zase je tu třeba obrátit se naplno k životu, ke skutečnosti, kterou jsme každodenně obklopeni, v níž žijeme, ale v níž musíme ještě hlouběji a cílevědoměji „dolovat“. V ní najdeme, když se rozloučíme s indiferentním pozorovatelstvím a sžijeme se se starostmi a potřebami lidu, opravdové hrdiny naší doby, prosté, ale nikoli bezbarvé, obyčejné, ale ne všední. Hrdiny vášnivé, nadané silným charakterem a energií, kteří svou činností zmnožují život, vytvářejí v něm nové hodnoty materiální i mravní, jsou v podstatě tvůrci těch nových rysů, kterými se liší naše doba od všech dob

především. Najdeme lidi plné, prosté lidskosti, citové svěžesti a bezprostřednosti, kterým opravdu nic lidského není cizí a kteří přitom ne nějakým obzvláštním a jednorázovým činem, ale vlastně svou každodenní prací bez pompéznosti ztělesňují tu skvělou Fučíkovu definici hrdiny, neboť opravdu v každém rozhodujícím okamžiku dávají vše, aby udělali to, co udělat mají v zájmu lidské společnosti.

Naše literatura zatím vytvořila velmi málo takových hrdinů našeho dneška, kypících životností a strhujících přesvědčivostí, hrdinů tak živých, věrojatných a drahých čtenáři, jako je například z doby okupace Pujmanové Helenka ve scéně jízdy do Kobylis a na popravišti samém, ve scénách, kde se chce nazvat tuto postavu rodnou sestrou Fučíkovou. Tím rozhodněji právě k této věci musíme zaostřit svůj pohled a obrátit své tvůrčí úsilí.

Chtěl bych v této souvislosti ukázat na jedno nebezpečí, které podle mého názoru nesmíme spouštět z mysli, zejména u nás v Čechách, nebezpečí, které tkví v tom, abychom z touhy vyhnout se sádrovým a kaširovaným obrům neupadli do druhého extrému a nezačali glorifikovat tzv. „malého českého člověka“, „malý život“, v němž se zaměřují velké lidské vášně drobnými maloměšťáckými naruživostmi; abychom se nedostali zas k hrdinovi-zahrádkáři, jenž se obrací zády k velkým problémům doby, odmítá znepokojoval se utrpením druhých a raději zaostruje svůj pohled na kousek vlastní hlíny, kde se to zajímavě hemží hmyzem, či kde vystrkuje hlavičku první krokus. Nechtěl bych být podezírán z nedostatku smyslu pro tyto drobné životní radosti, pro spanilost malých věcí. Ale nám všem musí ležet na srdci především to, abychom vystihli, ukázali a současně i rozvíjeli a rozplameňovali jeho vlastenectví a národní hrdost nejen proto, že u nás „voní mateřídouška na rodné stráni“ nebo roste šafrán na zahrádce, ale především proto, že naše vlast se stává opravdovým domovem lidu, že nebylo beze smyslu všechno utrpení, všechny oběti hrdinů, všechno vypětí zápasů, všechny slzy matek, všechna krev mučedníků, tak jako není dnes beze smyslu to veliké tvůrčí vypětí, příznačné pro statisíce prostých budovatelů naší socialistické vlasti, kterým dnes dýchá a pulsuje naše otčina.

Musíme přemáhat všude v našem životě jeden z typických pozůstatků včerejšího světa, sentimentální, nepravdivý humanismus maloměšťáka, jenž se nad všeličims dojme a uroní vzdech nebo slzu, ve skutečnosti však je netečný k lidskému utrpení a lhostejný ke společenské křivdě, a dobojovat se k tomu humanismu, který nám odkázal Fučík, Neumann, Wolker a Jilemnický, k bojovnému gorkovskému proletářskému humanismu, jenž ani neoplakává, ani neutišuje, ale podstatu zla se všemi silami snaží vykořenit.

Naše literatura dosud neodpověděla dost nahlas a zřetelně na otázku, kdo byli pravými viníky mnichovské tragédie, dosud nezobrazila s hlubokou přesvědčivostí, jakými cestami, jakými metodami, jakými intrikami byl československý lid morálně i fakticky odzbrojován, maten, ukolébáván, dezorientován a spoutáván. Až k tomu dojde, až budou napsána pravdivá, silná a pronikavá díla o tomto údobí našich dějin, vyjeví se naplno, že jedním z nebezpečných jevů, oslabujících duši našeho člověka, bylo to záměrné pěstování a vštěpování pocitu malosti, méněcennosti, vědomí, že je lépe takticky uhnout, ucouvnout, skrčit se, než se postavit na odpor zlu, to proklaté

„človíčkovství“, které nakonec, když mu srdce spadlo do kalhot, vidí největší moudrost v tom, zrazovat sám sebe a výtí s vlky.

A proti všem těmto pozůstatkům jedu v našem národním organismu, proti pocitům mdloby, malosti a únavy, proti maloměšťáckému zbabělému chytračení musíme vyzvednout jasný, pravdivý a strhující obraz prostého českého a slovenského člověka, hrdiny boje a práce, toho, o němž s jistotou řekl Jan Neruda: „...i v krvi železo...“ a jenž dnes, po překonání tolika nepřátelských zlob, kráčí českým a slovenským polem jako moudrý hospodář, jako dědic této země, který jí nedá zahynout ani dnes, ani v budoucnu, který ji naopak dovede do krásy a do květu.

Nelze si dobře představit, že by všechny tyto náročné, složité a nesnadné úkoly, které před nás spisovatele ставí dnešní doba a žízňivá národní potřeba, mohli úspěšně plnit umělci, kteří by do tohoto zápasu nebyli vyzbrojeni pevným a pravdivým světovým názorem, jenž umožňuje nejen poznávat skutečnost, ale také rozeznávat charakter a smysl jednotlivých fakt a jevů. Umělec, jenž by se vyhýbal poznání marxismu-leninismu nebo se domníval, že se dnes může obejít bez něho, byl by opravdu pošetilý.

Marxismus je nejlidštější a lidskému životu nejnezbytnější nauka, neboť ona to byla, která odkryla a vystihla zákonitosti vývoje v přírodě a v lidské společnosti, strhla hrozivé nebe mstivých a člověku nepřátelských bohů, osvobodila lidské myšlení z předsudků a pověr, vyzvedla společenský a mravní význam práce, usvědčila vykořisťovatele, dala bojovný smysl a konkrétní směr lidské touze po spravedlivých lidských vztazích na zemi a osvětlila lidstvu jedinou možnou cestu do šťastné budoucnosti bez katastrof.

Můžeme s radostí říci, že i do naší literatury nezadržitelně vniká komunistické vidění světa, že na fundamentech, které svými díly položili Neumann, Wolker, Fučík, Olbracht, Majerová, Jilemnický, Fraňo Král, roste a rozvíjí se literatura, která celým svým charakterem bude socialistická, jejímž výrazným novým rysem bude to, že při veškeré mnohotvárné osobitosti talentů a žánrů sjednotí všechno toto bohatství jeden světový názor. Tento fakt už dnes dává naší nové literatuře velikou sílu.

Přitom ovšem dodneška neztratilo úplně svou platnost to, co nám připomněl Zdeněk Nejedlý před sedmi lety na našem prvním sjezdu, že „naši spisovatelé jsou zdrcující většinou noví, nedávní teprve socialisté“. Těch sedm let, v nichž leží naše první pětiletka, sehrálo ve vývoji nás všech významnou úlohu, ale pořád ještě platí to Nejedlého – „že se musíme učit, mnoho teprve učit, chceme-li být opravdu socialisty, a že nejžhavějším spisovatelským úkolem je výchova spisovatelů k socialismu. Socialismus si nikdo neosvojí jen empirií a tím méně pudově, pouhým dohadováním. Socialismus je i věda, a složitá věda. I je třeba mnoho se učit a stále učit, máme-li být opravdovými socialisty.“

Nepochopení nebo jen povrchní pochopení této veliké potřeby způsobuje, že často ve složitých situacích, které přináší prudký vývoj, ztrácí někteří z nás hlavu, že se dobře nevyznají ve skutečnosti, která nás někdy přímo bombarduje novými a novými, velmi složitými a někdy přímo protikladnými fakty. Z takového „nevyznání se“ může vzniknout panika v člověku, může vzniknout rozpor, morální i umělecké

odzbrojení spisovatele, který pak místo toho, aby sám cestu aktivně razil a ukazoval, propadá vnitřní nejistotě, kolísání ze strany na stranu, pasivní a málo charakterní snaze „vyhovět“ a „nenarazit“. To znamená, že píše jen na vyzkoušená už témata, na schválené teze „obrábí“ znova už rozřešené problémy.

Jen ten, kdo hluboce věří tomu, co píše, kdo je ochoten celou duší, celou osobností za tím stát a kdo do svých řádek celou duší, celou svou osobnost také vkládá, kdo opravdu píše úderý svého srdce, může stvořit dílo pravdivé a stranické v krásném smyslu toho slova. Pravda historie, pravda dějinného vývoje stojí na straně lidu, nám není třeba přetvařovat se, nám není třeba lhát, abychom stranili. Pravda musí být stranická a stranickost musí být pravdivá; a mezi těmito dvěma principy nemůže vznikat rozpor. Přičemž je jasné, že pravda může být drsná, bolestná, palčivá, že může být i tragická; ale to nemá nic společného s těmi, kdo naši skutečnost očerňují, tak jako naopak náš optimismus musí být zcela vzdálen jakémukoli nepočestnému nebo naivně přičinlivému lakování skutečnosti narůžovo. Čím dříve si tuto pravdu osvojíme, takřkájíc do morku kostí, tím víc strastí si ušetříme.

Je ovšem mezi spisovateli také ten typ soudruhů, kteří s marxismem přišli do styku podstatně dříve než v pětáctýřicátém nebo osmačtyřicátém roce, ale kteří přitom, spravedlivě měřeno, na tom nejsou o mnoho líp, pokud běží o jejich marxistický pohled na svět. Jsou naivně pyšní na to, že oni „vlastně už dávno zapomněli“, co my se teprve učíme, a opravdu na slovo „zapomněli“ je třeba dát důraz. Ne, soudruzi, takovýto „junácký“ poměr k marxismu-leninismu, pramenící v podstatě z podceňování, ten také nemůže vést k cíli. Ani na starých zásluhách, ani na starých vědomostech, ani na starých poduškách se nedá podřimovat věčně. Jednou se proleží a rozpadnou v prach. A kromě toho se vždycky někde najde to bezelstné andersenovské dítě, které postřehne, že nechodíte v plné marxistické zbroji, ale jaksi v košili, a ve své naivitě to nebude před nikým tajit.

Ale učit se, studovat marxismus, to nemůže a nesmí znamenat biflovat, nahltat se pouček. Je fakt, že máme také spisovatele, kteří umějí školometsky odříkávat nejrozmanitější poučky marxismu-leninismu, ale nepíší proto o nic lépe. Poučky jim čouhají z povídek nebo básní jako dráty z matrace. Navážili svou marxistickou moudrost z knih a brožur, nejen docela zády k životu, ale také za neprodyšně zavřenými dveřmi, a ze systému pouček, který si bez souvislosti s prací a s bojem nabíflovali, dělají Záhořovo lože, na které potom skutečnost natahují nebo přisekávají. Byla by to celkem veselá podívaná, kdyby se právě tito papíroví „marxisté“, rajtující na liteře písma, nevyznačovali podivuhodnou nesnášenlivostí vůči každému, kdo jim nechce dát do puntíku za pravdu, kdyby neoznačovali za „úchylkáře“, „liberály“, „oportunisty“ skoro každého kromě sebe a kdyby svou mračnopozornou, podezřívavou a podrážděnou „principiálností“, která není ničím jiným než hloupou pedanterií, neotravovali ovzduší.

Mluvil-li jsem tu o „pokojevém“ marxismu, načerpaném jen a jen z knih, papírově studovaném jako talmud, chtěl bych se na druhé straně ohradit proti zjevu, který je docela jiné kvality: často mezi inteligenty, a to právě těmi, kteří sami, upřímně řečeno, se nechťejí učit z ničeho a ničemu, slyšíme povýšený výsměch nad „brožur-

kovými vědomostmi“, výsměch, jenž mnohdy platí studiu marxismu vůbec. Je pošetilá představa, že inteligentu může nahradit důkladnou znalost marxismu ta směs užitečného s neužitečným a pravdivého s nepravdivým, kterou si odnesl z gymnázia a na niž je patřičně pyšný. Je pošetilý cítit se povýšeným při pohledu na dělníka, jenž opravdu studuje marxismus z brožurek třeba v polední přestávce přímo na stroji, ale jenž umí to, co z Marxe, Engelse či Lenina přečetl, bezprostředně konfrontovat se svou životní zkušeností, s praxí třídního boje, jak ji v každodenním životě už od dětství poznával. V rukou takového člověka je marxismus, byť studován z brožurek na špatném papíře, opravdu revoluční metodou a střelnou zbraní.

Naproti tomu podle mého soudu zůstává pošetilý intelektuál, jenž sice solidně přečetl a vypoznámkoval si v tichu své pracovny tlusté svazky Anti-Dühringa, Dialektiky přírody nebo Empiriokriticismu, ale pro něhož to vše bez znalosti života, bez konfrontace se skutečností zůstalo mrtvou literou a jenž místo toho nad stránkami klasiků marxismu-leninismu sám přikračuje ke krasodušnému, ale naprosto abstraktnímu, se životem nikterak nesouvisejícímu „samostatnému“ teoretizování. A to nemůže vést k ničemu jinému než k tomu, že se dál prohlubuje a rozvírá rozpor a roztržka mezi teorií a praxí, „ona stará roztržka, která tvořila nejdopornější rys staré společnosti,“ jak řekl Lenin.

Jenom v bezprostředním spojení se životem, s těmi otázkami, které život staví do popředí velmi naléhavě a neústupně, lze účinně studovat marxismus-leninismus a právě v takovýchto okolnostech se ukazuje jeho pravá cena, pravý charakter jako návodu k myšlení a k jednání. Neboť on nám umožňuje, abychom i v těch nejsložitějších situacích, v pravé vřavě boje, kdy na sebe ostře a bezprostředně útočí a narážejí různé síly, postihovali a rozeznávali víc než jen chaos a hluk tohoto boje: ale i jednotlivé síly, které boj vedou, jejich kvalitu a charakter, směr jejich působení.

Takovéhoto marxistického přístupu ke zkoumání a studování života se ovšem nedosahuje jen četbou, k tomu je třeba mít i mnoho bezprostředních, vlastním poznáním získaných životních zkušeností, znalosti prostředí, lidí, lidské práce, problémů a starostí, které jsou, jak se říká, na pořadu dne a které proto lidmi hýbou a lidi vzrušují. K tomu je třeba i souvislého spojení s každodenním životem, politikou, prací a bojem strany i lidu. Tím se pak opravdu uskutečňuje a upevňuje ona jednota teorie a praxe, onen nezbytný soulad, bez kterého by bylo všechno naše marxistické „namáhání“ jen stínohra.

Máme to velké štěstí, že se náš spisovatelský sjezd koná tak krátce po XX. sjezdu KSSS, který je událostí hluboce revolučního významu pro celý svět. Na něm se plně zaskvěla tvořivá síla a energie marxisticko-leninského učení, které se s neúprosnou otevřeností umí vypořádat se vším zastaralým, cizím a škodlivým a s mohutnou inspirující silou vyzdvihovat a rozvíjet poznanou pravdu. Pronikavá kritika, v níž byla odhalena škodlivost kultu osobnosti, hluboká analýza současné mezinárodní situace, vrcholící závěrem, že se socialismus stal světovou soustavou a že se vytvořily podmínky a možnosti zajistit trvalý světový mír, vypořádání se s dogmatismem v myšlení i praxi, vyzdvížení konkrétní perspektivy rozvoje SSSR na jeho cestě ke komunismu a celé to tvůrčí, podněcující ovzduší, v němž byly i ty nejnepohodlnější

a nejsložitější otázky rozebírány, nedostatky kritizovány, dává nám radostný pocit důvěry v čistou a nepřemožitelnou sílu učení Marxova a Leninova, víru v naše vlastní síly, v rozvoj neustále rostoucích revolučních sil ve světě a zavazuje nás současně, abychom s pevnou odpovědností a zásadovostí odstraňovali všechny nedostatky a uvolňovali, probíjeli cestu pravdě. Soudruh Chruščov řekl na XX. sjezdu KSSS: „...strana se nesmí bát říkat lidem pravdu o nedostacích a obtížích našeho postupu vpřed. Kdo se bojí přiznat chyby a slabiny, ten není revolucionář. Nemáme, proč bychom zatajovali své nedostatky, neboť naše generální linie je správná; komunistická výstavba roste a vítězí a nedostatků bude tím méně, čím více se budou masy zapojovat do boje proti nim.“

Myslím, že je to i pro nás, pro naši literaturu, generální poučení, že není třeba, abychom zavírali oči před pravdou „nečesanou a nemytou“. Lid má uši a oči, a to velmi pronikavé uši a oči, a opravdu dovede výborně rozeznávat, dovede si ji „přebrat“, i když je třeba zasuta mnoha příměsky. Umí dělat rozdíl mezi podlým skučením a klevetěním uskřípnutých měšťáků a pravdivou, i když někdy velmi pepnou kritikou, která nemilosrdně stíhá všechnu zbytečnou okázalost, byrokratickou nafoukanost, povýšenou zabeďněnost, tancování mezi vejci a jiné takové věci, které hyzdí náš život a které je zdrávo včas „setřít“, neboť je to plevel velmi urputný.

Naše společnost je tak silná, tak ve svých kořenech i údech zdravá, naše cesta tak správná a jasná, náš lid ve svém celku tak uvědomělý a bystrozraký, že se pravdy nejen v její příjemné, ale ani v jejích nepřijemných podobách nemusíme bát; že ji nemusíme filtrovat, ale že jí můžeme naopak směle otevřít všechny stránky našeho tisku, všechny stránky našich knih. Právě v neúprosné pravdivosti, v životní přesvědčivosti je podstata veškeré ideovosti a výchovného účinu uměleckých děl. Neboť zastírání rozporů jen uspává bdělost vůči nepřátelům, vůči cizímu a škodlivému v našem životě. My jsme si často pletli tragičnost s pesimismem a veselost s optimismem a v důsledku toho jsme si pletli i katarzi s happy endem. Mechanický happy end je nedůstojný socialistického umění, a pocit objasnění, pocit, že boj stál za to a že za tragickou obětí přijde vítězství, které jí dává smysl, může být vyjádřen i z nejtragičtějšího místa lidské existence – což tento optimismus nezáhří s nesmírnou intenzitou právě z posledních stránek a posledních slov Fučíkových?

Dokážeme-li naplnit duše svých čtenářů takovým pocitem jistoty a rozhodnosti, dokážeme-li v nich vznítit takový plamen víry a odhodlání, jako to dělá za tragických podmínek vzniklé a osobní tragické drama hrdiny nikterak nezastírající dílo Fučíkovo, ano, to bude socialistický realismus.

Chtěl bych nyní říci také o naší spisovatelské organizaci, o Svazu československých spisovatelů, který jsme před sedmi lety na našem prvním sjezdu založili. Řekl bych, že je to dítě velmi křepkého zdraví, vydrželo-li všechny ty chyby a omyly, kterých jsme se dopustili, ať z nekuženosti, ať z jiných, méně omluvitelných důvodů.

Myslím, že existence Svazu měla a má svůj význam při budování té ideové jednoty, která dnes nad pochyby v naší spisovatelské obci sílí a která se projevuje jako nový charakteristický rys v naší tvorbě. Jiná ovšem je otázka, jakou úlohu hrál a mohl hrát náš Svaz a jeho vedení v našem denním literárním životě, jak dalece lite-

rární proces opravdu řídíme a ovlivňujeme, do jaké míry se nám podařilo vnést mezi spisovatele vědomí kolektivní odpovědnosti za všechno, co se v oblasti literatury děje. Tu, myslím, že se nemáme zdráhat sebekriticky změřit všechno, co jsme udělali a neudělali, v čem jsme pochybili jednou, dvakrát, a v čem jsme zakopávali tvrdostěji, a v otevřené diskusi hledat cesty a metody, jak to dělat daleko účelněji a lépe.

Především si myslím, že Svaz nepřirostl spisovatelům příliš k srdci, že jsme se příliš často vinou chybných, mechanických představ o tom, jak se má vlastně literatura řídit, dopouštěli různých hrubých zásahů do literárního procesu. Zejména tím, že jsme se různotvárné tvůrčí individuality snažili stáhnout na jednu mechanickou linii, která byla něco docela jiného, než je onen potřebný a nutný princip leninské stranickosti. Tu říkám zcela otevřeně, že jsme jednali proti Leninovu poučení, protože jsme opravdu prováděli mechanické srovnání, nivelizaci, vládu většiny nad menšinou, a není již důležité v těchto okolnostech, že se během vývoje tento poměr – menšina-většina – všelijak měnil. Chybovali jsme v tom, že jsme navzdory leninské poučce nezabezpečovali prostor pro osobní iniciativu, pro individuální sklony, prostor pro myšlenku a fantazii, formu a obsah, ale že jsme naopak všechny tyto věci zužovali v naivní víře, že tím děláme pro literaturu a pro stranu něco velmi užitečného. Tak se nám stávalo, že jsme mnohé, svou tvůrčí osobitostí značně „neskladné“ soudruhy chtěli přisekávat na „Prokrustovo lože“ našich dogmatických představ, že jsme zejména v období působení tzv. tvůrčí komise nepřipustným způsobem zasahovali přímo do literárních textů, bojovali často proti osobitému a obzvláštnímu stylu některých spisovatelů. A nejhorší na tom je, že jsme to dělali mladými, ale málo zkušenými silami, které se měly v literatuře spíše učit, než aby v ní samy někoho učily.

Právo na toto tvrzení mi dává ta okolnost, že i já jsem byl mezi těmito mladými soudruhy, kteří se měli spíš učit než vyučovat jiné, ale že jsem nicméně z funkce, kterou jsem zastával, toto poučování druhých prováděl. To neznamena, že jsme měli ve Svazu spisovatelů naopak připouštět široký a bezbřehý liberalismus, který nadělal škody v mnohých oblastech naší kultury. Proti takovému liberalismu, při kterém to může dojít až do takových konců, že se uplatňují hlasy proti naší vlasti, proti dělnické třídě a proti zájmům lidu, my bojujeme a budeme vždycky bojovat, přičemž je třeba podotknout, že se tento liberalismus v nazírání může často spojovat s tuhým sektářstvím v organizačních opatřeních. Soudruzí, já nemohu jinak nazvat než tuhým sektářstvím takovou věc, že například byly zcela nesprávným rozhodnutím zrušeny čtenářské kluby ROD, Družstevní práce a Čtenářská obec Československého spisovatele, které organizovaly téměř 250 000 vyspělých čtenářů, a místo nich se po čase za ztížených podmínek začal organizovat klub nový. Je na pováženou i fakt, soudruzí, že naši uměleckou literaturu v podstatě dnes vydává jenom Československý spisovatel a v menší míře Mladá fronta a Naše vojsko. Tak se stalo, že celý široký a mnohotvárný proud naší literatury se nemůže vejít do tohoto úzkého řečiště, které představuje Československý spisovatel, že vznikají mnohé nezdravé průvodní zjevy, že se začínajícím spisovatelům těžko vydávají knížky, že mnohé věci, které by byly velmi užitečné v krajských měřítcích, zůstávají bez užitku ležet v rukopisech a že řada spisovatelů se cítí tak nespokojena a subjektivně se domnívá, že podmínky pro

vydávání jsou dnes těžší, než byly dříve. Myslím, že by náš sjezd měl přijít s iniciativou, aby právo vydávat uměleckou literaturu bylo rozšířeno na všechna existující ústřední nakladatelství, například na Práci a řadu jiných, která ji dříve vydávala, dále že by měla být ve všech krajských městech, kde se toho jeví potřeba, založena krajská nakladatelství, která by se starala o uměleckou literaturu, svázanou s jednotlivými kraji a sloužící krajským potřebám. To vše je můj jenom osobní názor, který jsem nestačil prodiskutovat s naším ústředním výborem, ale jsem přesvědčen, že je to názor, který přijme za svůj většina účastníků našeho sjezdu.

Za druhou chybu Svazu spisovatelů a jeho vedení považuji to, že jsme příliš často viděli otázky literatury zcela odtrženy od vlastních problémů spisovatelů, ať už jsou to problémy tvůrčí, nebo sociální, že jsme je chtěli řešit v jakémsi uměle vzduchoprázdném prostředí pod vývěvou, kde – jak známo z fyziky – nevydrží ani myš. V čele Svazu jsou samozřejmě významní spisovatelé a významní spisovatelé osobně nemají ani jednu čtvrtinu těch, abych tak řekl, ekonomických problémů, kolik jich například mají autoři začínající. A my musíme vidět tuto skutečnost, soudruzi, že existuje velká nerovnoměrnost v naší literatuře, že vedle malého počtu nejvýznamnějších spisovatelů, kteří zcela oprávněně požívají za svou dlouholetou práci dobré odměny a mohou žít na velmi příznivé životní úrovni, máme také celou řadu spisovatelů, a to dobrých, užitečných a velikého vývoje schopných spisovatelů, které jejich tvorba uživit nemůže, i když víme, že řemeslo například prozaika vyžaduje velmi mnoho hodin strávených nad papírem a že jen ti nejenergičtější dovedou dlouhá léta psát teprve potom, když skončí pracovní doba jejich občanského zaměstnání. Aby mně bylo rozuměno, soudruzi, tím nechci mluvit pro překotnou a neužitečnou profesionalizaci spisovatelů, jejímž jsem otevřeným nepřitelem. Nemá smysl a literaturu by to poškodilo, kdyby se nám zejména mladší spisovatelé, kteří mají ještě velmi málo zkušeností ze života, změnili na profesionální pisatele a kdyby potom celý život byli odsouzeni k tomu, hryzat tužku v planém přemýšlení, o čem vlastně mají psát.

Chtěl bych shrnout tedy toto. Nedívejme se na literaturu a na její problémy abstraktně, vnímejme citlivě nejen to, čím žijí spisovatelé, ale také, jak žijí, jaké problémy tvůrčí je trápí, a do počtu těchto problémů nezahrnujme jenom problémy tvůrčí, ale vizme správně také problémy sociální. A hlavně více opravdové individuální péče našim mladým talentům.

Zatřetí soudím, že jsme náš Svaz během doby důkladně zbyrokratizovali, že jsme z něho udělali „úřad pro literaturu“, vybavili ho zbytečným byrokratickým administrativním aparátem, který si v těžkopádnosti leckdy nezadá ani s našimi kulturními ministerstvy.

Přitom máme chronický nedostatek samostatných odpovědných pracovníků, kteří by uměli řídit práci na vysoké úrovni. To je ovšem práce těžká, odpovědná, pořád je při ní vyhlídka na „odchod bez pocty“. A proto se také do ní nikdo nehrne. Jsou návrhy, abychom tuto práci v každodenním řízení Svazu spisovatelů přenechali úředníkům a sami se scházeli jenom čas od času, jako řídicí orgán. Můj osobní názor je, že bychom velmi brzy splakali nad takovým uspořádáním věcí. Záležitosti literatury, podle mého názoru, si bezpodmínečně musí řídit sami spisovatelé a není možné je

nikomu jinému přenechávat. Tím bychom sice leckomu z nás osobně uvolnili, ale byrokratismus v práci našeho Svazu spisovatelů bychom utužili. Není možné, aby spisovatelé se svými nejrůznotvárnějšími problémy, se kterými se přicházejí do Svazu poradit, byli při denním provozu odkázáni třeba na ty nejsvědomitější úředníky, ale přece jen úředníky, kteří často nemohou proniknout celou spletností problémů a vystihnout i jejich psychologický moment. Za denní řízení práce Svazu spisovatelů musí být nadále odpovědní sami spisovatelé. Jiná otázka je, jak to udělat, abychom této věci nemuseli obětovat tvůrčí síly mnoha soudruhů. Podle mého názoru je třeba dobře rozdělovat otázky vyšší úrovně od nezbytných otázek administrativních a těmi vskutku administrativními otázkami tvůrčí lidi nezatěžovat.

Začtvrté si myslím, že se nám dosud nepovedlo ve Svazu probojovat otázku kolektivnosti vedení, ačkoliv o tom teoretizujeme už několik let. Někteří soudruzi z vedení Svazu si myslí, že jejich společenská odpovědnost za Svaz začíná teprve vstupem do schůzovní místnosti a končí, jakmile odejdou za její dveře. Proto jsme se v mnohém nepozvedli nad úroveň starého spolkaření, s mnohými jeho nešvary, mezi něž patří i ten, že mnozí se na svazové funkce dívají jako na formální pocty nebo kvalitativní distinkce, které člověk rád přijímá, ale které k ničemu nezavazují. Mnoho se ve sjezdových kuloárech mluví a bude mluvit o tom, jak kdo na schůze chodil nebo nechodil, kolik má kdo ze členů výboru absenčních nul. Soudruzi, i když tento ukazatel nelze paušálně přehlížet, chci vám ze zkušenosti říci, že z něho nemůžeme dělat ukazatel generální. Jsou soudruzi, kteří, pokud běží o čárkování absence, mají všechno v pořádku, ale přitom se nám do schůzí výboru chodili buď mračit, anebo příjemně a mlčky se na všechno usmívat. Kolektivnost vedení nevyplyvá automaticky z faktu, že se vedoucí orgán schází, ale je výsledkem společného hlubokého promýšlení metod a forem práce, které by dovedly ke správným výsledkům. Její nezbytnou podmínkou je hluboká principiálnost ve vzájemných vztazích členů vedení, ostrý boj proti všem formám projevů individualismu a osobního kultu, proti všemu zakřikování a umlčování kritiky. Je třeba, abychom si denně opakovali, že osobní nevraživosti k ničemu nevedou, že jenom svádějí na scestí, stejně ovšem tak jako pochlebnictví, jako ustupování všem tzv. silným individualitám, které by si brutálně a bez ohledu na kolektiv chtěly protlačovat svůj osobní názor. Ujišťuji vás, soudruzi, že je mnohdy těžké zvládnout tyto věci předsedovi od jeho stolu, ale není a nebude to těžké, jestliže tyto zásady zobecní v celém našem Svazu. Jestliže prostoupí celý náš ústřední výbor a budou probojovány tou velkou živou silou, kterou v sobě náš spisovatelský kolektiv má.

Zapáté se mi zdá, že jsme dělali chybu v tom, jak jsme mechanicky přenášeli mnohé metody, přivlastněné odjinud, neuvažující o tom, že právě v oblasti literatury nelze generalizovat a řešit otázky paušálně, že vlastně ke každému spisovateli a jeho problémům je třeba najít individuální přístup, že to, co jednomu prospívá, druhému škodí, že zkušenému autoru se tvoří jinak než začínajícímu a vůbec že tvorba je něco nekonečně složitějšího a choulostivějšího než ta nejjemnější výroba. Mám pocit, že jsme střemhlav upadli do schůzovnictví, nezkoumajíce příliš, je-li ta která schůze potřebná nebo ještě spíše nezbytná, a dětinsky se radující, jestliže se

nám jich podařilo uskutečnit opravdu požehnaně, jako kdyby v tom byl smysl existence Svazu spisovatelů. V souvislosti s tím jsme div nepropadali pokušení posuzovat autory ne podle toho, jak píší, ale jak pilně schůzují. A naše schůze byly často nepromyšlené, ledabyle připravené, bez jasného cíle, bez promyšlených a důkladně propracovaných referátů. Náš nejbolavější nedostatek byl v tom, že jsme neřešili, ba někdy se přímo vyhýbali řešení základních ideových, estetických a tvůrčích otázek literatury, že jsme nediskutovali otevřeně nad konkrétními díly v ústředním výboru a v předsednictvu a nakonec i v plenárních.

Toto všechno dnes musíme napravit. Já bych si z plného srdce přál, aby se zde na sjezdu kromě diskuse o tvůrčích problémech spisovatelů rozředla velmi živá a bojovná diskuse o metodách práce a o chybách našeho Svazu spisovatelů, abyste v této diskusi nešetřili kritikou žádného z nás, kdo jsme za tuto práci především odpovědní, a především mne, který jsem, takřkajíc, titulárně sedm let představoval Svaz československých spisovatelů, tak, abychom touto vlnou zdola pomohli rozřešit problémy a leckdy odtrhnout i tu usazeninu, která se v důsledku dlouhé chybné praxe a špatné teorie usazovala i v našem myšlení.

Ověřil jsem si v diskusi s desítkami a snad více než se sto soudruhy to, že náš Svaz považují spisovatelé za potřebný a že stejně považují za potřebné jednotu všech spisovatelských sil. Co ale musíme udělat, je rozbít strnulá organizační schémata uvnitř našeho Svazu, provést tady na sjezdu a samozřejmě i po sjezdu generální diskusi o nových metodách práce a tyto nové metody, které by vyjadřovaly nejširší demokratismus a největší citlivost pro zvláštnosti spisovatelské práce, v nejkratší době účinně prosadit.

Soudružky a soudruzí, nemluvím o těchto věcech proto, že bych měl nějakou nutkavou chuť provádět flagelanství vůči sobě a vůči svým druhům z ÚV, ale jsem si vědom toho, že náš sjezd jest neocenitelnou příležitostí ujasnit si chyby, náročně zvednout úroveň práce, vystříhat se zbytečností, uvolnit spisovatelské síly pro jejich první úkol, pro tvorbu, a přitom udělat ze Svazu účinnější nástroj, než je doposud. Je třeba najít a osvojit si takový styl práce, aby spisovatelé přímo cítili, že jim Svaz pomáhá, že Svaz je to místo, kde mohou hledat pomoc při svých problémech a těžkostech, kde pohládne duch opravdové demokratičnosti a bratrství. Nebudeme plýtvati energií na věci podružné a nepotřebné, nebudeme suplovat tak mnohé osvětářské povinnosti, jako jsme to dělali dosud, ale do středu svého zájmu, svého úsilí postavíme vzrůst naší literatury.

Vilém Závada napsal nedávno v Literárních novinách: „Vedení Svazu spisovatelů si představuji jako generální štáb, který řídí bitvu, v našem případě bitvu na poli ducha, a který do ní vkládá všechny potřebné síly. Hlavním úkolem budoucího vedení Svazu bude zmobilizovat všechny činné a tvůrčí spisovatele a uložit jim, aby především psali romány, povídky, dramata, básně, články i kritiky.“

Myslím, že tato představa soudruha Závady jest správná a konkrétní, že práci Svazu spisovatelů si jinak představit nelze. Musíme vybudovat nový ústřední výbor z lidí, kteří mají mezi spisovateli morální a uměleckou autoritu a kteří budou chtít práci pro literaturu věnovat kus času. Musíme v něm najít místo pro iniciativu jak

mladých, tak starých zkušených mistrů, musíme při každém hodnocení lidí i uměleckých děl vycházet ze zásad, a ne z přátelských ohledů, musíme vůči sobě navzájem uplatňovat vysokou náročnost. Je třeba, abychom si byli vědomi toho, že každý z nás odpovídá nejen za svou tvorbu, nýbrž že společně odpovídáme za úspěchy i neúspěchy, za prohry literatury naší československé vlasti.

Soudruzi a soudružky, práce, která nás čeká v literární tvorbě a v kritice a kterou musí ze všech sil podporovat náš Svaz, není snadná. Znovu a znovu je třeba opakovat poučení, že literatura není podobná trávě, kterou by bylo možno sklízet dvakrát do roka, ale mnohem spíše lesu, jenž roste pomalu, ale přetrvá dlouhá léta. My jsme mnoho chyb v naší literatuře spáchali z dobré vůle urychlit její růst, vyhovět žhavé potřebě dnů, odpovídat neprodleně na žádosti, jimiž byla literatura zahrnována, a mnohdy i tím, že jsme poslouchali rádce, kteří toho o citovém procesu o vzniku uměleckého díla málo věděli. Z těchto chyb musíme umět vyvodit poučení. Ale to neznamená, že náš postoj k palčivým otázkám dne, k ústředním otázkám výstavby socialismu, otázkám přítomnosti a budoucnosti naší vlasti bude vlažnější, uhýbavý a opatrnický. Ba právě naopak, my musíme a také chceme být při vši obezřetnosti k špatným radám a k vlastním chybám mnohem citlivější k těm problémům, které prožívá náš lid, mnohem bojovnější ve službách naší věci, která se jmenuje socialismus, mnohem nesmiřitelnější [k tomu], co naši cestu vpřed brzdí a mate.

Ohromné kladné hodnoty, které si probily průchod na XX. sjezdu KSSS, jeho principiálnost, kritičnost a přitom síla rozmachu a vzletu, s jakou se vypořádal s chybami a ukázal cestu do budoucnosti světa, to všechno jsou velké příklady pro naše životy a tvorbu. Perspektiva konečného vítězství socialistického řádu u nás a všude na světě se nezatemnila, ona se naopak, díky XX. sjezdu, projasnila, ona je hluboce konkrétní, tak jako je konkrétní cesta sovětského lidu k skutečnému komunismu.

A my budeme nejen v literatuře, ale v celém životě tisíci životními pouty upevňovat naši bratrskou družbu se Sovětským svazem, protože všichni vidíme, jak je to právě sovětský lid, kdo nese nesmrtelný prapor marx-leninského učení do budoucích věků lidstva. Je čas skoncovat s dogmatismem, s falešným autoritářstvím, se všemi těmi negativními zjevy, které utlumovaly život a brzdily pravý vzlet socialistického umění. Zburcujme všechny své nejlepší síly, které v sobě dovedeme najít, vyzdvihneme v sobě všechno to dobré, co rozněcuje život, a dejme československému lidu takovou literaturu, jakou si pro svou pevnost, krásu a moudrost zaslouží, literaturu životní pravdy, literaturu jasné hlavy, literaturu radostného srdce, literaturu, která bude pevně stát oběma nohama v dnešku a odvážnými očima hledět do socialistických zítřků! (*Potlesk.*)

NÁRODNÍ UMĚLKYNĚ MARIE MAJEROVÁ: Děkuji soudruhu Drdovi a pro dnešek končím zasedání. Zítra začneme v 9 hodin.

2. den

Pondělí 23. dubna 1956

(Začátek v 9.27 hodin.)

JOSEF SEKERA: Soudružky a soudruzi, zahajují pokračování II. sjezdu československých spisovatelů.

Na dopoledním programu je referát soudruha Karola Rosenbauma Za další sblížení a tvůrčí spolupráci české a slovenské literatury, pak referát soudružky Majerové Literatura pro mládež a děti – důležitý prostředek socialistické výchovy nových pokolení a zbylý čas věnujeme diskusi.

Diskuse půjde průběžně po celý sjezd, opakují, průběžně po celý, a to ke všem referátům a otázkám literatury a práce Svazu spisovatelů. K přihláškám do diskuse použijte lístků, jež máte na svých stolech.

Odpoledne přednese svůj referát soudruh Jozef Horák o problémech slovenské dětské literatury.

Ukáže-li se potřeba hlasovat, použijte při tom vždycky růžových delegačních lístků.

Žádáme zároveň, aby sjezdové komise zahájily už dnes svou činnost. Upozorňuji na to zejména soudruhy předsedy jednotlivých sjezdových komisí.

Dříve než požádám soudruha Rosenbauma, aby se ujal slova, dovolte ještě toto: je nutno, aby práce pracovního předsednictva byla operativní, a proto navrhuje, aby bylo předsednictvo rozšířeno o tyto soudruhy: o Jana Pilaře, Karola Rosenbauma, Vlado Mináče, Zoru Jesenskou, Vojtecha Mihálíka, Petera Karvaše, Čestmíra Jeřábka, Milana Jariše, Václava Kaplického a Františka Směju a Františka Kubku.

Dávám hlasovat. Kdo souhlasí s tímto rozšířením pracovního předsednictva? (*Hlasuje se.*) Je někdo proti? (*Nikdo.*) Zdržel se někdo hlasování? (*Nikdo.*)

Prosím soudruhy, jež jsem jmenoval a kteří byli zvoleni do pracovního předsednictva, aby zaujali svá místa na tribuně. (*Děje se.*)

Nyní prosím soudruha Rosenbauma, aby se ujal slova.

KAROL ROSENBAUM: Vážené soudružky a soudruhowia! Dlhá, utrpením bolestná, bojom veľká bola dejinná cesta českého a slovenského národa k slobode, k vytvoreniu spoločného štátu, k spoločnej domovine, k onej Hviezdoslavovej vlasti, kde „pych panský nepeleší, nestonú otroci“. Na tejto ceste za slobodou sprievodcom i spolubojovníkom boli najcennejšie diela českej a slovenskej literatúry. Táto literatúra vrhala sa spevom i mečom svojich hrdinov, citom básnikov i citmi ľudu proti cudzím vládcam bojovala za pokrok, za uskutočnenie veľkých všeludských, demokratických ideálov i proti temnu vo vlastnom národe. Rovnako na srdci českých a slovenských spisovateľov, najmä od začiatku 19. stáročia, ležal vzťah obidvoch národov. Zo všetkých napísaných i z tribún odznelých reč; literatúra, najmä poézia, povedala o tomto vzťahu slovo najčistejšie, najpravdivejšie i najláskyplnejšie. Otváralo bránu víťazným pokrokovým silám.

Nový, na vedeckom, marxistickom základe riešený vzťah českého a slovenského národa je veľkým splnením snov a túžob najlepších synov, najvýznamnejších buditeľov obidvoch národov. Granitovo pevná zásada Košického programu „rovný s rovným“ je dopovedaním Hviezdoslavovho výkriku z básne Bratom Čechom: „Sme bratia – milujme sa bez podmienky!“

Vstup Čechov a Slovákov do spoločného štátu roku 1918 bol organickým vystúpením historického vývinu ako aj výrazom skutočnosti, že sú národmi „najbližšieho príbuzenstva“. Ich blízkosť neurčuje len príslušnosť k slovanským národom, ale aj spoločné historické tradície, opreté o vážne historické medzníky, akou bol spoločný štát, veľkomoravský, účinkovanie husitských vojsk na Slovensku, po stáročia užívaný spoločný literárny jazyk, vzájomná pomoc v krutých dobách boja o náboženské slobody, posilňovanie v čase národného obrodzenia. Slováci Ján Kollár a P. J. Šafárik dvíhali český kultúrny a národný život.

Blízkosť Čechov a Slovákov podstatnejšie neoslabila voľba slovenčiny za spisovný jazyk. Je pravda, že zo strany českých vzdelancov bol vyslovený aj odmietavý náhľad, no vcelku dôkazy hlbokého porozumenia pre spoločnú cestu, vzájomnú pomoc sú veľmi hojné. Z Čiech na Slovensko prišiel nejednen podnet pre politický a kultúrny rozvoj a tiež na Slovensku našiel svoj ohlas. Slovensko, jeho krajina, ľud, ľudová kultúra stali sa láskou mnohých českých spisovateľov. Na prvom mieste pripomeniem Boženu Němcovú, ušlachtilého umelca i vo vzťahu k Slovensku, Jana Nerudu, Vítězslava Háľku, Svatopluka Čecha, Jaroslava Vrchlického. Pre nich ako aj pre ďalších básnikov, umelcov bolo Slovensko aj láskou aj oslobodením sa od drsných stôp rozvitého kapitalizmu. Sú mnohé doklady o tom, ako diferencovane boli českí básnici prijímaní na Slovensku a ako sa vzájomne spisovatelia obidvoch národov posilňovali. Národná a sociálna poroba Slovenska bola vždy otriasajúcim zážitkom českého spisovateľa. Tá istá poroba vyvolávala slová útechy i veštby v príchod slobody. No popri tejto skutočnej láske, popri čestných slovákofiloch v Čechách začal mať o Slovensko záujem český bankový kapitál, ktorý začal kalíť krásne a hlboké vzťahy. Čo básnici vospievali slovami o bratstve, to buržoázni ideológovia degradovali umelými konštrukciami československej národnej jednoty. Darmo František Votruba roku 1911 upozorňoval, že posilňovanie Slovenska je možné „len na zásadách demokratických a pokrokových“. Pred prvou svetovou vojnou popri správnych tendenciách, ktoré reprezentovali predovšetkým spisovatelia a umelci obidvoch národov, prejavili sa vo vzťahoch československých aj tendencie nesprávne, tendencie, ktoré vyústili vo vzťah ku Slovensku počas prvej ČSR ako ku krajine podrobenej, ku krajine, žijúcej v polokoloniálnej závislosti.

V čase prvého buržoázneho náporu na Slovensko pred prvou svetovou vojnou rodia sa kvalitatívne nové prvky vo vzťahu Čechov a Slovákov. Vznikali medzi slovenským a českým robotníctvom, konkrétne medzi českými a slovenskými sociálnymi demokratmi. Vzťah obidvoch národov, i keď nie bez nejasností a omylov, chápali bez mocenských ašpirácií.

Mnohé rozdielnosti v politickom a kultúrnom vývine Slovenska a českých krajín boli odrazom nerovnakého ekonomického i štátoprávneho postavenia Slovenska a českých krajín. Ale i tak slovenská literatúra popri podnetoch z ruskej realistickej literatúry prijímala podnety najviac z českej literatúry. Slovensko zas stalo sa pre české umenie predmetom častého zobrazovania. Pred svetovou vojnou okrem spomínaných tvorcov bol to aj Alois Jirásek, Jiří Mahen, Mikoláš Aleš i ďalší. V literárnej vede a kritike po Jaroslavovi Vlčkovi roznecoval boj za slovenskú realistickú a ľudovú literatúru Čech František Votruba.

Prvá svetová vojna sa skončila krachom imperialistického rakúsko-uhorského štátu. V boji proti nemu ešte pevnejšie zbližili sa obidva národy. Buržoázni politici tak dlho váhali v odpútaní sa od starého monarchistického štátu a len pod tlakom revolučných vystúpení ľudu, posmeleného príkladom ruského proletariátu, urýchlene začali pracovať na vytvorení spoločného štátu.

Českí a slovenskí spisovatelia privítali spoločný československý štát s neskrývanou radosťou, keď jeho utvorením zbavili sa obidva národy svojich národných utlačovateľov. Toto všetko sa javí napríklad aj v básnickej tvorbe, reagujúcej na národné oslobodenie.

Literárne Slovensko je v prvé chvíle nadšené. Staručký Hviezdoslav, mladší Jesenský, Tajovský, Krčméry, Rázus, Roy a iní pozdravujú vznik spoločného štátu. Vidia v ňom koniec národnej poroby. No skoro i do pera Hviezdoslavovho tlačia sa slová o „neposlušnom“ ľude, ktorý sa nechce podriadiť pokorne vládnucemu buržoáznemu systému. V básnikovi niet už síl ani možností vidieť do „duše“ pánom, tak ako im videl v minulosti. Zastal na dosiahnutí národnej slobody. Ale spoločná radosť netrvala dlho. Veľmi skoro prišlo k vyhraneniu síl: československý proletariát, i keď bol roku 1920 v boji porazený, zakladá si svoju revolučnú stranu, KSČ. Buržoáznej pacifikácii na Slovensku vyrastá nekompromisný odporca, pracujúci ľud vedený komunistickou stranou. Po jej boku čoskoro vyrastá nová literatúra. Jej začiatky sú poznačené hľadaním umeleckého výrazu, áno, i odporom k tradíciám, najmä k tradíciám denne predkladaných buržoáziou, konečne aj odporom k realizmu. No skoro táto literatúra nachádza svoju správnu cestu. Ide po nej predovšetkým Peter Jilemnický, Edo Urx a Fraňo Kráľ. Títo autori prví pochopili zákonitosť spoločenského vývinu a nevyhnutnosť rozkladu kapitalistického spoločenského systému. Vošli do zložitých spoločenských pomerov. Kým medzi českým a slovenským ľudom pevné spojenectvo ukula komunistická strana, československou buržoáziou otriasali mnohé zásadné rozpory. Predovšetkým bolo tu pôsobenie zákona kapitalistickej konkurencie, ktorá stavala českú a slovenskú buržoáziu proti sebe. Časť slovenskej buržoázie bola priamo zainteresovaná na českom kapitáli. Obidve národné buržoázie spojovalo zase úsilie o potlačenie revolučných síl. V triednom zápase vykryštalizoval sa celý rad zdanlivo protikladných buržoázných skupín, ktoré v boji proti revolučným silám však ochotne spolupracovali. Hospodársky život na Slovensku sa hneď v prvých rokoch spoločného štátu otriasol pod údermi konkurencie vyspelejšieho českého priemyslu, spojeného užšie so svetovým trhom. Nastáva obmedzenie výroby, zastavenie fabrík, ba demontáž strojových zariadení, nezamestnanosť a nový prúd vystahovalectva.

Buržoázia sa opierala pri svojej vláde o rozličné inštitúcie, policajné i kultúrne. Ideologickou zbraňou centralistickej buržoázie bol „čechoslovakizmus“, hlásanie československej národnej jednoty, ideologickou zbraňou slovenskej buržoázie bol autonomizmus, klerikalizmus, fašizmus. Literatúra a veda, najmä spoločenské vedy, mali v triednom zápase svoju priamu účasť. Vnútorne ich diferencoval práve pomer k triednemu boju. Na jednej strane vznikalo dielo Petra Jilemnického, Fraňa Kráľa a na druhej strane dielo A. Žarnova, niektoré diela Martina Rázusa, Mila Urbana,

J. C. Hronského a ďalších. Zobrazenie triedneho zápasu nie je otázkou realizmu, ale otázkou autorovho ideologického hľadiska, ktoré uplatňuje pri zobrazení spoločenského vývinu. Život v jeho vývinových tendenciách vedeli najpravdivejšie zachytiť spisovatelia, vyznávajúci revolučný, vedecký svetonáhľad. Toto sa ukázalo veľmi jasne tiež na zobrazení československých vzťahov. Žarnovove, sčasti Rázusove diela ideologicky vychádzajú z koncepcie boja slovenského národa proti celému národu českému. Jilemnického, Kráľova tvorba vychádzajú z koncepcie spoločného boja českého a slovenského proletariátu proti českej a slovenskej buržoázii. Peter Jilemnický, rodom Čech, dal celý svoj talent do služby slovenskému ľudu a slovenskej literatúre, zobrazil tento vzťah i pravdivo i so zmyslom pre perspektívu celého nášho spoločenského vývinu. Jilemnický v Poli neoranom vytvoril v Húščavovi kladného hrdinu slovenského ľudu v jeho boji proti buržoázii v dobe prvej ČSR. Súčasne v tomto románe ukázal, že Húščava vyrástol na komunistu v prostredí českej robotníckej triedy a pod vplyvom českého komunistu Koresku, v prostredí hutníkov a baníkov v Moravskej Ostrave. Tam sa dostáva k uvedomeniu Justín Kanis a ostatní slovenskí robotníci z Kysúc v Jilemnického novele Návrat. Koreska pre Húščavu nie je len politickým poradcom. On, ktorý „žije od narodenia, žil krvou otcov i dedov v tomto zakliatom lese fabrických komínov a rozpráva tak, že Pavol vidí všetko“, je Húščavovi blízkym priateľom. Húščava otvára pred Koreskom srdce, zveruje sa mu so svojimi súkromnými problémami, so svojou láskou. V Koreskovi a Húščavovi predstavuje Jilemnický spojenectvo českej a slovenskej robotníckej triedy. Jilemnický realizoval umelecky to, čo súdruh Gottwald neustále zdôrazňoval, že slovenský ľud vo svojom boji má najlepšieho spojenca v českej robotníckej triede. Jilemnického prózou nastáva zmena v zobrazení vzťahu Čechov a Slovákov v literatúre. Miesto ľútostivých slov, miesto prorockých vyjadrení a rozličných doporučení na cestu k vytvoreniu bratskej jednoty, miesto postáv utešiteľov, rojkov, miesto folklóru stretáme revolucionára, revolučného učiteľa slovenskej robotníckej triedy.

Jilemnický slúžil vybudovaniu jednoty československého ľudu celým svojím dielom. Upozornil, že Slovensko nepredstavuje krásne turistické partie a dobrácky, spevavý ľud, ale že Slovensko je krajinou vysávanou českou a slovenskou buržoáziou a slovenský ľud sa proti svojim vykorisťovateľom vie brániť a nad nimi aj víťaziť. Preto v Jilemnického románoch nemáme len Koresku, ale aj českého zbytkového statkára Jeřábka v románe Kus cukru, ktorý vie zastreliť voliara Kováča, pretože tento v zúfalosti po prepustení z práce na veľkostatku vrhá sa so sekerou na jeho traktor. Jilemnického próza zasahuje kritikou aj predstaviteľov masarykovského pseudohumanizmu, bezmocných ránhojičov v agónii sa zmietajúceho kapitalistického spoločenského systému. Z Jilemnického vyrástol veľký slovenský a súčasne československý spisovateľ.

Jilemnický zobrazuje slovenský život v jeho národných formách, objavuje ich nový obsah. Neopakuje po niektorých českých a slovenských spisovateľoch archaizujúci, sentimentálny postoj k Slovensku. Jilemnický vidí národné formy starého života v spojení s duchovnou a hospodárskou biedou. Kto iný ako Jilemnický podal výstižný a pôsobivý obraz kostola-strážcu ujarmeného ľudu! Na rozdiel od niekto-

rych iných protiburžoázne orientovaných spisovateľov v Jilemnického tvorbe dochádza k využitiu ľudovej kultúry a tradícií v novom, socialistickom zmysle. Nepodľahol proletkultovskému suchopárnemu ideologizovaniu ako viacerí prispievatelia Davu. Na Jilemnického stránke umenie bol správne vyslovený názor bádateľmi jeho diela, že ono umelecky stvárnilo hlavné otázky, nastolené komunistickou stranou pre víťazstvá v triednom boji. K tomuto konštatovaniu treba uviesť, že Jilemnický s veľkou umeleckou zodpovednosťou zobrazil vzťah Čechov a Slovákov. Jilemnický pomáhal vytvárať svojím dielom politickú jednotu československého ľudu. Patrí medzi významných priekopníkov československého socialistického vlastenectva a slúži za vzor súčasným tvorcom, zobrazujúcim spoločný život českého a slovenského ľudu.

Celkom odlišné sú diela autorov s buržoáznym svetonáhľadom, ktorému podliehali, i keď sa viac-menej prikláňali k realizmu. Tak Martin Rázus vo svojich Svetoch víta českých legionárov roku 1918 na Slovensku, súhlasne s vládnuou ideológiou aj on podáva skreslený obraz boja proti Maďarskej republike rád. V tomto smere je na tej istej rovine s českou buržoáziou. Súčasne vznikajúce rozpory v československom tábore nevie vyriešiť spoločným zápasom ľudu, ale len polomartýrskym zápasom farára Svarinského a „ideálneho“ sedliaka Beňu, oporou o „sedliacky primitivizmus“. Ďalej Rázus nepokročil, lebo pre svoju buržoáznonacionalistickú koncepciu ďalej pokročiť nemohol.

Na tejto koncepcii stroskotal realistický talent Mila Urbana po sľubnom diele Živý bič. V obidvoch nasledujúcich románoch Hmly na úsvite i V osídľach československé vzťahy skresľoval a jeho obvinenia za biedu slovenského ľudu smerujú len proti českej a centralistickej slovenskej buržoázii, pričom vyňal z tejto zodpovednosti aj slovenskú autonomistickú buržoáziu. Obviňoval len buržoáziu „čechoslovácku“. Nebadal, že osud českého proletariátu je podobný osudu slovenského proletariátu. Proti proletárskej jednote postavil celonárodnú jednotu. Vtedy takáto jednota bola na prospech slovenskej buržoázii a v konečných dôsledkoch buržoázii vôbec, lebo ujarmovala ľud nacionalizmom. A preto videla sa kritike, kloniacej sa k vládnuce stranám, „tendenčnosť“ Jilemnického vypuklejšia ako tendenčnosť Urbanova. Z tých istých príčin kritika, ktorá vychádzala z koncepcie československej národnej jednoty, nevidela československé vlastenectvo Petra Jilemnického. Toto vlastenectvo malo totiž iný obsah.

Veľkou škodou bolo, že sa po skvelom nástupe v rokoch dvadsiatych prestal slovenskej literatúre venovať Edo Urx. No o slovenskú literatúru prejavoval okrem Šaldu, ktorý veľmi ostro odsúdil Mrštíkovo folklórne videnie Slovenska, Bedřich Václavek a Július Fučík, ktorý jednak svojimi článkami a jednak celým duchom Tvorby pomáhal bojovať za slobodu slovenského ľudu. Július Fučík svojím Dopisem niekoľika mužům, jichž si vážim z roku 1931 otriasol svedomím inteligencie a schválil ju do protestu proti strelbe v Košútoch. Fučík veľmi často upozorňoval na útlak slovenského národa v prvej ČSR, ba postavil sa roku 1932 proti pravidlám slovenského pravopisu, ktorých tvorcovia boli prívrženci mechanického zblížovania slovenčiny s češtinou. Nezabudnuteľná je Fučíkova novela Vo Rézince a bodrým exekutorovi, v ktorej odhaľuje práve na slovenských skutočnostiach pravú tvár služobníkov buržoázneho štátu.

Príklady, svedčiace o prielome v zobrazení československých vzťahov, možno rozšíriť o príklad St. K. Neumanna, a to nielen o pôsobení jeho Rudých spevov, nielen jeho niekoľkých básní o Slovensku, ale najmä o jeho Československú cestu, knihu zápisov, ktoré bodali ostrovtipom i prostou pravdou československého meštiaka. Do radu nových slovákofilských spisovateľov stal si aj Josef Hora zbierkou lyriky Nebe nad Slovenskom, v ktorej neobišiel ťažké sociálne postavenie slovenského ľudu.

V Jilemnickom, Urxovi, Neumannovi, Václavkovi, Fučíkovi vyrástli predstavitelia nových zväzkov slovenského a českého ľudu. Ich tvorba odráža to, čo rástlo v dennom boji československého proletariátu. Z historickej perspektívy prevyšujú všetkých, ktorí milovali Slovensko, jeho ľud, solidarizovali sa s jeho bojom, no nevedeli sa odtrhnúť celkom od svojich tried.

Neboli tu len tieto formy vzájomných vzťahov. Vznikom spoločného štátu utvorili sa ešte lepšie podmienky pre zblíženie a prijatie spoločných cieľov, pre vzájomné sprostredkovanie. Vyspelejšie a v svetovej kultúre širšie orientovanejšie české prostredie otvorilo Slovensku, ako sa tradične hovorí, okná do Európy. V prievanovom zmätku prešlo cez tieto okná i to, čo už nemožno dnes nazvať ani svetovým ani európskym. To ukazuje najmä životnosť či neživotnosť rozličných smerov, zmysel či nezmyselnosť ich programu. Súčasne je tu aj dôkaz, ako Slovensko, vyslobodené z národnej poroby, chcelo žiť prudko, dynamicky, ako sa chcelo brániť ustrnutiu, provinciálnosti. V českej literárnej tvorbe, ktorá bola skorším a originálnym spracováateľom európskeho literárneho rôznopruďenia, estetického vírenia, mala mladá generácia prvého ochrancu pred prívalom exotičnosti, hrubého úpadku, i keď sa mu celkove nevyhla ani česká literatúra. Náhlým príklonom k západoeurópskej literárnej tvorbe odtrhla sa slovenská literatúra od domácich realistických a demokratických tradícií a vďaka niektorým spisovateľským talentom a talentom spisovateľov – kritických realistov, pôvodnosť a životnosť slovenskej literatúry nezahynula na večné „okysličovanie“ meštiackou úpadkovou kultúrou. Slovenská literatúra však vyskúšala novšie umelecké metódy, nahliadla hlbšie do studníc literatúr iných národov.

Pre slovenskú literatúru je česká literárna tvorba po roku 1918 veľmi príťažlivá. Ak pred vojnou Krasko hľadal poučenie i odpoveď na otázky svojho srdca v poézii Karla Tomana, Karla Hlaváčka, Antonína Sovu a iných, mladá povojnová generácia na čele s Jánom Smrekom a Emilom Boleslavom Lukáčom obracia pozornosť na tvorbu uvedených českých básnikov. No vývin spoločenských pomerov pôsobí na zmenu literatúry a jej pomeru k svetu. Podstatná časť českej literatúry prikláňa sa k robotníckemu revolučnému hnutiu. Táto orientácia našla ohlas v mladej slovenskej literatúre. Príklad českých pokrokových spisovateľov tiahol mocnejšie ako kedy predtým. Jiří Wolker stal sa i na Slovensku milovaným básnikom. Vplyv Wolkrovej poézie patrí k pozitívnym výsledkom vzťahov našich literatúr, lebo Wolkrova poézia spolu s poéziou Neumannovou, Seifertovou, Bieblvou vplývali na celý rad básnikov, na básnické začiatky Jána Kostru. Po Wolkrovi, Neumannovi, Seifertovi obľúbená je v tridsiatych rokoch najmä poézia Nezvalova. Pod jej vplyvom rozvíjajú básnici svoje výrazové prostriedky, najmä mladá, nastupujúca generácia nadrealistov, ktorá síce vyznáva formalistické estetické náhľady, ale politicky orientuje sa ako Nezval

k pokrokovému, protifašistickému táboru. Je ďalej treba povedať, že najtvorivejším miestom vytvárania nových vzťahov boli časopisy strany. Aj účasť, ktorú má časopis DAV na upevnení jednoty pokrokových síl českej a slovenskej literatúry, patrí práve k pozitívnym ziskom tohto obdobia.

Z ďalších svetlých zjavov v hľadaní spoločnej pokrokovej cesty slovenských a českých spisovateľov je ich úsilie o jednotu v protifašistickom boji po Hitlerovom uchvátení moci v Nemecku a po aktivizácii reakčných síl v Československu. Trenčianskoteplický I. kongres slovenských spisovateľov roku 1936 vážne upozornil na nebezpečenstvo fašizmu a vojny. Na zjazde zúčastnili sa poprední českí spisovatelia Josef Kopta, Hanuš Jelínek, Anna Marie Tilschová, Karel Nový, Petr Kříčka, Jaroslav Seifert, Marie Majerová, Vilém Závada, Josef Hora, S. K. Neumann. Kongres vytýčil ako hlavný cieľ „brániť vydobyté hodnoty slobody“ proti vonkajšiemu i vnútornému nepriateľovi, ostať verní „borbe za slobodu a veľké ideály ľudstva“. Rezolúcia doslovne o spolupráci českých a slovenských spisovateľov na uskutočnení programu hovorí: „Budeme tak robiť v priateľskej družbe so spisovateľmi českými nám najbližšími, ako rovní s rovnými.“ Po tomto zjazde badať, že boj proti fašizmu a vojne slovenskí spisovatelia neobchádzajú. Badať je aj väčšiu spoluprácu s českými časopismi, s českými spisovateľmi. Najaktívnejšie v tomto smere sú pokrokové časopisy, ktoré viedli alebo ktorým dávajú pečať také osobnosti, ako sú S. K. Neumann, Bedřich Václavek, Peter Jilemnický, Júlíus Fučík atď. Spoločná obrana demokracie a práv ľudu patrí k silným spojivám českej a slovenskej literatúry. Sú živou tradíciou i pre náš dnešok.

I keď ďalší vývin, najmä zrada československej buržoázie a jej imperialistických spojencov v Mníchove, mali za následok rozpad spoločného, československého štátu, nemožno hovoriť, že sa prestali tvoriť a rozvíjať vzťahy medzi obidvoma národmi. Možno tvrdiť, že práve v tejto dobe zmocneli, prežili ťažké skúšky, ba získali pre nový pomer Čechov a Slovákov i nových, čestných stúpcov. Nemeckí fašisti teroristickým postupom proti českému národu, jeho kultúre vyvolávali na Slovensku pobúrenie a odpor. Slovenskí klerofašistickí vládcovia svojím protičeským štváním v „ťažkej hodine“ českého národa vyslúžili si od národa opovrhnutie. Slovenské národné povstanie, ktorým slovenský národ bojoval za obnovenie spoločného štátu Čechov a Slovákov, vyvolalo v českom národe nadšenie a posilnilo jeho odboj. I napriek potlačovaniu pokrokovej kultúry cez vojnu pôsobí ďalej česká kultúra na vývin slovenskej literatúry, píše sa o českých knihách, spisovatelia i naďalej udržujú vzájomné styky, ba do poézie preniká obraz porobeného českého národa, dočasne porobenej Prahy. Pravda, vyjadriť tento obraz realisticky a uverejniť ho bolo nemožné. Väčšina publikovaných básní skrýva svoje jadro do alegórie a náznaku. V čele boja proti rozbíjaniu štátnej jednoty našich národov stojí zo starších Janko Jesenský, Jozef Gregor-Tajovský, nezmieruje sa ani Timrava a Podjavorinská. Fraňo Král protestuje proti zrade slovenskej buržoázie známou básňou s jednoduchým nadpisom 1938. Refrén „Brat krvácajúceho brata zašliapal do blata“ usvedčoval „cynických omlúv vatú o božskom práve“, ktorú fabrikovali vodcovia a ich kultúrtrégri. Janko Jesenský píše svoje ilegálne protifašistické básne. Mnohé z nich stavajú sa na obranu českého ľudu a bránia český národ a všetko, čo bolo na prvej republike demokratické. Spolu

s Gregorom-Tajovským varuje poslancov Slovenského snemu pred rozbitím republiky. Tajovský chce napísať ešte hru o ľudáctve, no smrť roku 1940 mu v tom zabránila. Z mladších básnikov rozsiahly básnický obraz venuje Prahe Vladimír Reisel v básni Neskutočné miesto. Ján Smrek venuje niekoľko svojich básní českému národu, jeho kultúre a Prahe. Neodlučuje tieto témy od ostatnej porobenej Európy ani od života na Slovensku. V čase, keď „zásluhy“ udávala „šírka úst“, „schopnosť rovnošata abo páska“, „kvalitu veľkosti jazyka“ a cenu „obručka alebo ciaoška“, v čase vyznačenom takto Fraňom Kráľom, keď „násilie“ zakrývala „pozlátko hesiel“ a „podlosť cynickej zbožnosti maska“, v tomto čase píše Ján Smrek verše veľkej viery v slobodu českého ľudu, Prahy a českej literatúry v básni Praha 1942.

„Dnes vieme už, že Praha neumrie
a trieda Korunná a Příkopy
zas budú hýriť veľkou veselosťou,
keď bude koniec všetkej potopy.
My vidíme už, ako starý Noe
vypúšťa z lode holubice krásne
a čoskoro sa začne nový poém
a Nezval spraví nové svoje básne,
básne, čo jagali sa ako hviezdy
metaforami, akým nieto páru.
Neboj sa, Praha, nad tebou sa brieždi,
pozdvihni zrak svoj a uvidíš žiaru.“

Básnikove pocity boli vyjadrením stanoviska všetkých čestných ľudí na Slovensku, ktorí pociťovali čoraz uvedomejšie to, čo je vyjadrené v Smrekových veršoch:

„...jedna obloha
klenie sa nad nami jak jedna strecha
a nemôže znáť jeden hrúzu már
a druhý plesať nad tým, že je živý.“

Slovenská literatúra sprevádzala vo svojom zdravom jadre s hlbokou účasťou a sympatiami boj protifašistických síl, ba na tomto boji sa aj zúčastňovala. Vložila aj ona svoj vklad do borby o budúcnosť ľudstva. Vzťah k národu českému bol spolu s odporom k fašizmu dúhami, ktoré sa pnuli nad temnotami vtedajšieho života. Slovenská literatúra príchynlosťou k českému ľudu, k spoločnému domovu dávala najavo svoj nesúhlas s fašizmom, s „Novou Európou“, svoj vzťah k demokracii. Poprední spisovatelia v tých časoch vedeli pochopiť, že rozbitie republiky je výsledkom zápasu imperialistov a že napríklad slovenský ľud nemá na autonómii a vzniku tzv. slovenského štátu svoj podiel. Ba vtedy, keď v Čechách vznikali z roztrpčenia protislovenské nálady, boli to práve fašistami zo Slovenska vyhnaní Ivan Hálek a Peter Jilemnický, ktorí i verejným vyhlásením chceli upozorniť na mylnosť takýchto názorov. Peter

Jilemnický vyslovuje v liste dr. J. Rackovi zo dňa 17. 4. 1939 toto svoje silné presvedčenie: „A za situace, která se právě vyvíjí, dovedeme odhadnout, že slovenský národ asi bude muset projít svou kalvárií, zklamáním a snad i nejhorším utrpením, kdyby došlo k tomu, co všichni „mluvčí národů“ tak falešně a licoměrně zaříkají, aby s drazé vykoupnými zkušenostmi a pročištěnou myslí i srdcem přijal nové budování osudového spojení s námi. Ovšem, s předpokladem, že naše zkušenosti změnily příznivě pro tuhle příští etapu i nás a že se vůbec změní mnoho jiných základních věcí.“ Čestní ľudia si život po oslobodení predstavovali len v obnovenom spoločnom štáte Čechov a Slovákov. Slovenské národné povstanie pred celým svetom dokázalo, že slovenský národ odmietal fašizmus a súčasne týmto bojom vyslovil sa slovenský ľud pre spoločný štát. Porážkou fašizmu a z víťazstiev sovietskej armády, z boja demokratických síl sa tento štát zrodil. Odlišoval sa už na začiatku základnými zmenami v pomere obidvoch národov. V tejto otázke zvíťazili idey, hlásané komunistickou stranou. Poučenie z historických skúseností prijali aj ostatné politické strany. Zásada „rovný s rovným“ stala sa jednou z najprednejších v celom Košickom vládnom programe.

Nový štát prijali spisovatelia obidvoch národov s úprimnou radosťou. Kalil ju však smútok nad obeťami fašizmu. Začalo tlačou vychádzať to, čo muselo čakať na slobodu. Obnovovali sa kultúrne organizácie, stretali sa ľudia, rozohnaní terorom, väznením, stretali sa starí i noví priatelia. Do literatúry obidvoch národov prenikajú obrazy novej spoločnej vlasti. Čo spája po roku 1945 českú a slovenskú literatúru? Predovšetkým spoločný vzťah k národnému oslobodeniu, k osloboditeľskej úlohe Sovietskeho zväzu a k jeho úlohe v obrane svetového mieru. V českej a slovenskej literatúre nachádzame pomerne podobné témy. No skoro sa ukázalo, že literatúra musí podstúpiť svoj nový veľký boj. Boli tu ešte sily, ktoré ako v Čechách, tak aj na Slovensku chceli ľudu zamedziť v postupe napred, k zabezpečeniu budovania ľudovej demokracie, štátu bez vykorisťovateľov. Treba povedať, že situácia v českej literatúre, i keď táto stratila mnohých významných spisovateľov, bola lepšia než v slovenskej literatúre, ktorá po roku 1945 nemala pripravenú marxisticko-leninskú vzdelanú literárnu kritiku. Bolo v nej mnoho nedostatkov, i keď mnohí spisovatelia a možno povedať väčšina cítila so stranou, občiansky stáli v jej radoch a za jej programom, no nastúpiť na cestu P. Jilemnického, S. K. Neumanna nebolo ešte v ich silách. Možno objaviť pre vysvetlenie nedostatkov mnoho objektívnych príčin alebo sebauspokojení, napríklad medziiným i to, že slovenská literatúra okrem malých výnimiek nepodľahla Demokratickej strane, že sa nepredala, že sa novoľudácke živly museli obmedzovať len na klerikálne časopisy, klerikálne kruhy, že pravý cieľ ich úsilia kritika hneď spoznala. Nemožno sa však uspokojiť s opakovaným obvinením, že nedostatky v slovenskom živote a kultúre spôsobili len buržoázni nacionalisti. Toto tvrdenie ozaj už zostarelo. Chyby však boli. Na Slovensku sa napríklad nevyužili prejavy Zdenka Nejedlého, nepoznali sa dobre práce Júliusa Fučíka. Zdeněk Nejedlý bol v Banskej Bystrici na zjazde slov. kultúrnych pracovníkov roku 1945 a vyslovoval myšlienky, ktoré sa mohli využiť, vyslovoval ich aj pri iných príležitostiach (valné zhromaždenie Matice slovenskej roku 1945, odhalenie pomníka Ľ. Štúra v Modre roku 1945). Literatúra v predfebruárovom období upevneniu bratských vzťahov veľa

neposlúžila. Do nespornej blízkosti obidve literatúry viedol život republiky, formovaný stranou, celoštátnymi masovými organizáciami, bojom s reakciou. Zblížiť obidve literatúry mohli jedine veľké, spoločné ciele, blízky vzťah k životu. Zatiaľ slovenská literatúra podliehala únikovosti, sama odtrhnutá od života ponorovala sa do seba a len pod vplyvom spoločenských premien začala už pred februárovým víťazstvom prekonávať tento stav. Možno povedať, že únikovosť v literatúre neprospievala upevneniu vzťahov obidvoch národov a ich literatúr. Bolo tak preto, lebo literatúra nešla do života, nevidela čo v ňom mocnie, ako sa v ňom bojuje, proste nevidela skutočnosť v jej pravej podobe.

Obzor poznania cudzích kultúr pre slovenskú literatúru po oslobodení sa podstatne rozšíril. České literárne a umelecké prostredie opäť zohralo svoju kladnú úlohu v tom, že pohotovejšie prinášalo podnety cudzích literatúr i pre slovenskú literatúru. Pravda, nebola to len kultúra pokroková, ale aj úpadková. Po oslobodení stretávame sa ešte s jedným zjavom. Na obidvoch stranách prestáva byť vzájomný kritický vzťah, ba len málo sa stupňoval záujem jednej literatúry o druhú. Napríklad do českej tlače prenikali o slovenskej literatúre len články informatívneho charakteru a aj to väčšinou od slovenských autorov. Politicky správne heslo, ktoré odporúčalo, aby slovenské politické veci riadil si slovenský ľud, prenieslo sa mechanicky aj na literatúru a bolo zle vykladané. Ponechanie problémov českej literatúry na českých spisovateľov a problémov slovenskej literatúry na slovenských spisovateľov má zrejme svoje dátum vzniku po roku 1945 z nesprávneho chápania politickej osnovy Košického vládneho programu a jeho základnej zásady, totiž: rovnosti českého a slovenského národa. Neutvorila sa vtedy ani spoločná spisovateľská organizácia a styky obidvoch národných organizácií boli formálne a príležitostné.

V období 1945–1948 bol niekoľkokrát vedený útok na hlavných predstaviteľov pokrokového tábora, napríklad na S. K. Neumanna. Na Slovensku dochádza najmä po voľbách roku 1946 k aktivite reakcie, ktorá sa pokúsila ovplyvniť aj literatúru, zmietajúcu sa v hľadaní a v nejasnostiach. Reakčné časopisy útočia na pokrokových spisovateľov, napádajúcich raz ideovú orientáciu, inokedy umeleckú metódu len preto, že išlo o spisovateľov oddaných strane alebo sympatizujúcich so stranou. Reakcia pokúsila sa kaliť aj pomer Čechov a Slovákov, pokúšala sa utvoriť spoločné spojenectvo českej a slovenskej buržoázie, no toto spojenectvo stroskotalo na bdelosti strany a ľudu. V tejto dobe vznikali prvé koncepty a kapitoly Jilemnického Kroniky, Tatarkovej Farskej republiky, Mináčovej prózy Smrť chodí po horách, význačných diel novej slovenskej socialistickej literatúry. Už v týchto dielach, ktoré vyšli krátko po februárovom víťazstve, jasne cítiť, ako sú zamerané k životu a spoločným cieľom československého ľudu. Jilemnický umelecky dotvrdzuje zmysel a ducha boja slovenského ľudu v Slovenskom národnom povstaní, Tatarka stvárňuje ohyzdnosť fašistického režimu, precitovanú takto pokrokovými silami, a Mináč dáva bojovať slovenským partizánom v spoločnom boji s českým komunistom Valentom. Básne i drámy o povstaní majú podobný charakter. Vyvierajú zo spisovateľskej úlohy posilniť ľud v jeho novom živote. A to je súčasne aj posila spoločného života s českým ľudom.

Pokrokové videnie vzťahu Čechov a Slovákov našlo síce svojich odporcov vo zvyškoch českých i slovenských nacionalistov, ktorí sa nemohli zmieriť so stratou starých pozícií.

Víťazný február 1948 charakterizujeme ako víťazstvo nad pokusom reakcie zvrátiť Československo z cesty ľudovej demokracie. Vo februári 1948 zviedla robotnícka trieda rozhodujúce stretnutie s buržoáziou a definitívne rozhodla v tomto zápase vo svoj prospech otázku politickej moci. Pre literatúru českú a slovenskú to znamenalo, že boli s reakciou porazené i reakčné kruhy v kultúre, tie kruhy, ktoré sa orientovali proti socialistickej kultúre, proti Sovietskemu zväzu. No sám Február 1948 neskončil vnútornú kryštalizáciu ani v českej, ani v slovenskej literatúre. Bolo treba upevniť cestu k socialistickej kultúre, zjednotiť všetkých pokrokových a talentovaných spisovateľov na úlohách v prospech rozvoja našej vlasti. Už začiatkom apríla usporiadaný bol zjazd národnej kultúry, ktorý obrátil pozornosť československých kultúrnych pracovníkov na pomer kultúry k ľudu, k životu. Zjazd mal celoštátny charakter, zúčastnili sa i vystúpili na ňom slovenskí kultúrni pracovníci. V niekoľkých prejavoch i v zjazdovej rezolúcii sa volalo po spolupráci českej a slovenskej kultúry, „aby byly vytrvale hledány a uskutečňovány všechny prostředky, jimiž lze dosáhnout naprostého prolnutí obou bratrských kultur“. Okrem prejavu súdruha Mukařovského a niektorých slovenských kultúrnych pracovníkov na zjazde kultúry sa teoreticky otázke „prolnutí obou bratrských kultur“ venovala veľmi malá pozornosť, hoci to bola otázka veľmi vážna. I tu sa prejavili skôr snahy konzervovať istý status quo dosiahnutých pozícií, vyvíjať sa skôr neodvislo, hoci paralelne. Neboli prekonané všetky prekážky, ktoré navrstvili epochy minulých rokov. Pretože na ich odstránenie neboli skoncentrované potrebné sily, mnoho otázok vzájomných vzťahov bolo alebo odsunutých alebo riešených nie zásadne, ale príležitostne, alebo zakríknutých slávnostnými prejavmi. No politika strany ako vedúcej sily československej robotníckej triedy viedla kultúrnu politiku tak, aby sa obidve národné kultúry neodďaľovali, ale išli spoločne cestou, prihliadajúc na špecifické podmienky života obidvoch národov. V marci roku 1949 vytvára sa spoločný Zväz československých spisovateľov na I. zjazde. Bol to dôležitý krok k riešeniu vzťahov českej a slovenskej literatúry. Prvý raz v dejinách vytvorili spisovatelia obidvoch národov spoločnú spisovateľskú organizáciu. I. zjazd, aj keď nie bez chýb v nastolení programu literatúry, znamená historický prielom v úsilí o zjednotenie českých a slovenských spisovateľov. Splnil sa sen mnohých našich buditeľov-spisovateľov, ako slovenských, tak aj českých. Spoločná spisovateľská organizácia priaznivo vplývala na rozvoj obidvoch národných literatúr. Nemyslím tu len na organizačnú stránku, ktorá do utvorenia Zväzu československých spisovateľov bola na Slovensku zanedbaná, ale na celkový rozmach literatúry, zvýšenia jej spoločenskej účinnosti, na náplň a úroveň časopisov. Ani kvantitatívny vzrast nemožno podceňovať. Zväz spisovateľov je organizácia, ktorá nadobudla svoju autoritu ako v Čechách, tak aj na Slovensku.

Nemožno však zamlčovať nedostatky, ktoré v spolupráci československých spisovateľov sú. Nie sú to nedostatky starej povahy z čias prvej republiky, ani nedostatky videné očami zaťatých nacionalistov, ale nedostatky nového dáta. Prejavili sa

napríklad v práci ústredného výboru, v ktorom sa vždy neprihliadalo na spoločné ciele obidvoch literatúr a nakoniec celej československej literatúry. Často sa stávalo, že ústredný výbor, najmä v prvých rokoch, nezaujal k práci „slovenskej odbočky“ nijaké stanovisko, nechal problémy neriešené, spoliehal sa, že si ich slovenskí spisovatelia vyriešia sami. Vývin ukázal, že riešiť problémy slovenskej literatúry je osožné i pre českú literatúru. Konečne, ústredný výbor bol zvolený aj slovenskými spisovateľmi a bol zodpovedný aj za vývin slovenskej literatúry. V čom spočívali tieto chyby? V tom, že sa vo vedení literatúry neprekonala dvojkoľajnosť. Stopy tejto dvojkoľajnosti sú badateľné ešte aj dnes, hoci sa mnohé nedostatky odstránili. Je jasné, že bez politického prístupu k problémom našich literatúr, bez realizmu v nazeraní na situáciu chyby neodstránime.

Pomer obidvoch národných literatúr sa fakticky zmenil. Ich vzťah naplňovalo už nielen vedomie bratskej príbuznosti, ale spoločný, široký cieľ rozvíjať socialistickú literatúru, pomáhať v budovaní socializmu. Nadviazali na dielo S. K. Neumanna, J. Wolkra, J. Fučíka, P. Jilemnického. Želateľné by bolo, aby česká a slovenská literatúra prenikala pomocou časopisov intenzívnejšie do vedomia spoločnosti, aby sa v českých krajinách väčšia pozornosť venovala slovenskej literatúre a na Slovensku českej literatúre. Nesmieme zamlčať takú skutočnosť, že len veľmi málo kritikov českých zaoberá sa hodnotením slovenských diel, že rovnako nedostatočné sa venujeme v slovenských časopisoch českej literatúre. A keď sa aj nejaké články, recenzie zjavia, sú „nebratsky“ zdvorilé, informatívne, oslavné. Bolo by správne, aby sa v záujme veci vypracovali českí špecialisti na slovenskú literatúru a slovenskí na českú. V minulosti tak bolo. Treba povedať, že bilancia v prítomnosti hovorí v prospech slovenských časopisov, ktoré referujú o novinkách českej literatúry častejšie ako zväzové časopisy české, ktoré sú nadto orgánmi ústredného výboru. Náznak obratu, ktorý nastal pred časom, treba privítať.

Odlíšná situácia je v otázke vydávania diel obidvoch literatúr v prekladoch. Po diskusiách vcelku zväzila tendencia význačné diela obidvoch našich literatúr prekladať do jazyka príslušného čitateľa. Týmto sa završil dlhoročný vývin. Otázka prekladania mala viac odporcov ako stúpencov, najmä v minulosti. Existujú i dnes, najmä z kruhov, ktoré obidva jazyky dobre poznajú, alebo takí, ktorí zvažujú tento problém z hľadiska výroby papiera, a nie z hľadiska poznávania a osvojovania si bohatstva našich literatúr. V minulosti zväzila najprv tendencia prekladať dramatickú literatúru. Mahenov Jánošík, aby bol spoločensky účinnejší, musel sa hrať na Slovensku po slovensky, tak isto ako ďalšie hry, napríklad Mrštíkova Maryša, Jiráskov Otec, Vojnarka. V Čechách sa hrala Tajovského Matka a dráma Ďurko Langsfeld v pražskom Národnom divadle ako Úsvit nad Slovenskom – po česky. Išlo o publikum i o hercov. Próza sa prekladala už menej ako dráma. České časopisy prinášali už pred prvou svetovou vojnou niektoré kratšie prózy Jesenského, Tajovského po slovensky, vychádzali aj knižné vydania a často so slovníčkom. Preklady próz po roku 1918 boli ojedinelé, v Čechách napríklad Jégého Adam Šangala a na Slovensku Jiráskovo Bratrstvo (preložil M. Rázus) a Babička Boženy Němcovej (preložila T. Vansová). Zato „poslovenčovalo“ sa pomocou českých prekladov viacero diel sve-

tovej klasiky. Poézia bola prekladaná celkom ojedinele. Je pravda, že sú tu preklady z Čechových Písní otroka, niektoré Havlíčkove epigramy z pera Františka Votruba, preklady z Jiřího Wolkra, no tu sa vždy cítila najmenšia potreba prekladu. Pre zrozumiteľnosť poézie neodporúčali sa preklady. Videlo sa v tom porušenie intímnosti, subtilnosti umeleckého charakteru poézie. Je samozrejmé, že sa češtine i slovenčine rozumie, ale je napríklad pravda aj to, že ak český verš neprednáša na Slovensku recitátor, znalý češtiny, dopúšťa sa v prednese hrubých chýb. A to isté v Čechách so slovenskými textami. I v pociťovaní krásy češtiny a slovenčiny nie sme v prvej republike, v čase nivelizačných tendencií. Požiadavka kultivovaného prednesu je dnes samozrejmá. Na mieste je teda aj prekladanie najlepších básnických diel minulosti i prítomnosti. Napríklad nesporný úspech mal Lajčiakov preklad Nezvalovho Spevu mieru. Treba ho nasledovať.

Prelom v prekladaní diel obidvoch literatúr nastal v prvých rokoch po februárovom víťazstve. Vtedy sa objavili v Čechách preklady diel Dominika Tatarku, Vladimíra Mináča a posledné roky je už samozrejmosťou, že sa v českom preklade vydáva každé významnejšie dielo slovenskej literatúry. Tak vyšli v preklade i diela Hečkove, Lazarovej, Karvaša, Horáka, Zgurišky i ďalšie. Týka sa to aj literatúry pre mládež. Okrem toho vydáva sa v Čechách slovenská klasická tvorba, v osobitnej edícii 'Slovenská knižnica'. Na Slovensku sa tiež začalo s prekladaním českej klasickej a súčasnej literatúry. Vyšli diela Němcovej, Nerudu, Jiráska, Antala Staška, vyšli diela Olbrachta, Haška, Majerovej, Pujmanovej, Řezáča i ďalších autorov. Počet vydávaných diel treba však zväčšiť a výber rozšíriť o ďalšie klasické i súčasné diela českej literatúry.

Prekladanie diel našich literatúr je zdôvodnené tým, že prekladaním rozširujeme okruh čitateľov, že knihy môžu tým účinnejšie pôsobiť na spoločnosť. Pritom však ostáva aj možnosť aj úloha poznávať literárne diela v origináli, poznávať krásu obidvoch našich bratských jazykov. Súčasne manifestujeme týmto zdanlivým rozdelením sa skutočnú jednotu. Či nie je dnes historickým aktom vydanie výberu z diela Štúra v českom preklade? Či to nie je oslobodzujúce riešenie problémov, nastoľovaných v starších epochách, tak často skresľovaných?

Prekladanie a obohacovanie našich literatúr má pred sebou krásnu perspektívu služby umeniu, služby našej socialistickej jednote.

Prekladaním literárnych diel pomôže sa aj osvete, aj školskej výchove. Skončia náreky o nepoznaní literatúry, lebo okrem bariér, ktoré tu nechala buržoázia, padli aj bariéry jazykové. Môžu však zlepšiť aj prácu, ako s českou knihou na Slovensku, tak so slovenskou knihou v Čechách. Možno zlepšiť výučbu slovenskej literatúry v českých školách a českej literatúry na školách slovenských. Je známe, že profesori našich materských jazykov sa sťažujú na nedostatok hodín pre materinský jazyk a literatúru. Je možné doplniť čítanky bohatšími ukážkami, je možné rozšíriť kapitoly o českej a slovenskej literatúre v učebniciach. Možno lepšie koordinovať vydávanie teoretických prác z oblasti estetiky, aby tie isté práce nevychádzali zbytočne v obidvoch jazykoch, aby slovenský preklad niekto z teoretických prác mohol sa dostať aj na český knižný trh. Na odstránenie týchto nedostatkov pri dobrej vôli sú vytvorené predpoklady.

Výfázstvo pracujúceho ľudu vo februári 1948 vytvorilo nové podmienky pre rozvoj obidvoch literatúr. Nesporným faktom je, že spoločné úlohy obidve literatúry priťahli k sebe tak blízko ako nikdy predtým. I. zjazd roku 1949 postavil ich pred ťažký cieľ: osvojiť si metódu socialistického realizmu pre celú literatúru. Dnes už vieme, že k dosiahnutiu tohto správneho cieľa bolo treba dlhšieho procesu, viac boja názorov. Umelé skracovanie cesty k soc. realizmu, deklaratívne prijatie jeho princípov, nadto osvojenie niektorých nesprávnych teoretických názorov a názorov na vzťah literatúry k životu, k spoločnosti – to všetko spôsobilo škody a vyvolalo nedostatky v českej a slovenskej literatúre. Ale česká a slovenská literatúra dosiahla aj významné úspechy. Úspechy i neúspechy boli teda spoločné. A predsa trvalo dosť dlho, kým sa začala naša kritika zaujímať o ich spoločné korene. Túto pozornosť vynútila si literatúra sama, nech to bola poézia Nezvalova, Závadova, próza Pujmanovej na strane českej, či próza Hečkova, Lazarovej alebo poézia Kostrova či Mihálikova na strane slovenskej. Boj českej kritiky proti frézizmu v poézii posilnil slovenskú kritiku a zas rozbeh slovenskej poézie po roku 1951, bohaté a bojové diskusie upozornili na mnohé problémy v českej literatúre. V literatúre vyrástli blízki hrdinovia, v poézii naši českí a slovenskí básnici spoločnú reč.

Teória o slovenskej literatúre ako o odnoži českej literatúry padla do hlbokého zabudnutia. Obidve literatúry sa samostatne rozvíjali. Zbližoval ich vzťah k spoločným úlohám. Je veľmi ťažko vystihnúť osobitosti v ich vývine. Nechcem zabiehať do porovnávania a stavby umelých schém, no je isté, že napriek spoločným cieľom česká a slovenská literatúra má i svoje špecifikum i svoju blízku podobnosť. Chcem uviesť niekoľko konštatovaní: Kým slovenská poézia veľmi často čerpá z výrazového bohatstva ľudovej piesne, v českej poézii nenachádzame tento zjav, skôr nadväzovanie na zisky českej poézie v období medzi dvoma vojnami. Kým slovenská próza má nový román z dediny a chýba jej román o meste, román s priemyselnou tematikou, česká literatúra ho má. Odlišný je aj pátos českej a slovenskej literatúry. V obidvoch existuje, no má iné korene. V slovenskej literatúre je to pátos boja, vzbury, v českej literatúre pátos mravného protestu.

Mnoho poučení možno získať z porovnaní českej a slovenskej prózy, ich postáv, hrdinov, z porovnania románov Hečku, Lazarovej a románov Říhu, Bojara i ďalších. Toto porovnanie ukazuje, že existujú i spoločné politické problémy i problémy umelecké. Nie je a nesmie byť našou požiadavkou, aby sa česká a slovenská literatúra zbližili tak, že by ich delil len jazyk diel. Nebolo by to správne. Odporovalo by to princípu, že literatúra odráža život, že je s ním spojená formou i obsahom. Rozdielnosti vyplývajú z rozdielnosti života obidvoch národov, ktoré existujú. Ide o to, aby si literatúra hlbšie všímala jeho špecifické znaky, bohatú škálu citového života ľudí, ich spôsobov myslenia, aby sa literatúra nepodobala zovšeobecňujúcim traktátom.

Ide však aj o to, aby česká a slovenská literatúra videla popri zvláštnostiach spoločnú cestu, aby v tomto smere nasledovala Petra Jilemnického, aby učila náš ľud úprimnej jednote, aby sa vytrhala z provinciálnosti, z faktografičnosti národného života, z uzavretosti, z nacionálnej výlučnosti, ktorá je rubom folklórne sviatočného pohľadu na ľud.

Pre vytvorenie spoločnej cesty českej a slovenskej literatúry niet receptu alebo vyhlášky. Najmocnejším faktorom je tu sám život nášho ľudu a autorov uvedomelý vzťah k nemu. Literatúra reagovala na spoločnú cestu československého pracujúceho ľudu. Toho dôkazom je medziiným i to, že v literatúre slovenskej zjavuje sa častejšie obraz českého človeka, že ho literatúra objavuje a že podobný zjav je aj v českej literatúre. Že je tomu tak, nestalo sa z výpočtov, z lojálnej štátotvornosti, ale preto, že sa spisovatelia inšpirovali životom. Je prostou skutočnosťou, že život Čechov i Slovákov i napriek mnohým starým predsudkom i novým, novučičkým chybám je vzájomne tak poprestýkaný a spojený ako nikdy predtým.

Objasníme si túto otázku bližšie. Nepochybne Slovensko je krásnou krajinou. Bolo by zbytočné žiadať od českej poézie, aby túto krajinu nevidela opäť s „baladickým nádychom“ a „so stopami tisícich tragédií“ a medziiným i „tisícročného otroctva“. Básne, ktoré sú Slovensku venované (Pujmanová, Pilař, Nechvátal, Urbánková, Ostaš a iní) predstavujú, čím Slovensko tradične vždy bolo a v skutočnosti je, totiž krásnou krajinou. Nemohli zavrieť oči pred obrovskými premenami, pred priemyselnou výstavbou Slovenska. Hoci tu bolo v téme mnoho lákadiel pre schematizmus, českí básnici mu odolali. Stretnutie českých básnikov so Slovenskom bolo plné emócií a tieto emócie prešli do poézie. Nepodľahli šedivosti pravdivých, no známych konštatovaní, hoci sa v nich opakuje zo starších básnických prejavov. V emocionálnom prístupe, ktorý sa nerozchádza s pravdivosťou, vidím príčinu tohto úspechu. Napríklad Pujmanovej báseň Slovensko je plná rozochvenia, podobného síce rozochveniu básnikov starších generácií, ale nekončiaca prírodou, folklórom a tézou o bratstve. Pujmanová síce nepopiera folklórnu stránku Slovenska, jeho ľudového života, ba práve cez obrazy a navodenia z ľudovej kultúry otvára výhľad na dejiny Slovenska. Preto aj spodobnenie Slovenska v zakliatej dievčine je umelecky zdôvodnené a slovo „Strana“ nie je umelecky tomuto motívu cudzie:

„Věříme v tebe, Slovensko, ty země překrásná,
zakletou dívčinou jsi procitla ze sna,
to na čelo ti zaťukala Strana.
Tvůj sen, tvůj vzlet, tvé nadání, tvé zpěvy,
ta síla nesmírná, že o ní člověk ani neví,
v průhledu hor se jako bílá města míru zjeví
a růže pokvetou, kde zela rána,
Ty orosená země časně zrána.“

Videnie Slovenska ako krajiny bohatých odbojových tradícií, premáhania bied ako krajiny slobody v prítomnosti nachádzame aj v básni Františka Nechvátala Za Franěm Králem. V tejto básni rezonuje tón ľudovej piesne, jej výrazové prostriedky. A tak isto ich nachádzame u Jarmily Urbánkovej, Jana Pilařa a Jiřího Ostaša. Básnici nemohli obísť ľudovú kultúru, ani revolučné tradície, odkaz slovenskej minulosti. Tieto remiscencie vyvolali u básnikov použitie prvkov ľudovej poézie. Milan Kundera použil v básni Poslední máj motívov zo slovenských ľudových piesní o Jánošíkovi, aby prehľ-

bil obraz hrdinského človeka Júliusa Fučíka, aby zvýraznil ľudovou baladičnosťou jeho vzdor a statočnosť. Pritom tieto básne nemôžeme považovať za zlé pochopenie folklóru. Použitie prvkov ľudovej poézie len podporuje živý zväzok revolučného odkazu so Slovenskom prítomným, Slovenskom povstaleckým, Slovenskom premien prírody a ľudí, pravdivým obrazom „dívčiny“, ktorú básnik „v starém kroji zaslechl zpívat si v továrně mezi stroji“. České básne našich socialistických dní sú iné, lebo aj Slovensko je iné. Z básní vyprchalo halasné „zbratrovanie“, heslá jednoty, prázdnej oslavy prírody. Novú jednotu predstavujú verše českého básnika o Slovensku:

„Tak jako Čechy mé – i Ty jsi moje pýcha,
tak jako Čechy mé – i Tebe miluji.“

Na nové Československo a nový vzťah medzi Čechmi a Slovákmi reagovali aj slovenskí básnici. Na ich „českých veršoch“ vidíme taktiež črty istej spoločnej doby. Tematicky sú však oveľa rozdielnejšie. No stretnutie slovenských básnikov s českým ľudom, s českou domovinou je iné ako stretnutie českých básnikov so Slovenskom. Slovenskí básnici celkom po novom objavujú český život. Odkláňajú sa od pocitov doháňania, vyrovnávania, proklamovaného bratstva, ich verše majú už bázu socialistickej rovnosti a jednoty. Ak český básnik videl dnešné Slovensko temer vždy na pozadí pretrpených bied, ak sa mu vždy vyrovnal starý, no dokončený zápas, slovenský básnik nehľadá do minulosti, ale do prítomnosti, do českej prírody, k hodnotám českej kultúry, k práci a úspechom českého národa dnes. Je tak preto, že sa až posledné roky žije skutočne po bratsky? Je tak preto, že niet hodnôt v minulosti? Domnievam sa, že inšpiráciu nachádzajú v sile a váhe súčasnosti, akú český ľud vytvára svojimi schopnosťami, svojou prácou. Veľkosť tejto prítomnosti slovenskému básnikovi zakrývala výhľad do minulosti, akoby pomer k súčasným českým skutočnostiam bol výsledkom prehodnotenia minulosti, ktorá nemala v sebe len stranu, S. K. Neumanna, J. Wolkra, ale aj českú imperialistickú buržoáziu.

„České verše“ slovenských básnikov pre vlastnosť, ktorú sme pri nich uviedli, sa temnejšie upínajú na ideu československej socialistickej jednoty obidvoch národov, je to jasná tendencia, i keď úmysel je tentoraz hlboko skrytý za obraz. Pripomeniem na dôkaz Mihálikovu báseň Marec. Táto báseň vyjadruje pocity vojaka, narukovaného v Čechách, chvíle denného vojenského života za jarných dní, keď „kraj vari ešte nežije“, no z „oráčin ... oziminy už klíčia“. Báseň, s motívom spomienky na rodný domov končí:

„Keď večer stihnem poslať pár
slov mame z tejto dialky,
klík českej trávy, rodnú jar
vložím jej do obálky.“

Prostý obraz ľudovej proveniencie, možno povedať, sviatočnosť temer každodenná a predsa báseň má mocný ideový účinok. Skutočne „rodná jar“ toho, čo chceme a na čo myslíme pri našich vzťahoch. A tak to je aj v iných Mihálikových básňach

a v básňach iných slovenských básnikov. Štítnického báseň Prísaha je prísahou za celý československý ľud, za celú našu vlasť. Viacero slovenských básnikov inšpirovali veľké české osobnosti, ako bol Jiří Wolker, ktorému po Maši Haľamovej v dvadsiatych rokoch venoval báseň Ján Kostra, sprítomniac nám tragický osud mladého básnika i jeho boj „proti temnotám“, za „dúhu“, ktorou preklenul „svet súkromných žiaľov k pospolitým méтам“. Slovenskí básnici Lajčiak, Procházka napísali svoje verše o Júliusovi Fučíkovi, hlásiac sa k nemu ako k hrdinovi českého ľudu. Slovenská poézia má teda básne s českými motívmi. Všade v nich sa ukazuje nová podoba československého vzťahu. Hlavné ťažisko však rozhodne nespočíva len na témach „českých“ alebo na témach „slovenských“ v príslušných literatúrach. Do tém poézie obidvoch literatúr treba vnášať naše spoločné, t. j. socialistické, humanistické stanovisko. Do spoločnej našej kultúry vstupuje česká a slovenská literatúra práve týmto stanoviskom, ktoré môže vyrastať zo skúseností básnika v jednom alebo druhom národnom kolektíve, no má spoločný základ. Preto českému čitateľovi je blízka poézia Jána Kostru, Vojtecha Mihálíka i ďalších, tak ako je slovenskému čitateľovi blízka poézia Vítězslava Nezvala, Viléma Závadu a ďalších českých básnikov. Žiadať mechanicky „slovenské“ témy v českej a „české“ v slovenskej poézii a tak vytvárať našu jednotnú literatúru je nesprávne. Bol by to zjednodušujúci prístup podobný tým požiadavkám, ktoré pomáhali na svet frézizmu, schematizmu a lakovaniu skutočnosti na ružovo. Každé tézovité predpisovanie československej cesty len pomocou tém podobalo by sa obežníkovým metódam. A tie nikdy nemali nijaký úspech. Skúsenosti nás presvedčujú, že okrem stanovenia spoločných cieľov pre obidve naše bratské literatúry najistejším spojivom je veľkosť, ich vysoko umelecká úroveň. Lebo český čitateľ si neoblúbi zlé, nepravdivé slovenské básne a slovenský čitateľ neúspešné české básne. Dobrá česká poézia učí milovať nielen autorovo umenie, ale aj jeho národ. Hečkova Drevená dedina učí českého čitateľa rozumieť životu slovenského ľudu, učí ho milovať. Literatúra je jedným z najvysunutejších predbojovníkov i v našom československom prostredí. Česká a slovenská poézia nežijú od seba uzavreté. Fakticky obidve literatúry sú prvými sledovateľmi svojej práce. Na ich novátorstvo sa reaguje nielen v literárnych diskusiách, ale aj v umeleckej praxi. Ba možno hovoriť o podnetoch a vplyvoch. Nesporne slovenského básnika upútala napríklad Nezvalova poézia a zvuk jeho Spevu mieru a v ostatnej poézii slovenskej práve tak ako i v mladšej českej poézii nájdeme vplyv poézie Kostrovej a Mihálíkovej.

Ak sme hovorili o tom, že poézii k zobrazeniu života obidvoch národov priviedol život, platí to v plnej miere o próze. Prozaici, či českí či slovenskí dotkli sa spolužitia obidvoch národov. Zobrazenie českých postáv nie je na prídavok ani v slovenskej i českej próze, nie je koktailový prvok z ideovo-estetického receptu, ale vyplývalo z plnosti pochopenia nášho spoločného života v nedávnej minulosti a prítomnosti. Preto v Karvašových prózach Toto pokolenie a Pokolenie v útoku sú postavy českého politického pracovníka a sú tam i postavy z českých reakčných, buržoáznych kruhov. Preto v Mináčovom románe Smrť chodí po horách i v Karvašových črtách S nami a proti nám sú zobrazení českí hrdinovia. Podobne František Hečko v Červenom víne svojich hrdinov zobrazuje s českými ľuďmi, sprevádza ich v živote

a v stretnutiach s českým kolektívom. Všetko toto zrodilo sa z logiky spoločenského vývinu, zo života a nebolo vnesené do literatúry cestou poučiek z chvíľkovej konjunktúry. Slovenská próza nadväzuje tvorivo na zobrazenie českých postáv Petrom Jilemnickým, na obraz Koresku a aj na obraz statkára Jeřábka. Obdoba tejto postavy letmo sa mihne v reminiscencii na prvú republiku v Lazarovej románe Osie hniezdo. Slovenskí prozaici (Hečko, Fabry) pokúsili sa aj o umeleckú reportáž zo súčasného života českého ľudu.

Česká próza oproti slovenskej má svoju špeciálnosť, romány o Slovensku, romány so slovenskou tematikou. K tomu inklinovala česká tvorba už predtým, keď viacerí menej úspešní (Kálal, Klíma) i významnejší autori písali „slovenské prózy“ (Šaldom kritizovaný Alois Mrštík, Karel Čapek, Vladislav Vančura, Josef Sekera). Z posledných rokov máme slovenské romány od Josefa Sekeru Děti z hliněné vesnice, román Ivana Křížha Dívčí pole a román Alexeja Pludeka Slunce v údolí, Sekera už svojimi Vinařmi, románom z tridsiatych rokov, zblížil sa so Slovenskom. Exotika života cigánskych táborov v Dětech z hliněné vesnice nezakrýva nám pohľad na Slovensko, uvalené kapitalizmom do bied, i na sily, ktoré proti nim bojujú. Křížov román Dívčí pole je románom o budovateľskej práci v zapadlej východoslovenskej dedine a o jej problémoch; lepšie povedané o boji za tieto premeny. Pludek vo svojom románe pokúšal sa opísať život na Trati mládeže. Česká próza o Slovensku ukazuje slovenskej próze na veľké, nezachytené polohy a oblasti života na Slovensku.

V románoch českých prozaikov stretávame sa so slovenskými postavami, raz vypuklejšími a raz len mihnúcimi sa dejom. Je tak v románoch Pujmanovej, Kubku, Řezáča, Sedlmayerovej, aby som spomenul tie najvýznamnejšie. S ich zobrazením však nemožno sa vždy uspokojiť. Kubka má v románe Dědeček postavu slovenského drotárika. Privedie ho do bojov v povstaní roku 1848 vo Viedni. Hynie hrdinsky. Ale čitateľ ho vníma tak, že jeho konanie i reč je príliš naivná, obrázková, že táto postava nie je pravdivá. U Řezáča sa nám vidí, že jeho Slovák, roľník Varga, má všetky črty ideálnej postavy, ktorú kritika označuje pre ich vnútornú neprotirečivosť, neproblematickosť schematickou, nepravdivou, že ju chce nasilu urobiť typickou v starom poňatí. Čitateľa udivuje, že je tak práve pri postave z pohraničia, kde vznikli práve okolo slovenských novousadlíkov zložité problémy, jednak v len vlastnom živote a jednak v stretnutí s novým životom a novým prostredím.

Najmenej „zaľudnený“ úsek našej literatúry českými postavami v slovenskej tvorbe a slovenskými postavami v českej tvorbe je dráma. Opäť je tu Karvaš so svojou hrou Srdce plné radosti, no vcelku dramatická literatúra je tu najväčším dlžníkom.

Už pri poézii sme zdôraznili, že pri vytváraní socialistickej jednoty československého ľudu nie je zobrazenie vzájomných vzťahov jediným alebo najmocnejším prostriedkom. Je ním a ostane ním dobré, k životu obrátené umenie, či bude napísané o živote slovenskej dediny, o problémoch novej robotníckej triedy na Slovensku, alebo o živote českej dediny, českého robotníctva či inteligencie. Ide o to, aby literatúra neobchádzala podstatné javy nášho života. A vtedy príde, musí prísť, doslova naraziť slovenský spisovateľ na vplyv i pomoc českej robotníckej triedy, českých technikov na Slovensku, a český spisovateľ na Slovensko, ktoré pomáha rozvíjať priemysel

v republike, na jeho vyspelé poľnohospodárstvo. Spisovateľ narazí na existujúcu i zosilňujúcu jednotu československého ľudu, i napriek chybám a doterajším nedostatkom. A tu chcem povedať, že práve literatúra mohla povedať vážnejšie slovo k viacerým otázkam nášho spolunažívania. Nemôže nás uspokojiť tá skutočnosť, že sa literatúra vcelku vyhla okrem iného tak vážnej úlohe ako bojovnejšie vystúpiť proti nedostatkom v pomere Čechov a Slovákov. Všetci vieme, aká to bola a ešte je zložitá a citlivá otázka. No blízki a svoji si majú povedať pravdu do očí. Myslím, že česká a slovenská literatúra práve obrazom súčasného života nevyslovila podstatné črty skutočného stavu, že aj tu si počínala, najmä próza napriek istým úspechom, tak ako pri nepodarenom kladnom hrdinovi. Obchádzala existujúce rozpory, zvyšky nacionalizmu, šovinizmu, upodozrievania z neho. Myslím, že si obidve literatúry a čitatelia zvykli na to, že boj proti nacionalizmu musí viesť len literatúra slovenská, ako by tento boj proti nacionalizmu českému sa viesť nemusel. Takto to bolo posledných 7 rokov. Kampane „proti“ niečomu na Slovensku boli početnejšie ako „za“ niečo. Vo vzťahu Čechov a Slovákov videli sme len to, čo ho podlamovalo. To spôsobovalo, že vo vedomí spoločnosti sa len utvrdzovali názory, že tento vzťah spočíva len na boji proti jeho nepriateľom. Málokedy videla naša propaganda tento vzťah v jeho pozitívnych vlastnostiach. Demobilizačne pôsobilo i to, že sa zaužívala najmä na Slovensku prax mlčať o českom nacionalizme. Ak sa hovorilo, „prekladal“ sa do prvej republiky. Otvorene treba povedať, že v českých krajinách nevedol sa dôsledný boj za nové náhľady ma Slovensko, jeho ľud, t. j. na ľudovodemokratickú republiku ako celok, že sa neprekonávala v propagácii slovenskej kultúry istá formálnosť a chlad. Takej milosti sa nemusí dožadovať slovenský šport – najmä futbal – o ten je príslušný záujem! Slovenského kultúrneho pracovníka musí zarmútiť taká skutočnosť, že na prednášku o P. Jilemnickom v Prahe príde 10 ľudí, a najsmutnejšie je, keď na prednášku z príležitosti 10. výročia Slovenského národného povstania prídu okrem prednášateľa 2 návštevníci. Zarmucujúce je, že z príležitosti stého výročia smrti Ľudovíta Štúra usporiadajú spomienkové akadémie v Moskve, v Sofii, v Budapešti a neusporiada sa ani spomienkový večierok v Prahe. Vzťah Slovákov a Čechov nie je jednostranný vzťah, vyžaduje spoločnú prácu, spoločný boj. A literatúra nesmie v tomto boji svojou pravdivosťou chybať.

Ak vyslovujeme nespokojnosť so stavom v propagácii slovenskej a českej literatúry, týka sa to v plnej miere literárnej teórie a literárnej kritiky. Jednak nesie vinu v tom, že nedostatočne oboznamuje čitateľov s novou literárnou tvorbou, a jednak nevyužíva k zovšeobecneniu pre národné literatúry poučenia z literárnej praxe obidvoch literatúr. V obidvoch národných literatúrach jestvuje veľmi málo jedincov, ktorí by tak učinili. A predsa postavy románov Pujmanovej, Řezáča, Kubku, Říhu, Otčenáška môžu mnoho povedať cez slovenskú literárnu kritiku aj slovenskému spisovateľovi. A obrátene, Hečková Drevená dedina, Lazarovej Osie hniezdo, Karvašova próza, najmä satirická, českému spisovateľovi. Chýbajú tu zásadné články a štúdie o porovnávaní cesty oboch literatúr, o spoločných úspechoch i neúspechoch.

Ak hovoríme o českej a slovenskej literatúre, nesmieme zabúdať pri vytváraní spoločnej báze na literatúru národností, žijúcich v našej pre nás i pre nich spoločnej

vlasti. Ide tu o tvorbu poľskú, ukrajinskú, maďarskú. Táto tvorba hovorí o živote, ľudu tak ako literatúra slovenská alebo česká. Niektoré diela možno porovnávať aj s úspešnými dielami českej a slovenskej literatúry. Pravdou ostáva skutočnosť, že spisovatelia našich národností si zaslúžia ešte väčšej opory. Je na škodu ich diel a stavu ich literárnej tvorby, ak pre rečové ťažkosti sú uzavreté vo svojej nepočetnej čitateľskej obci. Je chybou, ak doteraz nemáme v slovenčine alebo češtine preložené najlepšie diela alebo výbery z tvorby maďarských, ukrajinských a poľských autorov. Spisovatelia našich národností majú sa opierať o vlastné pokrokové tradície, keď pracujúci ľud išiel spolu s pokrokovou kultúrou do spoločného boja a pod spoločnou zástavou proletárskeho internacionalizmu. Tieto tradície objavovať, opierať sa o ne je významnou úlohou spisovateľov národností v ČSR.

Prichádzam k záverom: Zväz československých spisovateľov a československí spisovatelia vytvorili za posledné roky pod vedením komunistickej strany pevné základy pre tvorivú spoluprácu. V spoločnom zápase vytvorili podmienky pre upevnenie spoločnej cesty a pre ďalší rozvoj našej literatúry. V ich literárnej tvorbe odráža sa československé socialistické vlastenectvo. Tento vlastenecký pomer k vlasti, vyrastajúci z demokratického a socialistického uvedomenia spisovateľa, rozhodujúcim spôsobom vplýval na vznik a formovanie spoločnej československej literatúry, o ktorej môžeme začať hovoriť ako o nastávajúcej skutočnosti. Táto jednota nevznikla ani nebude vznikáť mechanickým zlučovaním vytvorenej tvorby. Na zjazde národnej kultúry povedal súdruh Mukařovský o vzťahu českej a slovenskej národnej kultúry: „Jejich vztah je dialektický: jsou jedno a různé zároveň a nebylo by ani dobře, aby tato rozmanitost zmizela. Nesmí ovšem napříště býti překážkou. Dialektické rozdíly se neodstraňují, nýbrž vyrovnávají syntesou a v oblasti praxe se nepřezírají, nýbrž zužitkují. To, na čem záleží, je, aby rozdíly byly cítěny nikoli jako zásadní cizost, nýbrž jako různé projevy hluboké a podstatné jednoty.“ Týmto smerom išiel, ide a pôjde aj vývin českej a slovenskej literatúry. Obidve národné literatúry priniesli svoj vklad k spoločnému bohatstvu. Nedošlo ku kopírovaniu, k mentorskému poučovaniu. Platí to najmä pre slovenskú literatúru, ktorá neupadla do falošného folklorizmu a nijako nezbožnila reakčné prvky v národných formách života slovenského ľudu. Kritický pomer k buržoáznej ideológii paralyzoval možnosti nacionalistických náhľadov ako v českej tak aj v slovenskej literatúre. Zvyšky nacionalizmu prejavili sa len v nedocenení nového zväzku československého ľudu, tak ako sa ukázalo, že literatúra otvorenejšie, bojovnejšie nevystúpila proti nedostatkom v spolunažívaní našich bratských národov a národností.

Československý spisovateľ bude mať pred sebou vždy devízu, že píše pre celý československý ľud, pre jeho život a pre jeho budúcnosť. Vedomie tejto zodpovednosti ho bude viesť po ceste Jána Kollára, Boženy Němcovej, Andreja Sládkoviča, Jana Nerudu, P. O. Hviezdoslava, J. Gregora-Tajovského, S. K. Neumanna a Petra Jilemnického. *(Potlesk.)*

PŘEDSEDAJÍCÍ: Děkuji soudruhu Rosenbaumovi za jeho projev. Soudruh František Rachlík má nám vyřídit vzkaz od českých horníků a odevzdat jejich dar. Prosím, aby byl tak laskav a vyřídil nám tento vzkaz.

FRANTIŠEK RACHLÍK: Soudružky a soudruzi, přináším vám na náš sjezd dar, který jsme dostali od jáchymovských horníků z města Ostrova. Je to hornické kladívko z jáchymovského stříbra, pozlacené a ozdobené českými rubíny. Slíbili jsme horníkům z Ostrova, že toto kladívko dáme našemu sjezdu, aby sloužilo jako předsednické klepátko k řízení našich schůzí. Zde je toto kladívko (*potlesk*), se současným přáním mnoha zdaru nejen našemu sjezdu, ale celé naší literární práci. (*Potlesk.*)

PŘESEDÁJÍCÍ: Děkuji soudruhu Rachlíkovi za jeho vyřízení. Nyní uděláme deset minut přestávku. Potom si náš milý host soudruh Boris Polevoj přeje říci našemu sjezdu svůj pozdrav. (*Potlesk.*)

(*Po přestávce*)

PŘESEDÁJÍCÍ: Soudružky a soudruzi, pokračujeme v jednání.

Prosím našeho drahého přítele soudruha Borise Polevého, aby byl tak laskav a ujal se slova. (*Bouřlivý potlesk.*)

BORIS POLEVOJ: Drazí přátelé, dovoluji, abych především, jak je zvykem, splnil příjemnou povinnost a tlumočil vám, spisovatelům přátelského Československa, nejsrdečnější pozdravy od sovětských spisovatelů.

Měl jsem, soudruzi, to štěstí být hostem i na prvním sjezdu československých spisovatelů. A nyní, po sedmi letech, když jsme odjížděli k vám na druhý sjezd, pokoušel jsem se představit si v duchu, jakou cestu urazila vaše literatura za tato léta. Velkou cestu! Zajímavou cestu! Cestu bohatou na výrazné úspěchy. U nás vydáváme mnoho vašich knih, hraje se mnoho vašich her a filmů. A tak můžeme, my sovětské lidi, dnes, když už máme bohatou představu o vaší tvorbě, zhodnotit úspěchy vaší literatury a vašeho umění, které mají nejvřelejší ohlas u sovětských čtenářů a diváků.

My, sovětské lidi, žijeme, jak víte, pod živým dojmem dějinně tak významné práce XX. sjezdu komunistické strany, který přispěl rozhodujícím způsobem k rozvoji všech oblastí našeho života. Pracovníci všech povolání, a tedy také, a možná především spisovatelé a umělci, všichni společně a každý zvlášť přemýšlejí nyní o tom, jak co nejlépe uvést v život tato historická usnesení. Nechtěl bych tvrdit – neboť přátelům nelze lhát ani z nejušlechtilějších pohnutek –, že jsme již dokonale promysleli všechno to nové, co XX. sjezd vnesl do našeho života. Nedá se všechno postihnout najednou. I mezi našimi spisovateli teď pokračují velké tvůrčí diskuse, patrně stejně bouřlivé jako u vás. Ale každý z nás, sovětských spisovatelů, přemýšlí teď o tom, co on, spisovatel X a básník Y nebo dramatik Z, musí udělat, aby svou tvorbou začal naplňovat usnesení XX. sjezdu strany.

Dovolte mi, drazí kolegové, abych se vám svěřil, jako svým přátelům, s některými myšlenkami, které ve mně vyvolal XX. sjezd.

Krátce po sjezdu jsem spolu se spisovatelem Konstantinem Fedinem a naším skvělým historikem umění Michailem Alpatovem navštívil Itálii. I tam, na Apeninský

poloostrov, dolehla ozvěna XX. sjezdu. Ale dolehla tam jakoby pokrivena v křivém zrcadle reakčního tisku, který zprávy z XX. sjezdu už mezitím opředl celou sítí senzacních výmyslů. A tak se stalo, že i mnozí známí spisovatelé, dokonce naši přátelé, kterých si jako spisovatelů velmi vážím, pod vlivem všech těchto výmyslů reagovali na všechno to, co se u nás událo, často velmi svérázně. I seriózní lidé, tvářící se vážně, nám říkali: Tak konečně si volně vydechnete. Teď konečně budete moci psát, co chcete a jak chcete. Říkali dokonce: Teď už po vás nikdo nebude požadovat, abyste sloužili svému lidu, teď se budete moci povznést nad lid. A jeden známý básník nám řekl smrtelně vážně: Teď už vám konečně nemusí jít o to, aby vám lidé dnes rozuměli. Můžete psát pro budoucnost, a nerozumějí-li vám lidé dnes, však oni dorostou a pochopí vás za sto let.

Řeknu vám poctivě, přátelé, dalo nám to hodně práce zachovat při takových otázkách vážnou tvář. Byli jsme prostě ohromeni, jak fantastický výklad dají události XX. sjezdu dokonce spisovatelé.

Protože se to všechno dalo v zemi katolické, dodal jsem si odvahy a v odpověď na tyto řeči jsem jim vyprávěl jedno staré podobenství ze života svatých: jednoho svátečního dne se vydali dva světci, Mikuláš a Kasián, k Pánubohu. Jeli na voze. Vůz zapadl do bláta, a ať se mužik snažil sebevíc, nemohl se hnout z místa. Kůň už nemohl, došly mu síly. Mužik tedy slezl a začal vůz vytahovat sám. Také se utrmácel, ale vozem ne a ne hnout. Tu si svatý Mikuláš vykasal řízu a vyhrnul rukávy, vlezl do bláta a spolu s mužikem vůz vytáhli. Svatý Kasián sedí ve voze a povídá: „Co to děláš, to není práce pro svatého. Vypadáš už jako kominík. Jak se chceš takhle ukázat před Pánembohem? Co si pomyslí?“ – Když pak stanuli před Pánembohem, jeden v bělostném rouchu a druhý umouněný, řekl bůh: „Ty, svatý Mikuláši, jsi pomohl člověku v těžké chvíli jeho života a nestyděl ses za práci. Proto se tvůj svátek bude svítit čtyřikrát do roka. Ty, svatý Kasiáne, jsi čistounký jako ze škatulky, ale člověku jsi nepomohl. Proto se bude tvůj svátek svítit jednou za čtyři roky!“ – A tak se oba svatí u nás dodnes světí.

Zdá se mi, že tato stará lidová pohádka vypráví o tom, že nejlepší literatura, že každá pokroková literatura, že nejlepší umění všech dob, a samozřejmě zvláště dnes, kdy třetina lidstva buduje komunismus, vždycky sloužilo a slouží svému lidu. A že není pro spisovatele vznešenějšího úkolu než dát sebe celého, všechno své nadání svému lidu. Ti, kdo sebevědomě prohlašují, že je lidé dorostou za sto let, počítají zřejmě s tím, že nikdo už nebude moci pravdivost jejich prohlášení ověřit.

My, sovětské spisovatelé, vidíme svůj hlavní úkol ve službě lidu. A tento základní princip naší práce nebudeme nějak revidovat, jak se někteří lidé na Západě domnívají, ale naopak budeme jej všemožně upevňovat.

Vy přirozeně víte, že mimořádně důležitou okolností XX. sjezdu bylo odhalení kultu osobnosti jako neblahého zjevu, který nemá nic společného s marxismem. Kult osobnosti napáchal u nás mnoho zla ve všech oblastech života, a ovšem také v literatuře. Ale leckdo z našich spisovatelů chápe boj proti kultu osobnosti trochu zjednodušeně. U nás, jako v každé zemi, byli ovšem i spisovatelé, dramatici, malíři, kterým nebylo proti mysli sbírat ochotně bez zvláštní námahy a s minimem nadání

smetanu z mléka. Takový spisovatel nemyslel na to, jak pravdivě zobrazit život, jak prospět svému lidu a získat si jeho lásku, a nepřemýšlel právě proto nijak zvlášť, jak zdokonalit formu svého díla a prohloubit jeho obsah. Takový spisovatel, aby něčím zamaskoval chudobu své mysli a chudokrevnost formy svého díla, vrhal se na tzv. aktuální a monumentální témata a uváděl nejednou do svého díla postavu soudruha Stalina. Přitom – v rozporu s uměleckou i životní pravdivostí – se soudruh Stalin v těchto dílech objevoval jako archanděl náboženských mystérií a z ničeho nic usmířoval rozhněvané manžele, spojoval ruce milenců, dvěma třemi slovy rozhodoval osud málem ztracené bitvy, vznášel se nad ložem umírajícího vojáka v nemocnici nebo několika slovy, pronesenými do telefonu, likvidoval hrozící katastrofu v některém závodě a zachraňoval čest hospodářského vedoucího.

Nejinak tomu bylo i ve výtvarném umění. Máme přece znamenité a velmi mnohotvárné umění. Máme mnoho malířů a sochařů, které mohu směle nazvat velkými. A přitom naše umění je bohužel v zahraničí známo převážně jen z prací umělců, kteří jsou sice talentovaní, ale už dávno se odtrhli od životní pravdy, od skutečného obrazu svých současníků, kteří malovali retušované barevné fotooleje a modelovali sochy podobné voskovým figurínám z panoptika. Zahalujíce současné vojevůdce v jakési římské tógy, pipaljíce se s každou ozdůbkou na řádech a svědomitě žehlíce puky na kalhotách uniforem – nevytvářeli svým uměním obrazy živých lidí, kterých si vážila celá země, ale vyráběli manekýny pro výkladní skříně s konfekčním zbožím.

Nevím, jak se tomu říká česky, my tomu rusky říkáme „chaltura“ (šmíra) – a bohužel tato kýčaršská manýra se v podmínkách kultu osobnosti vydávala, reprodukovala, a tak se vytvářela zcela nesprávná představa o našem skvělém, mnohotvárném umění.

Ale s těmi takyumělci a s prominentním uměleckými směry není tak těžké se vypořádat. Stačí, když je přestanete podporovat. To už u nás děláme několik let. Jsou však problémy, které si zaslouží větší pozornosti. Poněvadž Stalinovy ceny – zejména v poválečných letech – nepobízely vždycky umělce k tvorbě děl vysoké umělecké úrovně a často jimi byla vyznamenávána díla, která nedošla ocenění v celé zemi a která si lid opravdu neoblíbil, poněvadž se Stalinovy ceny v umění udílely často podle osobního vkusu soudruha Stalina, objevila se mezi literáty snaha přizpůsobit se tomuto vkusu. A to bylo pro umění a literaturu to nejhorší.

Komunistická strana nám vždy říkala – pište pravdu, nelakujte skutečnost. Nevydávejte přání za dosažený výsledek. Neservírujte lidem umělý sirup místo šťáv života. To nám strana nejednou opakovala a to nám znovu zdůraznila na XX. sjezdu. Nyní musíme na tento důležitý požadavek strany odpovědět. Musíme studovat život, hlouběji ho pronikat, zobrazovat ostré střetání jeho protikladů. To všechno děláme na výzvu strany proto, že to vyžaduje náš sovětský čtenář.

Stranickost literatury neměla nikdy nic společného s kultem osobnosti. V leninském chápání tohoto slova je kultu osobnosti přímo protikladná. U vás mnozí četli Lenina, jsou u vás vzdělaní marxisté a víte, že Lenin zdůrazňoval jako základní princip stranickosti literatury její ideovost a říkal zároveň, že stranickost literatury předpokládá co nejširší bohatství forem, stylů, v nichž se odráží osobitost umělce.

Lenin nikdy nevnucoval umělcům svůj vkus. Je známo, že Lenin neměl rád operu, ale přitom dobře chápal její význam a v nejtěžších letech občanské války pobírali operní umělci stejné příděly jako dělníci, kteří vyráběli granáty pro frontu. Je známo, že se Leninovi nijak zvlášť nelíbil tvůrčí rukopis Majakovského a jeho styl, a přece to byl právě on, kdo pobízel tohoto našeho velkého básníka k práci, kdo doporučil Majakovského báseň Uporadovavši se pro nejširší publicitu.

Stranickost literatury není Prokrustovým ložem, jak se ji snaží vykládat nenávistní nepřátelé sovětské literatury na Západě. Stranickost literatury, opakuji znovu, předpokládá vysokou ideovost při zachování veliké bohatosti forem. A u nás, skutečnějící ve svých dílech princip stranickosti literatury, žijí a plodně tvoří vedle sebe umělci tak různorodého tvůrčího naturelu, jako řekněme básník-agitátor a propagandista Alexej Surkov a milostný lyrik Stěpan Ščipačev, kterého tak dobře znají všechny dívky v Praze, básník-satirik Sergej Michalkov, přítomný mezi námi na sjezdu, a Michail Isakovskij, jehož verše se změnilly v lidové písně, básník epického zaměření jako Alexander Tvardovskij a takoví složití básníci, jako Semjon Kirsanov nebo Leonid Martynov. Oni všichni, naplňující svým dílem princip stranickosti literatury, zůstávající sami sebou, dělají společnou věc: slouží svému lidu.

A nakonec bych rád řekl něco o socialistickém realismu. Někteří ze západních spisovatelů, s nimiž jsem měl nedávno možnost se setkat, vyslovovali naději, že se teď vzdáme socialistického realismu. Musím je zklamat. Nevzdáme se ho! Naopak spolu s vámi, spolu se všemi pokrokovými a prostě dobrými, talentovanými spisovateli na světě budeme všemožně upevňovat a zdokonalovat tento tvůrčí princip. Většina útoků proti socialistickému realismu, které se ozývají ze Západu, pramení z naprostého neporozumění samé jeho podstatě. Tu formuloval Gorkij a je obsažena ve stanovách Svazu sovětských spisovatelů: „Zachycovat pravdu života v jejím revolučním vývoji.“ Všeho všudy sedm slov. Sotva by se našel pokrokový spisovatel, který by nesouhlasil s tímto požadavkem. Potíž je v tom, že literární teoretikové, vykládající tuto prostou zásadu každý po svém a co nejsložitěji, sepsali mnoho svazků učených knih, sklídili za ně mnoho vyznamenání, vědeckých titulů a honorářů a zamotali celou věc tak, že se některým našim, dokonce i dobrým spisovatelům začíná socialistický realismus jevit jako literární katechismus. Kdo ho chce vyznávat, musí podle jejich představy maširovat jako voják oblečený do uniformy a zachovávající přesné zákryty a rozestupy. Hlouposti! Socialistický realismus je tvůrčí základnou pro každého spisovatele a pokrokové spisovatele všech zemí mluvili na našem sjezdu o tom, že nejen u nás, v zemích socialismu, ale i v kapitalistických zemích vyznávají tento princip a rozvíjejí a obohacují jej ve svých podmínkách. O tom na našem sjezdu mluvil jak Aragon, tak Amado, Neruda, Lindsay a jiní.

A podobným příspěvkem do teorie socialistického realismu se stanou slova z čtverejšího poselství KSČ, v němž ÚV tak výstižně postihl nutnost neustálého spojování vznešené komunistické ideovosti a patosu socialistického budování s bohatstvím uměleckých způsobů a forem. To je jeden z příkladů toho, jak se společným úsilím socialistických národů zdokonaluje a obohacuje teorie socialistického realismu.

Pusťme se společně do rozvíjení a zdokonalování bojové a revoluční teorie literatury. Na tomto sjezdu slyším často výzvy: Učme se od Sovětského svazu, od sovětské literatury! Pravda, za téměř čtyřicet let jsme nashromáždili mnoho zkušeností. A přece není správné říci jen to. Vy byste se měli jistě učit od nás, ale stejně my se musíme učit od vás. Všem nám neuškodí, když se poučíme z dobrých zkušeností v Číně a čínským spisovatelům bude na prospěch naše dobrá zkušenost. A tak všichni společně půjdeme kupředu, rozdělivše se o to nejlepší, pomáhající druh druhu překonávat nedostatky. Stručně řečeno, jde o to, abychom společně vytvářeli naši literaturu i teorii. A čím méně tu bude scholastiky, talmudismu, čím méně bude mezi našimi kritiky kostelníků, modloslužebníků „komunismu“, znajících nazpaměť spousty citátů, ale neznajících život, tím rychleji půjde kupředu práce na našem společném a velikém díle: vytvoření socialistických literatur.

V tom nám, literátům, musí vydatněji pomáhat naši spolubojovníci z kritického cechu. Ještě pořád máme totiž mezi sebou kritiky, kteří připomínají pohádku o stonožce a žábě, kterou vyprávěl A. V. Lunačarskij v jednom ze svých článků o literatuře: Po cestě utíká rychle veselá stonožka a vedle ní se ztěžka pachtí žába. Když se stonožka mihla kolem, žába zakvákala: „Poslechni, na co máš tolik noh? A rozmysli si, jestli ty vůbec správně utíkáš? Co vlastně dělá tvá čtvrtá noha vpravo, když tvá třicátá vlevo vykročí? A v jaké poloze je tvoje druhá noha vlevo, když se desátá vpravo sune zpět? Usuzuji, že by se ti šlo mnohem lépe, kdybys zvolila postup právě opačný.“ Stonožka se hluboce zamyslela nad těmito připomínkami a vtom pocítila, že se odnaučila běhat. Dřepěla na cestě stejně nemotorně jako žába.

Drazí přátelé! Promiňte mi, že jsem se někdy zcela nesoustředil k hlavní myšlence a že můj diskusní příspěvek byl neurovnaný. Pocituji velikou radost, když si uvědomím, jak mnoho jsme udělali, sloužíce svému lidu, uvádějíce do literatury nového hrdinu, prostého člověka, dělníka a rolníka, budovatele socialismu prodchnutého velikými idejemi komunismu.

Dovolte mi, abych vyjádřil přání všech sovětských spisovatelů a řekl vám jazykem našich pradědů: Dejž vám pánbůh, soudruzi, aby vaše diskuse byla prudká, tvůrčí a soudružská, aby byla prodchnuta vzájemnou úctou a láskou k vaší literatuře, touhou sloužit veliké věci vaší strany. Ať je váš sjezd bouřlivý a veselý jako jarní bouře.

Přeji vám, aby po této životadárné bouři a svěží spršce rozkvetla literatura ještě bohatěji, tak jako se po jarní bouři zazelenají a rozkvetou pole a lesy vaší překrásné země.

PŘEDSEDAJÍCÍ: Váš potlesk, soudružky a soudruzi, svědčí nejlépe o tom, jak velmi dobře a znamenitě přispěl soudruh Polevoj nejen svým pozdravem, ale i svým proslovem k diskusi našeho sjezdu. Ještě jednou mu srdečně děkuji.

Prosím nyní soudružku Marii Majerovou, aby byla tak laskava a promluvila na téma Za literaturu pro mládež a děti.

MARIE MAJEROVÁ: Tak tedy: literatura pro malé a mladé.

Naši klasikové, drazí přátelé, nepsali zvláštní knihy, které by byli určili jen dětem. A přece psali pro mládí. Děti i dospělí čtli Babičku, Kytici, Ohlas písní českých za

Rakouska, za první války, za první republiky, za okupace – čtou ty knihy dnes a budou je číst i nadále.

Proč je dílo Němcové, Erbeny, Čelakovského tak věčně mladé a mladé zůstane donekonečna? Víme, že je to pro jasnost slohu, pro věrnost pravdě a pro hloubku citu. Po nich přichází Neruda s heslem „Volím slovo prosté...“ a jeho verši bude žít mládí budoucnosti přesto, že se české slovo od doby Nerudovy obohacovalo, zbarvovalo, hutnělo, očišťovalo a prosvětlovalo. Prozaikové i poeti dětských knih je třídili, zkoušeli jeho nosnost vahou myšlenek, leštili vybranými obrazy, snažili se jím vyjádřit i složitý vnitřní život. Svatopluk Čech je pateticky zvedal. Vrchlický je hromadil v překypujícím šumu a lesku. Děti včerejška souhlasně s dětmi dneška si přivlastnily zrovna tak Vězně na Bezdězi jako trpytného „kouzelníka, jenž v ledném bydlel hradu“. Sládek pěl lahodou národní písně a na jeho pěnkavčí notu, okouzlující děti, navázal Šrámek červnovou písní rozpuklého mládí. Pokolení za pokolením pracovala o dokonalosti a živosti slova určeného dětem. Vančura v té práci vynikal nad jiné; slova jeho děl pro mladé čtenáře jsou těžká ruda, probleskující jasným vzácného kovu. Vančura svá slova vědomě a pečlivě vyhledává. Jako zralý geolog ťukne na pecku kamene, již odhadl, a objeví ušlechtilé jádro. Brousí je a umísťuje s vkusem znalého klenotníka. Kubínova hledačská zásluha je jiného druhu. Tento objevitel jako by se napájel přímo z otevřených žil lidové mluvy. Naproti tomu Hrubín básníkovou sítkou lapá a shromažďuje slova motýlí lehkosti a ohňostrojové jiskrnosti. Vančura budí dramatické napětí. Kubín je silobudič, Hrubín vydechuje něhu. Olbrachtovy Letopisy můžeme pokládat za zatěžkávací zkoušku slova pro jejich básnickou věčnost.

Hrubín zanotoval svou píseň přírodě již před okupací. Osvobození v něm kromě historických eposů probudilo tolik citu pro dětský svět a tolik svědomitosti a odpovědnosti ve snaze o mistrovství v poezii pro děti, že se stává objevitelem nových uměleckých hodnot. Dosáhl zatím nejvyšší polohy v koncertu, zapněm básníky našim dětem. V koncertu, ne dost harmonickém pro různost hodnoty jednotlivých kreací, ať napsaných záměrně pro děti, anebo vybraných z celkového díla jednotlivých básníků, anebo veršovníků.

A přece báseň je první a hlavní pramen slovního bohatství, vznosu obrazivosti a nejméně nápadného výchovného vlivu.

Literatura pro děti, básně i próza i divadelní hry, jako zvláštní samostatný díl celonárodní literatury nechce a nesmí stát na jejím okraji, jako nestojí na okraji, ale na výši Němcová, a přece se stala četbou i dnešních dětí, i Sládek; vždyť jeho písně znárodněly. Literatura pro děti je obor krásné literatury vyžadující umělce. Umět – neumět, to jest otázka. Kde končí tvůrčí duch, tam končí umění a začíná řemeslo. Psát pro děti, to vábí diletanty, kteří se dívají na dětské čtenáře shůry své samolibosti anebo by jich rádi využívali k snadnému a neodpovědnému výdělku. Mezi netalementovanými pisálky se ustálilo přesvědčení, že začínají-li psát, tedy pro děti. Dětská čtenářství se jim zdají být bezbranná, ničemu ještě nerozumějí, jsou důvěřiví a nezkoušení. To znevažování knih pro děti proniklo i do výroby, takže se tisk lepolel leckde svěřuje učňům-začátečníkům, protože „přece na takových knížkách nezáleží“.

Slovesná jakost a poetický étos literatury pro děti ať jsou ne-li stejné jako v dílech pro dospělé čtenáře, tedy lepší, vznosnější, upřímnější. Neboť síla literatury je v ovzduší důvěry, kterou kniha vytváří, a její ideové působení může být účinné jen její uměleckou hodnotou. Kniha pro děti nesmí být taková, aby si kdokoli, někdy i malý čtenář, mohl důvodně říci, když ji přečetl: To bych dovedl napsat i já! Tak jako naši klasikové a velcí básníci soudobí zůstanou živí v svých dílech, tak zůstanou živé jen ty knihy, které vyplnily své poslání. Jen o takových řekneme: „Ať láska ke knize roste od dětství!“ Jsou to knihy, jejichž slovo se stalo tónem vět a melodií, a které proto komponují hudbu rozechvívající duši malého a mladého čtenáře.

Říkám-li, že literatura pro malé nesmí být podceňována, nezapomínám, že má své docela zvláštní vlastnosti a požadavky. Skuteční básníci a prozaikové jsou si vědomi, že líčení a dialogy knih určených dětem vytvářejí slovník budoucího dospělého člověka. Že kniha, kterou posílají dětem, je základ vědění a škola citu: právě proto má své vlastní požadavky. Neboť musí odstupňovat srozumitelnost výrazu i volbu námětu podle věku mladého čtenáře. Jinak píšeme knihy pro ty, kdo čtou zatím jen obrázky, jinak pro posluchače čteného slova, jinak pro čtenáře do deseti let a opět jinak pro čtenáře dorůstající. Ovšem dětský čtenář má různé způsoby čtení: jeden hltá slova a přejíždí zrakem stránky. Žádná škoda. On se ke knize vrátí, porozumí tomu, co přeskakoval, a za dvě léta objeví v knize knihu novou. Jaké radostné zado-stiučnění pro básníka, objevujícího dítěti kouzlo rytmu a zpěvnost věty, zušlechtěnou a povznesenou rodnou řeč, kterou dosud znalo jen z jejího funkčního všedna. Verše z leporel a z prvních knížek se vrývají do paměti a noří se z ní ještě po letech, kdy tajně ovlivňovaly mysl i mluvu dítěte, učily a přesvědčovaly je. Tím spíše by měl právě tyto verše psát básník. V nepokryté upřímnosti, snadné pochopitelnosti, ve zkušenosti odvozené ze skutečnosti je velká výchovná moc.

V leporelu může a má být jednoduchý děj; v knihách pro starší věk je však děj podstatnou podmínkou. Vzpomínám jako na dobrý vzor Hrubínova dílka Kuřátko v obilí. Slovník dítěte se obohacuje. Ale pozor! Nadbytek zdrobnělin může působit až směšně! Na místě je tu náročnost, úcta k malému čtenáři, který má touhu všemu dospěle rozumět. Do šesti let jsme, přátelé, věty krátili, teď už je můžeme rozvíjet. Jestliže jsme dříve hospodařili obrazy, teď jich můžeme užívat, jsou-li výstižné, čisté a pochopitelné, neboť právě jimi posouváme kupředu vývoj jazyka dítěte a obohacujeme jej. Růzností námětů a žánrů rozšiřujeme obzor malého čtenáře. To bychom měli dělat – a neděláme to – s dobře uváženou plánovitostí. Neplánujeme ani výchovnou stránku dětských knih. Výchova ke komunismu a k socialistické estetice nemůže být dřevěným ukazatelem cesty. Tato vůle dítě ovlivnit ať toliko svítí vnitřním světlem dílka. Skutečnému uměleckému pojetí ovšem vadí anarchistické kolísavé vlivy ve výchově, a škola místo pomocnicí se někdy stává brzdou. Spolupráce autorů dětských knih s osvědčenými pedagogy je každému jasná i bez vědeckých odůvodňování. Prostá denní praxe o tom přesvědčuje.

Za poslední desetiletí kniha pro děti u nás postoupila ve svém slovesném obsahu, ve výtvarné tváři a konečně i v jakosti polygrafické o značný kus. Bazarové zboží vyráběné bez kapky uměleckého cítění docela zaniklo. Zmizely i přeslazené,

nepravdivé a omylné románky, balamutící mladé čtenáře a čtenářky. Mezi knihami, které vyšly a zpravidla byly hned rozebrány, v této době jsou díla světové úrovně jak slovesné, tak výtvarné. Tato díla znamenají nejen stupeň, ale opravdu skok do výšin uměleckého zobrazování světa slovem a štětcem. Ale svým leskem oslňují tak, že běžný pozorovatel hned nepostřehne v barevné mnohosti a pestrosti velikou většinu průměru, i když docela špatné knihy se vyskytují jen asi ve stejném množství jako díla vynikající.

Obrázkové knihy pro nejmenší znamenají první dotek výtvarné krásy na vnímavost dítěte. Proto můžeme být spokojeni, že se ilustrací tohoto druhu knih ujímají naši mistři malíři. Konají tím nejen záslužné výchovné dílo, ale proslavují naši dětskou knihu i za hranicemi, hlavně na Západě. Ovšem, ani v tomto druhu knih nemáme jen perly; právě tady bují pokusnictví, a právě tady kritika ráda zamhuří oko. Jenže zrovna těmito knihami začínají rodiče svou velkou životní radost: ukazovat dětem svět. Proto se autor obrázků a slovesného doprovodu musí cítit rodičem všech svých čtenářů. Vztah matky k dítěti, darující vlastního potomkovi, svému pokračovateli, knihu vybranou pečlivě a po dlouhém uvažování, ať se podobá vztahu básníka rozdávajícího poezii barev i slov dědicům národa. Jaká to vděčná úloha pro malíře a grafika! Kolika možnostmi svého výtvarného talentu může malíř zapůsobit na neunavené mladé oči, ničím dosud nezakalené! Chválit můžeme ovšem, hlavně srovnáme-li úroveň dnešních knih, slovesnou i výtvarnou, s nedávnou minulostí. Srovnáváme-li však dnešek s tím, co bychom chtěli pro budoucnost, musíme pečlivě vybírat a klást nové velké požadavky. Znova a znova si musíme uvědomovat, že je kniha v růstu dítěte velmi důležitý činitel. Snad je dokonce nejvíc ovlivňuje ze tří základních mocných vlivů: rodina, škola, kniha. Ke knize přistupuje dítě přímo, bez stupínku jakékoliv autority. Oddává se jí v nejsoukromějším srozumění. Je samo jejím soudcem. Kniha dítě provází od obrázků na lepence až na samý předěl dospělosti, kdy mladí lidé v knihách shledávají odpovědi na palčivé otázky v nich kvasící, a uspokojení pro příznačné touhy mládí, romantiku, dobrodružství, roztěkanou obrazivost. Znova a znova se musíme ptát sami sebe: Myslili jsme jako spisovatelé na povinnost dát dítěti takové knihy, které by mladému čtenáři objevovaly řád věcí ve světě, a jak se tento pořádek změnil, jak se denně jeví jeho proměny a obnovování hodnot v denním životě, a jaká je účast dítěte v dnešním dění, které kolem něho kolotá v kruzích širších a širších? Obávám se, že tady musíme bedlivě zpytovat své občanské i umělecké svědomí.

Spisovatel osvědčený v tvorbě pro dospělé, rozhodl-li se napsat knihu pro děti, neměl by přemýšlet a usilovat o to, jak odlišně by tu knihu napsal. Jeho zásada má znít: Stejně dobře jako pro dospělé! Jenže bude přihlížet k věku malého čtenáře a bude vybírat děje, které mohou děti zajímat, děje, které zaútočí na skryté, zatím neobjevené prameny citu, zavalující přívalem nadšení dětského čtenáře. Nebude jim vyprávět společenské a psychologické složitosti, nebude mudrovat o smrti a o věcech tak abstraktních, že si dítě s malými životními zkušenostmi v nich vůbec nic představit nedovede. To se ovšem netýká básnického obrazu. Básnický obraz je někdy třeba dítěti nesrozumitelný, ale malý čtenář, upoután dějem a zabaven postava-

mi příběhu, se nezastavuje, a teprve při druhém a třetím čtení buď s většími zkušenostmi již porozumí, anebo se zeptá. Je-li obraz vskutku básnický a krásný, zůstává i při prvním čtení jeho stopa v mysli čtenářově, neboť krása i nepochopená vyznařuje svou čaromoc i skrze závoje, láká a vábí. Hrubínova Květuška je určena dětem od pěti let, a má obrazy, kterým pětiletí jistě na první počtení docela neporozumějí, a přece je právem určena i pětiletým.

Někdy autor pro děti, chtěje se dětem přiblížit, užívá jen slov všedního dne, slov otřelých, zbavených zvuku a barvy mechanickým opakováním. Tento šedý sloh neupoutá a představivost dítěte odbíhá od řádek. Autor tedy musí brousit svá slova a podle čtenářova věku musí přidávat nová a nová. Rozumí se, že na mluvnické a syntaktické chyby musí dát autor veliký pozor. Co unikne v petitové sazbě novin dospělému čtenáři, neunikne ve velkých typech dítěti, které se právě třeba v mluvnici učí nechybovat.

Autor pro děti je, drazí přátelé, veřejný činitel číslo 1. Psát knihy pro děti je společenská funkce, ne jen soukromý let na Parnas. Stále mne znepokojuje myšlenka, že naši dobří spisovatelé, umělci a tvůrci, zapomínají na české děti. Málo se k nim obracejí. Což jim mají tak málo co říci? Nebo je odstrašuje velikost úlohy? Nemají ctižádost, tak krásnou a ušlechtilou, stát se milovaným autorem dětí? Někdy mi připadá, že je to naše citová chudoba – nedbáme dost o děti, ony si samy vyzrávají a berou si ze vzduchu potravu pro svůj duchovní růst jako květiny. Estetická výchova ve škole není dokonalá. Pionýrské družiny marně čekají na vedoucí z řad Svazu mládeže. Svaz mládeže sám churaví na mnohé nedostatky. Spisovatelé, rozhlédněte se po dětech, vždyť ony jsou budoucnost národa!

Ovšemže nelze skočit do psaní knih pro děti bez přípravy a zkušenosti. Někteří autoři říkanek a povídanek se ovšem domnívají, že psát pro děti je nejlehčí věc na světě. Zpravidla používají metody dospělého strýčka, dítě poučujícího, anebo ve verších mateřské improvizace, konejšící dítě do snu.

A přece: musí-li prozaik prožívat intenzivně děje svých knih, aby dosáhl svrchané míry uměleckého účinku, tedy spisovatel pro děti musí tyto děje prociťovat stejně intenzivně, ale dětsky. Má v sobě probudit dítě a způsob jeho reagování na věci, způsob zasutý četnými a silnými pozdějšími zážitky. Zrovna tak má utvářet své postavy. Prozaik v knihách pro dospělé je vidí, jako rovný s rovným, tváří v tvář; spisovatel pro děti k nim vzhlíží, jsou-li to postavy lidí dospělých, ale oslovuje je ruku v ruce, jsou-li to dětští hrdinové.

Nelze říci, že by byl pro děti vhodnější hrdina dětský nebo dospělý. Nejlepší je ten, který malého čtenáře tak zaujme, až by se mu chtěl podobat, až s ním žije jako se svým vrstevníkem a až se k němu vrací v myšlenkách anebo v četbě. Spekulativní cestou se k takovému hrdinovi autor nedostane. Aby si řekl „tohle chci povědět, neboť to bude senzační, nebo to bude aspoň zajímavé!“ Námět a hrdina přistoupí takřikajíc k spisovateli sám z pozorování dětí, jejich růstu, z odhalování toho, co je vzněcuje, zkrátka z důvěrné znalosti dětí. Ze znalosti jejich družného života, ať ve školní pospolitosti, ať v hromadných hrách, v pionýrských kolektivech anebo v přátelství dvou, v solidaritě náhodných pouličních skupin. Autor se musí dohadovat

jejich myšlenkového pochodu, brát si od nich jejich vztah k celému je obklopujícímu světu, i jak jej poznávají, ke společenskému dění, jak jím procházejí v dětství a později v dospívání. A zvláště z dobré znalosti dnešní skutečnosti, jejich problémů, jejich cílů a jejich lidí. Zároveň ovšem ze znalosti met, k nimž v socialismu spějeme. Ze znalosti jejich krás, její humanity, oprostěné od idealistických pověr a hlavně z upřímné a pevné víry v jejich uskutečnění.

Autor pro děti musí děti stále sledovat. Nejen život nás dospělých se mění ve změnách společenských podmínkách, ale i na děti působí nové životní okolnosti, jiné než ty, v nichž my jsme vyrůstali. Děti dnes mají mnohé nové zájmy, protože se jejich obzor netušeně rozšířil. Mají jiný poměr ku práci, jiný k učení. Autor musí pátrat po těchto odlišnostech. Z toho pozorování, z toho nabírání skutečností v okolí a v prostředí vycházejí správné impulsy.

Z takového impulsu vznikla Říhova knížka Honzíkova cesta. Pro čtenáře kolem sedmi let je hrdinou Honzík, který si jede vlakem sám a sám k dědečkovi na venkov, a jeho cesta je mu dobrodružstvím. Již proto sleduje dětský čtenář jeho putování i příběhy městského synečka na venkově. Říha volil pro knihu slovník vhodný pro čtenářův věk a dovedl své vyjádření venkovského prostředí a venkovské práce nenásilně postavit na správnou základnu. Příběh nemá bouřlivě vzrušující zápletku, ta by příslušela staršímu věku; je úměrný vnímání malého čtenáře, kterému je určen, aniž se autor k dítěti sklání, naopak, vchází se svými postavami do světa dětského čtenáře velmi přirozeně, sleduje svůj výchovný záměr laskavě a nenápadně.

Uvedený dětský věk se v knihách vlastně teprve seznamuje s lidmi. Tu je opět otázka. Mají to být lidé dospělí nebo děti? Odpověď je nasnadě. Jako v životě. I dospělí, i děti. Vždyť malý čtenář žije mezi dospělými a mezi dětmi, i když se mezi dětmi obvykle jinak chová, má mezi nimi i odlišný slovník. Autor chtěje zobrazit v dialogu tuto odlišnost, může to zajisté udělat, ovšem nikoli s naturalistickou nevybíravostí, ale náznakově, vkusně. S rozmanitostí postav dostávají se různosti vztahů: děti k dětem, děti k dospělým, děti k učitelům, děti k rodičům. Kladné postavy mohou opět být dospělí anebo děti – jen nesmí být okázale a vzorně hodní, tedy nelidští a nepravdiví, nebo se výchovný záměr zvrhne v opak. Poučovat s ironickou okázalostí je dovoleno jen bajce. A přece hledá dítě v postavách svých knih odpověď na otázku: Kde je dobro a kde je zlo? Má-li mu přečtená kniha prospět, musí v ní najít nějakou odpověď anebo cestičku k odpovědi na tuto závažnou otázku. Vlastně by měla být celá dětská literatura shlukem odpovědí na otázky, které u dítěti vznikají s intelektem a rostou s ním.

Jde o to, abychom tomuto citlivému svědomí národa odpovídali správně. S vážností, jakou k němu máme, s upřímností, ale také vesele a s humorem, který činí i nemilou pravdu přijatelnou. Děti věří čtenému, ale nepřestávají si to v mysli rýmovat se skutečností jim známou. Objeví hned, že nadpis knihy Zpívej holubičko! je nesprávný, neboť holubička vrká, nezpívá. Svým vnímáním dosud frázemi nesešikmeným však brzy rozeznávají přetvářku od hesla nemyslivě opakovaného, to jim působí nepříjemnost jako zmoklý prapor šlehající do očí. Snažme se psát účinně, ale ne přepjatě. Socialistický realismus je stejně platný pro děti jako pro dospělé, vždyť v nich vidíme malé občany. Dítěti je třeba obrazů ze života, aby postupně sledovalo,

jak se život vyvíjí, a to příběhů hodně rušných, které by upoutaly třeba i svou revoluční romantikou. Idylická povrchnost je klouzání po stokrát ušlapané cestě, kudy se ubírají tak okoukaní a upovídání besedníci, že jejich řeči a osudy nikoho nezajímají. Děti rostou s přečtenými knihami a brzy rozpoznají pravdu od nepravdy a skutečnost od levného výmyslu. Postavy dětských knih ať jsou životnými typy. V těch ukazujeme život, jaký je v boji se starým, přežilým a povadlým. Nebojme se ukázat špatné lidi a špatné činy, ale ukazujme zároveň, jak nad zlem zvítězit!

Hrdina v dětské knize jako v knize pro dospělé nemůže být kvítkem z herbáře ani dokonalou voskovou figurínou. Odstrašující vliv takových fridolínů je tak trvalý, že ti z vás, kdo se s podobným výtvozem v dětství setkali, dodnes cítí, jak jim to ideální dítě bylo protivné.

Typem-hrdinou může být dospělý člověk a ovlivní čtenářův charakter. Dětský hrdina bývá úspěšnější, nejoblíbenější u malých bývají polidštěná zvířata. U nás se milovaným hrdinou stal Sekorův Ferda mravenec, hlavně díky vlídnému autorovu humoru; Sekora dovedl svého Ferdu postavit doprostřed bohaté současnosti a dovedl ho obdařit takovými dětem blízkými vlastnostmi, že s ním děti žijí jako s kamarádem. Druhým hrdinou, tentokrát dětským, je Plevův Malý Bobeš, milovaný už kolikátou generací pro svou pravdivost a něhu. Třetím hrdinou se dnes dospělejším dětem stává Gazdův Jurášek. Vesnický chlapec z Moravy vzal na sebe příklad odvahy českých dětí, které za okupace pomáhaly dospělým v boji proti nacistickým okupantům. Kniha je bezpečně postavena na střídání scén dětských a scén lidí dospělých, dovede vtahovat v pravý čas do děje postavu za postavou a jejich epizodickými, vsouvánými příběhy z nedávné a dávnější minulosti navozuje atmosféru oněch napjatých a výjimečných let, kdy naše země vřely bojem, i když fronty byly daleko. Autor vidí svět očima chlapce na samém prahu dospívání, očima dítěte zrajícího v jinocha, dětsky snícího a jinošsky nadšeného. Proto se mu daří dětské postavy lépe než osoby dospělé; děti žijí a o dospělých spisovatel spíše referuje. I když láska k hrdinství budí v knize spíše činy, přece jen se mladý čtenář nenápadně dovídá, co je právě hrdinství. Správně plnit povinnosti. Juráškův příběh se končí strnou honbou, vítězstvím dobra, byť trpce zaplaceným mnohou krví. Jurášek je kniha potřebná, radostná a posilující. Tím bolestnější je přiznání, že právě na ní můžeme a musíme demonstrovat důležitost čistoty jazyka a to, že politická, novinářská fráze není na místě v knize pro děti, ba že ji žalně sráží ve stupnici jakosti.

Hrdiny z války známe jen ze sovětských knih. Najít a zpodobit hrdiny dneška u nás, to je volná a vábná cesta našich spisovatelů. S úspěchem a s humorem se vydala po té cestě B. Sílová. Pobavila děti veselou historkou Třicet koní Věnu honí. Člověk továrny a pole, jeho hrdinství, poutavost jeho usilování a to, jak překonával obtíže, zmáhal překážky, děti strhovalo. Dál se už málokdo o takový námět pokusil; snad se výroba zdála autorům málo romantická a dobrodružná. Mašiny čpějí frézismem a život kolem nich je holá pravda, to jest patrně pravda suchá a nevábná. Najdeme-li však silný, krevnatý výraz pro hrdinu práce, tedy takový hrdina zapálí touhou napodobovat; jen jeho stroj nesmí potlačit člověka, naopak, má v něm probudit nejlidštější vlastnosti.

Knihy určené dětem od šesti do třinácti mají na dítě několikery vliv. Předně vliv estetický z obrázků a z ostatní grafické výpravy knihy, zadruhé vliv jazykový a slohový, zatřetí vliv na dětskou obrazivost, bloudící v syrové a rozpoutávající se přemíře obdivu, nadšení, lačnosti krásy a neujasněné touhy.

Malí a mladí čtenáři do chvíle, kdy se sami začínají nějak účastnit života a vcházejí dospíváním do zralosti, mají rozmanité požadavky na četbu. Škola jim dala mnohá poznání, ale dělala to právě školským způsobem. Kniha čtená mimo školu musí být vášnivější, dráždivější, musí podávat nauku obalenou cukrem jako cicvářkové semínko. Je-li to příběh ze života, musí být neobyčejný, hrdinský, dobrodružný. Nebo až odpovídá na otázky vnitřního života, které si dítě dosud ani formulovat nedovede! Touha dítěte je cestopis, pokud možno z nejvzdálenějších zemí a plný nebezpečí! Technické a jiné nauky, obsažené v divuplných příbězích. Přes to přese všechno budou se tito čtenáři pít po knihách pro dospělé a budou je číst. Ale to nevadí. Oni mnohemu nerozumějí. Dívají se na příběh po svém. Vidí jen to, čemu rozumějí a také to si jedině zachovají. Přestože v tomto údobí dětského věku je už větší obzor poznání, hlubší citový ponor, stále ještě je kniha pro tyto děti hra na život a autor se musí vystříhat příliš známých věcí, věcí zobecnělých, které už je nezajímají, a musí pátrat po nových, jemnějších a neznámějších vztazích mezi lidmi, věcmi a událostmi. Zároveň však musí mít na paměti, že právě v této době si dítě hledá vzor, který by napodobilo v budoucím dospělém životě.

V tomto údobí se také krystalizuje různost sklonů; chlapci sahají po dobrodružství, dívky po knihách fantastických a dojmavějších. Tu je pro autory vhodná chvíle, aby se zachytili o prudkou, nerozmýšlivou chlapeckou obětavost, pramenící z dětsky čisté schopnosti sebeobětování, aby vypěstovali svým příběhem v dítěti z citového jádra, schopného horoucího planutí pro přátelství, lásku, družnost, vzepětí k nesobeckému, vyčerpávajícímu činu, pevný kmen budoucího čestného charakteru. Rozvinout dívčí snivost v aplikaci na příhody rodinného a občanského života a ukázat jí skutečné klady lidské něhy a laskavosti, která netkví v oblacích, ale zkrášluje zemi. Ať tedy píše autor pro dívky, ať pro hochy – hlavně ať přistupuje k dílu v dokonalé tvůrčí pohodě! Dítě si takovou radostnou knihu dojísta zamiluje!

Nepodařilo se nám zatím úspěšně vytvořit knihu s občanským hrdinou práce, takovou, aby děti strhávala k napodobení toho chlapeckého chlapíka, aby se k němu hrdě hlásily a při jeho příkladu nabývaly národního sebevědomí. Snad jsme se o tu těžkou věc ani nepokusili, nesnažili jsme se vymyslet skutečnost, která by rostla z pravdivé, dnešní skutečnosti, trvala pro dnešek i pro zítřek, nejen pro dobu smyšleného příběhu. Ne, tento zdar jsme dnešním hrdinům práce dosud dlužni. Jednoho hrdinu česká literatura světa ovšem dala. Julius Fučík si však v tragice svého osudu, Reportáží psanou na oprátce, vytvořil hrdinský zpěv bezděky sám, proto je tak obtížno se po něm dotýkat této vznešené látky. Ani tu jsme nedovedli Fučíkův příklad radostně plného a skutky bohatého života zpřístupnit mládeži tak, aby v ní ožil vzorem živé, radostné práce, a nejen otrěsnou legendou.

Nemáme k tomu dost odvahy, anebo nás takový cíl nezajímá? Ani to, ani ono, spíše ještě snad ostých před tak velkým úkolem. Každý cítí, že by se musel celou bytostí

vzepnout k svrchovanému optimistickému patosu, že by musel zapřáhnout veškeren vznos obrazivosti, ale také vyčerpat ze sebe všechnu sílu vlastního přesvědčení o nezbytnosti pochodu vpřed, o neotřesitelném vítězství dobra a spravedlnosti, neboť jen z takové látky se rodí hrdinové!

V povědomí širokých čtenářských mas tkvěla a tkví dodnes jako povýtce dětská kniha – kniha pohádek. Pohádky jsou vskutku oblíbené čtení malých čtenářů nejen od šesti do dvanácti, ale ještě mnohem výše.

Tu mi dovoluť jediný citát, kterého se dopustím v tomto referátu. Je mi tak trochu ospravedlněním ironického přiznávka pohádkářky. Toho se mi dostalo za první republiky, když jsem používala formy pohádek, abych řekla dělnickým dětem v obraze věci, které jim nebylo dovoleno říkat naplno. Anna Karavajeva má v románě Ohně stařečka Timofeje a vkládá mu do úst tuto větu: „Pohádka? Co to je? Pohádka pochází ze života jako sytost od chleba. Kdyby pohádek nebylo, lidé by ani pravdě nevěřili.“

Vida lidovou moudrost: Kdyby nebylo pohádek, neodrazila by se pravda skutečnosti od jejich valéru. Jen neskutečné dá skutečnosti pravý odraz. Proto snad je pohádka přirozený přechod z nejasnosti a naivity dětského přijímání světa do jasné reality bez závoje smyšlenky, ale s čistými radostmi pozemskosti.

Pohádka je forma vyprávění, které používaly a používají všechny národy světa a všechny kulturní věky. My jsme si pohádky snášeli ze všech jazyků a ze všech staletí. Jako všude jinde i u nás slovesní tvůrcové po svém dotvářeli každou danou pohádkovou osnovu. Že to u nás dělali umělci tak velcí jako Němcová a Erben, můžeme mluvit o velkém pokladu českých a slovenských národních pohádek. Nechceme ovšem pohádku pro pohádku, kratochvíli po způsobu Andersenova Uspavače. Dáváme jí výchovné poslání. Jen proto lidové Maďarsko poctívá názvem Mistra lidového umění lidové vypravěče pohádek. V pohádce má být fantazie prolnta životní pravdou. Dítě, které má neporušený cit pro spravedlnost, oceňuje v pohádce dobro a zavrhuje zlo. Třfíbí v pohádce svůj smysl pro krásu a po určité čtenářské zkušenosti přijímá pohádkové zloduchy a strašidla jako vtipné smyšlenky. Ani prolitou krev a stínané hlavy neberou děti doslova; spíš jako trest za špatný čin. Sběratelé a upravovatelé pohádek by měli spolupracovat se slovesnými tvůrci, aby dosáhli slohové a ideové rovnováhy našich velkých umělců pohádky.

Několik našich pokusů zveršovat pohádkovou předlohu nevydalo zatím čistý umělecký výtvar.

Dnešek se svými chemickými čarami a fyzickými zázraky je vskutku velký konkurent pohádkovým kouzlům. Ale protože děti přijímají moderní technologii v jejich lidstvu přístupných zjevech jako věc, která se sama sebou rozumí a do které se narodily, budou stále podléhat čaromoci neuvěřitelného, záhadného a krásného v pohádkách. V každém případě je odvaha napsat „novou“ pohádku; dávám slovo „novou“ do uvozovek – s opravdovým úspěchem se v světové literatuře devatenáctého a našeho věku zhostil té úlohy Andersen, Perrault, Wilde, u nás Wolker a Vančura. Je-li to úkol obtížný, je zato tím záslušnější. Navazovat na pohádku v naší době s její poezií osvozené práce by bylo jen chvályhodno.

Podobně jako s pohádkou je tomu v četbě pro děti i s národními říkadly, rozpočítadly a popěvky. Od Františka Bartoše s jeho nezapomenutelnou a pilně napodobovanou Kyticí máme z říkadel ne jednu knihovnu, ale celý kopec nejrozmanitějších knih vydolovaných z folkloru. To snad svědčí o bohatství lidové tvořivosti, ale svědčí to ovšem i o snadném naplňování knih a počtu titulů. Říkadla doslova přebujela; zlé je, že nemají bezprostřednost a invenci Ladových sešitků a leporel, ale že se stávají samoučelnými skládkami, v nichž výtvarník na jediné stránce velkého formátu opakuje bez vtipu obsah říkadla, takže z celé knihy je málo užtku a radosti; zbude jen potištěný papír. Papír drazě potištěný, soudě podle ceny knihy. Je třeba věnovat kritickou pozornost počtu, zaměření a hodnotě těchto příliš snadno vyráběných knih. Tady je odpovědný výběr žádoucí.

Proza realistická je u nás celkem nejméně početná ve věkovém rozmezí, kdy ji děti nejvíc potřebují. Poezie, říká se, je nedílnou částí prózy. Můžeme to dokázat. Kolik poezie najde dítě i dospělý v knížce s tak strážlivým námětem a názvem, jako je Plevova Kapka vody. Tím více kouzla najdeme pak v knihách, kde je hrdinkou příroda! Těch již máme mnohem více, a rozmanitých, máme dost autorů zdařilých knih. Tomeček, Nový, Prchal dbají v jejich kompozici rozpětí oboru dětských čtenářů. Komárek pak svými Lovy v Karpatech dokázal, že jeho kniha, určená dospělým čtenářům, zabaví a poučí i dítě. V tom jsme tedy dosáhli dobré úrovně. Naše spisovatele velice vábí příroda, venkov, lesy, zvířata. I tím vychováváme děti, dá se mnoho objevovat, což je romantické jako vše, co neznáme, a práce pod modrou oblohou, doprovázená skřivánčím zpěvem, je námět vábívý. I popisem krajiny se budí láska k vlasti, i v životě zvířat, ať v pospolitosti, nebo v osudech jednotlivců, je zaklet mnohý příklad pro zrajícího člověka a budoucího občana. Tu je na místě hledat vhodné náměty, jejichž prostřednictvím bychom si razili cestu do dětské duše.

A kolik dobrodružství je v knihách o přírodě! Na to se zapomíná při vyhledávání dobrodružných knih. Vždyť dobrodružství to není jenom souboj, kolt, dvacet tisíc mil pod mořem, ztroskotání, divočina, pasáci krav čili kovbojové. Jsou dobrodružství rázu Řezáčova Poplachu v Kovářské uličce, Plevova Budíku, ale malí čtenáři nevědí o jejich napínavosti, neuvědomují si ji a nikdo je neupozorní, to je to.

Kupodivu, jak se děti, hlavně chlapci, naopak dovědí vlastním zpravodajstvím o prameni všelijakých rodokapsů. Nedávno v Klášterci nad Ohří byla usvědčena paní Dušátková, že půjčovala ze své koltmajstrovské knihovny – jistě za peníze – rodokapsy a pilně si zapisovala, komu co půjčila. Její nedospělý zákazník podle návodu „dobrodružné četby“ ukradl otci revolver a pak v přestrojení, ovšemže černém a s maskou, v noci přepadl člověka a smrtelně jej poranil. To se dnes bezmyšlenkovitě jmenuje dobrodružství a my jsme nedokázali za deset let ukázat chlapcům dobrodružství ušlechtilé a vskutku odvážné.

Dobrodružné a cestopisné knihy se námětově i posláním prolínají s naučnými. Tady jde o to vynalézat originální formu. Vzpomínám na Biankiho Lesní noviny. To byla nejen forma, ale i provedení! Forma pracná, poučná a poetická. Napodobit to ovšem nelze, snad jen v hledání původnosti a v svědomité poučenosti, s jakou autor pracoval. Tyto edice by měly být velmi uváženy a promyšleny, jsou velmi potřebné

a žádané. Redakce nakladatelství by neměly náhodně tisknout, co jim přijde pod ruku, ale odpovědně plánovat podle pokroků techniky a výhledově. Autorů máme s dostatek. Pracují v několika oborech: v životopisných románech o českých cestovatelích a objevitelích, o umělcích, ale i o zkušenosti dobrodružných cest našich lidí, svrchovaně napínavých a tak pravdivých, jak jen možno si přát. Máme naučné fantastické romány Štorchovy, jejichž dobrou vyváženost obsahu a formy oceňují nejen naši dětští čtenáři, ale i čtenáři za hranicemi, jak je patrné z ustavičné poptávky po překladech ze Štorcha. Máme Branalda, autora knih o české práci, který svým vyprávěním o Dědečku automobilu objevil jeden ze způsobů, jak napínavě budit zájem dětí o strojovou techniku, její dějiny a její vzrušující dobývání světa. V Branaldových knihách určených dětem jsou postavy dobré i zlé, ale celek je zcela prochnut kladným pocitem prožitku poutavých a rozmanitých dějů.

Nikdo nemůže přece říci, že by stroje děti nezajímaly. Vždyť stavby z písku, plechové autíčko, dřevěný traktor je první vytoužená chlapcova hračka. Záleží ovšem na tom, jak autor o strojích píše, jak dovede získat dětský zájem a jak dovede stroj postavit doprostřed životních dějů, jak vyčaruje i ze stroje poezii tvořivé práce, jak k němu připoutá dobrodružství odvahy, jak z jeho uplatnění k dobru národa probudí lásku k vlasti, k socialistickému majetku, k mírové práci.

To vše rozvíjí čtenářovy kladné vlastnosti, odvalu pro pokusy, pro nové a neznámé, podněcuje rozhodnost a optimismus. Jak třeba poznává mladý čtenář v Běhounkových Trosečnicích základní povahové vlastnosti lidí, a jeho sympatie se, neprohádám, kloní s obdivem k vlastnostem dobrým, odvrací se od vlastností špatných.

V naučné beletrii se snažíme dát mladým čtenářům lehce přístupnou formou první poznatky o vyspělé současné výrobě, o pracovní dovednosti dnešních průzkumníků, o zákonech vědy, fyziky, chemie, biologie. Pátráme po nitkách čtenářových zájmů, které vedou k volbě budoucího povolání. Představujeme jim hrdiny horské služby, ukazujeme práci ve filmu, o stavbě tunelů, dobývání uhlí. Čeští badatelé, cestovatelé, objevitelé, letci, vynálezci, geologové, meteorologové, námořníci vypravují mládeži o svém díle. Všichni autoři ovšem nedosáhli tak zdařilého souladu formy s obsahem jako akademik Běhounek nebo Štorch.

Máme knihy lovců zvěře v dalekých krajích, plné zažitého dobrodružství; i když jsou některé vydány pro dospělé, hodí se znamenitě za četbu mládeže, jako spis Luskačův Revír bez hranic nebo Machulkův V Africe na stezkách zvěře. Čeští autoři vypravují o dalekých zemích, ať reportážemi jako Rejman o Číně, nebo kompilací z knih o Číně jako Glazarová, anebo Urban v podobě románků z Austrálie. Začínají se objevovat nabádavé a napínavé knihy o sportu.

Žertem a humorným pohledem na věci si mladého čtenáře zaručeně získáme. Ale samoučelná zábavnost by autora snadno zavedla na úroveň rodokapsů. Smyšlenka plná koltů a gangů odvádí od ustavičného vědomí třídního boje. Tento boj děti dnes necítí, ale bylo by dobře, kdyby si jej uvědomovala mládež. Ukazujeme-li protiklady, získáváme dějové konflikty. Škola a rodina, lenost a pracovitost, kázeň a rušitelé kázně, pravda a lež, poctivost a podvod. Ale i protiklady z nových společenských

situaci: zemědělské brigády mladých a „starousedlíci“ na státních statcích, snaživi brigádníci a příživničtí správci, dřiči v JZD a pijavičky okrádající výtěžky jejich práce, absentéři v továrnách atd. Soudruzi spisovatelé, tady je místo, kde bychom se měli zamyslet. V tomto věku víc než v každém jiném je zapotřebí slov výchovy a povzbuzení. Můj referát nemá jen za úkol mluvit teoreticky a abstraktně o pedagogické vědě, ale tento její poznatek nám víc a více připomíná, že jsme v dospívajícím věku zanechali hlad mladého čtenáře bez potravy.

Ozývá se volání po literatuře pro pionýry. Ale což veškerá dětská literatura není pro pionýry? Nelze psát literaturu, která by byla adresována toliko pionýrům a vytvořena podle předpisů: vázání šátků, tábor a táborák, schůze, práce v pionýrském domě, ples, jolka, Komsomol. Pionýři nežijí v klášterním osamocení, ale žijí mezi námi, a proto se tak mají vyskytovat i v knize pro děti a mezi ostatními dětmi a lidmi. Spíše bychom mohli žádat víc odvahy k jemným duševním stavům jednotlivých dětí, ke skrytým dramatům dětského svědomí, ocitajícího se v rozporu dvou světových názorů, dvojího hodnocení kladných vlastností, zažité nespravedlnosti skutečné nebo zdánlivé. Příklad: v pionýrské družině je šátek věc posvátná – reakční rodiče jej doma zlehčují, posmívají se opravdovosti dítěte, narušují jeho cit pro pravdu. Konečně jsou i rozvrácené rodiny, kde spojení rodičů po hádkách končí rozlukou. Citlivé dítě tam prožívá veliká muka. Kdo si zvolí tento ožehavý námět, musí hledat cestu do vnitřního světa dítěte. Neříkejte, že se nehodí s dětmi mluvit o těchto věcech. Jak to, že se nehodí, když ony je prožívají! Záleží na tom, jak jemnými prsty uchopíte tuto chvějící se, krvácející bolest. V Babičce se Němcová nerozpakuje o tak vážných věcech mluvit a říká to tak, že neuráží.

Obsáhlost druhů našich knih pro děti a mládež je dost široká, i když je nerovnoměrně zpracována. Dva druhy však zatím leží ladem. Předně knihy historické. Připadá mi, že podléháme optickému klamu, když se díváme na mnohost a rozšířenost Jiráskových spisů. Je to hodně historie – a je to málo, podíváme-li se na dnešní produkci. Dala nám pro děti jen trochu historická beletrie. Tady nás čeká velká a vděčná práce, ukázat malému čtenáři velké dobrodružství dějin.

Za druhé jsou to knihy o lásce pro dospívající mládež. Mládež si ovšem i bez našich knih poučení najde, ale jak a kde! Wedekindovo *Frühlings Erwachen*, *Probuzení jara*, udělalo své doby očištnou práci ve zmatku mladých myslí a paralyzovalo nezdravé vlivy všelijakých pokoutních tzv. zdravotníků, v nichž dospívající mládež hledala a získávala poučení o pohlavním životě. Biolog s psychologem by se měli poradit, jak na to. Básníci jemné erotiky, prostě a přirozeně se dívající na tělesnost okřídlenou mladým a horoucím citem, stávají se jako Pavel Kohout miláčky mládeže a mají blahodárný vliv na zdraví nového pokolení.

Veškerá naše rozsáhlá původní tvorba pro děti a mládež trpí nedostatkem kritické kontroly. Dnes rodiče nemají vodítko. Soudy o vydaných knihách byly dosud rozptýlené a náhodné a to zavinilo, že mohly u nás vycházet v 60 000 nákladech knížky, o nichž se nedá nic jiného říci, než „es klippert und klappert“, jak říkájí Němci. Nemáme zásadní studie o dětské literatuře, ani všeobecné, ani dílčí. To je škoda. Pracovníci v oboru dětských knih, autoři, výtvarníci i kritikové soudí, že zvláštní

časopis pro kritiku dětské literatury by mnoho vyřešil. Nejprve ovšem je třeba vyhledávat a seskupovat kritické pracovníky, hledat a nacházet cestu jejich statím do publicistiky co nejširší, a tak jim nabídnout soustředění kolem jednoho časopisu. Takový časopis s pevným a spolehlivým jádrem spolupracovníků se pak může stát vítaným rádcem každého, kdo tápe v přemíře rozmanitých titulů dětských knih a jejich druhů, a ovšem autorům.

Kdo z nás pravidelně objasňuje problémy dětské literatury? Kdo kriticky rozebírá vydané knížky, a to s pomocí pedagogů, spisovatelů a snad i knihovníků? Tvůrčí diskusi o dětské literatuře jsme provedli jen třikrát. O dějinách naší dětské literatury zatím jen sníme.

A přece je toho všeho dnes velmi zapotřebí, neboť za posledních čtyřicet let se člověk důkladně proměnil. Rodiče však vybírají dnes svým dětem knihy, které je samy před lety okouzlovaly, tedy za docela jiných životních podmínek. Odtud volání po Verneovi. Verne předcházel svou dobu, ale dnes jsou Verneovy fantazie dětem trochu archaické; a což teprve, až se jim dostane čtení o zázracích atomové energie! I utopie se dnes proměňuje na realitu. Verne si vymýšlel města, aby dosáhl romantického zbarvení. Branald tu uvádí čtenáře do skutečných evropských měst a metropolí, a není o nic méně romantický. Znamená to snad nový Verne? Ne, ale jiný Verne, Verne socialistického dneška. Dobří autoři se nerozpakují chopit se starých forem a naplnit je novým obsahem. V Číně zanechali Američané smutné dědictví comics, těch seriálů plných vražd a loupeží. Čínští spisovatelé si ponechali formu ilustrovaných drobných sešitků, ale naplnili je novým obsahem.

Snažíme se různými průzkumy dopátrat, po jakých knihách děti nejvíce touží. Je to obtížné, protože tázající se obvykle neví, kolik kdo přečetl a z jakého množství a výběru knih dítě čtlo a které knihy nečtlo. Z kolika a z kterých tedy vybírá?

Soud dětí o přečtené knize bývá tolikrát různý, kolik dětí se o ní vyjádřilo a v jakém věku. Ten soud je zajímavý, ale není směrodatný. Každá anketa má relativní výsledek: soud dítěte je omezen stavem knihovny, počtem knih, které dítě čtlo anebo nečtlo. Obtížné je také zjistit vliv určité knihy na mládež, a poznalo-li vskutku dítě krásu a mravní cenu přečtené knihy, získalo-li četbou citový vztah k jejím hrdinům, obdiv a touhu podobat se jim. Stává se, že dítě pozná, co se na něm chce a ve snaze vyhovět opakuje výrok, který se setkal se souhlasem, i když to možná samo necítí. A konečně: je vždy nezbytné dbát opakovaných přání a vykřikovaných žádostí, třeba po dobrodružné a tzv. dobrodružné literatuře, jak se to u nás opakuje bez valného opodstatnění a aniž kdo poukáže na dobrodružnou literaturu, kterou máme? Zeptáte-li se dětí, co by chtěli jíst, budou volat po páрку a polárce. Budete je bez rozmyšlení krmit jen párky a polárkami, anebo si uvážíte, jak správně upravit jídelníček?

Na druhé straně zajisté chceme, aby děti s chutí čtly knihy, které pokládáme za vhodné k estetické a mravní výchově budoucího občana. Nemůžeme jednostranně přistřihovat dílko podle neměnné metody, ale upravujeme podle věku čtenářova jeho emocionálnost, dbáme, aby vážnost námětu byla spojena s veselým a napínavým výmyslem a hlavně aby krásná literatura pro děti nebyla jen „doplňkovou četbou“, jak se u nás říká jedné řadě knih. To by nebylo špatné, ale bylo by to málo.

K naší praxi: ve vydávání dětských knih bych si přála konec takových výběrů, které působí jako záplatované zástěry. Řadu drobných levných knížek malého formátu, levných, aby si je dítě mohlo samo koupit za uspořené peníze. Přísnější výběr, tak abychom měli třeba méně titulů, zato však velké, co největší náklady vsutku dobrých, uměleckých a potřebných knih. Přála bych si veselé a hodnotné hry pro loutky. Dramatikové, ukažte, jak dovedete upoutat malého diváka! Ukažte mu svět, který na něho čeká, v postavách jemu přístupných, ale dnešních, a krása života ať vchází do dětského vnímání ušlechtilé, poutavé a vesele. Přála bych si hry pro mládež, které by zapálily mladé mysli pro vznešenost boje za mír, které by na příkladech zápasů svědomí a hrdinství cti budily v mládeži smysl pro vlastnost člověka, spjícího k naplnění života jinými cestami, než šla buržoazní mládež. Přísnější výběr překladové literatury, oboje ať dělají nebyrokraticky, odpovědní, zkušení pracovníci a znalci dětí. Možná říci, že každý druhý den vyjde u nás nová kniha pro děti. Je to velký úspěch, ale také velká odpovědnost. Konečně či je to úspěch, nakladatelské výrobnosti, nebo čtenářů a jejich dychtivosti číst?

Udělalí jsme pokus o diferenciaci nakladatelství. Výsledky nebyly docela uspokojivé. Začali jsme tedy vydávat knihy pro děti i jinde – pro mládež máme nakladatelství zvláštní. Nedovedli jsme dosud zdárně koordinovat oboje nakladatelství. Každé šlo svou vlastní cestou, a přece se ty cesty zbytečně křižovaly pro škodu dětských knih. V každém případě však je nezbytno trvat na pečlivé, oddané a odpovědné spolupráci literární redakce s redakcí výtvarnou. Tak, aby kniha vytvořila souladný, umělecký celek. Slovesnou část nelze oddělovat od části výtvarné. Jak žádoucí jednotu má básnické slovo Branislavovo s obrazovým doprovodem Zábranského v Písní dětství, tak nežádoucí grafické uspořádání zkazilo uměleckou snahu dvou mistrů: Švabinského a Hrubína v rozladěné knížce Pasáček.

Nevědí-li rodiče, čím se řídit při volbě knih, tedy ani prodavači knih nejsou dostatečně zpravováni o jakosti knih, leda nivelizující propagandou, ani učitelé, ani redaktori dětských časopisů, vychovatelé pionýrů a pracovníci záloh nebo knihovníci.

Nebudu citovat čísla o počtu vydaných knih pro děti od roku 1945. Všichni víme, jak vášnivý vztah ke knize má náš lid a že se stále nedostává knih pro mladé čtenáře. Kniha jim není jen zábavou, je jim prožitkem. Dítě knihu miluje. Dítě se o ni pře. Vykládá si ji a nalézá v ní sama sebe. V knize pro děti a mládež si čtenář podává ruce s postavami své dětské četby, a jsou-li dobře vytvořeny, neopouštějí ho a on na ně nezapomíná. Dobrá kniha o dnešku ukazuje zítřek. Tedy znova a znova: voláme po největším počtu dětských knih a ať náš hlas, který je hlasem statisíců rodičů, je opravdu slyšen tam, kde se o nákladu knih rozhoduje!

Co bude z dnešních dětí? To, co jim dáme do živné pudy literatury. Poutavé čtení o zemědělství, o továrnách, o dolech, o pohraničí navodí v mladém čtenáři chuť poznat to všechno na vlastní oči, usednout za podivuhodný řepný kombajn, dotknout se zázračných součástí mašin, sjet do dolu, prožít dramatické střetnutí v pohraničních leších. Stává se ještě dnes, že mládež vyjde školu a pod jakoukoliv záminkou zůstává u rodičů. Nač čeká? Dívka na vdavky? Chlapec na místo kancelářského sluhy? Aby ručičky nemusily dělat, aby nos nečichal sirovodík, aby se nemusily montérky zašívát a prát?

Ptám se vás, soudruzi spisovatelé: Je záslužnější povinnost, je krásnější poslání než hovořit s budoucností prostřednictvím dokonalých básnických děl pro mládež? Je nějaká větší záruka, ne-li věčnosti, tedy dlouhé životnosti knihy než napsat promyšlenou knihu, plnou nadšení a líbezné pohody optimismu, která by šla s mládeží do života jako její průvodce? K níž by se mladý člověk obracel ve chvílích pochybností, z níž by čerpal odvalu a sílu a kterou by v zralém věku kladl do rukou svého dítěte?

Úhrnem: literatura pro děti není okraj, ale vrchol literatury. Jen nejlepší knihy, a nikoli odpad je vhodný pro děti, naše pokračovatele. Každé umělecké dílo vychovává. Vychovatelské umění pak je rozvíjet dobré schopnosti dřímající v mladém člověku. V každém organismu je dobré i zlé. A my musíme podepřít to dobré bez moralizování. Neboť – nevychováme-li si socialistickou, charakterově hodnotnou mládež – jak bude vypadat naše budoucnost? (*Dlouhotrvající potlesk.*)

PŘEDESDAJÍCÍ: Děkuji soudružce Marii Majerové za přednesený projev.

Soudružky a soudruzi, nyní si uděláme jednohodinovou přestávku a ve 14 hodin začínáme diskusi. Jako první promluví soudruh Jan Mareš. Své přihlášky do diskuse můžete odevzdávat i přes polední přestávku v kanceláři předsednictva Svazu u soudružky Malíkové.

Ještě jedna poznámka: referát soudružky Majerové dostanou delegáti po obědě, referáty soudruha Drdy a soudruha Rosenbauma ve středu ráno.

(Polední přestávka ve 13.05 hodin.)

(Odpolední jednání opět zahájeno ve 14.20 hodin.)

PŘEDESDAJÍCÍ: Soudružky a soudruzi, zahajují odpolední zasedání. Na programu je diskuse. První se přihlásil do diskuse soudruh Jan Mareš. Prosím, aby se ujal slova. Připraví se soudruh Bohumil Říha.

JAN MAREŠ: Soudružky a soudruzi, v naší próze, žel, převážně jen historické, máme mnoho podmaňujících postav, představitelů lidových revolučních hrdinů – bojovníků. Z ryzího vlastenectví, z poctivosti, z pokrokovosti vyvěla nesmírná statečnost a obětavost českého a slovenského člověka, která podnítila velké spisovatele k napsání děl, která nejen opěvují velikost, ale hlavně jsou pokladnicí sebevědomí a hrdosti pro nás i pro potomky. Jsou arzenálem mravní síly, kterého je nám třeba k našemu boji na všech úsecích v nejtěžších situacích. Máme však v naší próze také díla o hrdinských činech, o boji a strádání našich lidí, avšak nelze říci, že by tato díla osvěžila a obohatila pramen naší síly a přidala bojových zkušeností. Jsou to knihy s tzv. legionářskou tematikou. Až na řídké výjimky s klidným svědomím mohu jmenovat jen práce Kaplického a Kratochvílovy. Až na tyto řídké výjimky jsou tato díla důkazy kontrarevolučnosti a zpátečnictví legionářů. Dnes pravdu dávno známe. Víme o podvodech, lžích a intrikách, kterými byl československý voják převeden na frontu zájmů měšťáctva. Víme, že pod demokratickými hesly byl voják sváděn a sve-

den na lžidemokratickou cestu, na cestu boje proti svobodě. V daleko zdokonalenějších formách nyní máte buržoazní literatura mladé lidi v okruhu své působnosti. Pod závěsem romantiky a dobrodružnosti proslavuje za hranicemi buďto nadčlověčí typy vším pohrdajících velitelů, nebo učí vzrušení z masového vraždění. Uvedl jsem dva všeobecně známé protipóly jen proto, abychom dostali jasný obraz současné situace v naší bojové a vojenské próze. Ne že by bylo tolik potřeba bojovat proti vlivu rasistické nájezdnické literatury, ale proto, že tolik, tolik zanedbáváme slavné tradice naší prózy, že opomíjíme pokladnici našeho duchovního bohatství. Z pasivního odporu proti okupantům máme vedle Reportáže psané na oprátce jen několik málo důstojných knih, které nejsou pouhým výčtem utrpení, ale přímo sálají přesvědčením o zdaru boje pokrokových sil, o lidskosti a víře ve vítězství komunismu. Dále – o boji našich interbrigadistů ve Španělsku bylo vůbec psáno co nejskoupěji. Tak hlubokým mlčením se ve světě snad nepřešla ani jedna stráněčka boje lidu proti reakci. Tvrdím, že ani naše partyzánské hnutí nemá literaturu, hodnou svého významu. Tady neplatí výmluva, že kdejaká životní oblast by žádala literárního oslavení. Literární pozornosti si zasluhují činnosti ze všech úseků – od kameníků až po tuneláře. Nepomůže ani vysvětlení, že dosavadní sovětská literatura měla celou třetinu svých tvůrců mezi bojovníky. Naši spisovatelé se těžkých bojů našeho lidu zúčastnili jen v nedostatečné míře a počtu. Říká se však, že spisovatel má být mluvčím své doby a že v jeho díle musí znít nejčistší a nejjasnější myšlenky jeho doby. Proto je nutnost, která nám nesmí dopřát klidu, nutnost zaznamenat, ztvárnit, vyzvednout prameny, které daly vznik hrdinství lidu, které byly základem jeho vítězství. Ukázat, odkud a z čeho vyvěrá ta moc, která přináší vítězství nad vnějšími nepřáteli, nad vnitřními záškodníky i nad sedlinou stařiny v bojovníku samém.

Na této cestě je mnoho překážek. Ale ty, i když jsme v boji za jejich odstranění, nesmí být odpuzením pro člověka, který si dělá nárok na čest jména socialistický budovatel lidu. Je pravda, že i v nedávné minulosti bylo mnoho překážek, které umělec nemohl zdolat ani sebevětší vnitřní silou, nadšením a zápalem. Byly to překážky uměle navalené, úřední, razítkované.

O některých se zmíním jmenovitě. Několik našich předních českých prozaiků – František Kubka a Václav Kaplický – byli vojenskou byrokracií nejen od své práce sráženi, ale Kubka byl dokonce označen jako nežádoucí osoba k zpracování bojového tématu. V případě Kaplického stačilo generálské slovo, aby se nové vydání jeho Gornostaje o dlouhou dobu zdrželo a autor sám na delší čas odradil od práce s armádním vydavatelstvím. Armádní byrokracie dokonce žádala seznamy spisovatelů, kteří přikračovali k zpracování bojových témat, aby mohla spisovatele předběžně kádrovat. Dost na tom, že autorům historických děl byl zbraňován přístup k mapám, které byly kdysi ve volném knihkupeckém prodeji, a tímto zbraňováním byla bržděna jejich práce. Nejvážnější však je už sám fakt, že autor je i při výběru tématu podřízen mocenskému rozhodování a určováno, je-li vhodné, aby právě ten či onen psal o slavných bojových tradicích našich vojáků, našeho lidu.

Je pravda, že mnoho věcí v armádě je důvěrných a tajných, je však také pravda, že zbyrokratizovaný armádní aparát položil pečeť tajnosti i na materiály všeobecně

nebo široce známé. Tak se stalo, že vojenské úřady po osm týdnů znemožňovaly spisovateli nahlédnout do rozkazu, který na frontě spolupodepisoval a plnil, a zákaz trval po celou dobu, kdy byl příslušný přednosta na dovolené. Další velkou překážkou, a to jednou z rozhodujících, bylo absolutistické rozhodování armádních činitelů o zveřejňování nebo zakazování uměleckých prací. Tyto verdikty se důmyslně zadýmovaly frázemi o nebezpečí karikování vojáků, o ztrátě autority kritizovaného velitelského sboru nebo politických pracovníků v armádě. Máte jistě v dobré paměti soustředěný útok sil armádní byrokracie na Kohoutovu hru – Záříjové noci.

Věřím, že jen vítr XX. sjezdu zatlačil tenhle voj útočníků do výchozích postavení. Zatím, ovšem ani o milimetr na jiné zdravější pozice.

Uvádím tento jeden příklad za mnohé. Přese všechny tyto zásahy byly občas nejvyššími armádními místy činěny výzvy, laděné do srdečnosti, nabádající spisovatele k větší pozornosti našim ozbrojeným silám. Řada mladých literátů procházejících základní službou začala opravdu psát. Pokud popisovali chlapci líc služby, krásu a velikost poslání obránců míru, bylo to dobré. Běda však, dovedlo-li je jejich svědomí a jejich umění k pravdě vojákova života. Stačilo vylíčit byrokratický přístup k vojákovým starostem ze strany velitele, ozvěny starého způsobu vojančení nebo formální péči o vojáka, už tady vyrukovala osvědčená výtka o podrývání velitelské autority a snižování autority v očích lidu. I z těchto důvodů odstupovali autoři od milovaného tématu. Když mohu psát, říkali si, jen o šumících brýzkách nad vojákovou hlavou, o chlapeckém překonávání námahy velkých pochodů, a zrnkem nemohu přispět k odhalení a odstranění chyb – nebudu a nemohu. Je-li síla v pravdě, je-li v ní i obrození, i vroucnost, tak to platí na život vojenský. Pro jasnost a úplnost bych chtěl dodat jen poznámku, že se žádnému spisovateli nejednalo o umělecké postižení organizace ozbrojených sil nebo o typy a účinnost zbraní. Nelze mi dost dobře radit soudruhům v armádě, ale hlavní politická [správa] sovětského ministerstva obrany už před časem vypracovala spolu se Svazem sovětských spisovatelů podrobný plán úzké spolupráce. Z toho také vyplynulo, že byly odstraněny pokusy zahlazovat nedostatky, přikrašlovat nebo zamlčovat chyby nebo omyly.

Kromě překážek vnějších, o nichž jsem mluvil, jsou však na cestě k tomuto tématu i záseky ve spisovatelích samých. Neznalost prostředí, říkají jedni; specifická vojenského života, tvrdí druzí; a třetí a čtvrtí mluví o úskalích utajení, o přílišném nebezpečí v době boje a fádnosti v době míru.

Ale co říci o mimoarmádních bojových příkladech? Chtěl bych se zeptat, kdo za nás vydá svědectví o nesmrtelném hrdinství Fučíkově. Rád bych se obrátil na autory, blízké přátele a spolupracovníky Julia Fučíka i na ty, kteří se s hrdostí a pýchou hlásí k tomu, že ho aspoň znali, viděli, naslouchali mu. Tohle není, soudruzi, otázka volby tématu, to je otázka spisovatelské cti, jak se rádo říká, ideologická. A to se vztahuje i na revoluční boj interbrigadistů. Nemusíme ani klást otázku, uspokojuje-li stav, který je v literatuře z oblasti tzv. pasivního oboru a partyzánského hnutí.

Od těchto významných dějů uplynula léta a nastává čas ptát se, možno-li déle čekat na dokončení přetavování látky. Nahromadila se zde hora zkušeností, z nichž musí čerpat nejen naše armáda, ale všechen náš lid. Nelze už nechávat všechno

toto bohatství ležet nevyužité. Vy všichni, soudruzi, pracovníci podzemního hnutí, organizátoři ducha v koncentračních táborech, partyzáni a pomocníci partyzánského hnutí, pro vás mobilizace neskončila. Ani pro ty ne, kteří byli jen svědky tohoto hnutí.

Jinak necháme starost o boj jen vojenským technikům. Ti vědí, jakých zbraní je třeba k vítězství. O zbraních si budou moci rozhodnout, ale jakého je třeba člověka, to máme v první řadě my. Nechat ho vyzbrojit jen železem, by bylo hrubé zanedbání úkolů, které jsme si na sebe vzali, a to dobrovolně.

Při této příležitosti si vzpomínám, kolik času jsme věnovali pátrání, a někdo snad i vypiplávání kladného hrdiny. A on je tu! Tady ten chlapík s roztřesenými koleny před palbou, ale přece jen plní svůj těžký úkol. Hrdina, který ještě neví, zda vydrží zítřejší mučení, a nakonec mu přece jen statečnost, nebo třeba pouhý vztek, zažene slova zpátky do hrdla. Tady je a skromně nám ručí za to, že ne my jemu pomůžeme, ale on nám. My se od něho naučíme takové pevnosti, že se už nikdy víc nenecháme zastrašovat, ani v literatuře, ani v boji. A této statečnosti svou prací zatím neučíme.

Musím se však ještě zmínit o některých zvláštностech tohoto úseku spisovatelských zájmů. Armáda má velký úkol: Vychovávat a někdy převychovávat občany, kteří se stávají vojáky. Před nimi nelze nic skrývat, a hlavně ne z naší strany. O všech stránkách bojového hrdinství je třeba mluvit. Nejen o zrodu hrdiny, ale také o těžkém údělu statečného člověka. Budete stát před faktem, kdy v smrtící palbě leží jednotka přibita k zemi. Hlavu dám za to, že bojovníky tlačí k zemi více strach než palba, ale vtom jeden dá příklad. Jeden z těch, kteří strachem hryžou drn, se zvedne a vyrazí, zavolá, jistě něco zavolá, a tím, že první shodil tíži strachu, probudí svědomí ostatních, chcete-li, trochu je i zahanbí a síla osobnosti hrdinovy vede všechny k vítězství.

Pravda nás také donutí nevykreslit všechny nepřátele jako odporné hrdlořezy. Přes nenávist, kterou budeme cítit, musíme lidem ukázat nepříteli i chytrého, vzdělaného, statečného.

Budeme muset konečně bojovat i proti takovým výkladům, jakého použil nedávno jeden soudruh na spisovatelské schůzi, kdy uvedl příklad z války, v níž nepřítel vystavováním žen a dětí před svá postavení donucoval naše vojska k zastavení palby. Tento soudruh citoval slova sovětského důstojníka, který byl toho mínění, že se pálit má bez ohledu na ženy a děti. Prý – záchranou menšího počtu obětí neuvádět v nebezpečí oběti později početnější. Tomuhle se dá směle říci, jak je v literárním světě obvyklé – vulgarismus. Na takovéto jednání není předpis ani řád. Člověk jdoucí do boje za lidskost musí být lidskostí prodchnut. Musí bojovat srdcem a hlavou, ne příklady, ne literou řádu.

A byť to bylo někomu i ku podivu, bude nám muset připadnout i část úkolu střežit a rozvíjet slavné bojové tradice našeho bojujícího lidu. Uvažte jen takovou situaci, kdy máme plné kasárny transparentů o odkazu Sokolova a ve výroční dny této bitvy se zbylí účastníci scházejí poloilegálně na sedánkách organizovaných Svazem protifašistických bojovníků. Je možné, že vláda nebo MNO také pořádá na paměť slavných bojů recepci a slavnostní matiné, ale tam prostí hrdinové Sokolova a Dukly nebývají. A na jejich sedánkách zase nejsou ani generálové, ani státní činitelé. Snad

to, soudruzi, nepatří do diskusního příspěvku o bojové literatuře, ale aspoň trochu se mi zdá, že je mou povinností vzbouřit se proti zvyku, aby hrdinové, sejdou-li se už ze starého válečného přátelství, seděli v předsíních a čelednicích. Vezmeme-li si v tomto ohledu příklad z úcty, kterou prostým bojovníkům v nejtěžší seči projevují soudruzi v Polsku a jinde, budeme muset celou svou vahou pomáhat k tomu, aby se obsah honosných hesel přemístil do hlav a srdcí.

Vypočítal jsem velkou řadu úkolů a velký počet překážek. Že je úkol třeba splnit, o tom není pochyby. Jde o to, jak! A to, myslím, se může stát jen při plném uvážení důležitosti bojových tradic našeho lidu, při uvědomění si, že jsme stejného rodu s hrdiny, a proto – učíce se od nich – psát tak, jak oni bojovali: S láskou, s uměním, nebojácně a statečně. *(Potlesk.)*

CTIBOR ŠTÍTNICKÝ: Děkuji soudruhu Marešovi. Slovo má soudruh Bohumil Říha.

BOHUMIL ŘÍHA: Soudružky a soudruzi, vážení přátelé! Soudružka Majerová nám podala jasný a plastický obraz naší dětské literatury, aniž přitom popřela jediný rys své vlastní umělecké osobnosti, ukázala na úspěchy dětské literatury a upozornila na některé brzdy v jejím rozvoji. Já sám bych chtěl ve svém krátkém diskusním příspěvku zauvažovat nad tím, proč měla dosti značná řádka knih vydaných v SNDK u svých malých čtenářů neúspěch. Všiml jsem si totiž, že v každé žákovské knihovně je dosti knih, na které padá prach, které si nikdo nepůjčuje. Myslím si, že analýza příčin tohoto neúspěchu nemůže naší diskusi o dětské literatuře neprospěť, i když jde o soudy osobní.

Všimnu si nejprve poznávací stránky dětské literatury. V prvních letech po Únoru se při ediční činnosti vycházelo z naprosto správné zásady, že umělecká metoda, jejímž prostřednictvím dítě může poznávat svět, je dětem a mládeži zvláště blízká svou konkrétností, smyslovou názorností a citovou bezprostředností. Z toho se zrodila snaha vytvořit pro děti ucelený obraz světa. Je však třeba otevřeně říci, že tato snaha měla neblahé důsledky, a to především to, že tzv. bílá místa ve vydavatelských plánech byla zaplňována neuměleckými náhražkami. Dnes už ovšem přesně víme, že možnost tvořit umělecký plnokrevný obraz světa tkví jedině v možnostech autorů. Ediční politika musí proto po mém soudu začínat právě u spisovatele. Není také rozhodující kompletnost obrazu světa, ale umělecká síla jednotlivých děl.

Dalším nežádoucím důsledkem bylo mechanické škatulkování dětské literatury, které vedlo ke snaze vytvořit několik poznávacích obzorů pro dítě různého stáří. Docházelo k nevhodnému přizpůsobování jednotlivých děl určitému věku, přičemž nejenom že chyběla přesnější kritéria, ale málokdo si všiml také toho, že vnímavost dětí má rámec daleko širší, než si editoři dovedli představit, a že skutečné umělecké dílo působí na dítě s větší nebo menší intenzitou vždycky. Záleží tu na čtenářově vyspělosti, na jeho mentálních sklonech. Tím vším ovšem nechci setřít základní rozdíl mezi čtenářem teprve začínajícím a dětským čtenářem již vyspělým.

Posledním takovým důsledkem byla domněnka o ohraničeném zájmu našich dětí. Tvrdilo se, že naše děti zajímá především škola, práce v zahradě, činnost v Pionýru a podobně. Ale život brzy ukázal, že zájem našich dětí je daleko a daleko širší. Je pro-

to třeba poskytovat našim dětem literaturu bohatou v námětech, v žánrech i v různosti pohledu jednotlivých spisovatelů.

Nyní několik záběrů, pokud se týká výchovné stránky knih pro děti. Dnes už jasně vidíme, že i výchovnost jsme začali vidět příliš úzce a nesprávně. Dávali jsme například v jednotlivých dílech přednost kolektivní morálce před morálkou individuální, ač je naprosto jasné, že cesta vede od individuální morálky ke kolektivní. Dítě přece počíná pociťovat nejprve samo sebe a odtud teprve vede cesta k nejbližšímu reálnému kolektivu. Rozvíjet občanské ctnosti můžeme s větším úspěchem teprve tehdy, když jsou obstojně upevněny základní charakterové vlastnosti. A i tehdy musíme začínat s podněty, které jsou snadno pochopitelné a životu dítěte blízké.

Spisovatelé se ve svých knihách stavěli po bok vychovatelům, tj. rodičům, učitelům, představitelům mládežnických organizací, nebo – chcete-li – po bok státu, jenomže přirozené a snad i jediné místo je na straně dítěte. Umělcovými očima má dítě objevovat svět, jako by to byly jeho oči vlastní, jeho prostřednictvím má překonávat své obtíže a překážky, za jeho pomoci má vykročit směrem ke kolektivu, přičemž například stát zůstává pro dítě dost dlouho v nedohlednu. Nedovede si prostě vztah jednotlivce ke státu i stát sám reálně představit.

Natolik jsme zdůrazňovali, že dnešní dítě je jiné, než jsme bývali například my, až jsme docela zapomněli, že biologicky a také psychologicky je dnešní dítě stejné jako dítě kterékoli doby minulé. Změněné prostředí i změněný výchovný vliv ovšem způsobují, že dnešní dítě vyspívá rychleji, že je samostatnější, že má jiný vkus, jiné záliby, ale tento fakt nemůže spisovatele zbavit nutnosti zabývat se podrobně psychologickými zvláštnostmi dětského věku. Například šestiletému dítěti velmi snadno splývá realita s fantazií, nebo třeba čtrnáctileté dítě zase často skrývá něžné a plaché city pod drsnou slupkou obhroublosti apod.

Po přečtení mnohé dětské knihy mívám dojem, že naše děti vědí o životě více než její autor, který se nadto často halí do zvláštního roucha, utkaného z jakési chtěné ušlechtilosti a konejšivého úsměvu. Domnívám se, že by spisovatelé měli ve své tvorbě daleko rozhodněji směřovat ke zdravé dětské přirozenosti, ke skutečným konfliktům života – titěrnost konfliktů v některých dětských knihách je až zarážející –, k vyslovení pravdy života, kterou dítě třeba dosud nepoznalo. Spisovatel by měl mít před dítětem značný předstih, a to nejen co do výraznosti a pravdivosti svých obrazů, ale i v tom, co je samým dětem i mládeži zcela vlastní: v pestrosti nápadů, v kypivém veselí, v neumdlévající fantazii i ve žhavosti myšlenky. Stále ještě nedoceňujeme ve svých knihách motiv překvapení a údivu, z nichž se rodí dětské nadšení. Z našich dětských knih by se neměl nikdy ztratit jistý prvek revolučnosti, který ostatně charakterizuje díla pokrokových spisovatelů všech dob. Mám tu na mysli střízlivou revolučnost našich všedních dní, která bojuje se starým a přežilým, která neomylně ukazuje cestu k lepší budoucnosti a která je dítěti naprosto srozumitelná i blízká jeho srdci. To říkám nejen na adresu těch děl, která s kostelnickou strnulostí oslavují výdobytky dneška, ale i oněch, jejichž autor spoléhá pouze na jejich nezávaznost, povrchní líbivost nebo lacinou senzaci. Ani otázky formy nemohu pominout. V našich knihách pro děti jsme zůstávali nemálo dlužni umě-

leckému mistrovství a s tím se nemůžeme natrvalo smířovat. Víc než kde jinde je třeba v dětských knihách vycházet z lidového jazyka pro jeho jasnost, konkrétnost i výrazovou názornost, zvláště u dětské literatury pro nižší věk. V literatuře pro věk vyšší bychom se neměli bát výrazové bohatosti, jako u děl pro dospělé. Nesmíme dopustit představu, že čeština je jazyk redukovaný na několik set výrazů a obrazů, naopak, dítěti by se měl při poznávání mateřštiny zatajit dech a vlídný materialismus jednotlivých děl – užívám tu termínu básníka Vítězslava Nezvala – by mohl uvést dítě do většího pohybu a rozvíjet jeho energii daleko víc než kterákoli jiná výchovná pobídka.

Nyní ještě poznámku rázu organizačně-technického. V přítomné době jsme svědky zjevu u nás nebyvalého. Zájem veřejnosti o dobrou dětskou knihu se vzdouvá jako mořský příboj. Slyšeli jsme to na spisovatelských zájezdech, známe to z prodejen knihy, víme o tom z denního styku s různými lidmi. Dejte nám víc dětských knih! Soudím, že toto spontánní volání nelze mlčky pominout. Je to jistě také záležitost politická, vždyť dětskou knihu dnes kupuje každá česká rodina.

Co by bylo třeba a co by bylo také možno v této situaci dělat? Musíme se především přičinit o další zvýšení úrovně dětské literatury a po stránce ediční přidat jí větší pestrosti a rozmanitosti. To znamená nejen obezřetněji přehlédnout naše dědictví v této oblasti, doplnit druhy obzvlášť žádané, jako třeba pohádky, literaturu dobrodružnou apod., ale především získat spisovatele, aby napsali knihy nové. Nechť zůstanou věrni svému naturelu, svým individuálním sklonům, okruhu svých životních zkušeností, ale ať píší. Máme v tom směru velké naděje, protože mnozí z nich už nové knihy přislíbili.

Bylo by jistě také možné zvýšit přiděl papíru pro dětské knihy a vydávat nejlepší z nich ve větším množství. Občas mívám dojem, že nám leckterá tuna papíru uniká na jiných místech dost zbytečně.

Snad by se dal uvolnit i byrokratický šroub, který tiskne vedoucí nakladatelské pracovníky. Bylo by třeba zvýšit jejich pravomoc, aby mohli zodbornit redakční i administrativní práci, aby se mohli iniciativně starat o rozvoj dětské literatury. K tomu je třeba jistého volného prostoru, daleko většího než v podnicích ryze výrobních.

Hodně si také slibujeme od nového kritického časopisu pro dětskou literaturu. Dvě stě titulů, které u nás ročně vycházejí, si tento časopis přímo vynucují. Časopis tohoto druhu má u nás dobrou tradici a volání po něm zaznívá téměř jednomyslně. Ministr školství soudruh František Kahuda dal již k jeho založení zásadní souhlas, zbývá ještě překonat některé ekonomické překážky a shromáždit spolupracovníky, jichž se nám naštěstí pro dětskou literaturu hlásí dost a dost.

Tolik jsem považoval za nutné říci k problémům uměleckým i organizačním. Jsem přesvědčen, že v oblasti dětské literatury můžeme vbrzku udělat rozhodný krok vpřed. Bude to současně také krok na naší společné, tolik obtížné a mnohdy strmé, ale přitom strhující a slavné cestě k socialismu. *(Potlesk.)*

PŘEDSEDAJÍCÍ CTIBOR ŠTÍTNICKÝ: Děkuji soudruhovi Říhovi za jeho projev. Slovo má soudruh Jaroslav Janovský. Připraví se soudruh Jiří Svetozar Kupka.

JAROSLAV JANOVSKÝ: Vážené shromáždění, soudružky a soudruzi, v předsjezdové diskusní tribuně Literárních novin jsem se, víceméně subjektivně, dotkl v krátkém článku jedné literární oblasti, v níž podle mého soudu nejvíce dluhujeme přítomnosti a hlavně budoucnosti našeho socialistického státu a v níž – troufám si to tak nazvat – dnes přímo zaostáváme. Je to dramatická tvorba pro děti a mládež.

Nehodlám zde nějakým naříkáním znehodnocovat to, co dosud bylo v této oblasti vytvořeno, ale prosím vás, abyste se uvážlivě zamysleli nad situací, v níž jsme se ocitli na prahu druhého desetiletí našeho svobodného státu, který u vědomí významu výchovy nového pokolení uměním vybudoval čtyři speciální divadla pro děti a mládež. Vybudoval je proto, že divadlo pro děti a mládež je nezbytným pomocníkem ve výchově nového, socialistického člověka, pomocníkem nejméně tak významným, jako je dobrá dětská kniha, o níž jsme tolik podnětného slyšeli v referátu soudružky Majerové. Já vám chci říci rovněž něco podnětného, ovšem v poněkud jiném smyslu. A budu-li útočnější, než se snad sluší, omluvte to mou nezkušeností, neboť poprvé mluvím ke shromáždění tohoto druhu a významu.

Jistě nikoho ani nenapadne, že v dětské próze nebo poezii by bylo možno spokojit se s tím, co nám zanechali Božena Němcová, Karel Jaromír Erben nebo Josef Václav Sládek, a nejít dál, netvořit nové dětské knihy, naplněné duchem současnosti, novým životem – prostě novým obsahem i formou. Jak je možné, že se s tím spokojíme v tvorbě dramatické? Jak je možné, že z našich divadel, určených výhradně dětem a mládeži, mizí a už téměř vymizely hry, napsané s výhradním zaměřením na současného dětského diváka? Jak je možné, že třeba pražské Divadlo Jiřího Wolкера od roku 1954 včetně plánu na rok 1956 neuvádí žádnou původní hru pro děti a mládež a spokojuje se s adaptacemi národních pohádek nebo klasickým odkazem dramatické literatury pro dospělé? Není to luxus mít na tohle speciální divadlo pro děti a mládež?

Myslím, že na všechny tyto otázky si můžeme právě zde odpovědět s otevřeností, která je nejen právem našeho sjezdu, ale i jeho svatou povinností. Je k tomu však nutno vrátit se zpátky, do doby třeba nedávné, ale do doby, kdy se i na této frontě ještě za něco bojovalo a kdy se i zde získaly určité pozice, postupem doby bohužel ztracené a dnes už téměř docela ztracené.

Mám tu na mysli především Stehlíkovy dramatizace Makarenka a Ostrovského, které od roku 1949 prošly všemi našimi divadly mládežnickými, několika oblastními a našly cestu i do lidově demokratického zahraničí. To byl základ, na nějž bylo možno navázat a budovat dál v tom hlavním, po čem toužili herci i diváci mládežnických divadel a v čem byla a je dosud největší slabina naší dramatické tvorby pro mládež – v tvorbě charakterů postav a pevné stavby uzavřeného dramatického příběhu. Tady bylo možno rozvíjet všechno to krásné a nové, o čem mluvila soudružka Majerová a co je společné pro všechny oblasti dětské literatury. Bohužel jsme na tento základ nenavázali a místo lidského dramatu, poutavého pro dětského diváka i herce, se namnoze sepisovaly slaboduché vyprávěnky, v nichž skuteční herci byli donucováni představit kamna, sešity nebo pecen chleba a důvěřivé děti měly být u vytržení nad tím, že ten či onen podivně poskakující pán nebo paní jsou zajíček nebo včelka.

Jaký div, že se herci mládežnických divadel bouřili – bohužel jenom mezi sebou – proti tomu, aby jim byly přidělovány takovéto „tvůrčí“ úkoly, že záviděli svým kolegům z divadel ostatních, že volali po klasickém repertoáru, aby se mohli umělecky vyžít a zbavit se pocitu méněcennosti, do něhož byli vhnáni. Jaký div, že potom s jakousi apriorní nedůvěrou přistupovali k prvním vážnějším pokusům o skutečnou hru pro děti, a to dokonce se současnou tematikou, jako byli třeba Tesaříci Ivana Urbana nebo Stehlíkovi Černí rytíři, kteří se nota bene setkali i s nepochopením kritiky a odpovědných činitelů.

Byla to tehdy těžká doba, soudružky a soudruzi. Byla to taková doba, kdy odpovědní činitelé národních výborů nechtěli dovolit, aby se ve hře vyskytoval vedoucí mládeže, který se dopustí chyby a tuto chybu před mládeží přizná. Nechtěli dovolit, aby se na jevišti objevili chlapci, kteří dělají nějakou lumpárnu a jsou neposední, neboť prý to bude mládež napodobovat a to je vrcholně nepedagogické. Byla to ona doba, kdy pohádkové Karkulky se stávaly pionýrkami, pohádkoví princové odcházeli z rodných hradů a zámků, aby se zapojili do budování socialismu, a kdy pohádkoví králové se vzdávali trůnu a vyhlašovali lidově demokratickou republiku. Byli jsme tehdy nuceni bojovat za feudalismus a přesvědčovat autory i odpovědné činitele, že by snad bylo lépe ponechat pohádkovým králům, co jejich jest, a hledat v lidových pohádkách jejich pravý smysl a sociální notu. Že však je kromě toho nutně zapotřebí tvořit nové, původní hry pro děti, nové tím vším, co se děje kolem nás, ať už jim dáme jakoukoli formu.

Tuto dobu temna jsme bohudík přežili, ale nikoli beze ztrát. A jednou z nich byl právě Miloslav Stehlík, který po neúspěchu Černých rytířů zdramatizoval Perníkovou chaloupku a pak se tvorby pro děti vzdal, aby se věnoval záslušnější práci pro dospělé. Subjektivně učinil dobře, neboť pochybuji, že by se byl v oblasti dramatické tvorby pro děti mohl stát laureátem státní ceny, i kdyby byl psal ještě lépe nežli pro dospělé. Naši odpovědní činitelé si totiž přes všechny krásné proklamace neuvědomili, že tuto literární oblast je také v praxi třeba brát vážně, že je třeba, abychom i my měli svého Michalkova nebo Maršaka. Na druhé straně je ovšem nepochybné, že žádní vnější činitelé českého nebo slovenského Michalkova uměle nevyrobí, nýbrž že musí vyrůst z nás samých, z dramatiků, kteří rovněž nebudou jen prohlašovat na plenárních, že práce pro děti a mládež je naší nejzávažnější vlasteneckou povinností, ale kteří pro ně budou psát takové hry, které naše mládežnická divadla nebudou moci nehrát a po kterých s chutí sáhnou i divadla oblastní, která by rovněž hrála pro děti, kdyby měla co.

A to by měla být naše odpověď na všechny ty otázky, které jsem položil v úvodu svého diskusního příspěvku. Zatím ovšem by bylo možno tuto perspektivu nazvat socialistickým romantismem, neboť při dosavadní praxi nelze takových výsledků dosáhnout. Především nelze dramatickou práci pro děti dělat jen na okraji „vážné“ práce jiné, jak tomu bylo u všech, kdo se o to dosud kromě Stehlíka pokoušeli, ať už to byl Jiří Marek, Ota Šafránek, František Kožík, A. J. Urban, já nebo kdokoli jiný. Je k tomu potřeba nejen talentu, ale mnoho a mnoho soustavné práce, znalostí, zkušeností, péče a hlavně lásky. Lásky k dětem jako k budoucnosti národa. Taková láska

je věc veliká a není dána každému, byť by byl i osvědčeným dramatikem. Tuto lásku musí mít pochopitelně především ten, kdo pro děti píše, ale v neméně míře i ti, kdo jeho práci uvádějí v jevištní život, a nakonec ti, kteří to vše posuzují a hodnotí. A ve všech těchto složkách je zatím stav značně neutěšený.

Otázku tvůrčího zaujetí ponechme zatím našemu svědomí a podívejme se dál – do divadel. Vymluvme se třeba na to, že vedení a dramaturgie divadel pro děti a mládež si zatím neuvědomují své pravé poslání, nevyvinují dostatečnou iniciativu a nedovedli až dosud takřkajíc „zapálit“ autory pro tuto práci, a podívejme se ještě dál, do našeho tvůrčího svazu. Tady se už nemůžeme vymlouvat, a proto rovnou položím otázku.

Kdo z vás, soudruzi a soudružky – a hlavně členové ústředního výboru Svazu, kdo z vás chodí do Divadla Jiřího Wolкера a zná jeho úspěchy i prohry na poli původní dramatické tvorby i jeho celkovou práci? Kdo z vás zná tuto situaci v brněnském Divadle Julia Fučíka? Kdo z vás ví o existenci Divadla Petra Bezruče v Ostravě, kde po řadu let pracuje, bojuje, řediteluje a píše hry pro děti Karel Dittler, který přesto, nebo snad proto, že není členem Svazu, napsal téměř deset her, z nichž některé byly průkopnické nebo by se jimi za tvůrčí pomoci Svazu jistě byly staly. Pokud jde o divadlo bratislavské, ani raději takovou otázku nepoložím.

Nelze se nezmínit o tom, že v samotném vedení sekce dramatiků je mnohdy většina jeho členů v rozpacích, má-li se vyjádřit o některé uvedené hře pro mládež, protože ji nečetla a ani její pražskou inscenaci neviděla, natož mimopražskou. Z obvyklého hodnocení vývojových etap českého dramatu a dosažených výsledků obvykle tato oblast vypadne, tak jako vypadla i z jednání celostátní konference o literatuře pro děti v říjnu minulého roku, protože není nikoho, kdo by se o tuto oblast hlouběji zajímal. Původní tvorba pro děti a mládež takřka zmizela z divadel a tvůrčí svaz k tomu mlčí. Lze se potom divit, že například A. J. Urban, jehož Barevná hráz znamenala v roce 1953 pozoruhodný krok na cestě za skutečným mládežnickým dramatem, píše od té doby raději mládežnickou prózu? Jak vysvětlit skutečnost, že v letech 1949 až 1953, kdy bylo tolik nevyjasněných otázek zvláště kolem dramatické tvorby pro děti a mládež, vzniklo a bylo uvedeno na patnáct původních her se současnou nebo historickou tematikou – a v posledních tří letech, v jejichž průběhu bylo tolik otázek prodiskutováno a jaksi vyjasněno, se neobjevuje téměř žádná? To je skutečnost velmi vážná, a já bych to už nazval nejen velkým dluhem, ale přímo velkým hříchem, spáchaným námi všemi v oblasti dětského a mládežnického dramatu.

A teď k tomu tvůrčímu zaujetí. To musí být v tomto případě opravdu hluboké a upřímné, protože divadlo pro děti a mládež je navzdory všem pozlátkovým proklamacím naprostou Popelkou v našem divadelním a vůbec kulturním životě. Na jeho premiérách se neobjevují čelní představitelé strany a vlády, ony nikdy netonou v záplavě kytic a věnců ani v bouřlivém či skandovaném potlesku, protože děti, které na ně chodí se svými rodiči, dosud neovládají potleskovou konvenci či přetvářku a rodiče se před nimi jaksi stydí tleskat víc, než jak si hra i její představení zaslouží. Na běžných představeních se netleská téměř vůbec a nevycházejí o nich obšírné rozборы na pokračování. Jestliže jste, soudruzi dramatici, zvyklí na opak těchto

skutečností, pak velmi pečlivě važte svou lásku k budoucnosti národa, protože vás čeká ještě jedno nepřijemné překvapení. Honorářový výkaz z Jednatelství, z něhož vyplyne, že tantiémy za vyprodané školní představení v Divadle Jiřího Wolкера obnášejí cca Kčs 140,-; čili bezmála jedna desetina toho, co můžete pobírat, napíšete-li operetní libreto pro Karlín.

Všechny tyto skutečnosti pochopitelně nepřispívají k tomu, aby dramatická tvorba pro děti a mládež přitahovala autory, aby se stala oním uměleckým i společenským činitelem, jakým by být měla, a zaujala v naší literatuře místo, které jí po významu náleží. Lze ovšem namítnout, že mnohé z těchto okolností, přispívajících k nespornému úpadku této tvorby, jsou vnější, lze o nich říci, že s vlastní podstatou problému mají pramálo společného. Pravda. Ale pak je nutné, abychom nebyli obeháváni. Pak je nutné, aby se oficiálně nepředstíralo, že divadlo pro děti a mládež je třeba dělat lépe než pro dospělé a že je to záslužnější a významnější, když praxe ukazuje, že práce těchto divadel i jejich autorů probíhá bez jakéhokoliv zájmu povolaných kulturních činitelů strany a vlády, hlavně ministerstva kultury, bez zájmu odpovědných představitelů i převážné většiny členstva našeho Svazu, kritiky, veřejnosti, a dokonce i přímých vychovatelů mládeže. Je to skutečnost, na kterou je třeba upozornit právě dnes, kdy se odpovědně zabýváme hodnocením své dosavadní činnosti a perspektivami rozvoje celé dětské literatury, jejího významu a poslání v socialistické společnosti.

Nechtěl bych ovšem, abyste mi nakonec vytkli to, co vytýká jedna leningradská čtenářka Šolochovovi, že totiž ve svém projevu kritizuje následky a nikoliv příčiny určitého zaostávání sovětské literatury. Myslím totiž, že to všechno, o čem jsem mluvil v souvislosti se stavem naší dramatické literatury pro děti a mládež i jejich divadla, jsou rovněž jen následky. A že příčina toho všeho je do značné míry v nás samých. Už jsem se jí jednou dotkl. Kdybychom totiž my, tvůrci této literatury, byli všichni brali svou práci odpovědně, uvědoměle a s láskou, byli bychom dodneška napsali tolik her pro děti a mládež a takové úrovně, že by prostě divadla je nemohla nehrát, kritika by nemohla o nich nepsat a povolání činitelů by je nemohli nevidět. Zatím je ovšem nemáme. Máme však na rozdíl od Jiřího Wolкера ještě čas „srdce k boji vytasit“. To srdce a z něho pramenící láska k budoucnosti národa nám snad pomůže zdolat objektivní příčiny dosavadního stavu této oblasti naší literatury, spolu s vědomím, že je třeba nejdříve zasít a pak teprve sklízet. Tolik na adresu členů a vedení našeho Svazu. A nyní na adresu divadel.

Jedině do půdy úrodné lze zasívat s nadějí, že bude sklizeň dobrá. Zasívat do půdy kamenité, jakou se v posledních letech ukázala býti naše mládežnická divadla, nemůže přinést žádoucí užitek. Jestliže vyžadujeme, aby tvůrci současné dramatické literatury pro děti a mládež přistupovali ke své práci odpovědně, uvědoměle a s láskou, pak totéž musíme vyžadovat na vedení i souborech těchto divadel, jejichž někteří pracovníci už musí jednou přestat s tím, aby považovali tato divadla za přestupnou stanici do divadel jiných a svým repertoárem suplovali ona divadla, která mají zcela jiná poslání. Divadlo, které ve svém vedení i souboru nevytvoří takové podmínky, aby skutečný autor mu přinášel své dílo s láskou a důvěrou, nemůže

dobře plnit svou funkci. A bylo to právě pražské Divadlo Jiřího Wolкера, kterému se inscenační a hlavně dramaturgickou praxí posledních let podařilo dokonale otrást důvěrou i láskou svých autorů, že bude muset vyvinout vskutku poctivé a upřímné úsilí, aby to oboje získalo znovu zpět. Musí to však získat zpět proto, že není možné, aby se nadále vyžívalo v dosavadním repertoáru, aby se po tři léta obešlo bez původních her o současném životě našich dětí, mládeže i dospělých, bez živého reagování na to, co v dobrém i špatném smyslu ovlivňuje jejich život ve škole, v pionýrských a mládežnických kolektivech, v rodině a vůbec v celé naší společnosti. Jestliže se toto Divadlo Jiřího Wolкера a ostatním našim divadlům pro děti a mládež nepodaří, pak ztrácejí důvod své existence a bude nutno uvažovat o základních změnách v celé jejich struktuře i kádrovém vybavení.

Na druhé straně musíme ovšem žádat i na nadřízených orgánech a povoláných kulturních činitelích strany, vlády i lidosprávy, aby těmto divadlům věnovali konečně onu péči a pozornost, o níž se téměř deset tisíc let zatím jenom hovoří, místo aby byly vytvořeny skutečné podmínky pro rozkvět této oblasti našeho divadelnictví i literatury.

Jedině spojením péče a lásky všech těchto složek k tomu, co nám má být nejdražší – k živé budoucnosti národa – můžeme dosáhnout jednoho ze závažných cílů našeho kulturně politického úsilí: dokonalé divadlo pro děti a mládež.

A dovolte mi na závěr osobní vzpomínku. Žádný ze zážitků, které jsem jako autor zakoušel při představeních pro dospělé, se nevyrovná pocitu, který jsem měl při jednom školním představení své hry Noc pod Čerchovem. V přestávce po druhém dějství mě v chodbě divadla zastavil asi sedmiletý, buclatý kluk. Tváře mu jen hořely. „Pane,“ vyhrkl a popadl mě za ruku, „nevíte, jak to dopadne? Najdou ten poklad?“ „Nevím, chlapečku, já to neznám,“ povídám. Kluk se zamračil. „Krucí,“ ulevil si a vytrhl svou ruku z mé, „tady to nikdo nezná. Tu přestávku nevydržím.“ A rozběhl se k uvaděčce, patrně přesvědčen, že ona to musí znát.

Věřte mi, že takový pocit autorského uspokojení, jaký nemůžete zažít v divadle pro dospělé, vyváží mnoho. Zapomenete na objektivní příčiny a máte jenom jednu touhu. Zažít jej znovu. *(Potlesk.)*

PŘEDSEDAJÍCÍ: Nyní promluví J. S. Kupka.

JIŘÍ SVETOZAR KUPKA: Soudružky a soudruzí, budu hovořit k hlavnímu sjezdovému referátu soudruha Jana Drdy. Lituji, že soudruh Drda někam odběhl, ale doufám, že mě uslyší. Nad tímto referátem mi vyrostl velký otazník. Soudruhu Drdo, zač nás máš? Jsme svědky velké události, XX. sjezdu. My, myslím tím lidé v sále, členská masa, my jsme se po XX. sjezdu ještě příliš nezměnili. A vy nahoře, kteří jste připravovali tento sjezd, vy jste se, jak ukazuje hlavní sjezdový referát, také příliš nezměnili. Ale změnilo se to, že žádné předsednictvo jakékoliv organizace už nemůže považovat členskou masu za nesamostatné lidi, kterým je třeba předepisovat názory, kteří musí být voděni za ručičku, kteří mají uctívat autory, kteří jim byli předloženi jako autority a kteří jsou dobří proto poslouchat mlčky jejich řečnická cvičení, což by nebylo to nejhorší.

Řeknu rovnou: hlavní sjezdový referát, kde jsme čekali, že se odrazí duch XX. sjezdu, je sešit z proklamování všeobecných pravd, z vyvracení námitek jakýchsi nedefinovaných odpůrců, a také z banálních frází, zcela podle receptu špatně psaných úvodníků doby nedávno minulé. Můžeš namítnout, soudruhu Drdo, že konkréta budou obsažena v dalších referátech. Pak se nabízí otázka, proč jsi na tribunu chodil. Abys předvedl umění hovořit tři hodiny o ničem? Tam, kde soudruh Drda začal hovořit o nedostacích, zabalil všechno do anonymního MY. Kdo MY? V jeho referátu bylo místo, kdy se zdálo, že Jan Drda užívá „plurálu majestatiku“ – MY – Jan Drda.

„Chodili jsme se zavázanýma očima kolem palčivých problémů...“, tak nějak to bylo řečeno. Nejen chodili, ale chodíme i teď v hlavním sjezdovém referátu. „Zvolili jsme metodu paušálního oslavovatelství...“ Já se ještě v diskusi po referátu o próze k tomuto problému vrátím. Jakým chybám jsem já sám podléhal, s čím jsem se já sám pral, chtěl bych se podívat na svou tvorbu, tak jako myslím, že je nutné, abychom se všichni zamysleli a podívali se na svou tvorbu, co musíme nyní udělat, abychom energii nevynakládali na organizování svazového aparátu, ale na rozvoj literatury, aby se náš sjezd stal sjezdem pracovním.

Ale jde mi o jiný problém. Projev soudruha Drdy byl vyslán rozhlasem a bude jistě otištěn. A já myslím, že řada spisovatelů nechce být uváděna v souvislost s tím, že „mnoho z nás“, „řada“, jak se říkalo, dávala přednost receptům a reprezentaci než styku s lidmi. Tak nějak to bylo formulováno. My přece všichni víme, kdo patří k oné zájezdové jedenáctce pro domácí i zahraniční reprezentaci (*potlesk*), kdo dostává vizitky ambasador, ten a ten s chotí si klade za čest... – tak jaképak my, spisovatelé? Podíváme-li se z tohoto hlediska na některé funkcionáře Svazu, nebude představa umělce, bažícího po počtech jak brontosauru, nestvůrná.

A ještě jedno místo se mi nelíbilo. Tam, kde hovoříš, soudruhu Drdo: „My často vynaložíme více energie na získání poukazů na automobil než na styk s lidem.“ Tak nějak to bylo. Myslím, že zdrcující většina našich spisovatelů nevynakládala energii na získání aut, protože nízké náklady jim nedovolují pomyslet na takové vynakládání energie. Ale je tu naopak řada spisovatelů, kteří se neohlíželi na propustku a šli do závodů a na venkov – a nejen na návštěvu! Zde soudruh Drda zapomněl mluvit konkrétně, aby se vidělo, kdo šel dolovat suroviny do života, a kdo šel vynakládat zbytečně energii na získání poukazu na automobil. Aby bylo jasno – nemluvím proti tomu, aby autoři byli motorizovaní. Když naši havíři a družstevníci si dnes kupují auta, proč by je nemohli mít spisovatelé. Ale jde o to, aby spisovatelé aut užívali k cestám za lidmi a ne k cestám na recepcie a na slavnostní premiéry. Velmi nekonkrétní byl referát soudruha Drdy v tom, kde hovořil o zmonopolizování vydavatelské činnosti. Soudruh Drda zapomněl říci, kdo tuto činnost zmonopolizoval. Jak to, že tatáž jména z předsednictva Svazu spisovatelů najdeme i v redakční radě monopolního nakladatelství?

Na závěr svých poznámek se chci zmínit i o uspávací funkci prvních sjezdových referátů. To svědčí o nedokonalé přípravě sjezdu. Svědčí to o tom, že naši funkcionáři neodhadli, co je a co není třeba na sjezdu říkat. Soudruzí, kteří ještě budete mít sjezdové referáty, nechte-li mluvit k prázdným židlím, prosím vás, vyškrtajte ze

svých referátů fráze, kterými se to hemžilo v referátu soudruha Drdy. Nebudeme se zlobit, bude-li zásadní referát trvat tři čtvrtě hodiny, ale pro boha již něco řekněte! Soudruh Drda nás vyzval ke kritice. Mohly by se vyskytnout hlasy, že ten, kdo nyní vystupuje s kritikou, činí to proto, že je to konjunkturní. Vytvořila se u nás v posledních letech norma a mravní atmosféra podkuřování vedoucím funkcionářům. Lidé hmotně závislí nešetřili slovy chvály na ty, na nichž byli závislí. Svazový tisk, celý propagační aparát byl zaměřen na vytváření „jmen“, kdy se pěstovala tzv. hercegovina – někdo přijde, všichni vstanou. Jestliže se nyní někdo uchyluje od normy, může upadnout v podezření, že se tu projevuje jeho měšťácké ledví a kdesi cosi.

Soudruh Polevoj přál našemu sjezdu, aby byl úspěšný, radostný, veselý a plný tvůrčích sporů. Domnívám se, že to bude tehdy, až strávíme sjezdové referáty a ke slovu přijdou řadoví spisovatelé. *(Bouřlivý potlesk.)*

PŘEDSEDAJÍCÍ: Děkuji, slovo má soudruh Adolf Branald.

ADOLF BRANALD: Soudružky a soudruzí, vážení přátelé! Mám jen několik poznámek na téma, v této poněkud zajímavé chvíli na pohled méně závažné. Chci říci několik poznámek k literatuře dobrodružné.

Křížácké tažení proti rodokapsům pomalu končí a za chvíli tu zůstane jenom sága – jako zůstala po bufalobilkách. Přestaneme svádět četné pedagogické chyby, a to nejen chyby rodičů a učitelů, ale také spisovatelů na poslední bezzubé mohykány. Domnívám se, že závažnější než horlení nad brakem, který dnes už valná většina mladých nezná, je zamyšlení nad tím, že lidé, kteří dokáží postavit přehradu a televizor, nemohou stále ještě najít důstojnou náhradu za povídačky o zlatovlasé Mary a ryšavých pistolnících. A přece je to, myslím, přinejmenším tak důležité jako každoroční změny učebních osnov nebo cokoli jiného, co podnikáme v dobré vůli pomoci výchově mládeže. Nepamatujeme však již sami, jak jsme čtenářsky začínali a čím byl pro nás vedle Jiráska i Verne, Karel May a Stevenson? A čím nám byl kapitán Korkorán, Miloslav Vlnovský a Robinson? Na jaké hrdiny chlapeckých snů budou asi pamatovat naši kluci? Jak to zatím vypadá, budou to opět naši staří známí, neboť moderní a hlavně český Robinson, Korkorán a Huckleberry Finn se dosud nenarodili.

Nejde jen o to, že i nejotužilejší Old Shatterhandové stárnou a mnozí z našich chlapců by řešili nejtrapnější situace docela jinak, vtipněji a pokrokověji. Nejde jen o to, dát mladým nějakou jinou dobrou knížku. Jde i o nové zásadní postavení dobrodružné literatury, o nový typ dobrodružného románu pro mládež.

Odjakživa se k nám dobrodružství importovalo. Jules Verne, Karel May, Cooper, Salgari – to všechno byl a je import a odjakživa naši spisovatelé žehrali na český suchopár. Žehrají i dnes namítající, že jiným, těm se to píše, mají tajgu, Saharu, polární kruh, moře, džungli i ledovce.

Já se však domnívám, že jsme stejně bohatí na loviště námětů a že jsme stejně chudí na vynalézavost, pokud jde o nový, opravdu pokrokový typ dobrodružné četby pro mladá.

Dávno už spisovatelé celého světa nevystačí s robinzonádami. Dávno už nevystačí s klasickým konfliktem, pro který nemám definici a který takto opisují: „Mladí hrdinové odhalují čin starých intrikánů“. Už před Twainem rozváděly spisovatelské generace tento vděčný motiv v nejrůznějších podobách. Teprve Tom Sawyer a Huckleberry Finn dali konfliktu punc, našlo se tisíc epigonů, kluci objevovali tajné skrýše, poklady a v poslední době zbraně, pomáhali šerifům i partyzánům, zkrátka všem velkým hodným proti všem velkým zlým. To je eticky správné a není to výtka. Ale spisovatelé už také nevystačí se zlými Jetřichy a hodnými Fridolíný a nevystačí už s nezranitelnými hrdiny, zkrátka spisovatelé takových knížek budou na to muset jít od zítřka patrně docela jinak. Chtějí-li ovšem psát jinak, než se psávalo. Teorie nám nesporně poslouží v analýze dědictví. Ale v dílně, při vlastní práci, musíme být opatrnější, neboť víme z praxe, že psaní knížek je především věcí citu – a teprve hodně po tom věcí literární teorie. Nevyhrábneme-li socialistický realismus v srdci, příručkou ho nedohoníme. A nepomůže-li nám život sám, rozhodně nám nepomůže definice, která praví, že podstatně charakteristickým rysem socialistického realismu je jednota subjektivního a objektivního momentu umožňující dosáhnout jednoty realistického a romantického zobrazení života, kterážto jednota umožňuje dále v socialistické literatuře splnutí realistického rozboru s romantickou perspektivou. Spíše než s teorií dostaneme se blíže k novému typu dobrodružné literatury prostým zjištěním, že správně viděná skutečnost předstihne romantiku nejen bohatstvím nápadů, ale i jejich nevšedností. Což vyvrátí i víru v nutnost Sahar, džunglí, moří a polárních kruhů. A chcete-li už tygry a samumy, tak tedy podle pravdy: nebyli snad Češi a Slováci v nejzapadlejších koutech světa, nepomáhali Payerovi v cestě za polární kruh, nebojovali v nejroztodivnějších bitvách od křížáckých výprav až po Vietnam?

Proměškali jsme hodně, a přece jsme měli v našem národě galerii živých lidí, jako stvořených pro dobrodružný román. Tak musel přijít Polák Słowacki a Rus Smirnov, aby objevili našeho Slováka Beňovského – rebela a vězně z Kamčatky, kterého si uprchlíci z galejí zvolili za svého velitele a domorodci na Madagaskaru za svého krále. Němec o něm napsal divadelní hru a první román o něm, nečítaje v to vlastní zápisky; vyšel v Americe. A ze Slováka Beňovského se stal legendární Beněv a podruhé zas uherský šlechtic. A nebyli snad Češi svědky Velké francouzské revoluce, nepěstovali cukrovou třtinu a vanilku, nefárali v porýnských šachtách, nesloužili v marinách a v cizinecké legii, nebojovali za cizí zájmy v celém světě, nepracovali v Grenoblu, v pověstné továrně na karbid, zvané bílé peklo? O tomhle všem jsou dokumenty, to všechno je pravdoucí pravda jako stvořená pro poctivou knihu. A jak je možné, že jsme dosud nešli za kapitánem Ondřejem Hronským, za majorem Steinerem, plukovníkem Machačem a ještě za nějakou tou stovkou našich vojáků, tankistů, letců, účastníků tažení naší východní jednotky, svědků Dukly, Sokolova, Jasla.

Každý den přináší nové a nové náměty. Přeprava největšího lisu ve střední Evropě z Hamburku po Labi do Střekova byla dramatickou událostí s tuctem přirozených konfliktů, protože tento vzácný kořistní materiál nám byl vrácen jenom zdráhavě. Na Kladně žije soudruh Josef Škach, který honil pověstného náčelníka kladenského gestapa Wiesmanna, odpovědného také za Lidice. Našel ho v horské chatě, z 000

metrů nad Innsbruckem, a provezl ho třemi okupačními pásmy do Československa. U Náprstků se dozvíte o osudech českých a slovenských vystěhovalců za mořem, o lidech zakládajících plantáže a končících jako umývači nádobí. Chcete-li historii, dovíte se o příhodách Čechů bojujících ve válce Severu proti Jihu, Šest v modrém, Sedm v šedém kabátě. Pohraničníci vám budou vyprávět o legendárním gestapákoví, jmenoval se tuším Gaade, znal nejtajnější průchody, byl znamenitým střelcem a lyžařem, desetkrát unikl, zkrátka eso první třídy. Pojedenácté byl dopaden statečným nováčkem, jehož jedinou zbraní byly holé ruce. V Chrastavě u Liberce žije třicet řeckých dětí. Osud každého z nich je dobrodružným románem.

V Gottwaldově vám budou vyprávět o sedmi ševcích a jedné šiče, kteří uvedli do chodu jednu z největších čínských továren na boty. O Číně budou vyprávět železničáři Kiml, Smrž, Mára, kteří tam vezli lokomotivu a dostali se s lodí Republika do tajfunu a málem ztroskotali. U doktora Klepla v dokumentaci technického muzea jsou uschována autentická vyprávění lidí ze všech pracovních úseků, dělníků i vynálezců, a jenom úsek jejich tvrdého mládí skýtá látku na mnoho knížek. Udělat z všedního dne záležitost vysoce romantickou je oříškem pro kumštýře celého světa a nejen pro spisovatele. Hlavní roli v takové práci hraje míra okouzlení. A já si myslím, že chodíme kolem námětů velmi vděčných, lidských, zajímavých a že celá nesnáz vězí jenom v té míře okouzlování. Citové proměny jsou pak ovšem věci míry a přesvědčení – a tu nám mnoho námětů, k nimž necítíme citový vztah, může – nepopírám – zůstat lhostejnými.

Nezůstanou-li však, bude primárním požadavkem poctivé práce na takové knížce důkladné studium, ať už dokumentu, vyprávění nebo reprodukce prožitku. Takový bude asi postup: inspirace skutečností, nevymýšlet, ale domýšlet – což bývá mnohem obtížnější – a umělecky rozvádět skutečné konflikty. Domnívám se, že takhle nějak bychom se mohli odpoutat od tradičních typů, od robinzonád, od Fridolínů, od nezranitelných hrdinů, od motivů Finnů a Sawyerů.

V obou hlavních referátech bylo hovořeno o požadavku přísného uměleckého ztvárnění. I když jsem jmenoval na ukázkou pár námětů – nemyslím, že právě nedostatek látky je hlavní příčinou anémie naší dobrodružné literatury. Trpí spíše chudokrevným zpracováním. Proto se ani knížky s nejvděčnějším námětem neudrží dlouhou v čtenářském povědomí. Psát pro děti je společenská funkce, řekla správně soudružka Majerová. To znamená odpovědnost.

A přece je tato odpovědná práce omarkována poněkud levným puncem. Ten punc je už tradiční, z dřívějšíka, kdy dobrodružnou literaturu dělali vyložení obchodníci. Dobrodružná kniha se dostala na periferii literatury. Jen těžko ji posunujeme blíže do středu kulturního dění. Dá-li se jen trochu známější spisovatel jen trochu strhnout mladistvou nerozvážeností a napíše dobrodružnou knížku, vystavuje se nebezpečí, že uniká před odpovědností č. 1, před románem o současném životě. Chápu takové obavy. Jsou mnohdy oprávněné. Možnost vysokých nákladů a dalších a dalších nákladů je tím větší, čím je kniha populárnější. A knihy dobrodružné nesporně populární jsou. Jde tedy o to, aby ani spisovatel, ani nakladatelství nepodlehlo oněm svodům, kterým podléhali do doby minulé všichni, kdo se dobrodružnou literaturou

zabývali. Návrat této nepočestné slečny do ctihodné literární rodiny bude svízelný. Ale v tomto případě budme hodně přísní, měřme měřítkem nejpřesnějším a vezměme si na pomoc soudce nepovolanější. A nejen soudce. Je nanejvýš potřebné, aby dobrodružnou literaturu psali nejlepší spisovatelé. Jde o vzory. Jde o průkopnickinu. Jinak ještě dlouho nedáme našim synům a dcerkám takové knížky, jaké kdysi okouzlovaly nás. Neohlížejme se už dále, jak to dělají jinde. Začněme péci z vlastní mouky a zkusme to i s dobrodružstvím po našem. Udělejme i z všedního dne záležitost napínavou. Dosazujme za lacinou lež drahou životní zkušenost. Otevírejme mladým oči, jako jejich přátelé, nikoliv jako žvatlaví strejci, budme prostí, pravdiví, ale nezavrhujeme osvědčené kouzlo romantiky. To všechno dělejme tak, aby naše knížky byly čteny tajně pod školními lavicemi, aby si kluci na ulici hráli na hrdiny našich knížek, aby se večer o takovou knihu poprali s tatínkem a při té veliké čtivosti, aby to byly knížky tak umělecké, aby jim věnovala chtělý nechtělý pozornost i naše kritika. *(Potlesk.)*

LADISLAV MŇAČKO: Soudruzi a soudružky, povím, co mne pálí. Pálí mne i věci osobní a malé. Nechci nyní mluvit, v těchto dobách, o knize, která vyšla v českém překladu, ale na Slovensku nevyšla. Nechci vůbec mluvit o takovýchto drobných dnech křivdách, které se dají odložit a vyřešit později.

Pálí mne především otázka, kdo vlastně jsem. Namlouvali mi a namlouvají, že jsem inženýrem lidských duší. V poslední době se říká, že jsem – jako spisovatel – veřejnou kontrolou, svědomím národa. Řeknu vám, co se mi jednou s tímto slovem „svědomí“ stalo. Měl jsem přednášku na jedné škole, a když jsem skončil, učitel, který předsedal, chválil mou přednášku jako podnětnou. Potom se mne zeptal: „Jen na jedno bych byl zvědavý. Máš ty, soudruhu Mňačko, svědomí?“ Otázka mne zarazila. Řekl jsem mu, že mám. A on na to: „Ale svědomí, soudruhu, svědomí...“ Opět jsem mu opakoval, že svědomí mám. Tento učitel se zhrozil, řekl mi: „Soudruhu, vždyť svědomí, to je idealistický pojem!“

Vzdor tomu se domnívám, že svědomí mám. Zda jsem však plnil či plním svou funkci svědomí národa, to dnes nevím, a musím hluboce o tom přemýšlet. Na takovéto rozmyšlení je třeba času. Není bez bolesti a bez vnitřního šíření. Nechci tu však ani plakat, ani sentimentálněřit. Nechci se stát ani martyrem, ani flagelantem. Ba domnívám se, že po přechodném dočasném usnutí, právě těch citů, které vyvolávají v člověku neklid, je to ohromná věc, takováto očistná bolest. A dovolte mi to říci komukoliv a otevřeně – nemohu si vážit takového člověka, který dnes opakuje pojmy, jako opakoval dojmy dosud. Nemohu si vážit ani člověka, který prstem ukazuje na všechno a na všechny a s údivem prohlašuje: „Vždyť já jsem o těchto strašných věcech nic nevěděl. Ale to je přece strašné, že to před námi zatajovali, že se u nás, řekněme, nevině zavíralo!“ Slyšel jsem takovýcht hlasů dost. Dovolte mi nevěřit jim a nevážit si takového člověka, který takto mluví. A jestliže skutečně připustíme, že nevěděl, jaký to tedy vlastně byl a je spisovatel?

Ale to není pro mne hlavní. Hlavní otázku jsem již položil: Co vlastně jsem? Chodil jsem po stavbách, po továrnách a po vesnicích a nemohu si vždy a všude vyčítat, že jsem neviděl a že bych nechtěl napsat. Napsal jsem – a v těch dobách

nejedno kritické slovo. Chodil jsem rok co rok za Juliem Slabejem, rychlosoustružníkem v závodě Písek. Chodím za ním dodnes. Práce, kterou zde začal dělat, mohla být plodná. Mohla zvýšit obrátky všech soustruhů a urychlit proces našeho budování. Je dodnes jaksi sám mnohými nenáviděn, jinými vysmíván a těmi, co za ním mají stát, nepochopen. Don Quijote našeho budování.

Byl jsem v roce 1947 v malé osadě u Berouna, kde jistý inženýr Jelínek začal s převratem v stavebnictví, se stavomontáží továrních hal. Pochopil jsem: toto je jediná důstojná cesta našeho stavebnictví. Jen tak bude umět splnit úkoly, které splnit má. Psal jsem o tom rok co rok. Na Slovensku se stavěly stovky továrních hal, v republice tisíce obytných bloků. Cihlička k cihličce, tak jako po staletí. Nadával jsem stavářům přímo mamlasů a všemožných jiných jmen. Devět let uplynulo od těch dob a jsme v tomto směru tam, kde před devíti lety inženýr Jelínek. Byla u nás okřídlená věta, že kritizovat se může pouze literatura a komunál. Občas se však kritizovaly i vážné, dokonce velmi vážné věci. Stalo se něco? Nic se nestalo, jako se nic nestalo v rozvoji stavomontáže, jako se nic nestalo s iniciativou Julia Slabeje. A také já jsem byl Don Quijote našeho budování.

Soudruh Drda od nás žádá hlubší se ponoření do problémů života. Nu, nepatřím k těm, kteří se neponořovali a neponořují. Nebýt sjezdu, mohl jsem dnes být již několik měsíců v Handlové jako agitátor. Neváhal jsem a nebudu váhat jít v kterýkoliv čas kamkoli, do jakéhokoli těžkého prostředí. O životě jako takovém již něco vím. Nejsem celkem nevyzbrojen, ani po slovní, ani po umělecké stránce. Ale stojíte před problémem – uvést či neuvést hru, která, ač zkomoleně, může též říci něco o životě a boji za něj? Povím vám detail z takové hry. Mám v Mostech na východ hrdinu Vargončíka. Sprosták, nelida, nikdo ho nemá rád, ostatní dělníci nad ním již dávno mávli rukou. Je na stavbě svazák, který do Vargončíka „ryje“. Stále ho provokuje, ať již k zlostným výbuchům, nebo k zamyšlení. Je to jediný člověk z party, který má k němu kladný vztah. Je to též jediný člověk, se kterým se Vargončík přece jen ráčí zahodit. Mám ve hře scénu, kde se Vargončík rozhoduje odejít ze stavby. Stojí s kufříkem před barákem a od stavby najednou zazní zoufalý výkřik. Vargončík, ten, který odchází, skočí ke stavbě, kde traverza přimáčkla svazáka Bána. Vrací se s ním na scénu, nese ho v náruči a pláče nad ním a prosí ho, aby promluvil, aby neumíral. A když Bán otevře oči, říká: „Teď nemůžeš odejít ze stavby, Ondřeji.“

Takto se to nehrálo. Hrálo se to jinak. Bán odchází, protože splnil to, co ve hře splnit měl. Ale odchází na školení. Ve hře to šustí řádně papírem, toto místo. A proč? Nu, protože jsme museli šít ovzduší radostného optimismu a s tím je v příkrém rozporu zranění pracovníka na stavbě. Chtěl jsem, aby hru hráli. Podvolil jsem se, změnil jsem to místo – a bylo to řádné dramatické místo. Udělal jsem dobře? Hra se hrála a říkala víc, než by říkala dnes, vytažena se šuplíku. Ale tady cítím, jací jsme byli schematici, jak naše nepřipravenost, nedostatečná znalost života a bůhvíco dalšího bylo zábranou rozvoje naší tvorby. A víte, jak to je, soudruzi? Domnívám se, že jsme, jak tu sedíme, mnohem připravenější dělat literaturu plnokrevnou, neschematickou, pravdivou, než se dá soudit podle našich děl. V tom je také, jak to tak můžeme nazvat, zakletí literatury, v minulých letech.

A proto se ptám, kdo jsem a co jsem. Označovali mne sluhou, říkali mi, že mám a musím sloužit takové a takové věci. Ohradil jsem se proti tomu bez vytahování vlastního já a bez chorobného individualismu už na fučkovské konferenci před třemi lety. Řekl jsem a říkám znovu – nesloužím!! Buduji! Spoluvytvářím hodnoty! Podílím se na výstavbě socialismu v této zemi. Podílím se na ní čestně a z plných sil. Jistě, ale nevím ještě všechno, ještě nejsem dostatečně připraven, ale chci, mám ohromnou vůli pomoci lidem vymotat se z životních otázek, na které sami nenacházejí odpověď. To je má spisovatelská, agitátorská i lidská povinnost. Plním ji, jak umím, ale s celým srdcem. Jestliže se vám zdá, že je tu příliš vyzdvihované já, nuže, přeložte si tato slova do množného čísla. Platí to stejně pro pojem my. Ale domnívám se, že dnes nám má jít především o upřímné vyznání – bez snahy nějak přitom na sebe upozornit.

Moje vyznání by nebylo úplné, kdybych neřekl toto: řekli mi, že jsem ještě slabý a zbrklý, že nemohu znát všechno. Zavřeli mi kamaráda, kterého jsem si vážil a kterého jsem měl rád. Znepokojili mé myšlenky, ptal jsem se, je to tak? A odpověděl jsem jako disciplinovaný občan: „Jsi ještě hloupý, nevyznáš se v mnoha věcech a kdo ví, jak to je, nevíš o tom všechno.“ Svědomí se bouřilo, rozum – ne můj rozum, nýbrž rozum společenský pochyboval, ale vysvětloval. Bylo to pohodlnější, takto si vysvětlit, než užírat se uvnitř. Byla to doba odkladů nepříjemných myšlenek. Za ty roky narostly odklady do ohromných výšek a hrozily morálně zahubit. Jak je to? Jak si to myslím dnes? Poučen vážností právě v této přítomné době?

Myslím si – mohu se mýlit, ale nebudu už jednat pouze podle jednoho z tří činitelů vytvářejících důstojnost lidskou. Tam, kde není vědění, víra a citění v jednotě, tam se nepoddej, tam buď ostražitý, tam řádně važ, než odsoudíš, a hlavně – neodkládej, ale jednej!

Máme na Slovensku krásné pořekadlo. Říká: Všichni lidé všechno vědí. A bylo chybou ignorovat tuto nesmírně cennou „kádrovou“ poučku a spoléhat se na ten rozum kdesi tam nahoře. Jedno vím: koho mají lidé rádi, ten nemůže být lotr. To bych chtěl říci zejména dnes, kdy horké hlavy, které často nevědí, co činí, chtějí krev a pranýř. Věřím, že náš lid ví, kdo je kdo, a věřím, že bude stát za tím, koho má rád. Vždyť jako celek náš lid skutečně o každém všechno ví.

A ví i o nás, i o tom, kdy mu říkáme a kdy mu neříkáme pravdu. Na literárním díle se to prostě nějak pozná. Co nechceš, nevíš, co se bojíš napsat, v čem lžeš, co předstíráš u sebe, co přičesáváš, co lakuješ, to se ti na díle objeví – třeba i jen v jedné větě, která ti může shodit celé dílo – nebo na šedivosti, na studenosti, na tom, čemu jsme říkali jednou schematismus, jindy jinak. A pravda je, že nemohl napsat dobré dílo spisovatel, který se – řekněme – při vyslovení pojmu „dělnická třída“ postavil vojensky do pozoru a vzkřikl hlasem naučeným: „Sloužím!“

Odlidštěný dělník, anděl a vševěd, to byl v takových případech výsledek.

Je krásné pořekadlo „všichni lidé všechno vědí“ – povýšil bych je na hlavní zásadu vytváření vztahů mezi lidmi a vyzdvihování na místa, kde mohou rozhodovat o druhých. Povyšme je tak, neboť je to nejlidštější posouzení kladů i záporů člověka. Povyšme je ve jménu zkázy kádrových dotazníků, které škodily poctivému, snažícímu se napsat všechno dobré i zlé, a prospívaly štrébrům, kariéristům, lidem amorální, nezastavujícím se před ničím.

A proto mi dovolu te končit obrazně. Svezme všechny ty kádrové dotazníky na Václavské náměstí, navršíme je tam a zapálme a udělejme ohromnou lidovou slavnost. To se bude jinak tancovat, než tancovávala naše mládež při tancovačkách organizovaných. *(Potlesk.)*

A když už o tom mluvím, ještě jsem neodpověděl na otázku, kdo vlastně jsem. Nevím. Nevím, protože nevím, co je v mých mnohých kádrových dotaznících potvrženo červenou tužkou a co se v nich ještě podtrhne. Jedno však vím: žádný kádrový dotazník už v životě nevyplním!

Možná že se vám zdálo, že je tento můj příspěvek málo zaměřen na otázky literatury. Nu, zdá se mi, že otázky lidské důstojnosti, pravdivosti, odvahy, odbourání byrokratismu, spisovatelského i občanského vyznání jsou otázkami našeho postavení ve společnosti, a proto otázkami, které jsou pro další rozvoj naší literatury zejména v těchto dnech nejdůležitější. *(Dlouhotrvající potlesk.)*

CTIBOR ŠTÍTNIČKÝ: Děkuji soudruhu Mňačkovi. Slovo má soudruh František Kožík.

FRANTIŠEK KOŽÍK: Soudružky a soudruzi, každou z besed, na nichž jsme se v posledních měsících scházeli s lidmi ze všech krajů republiky, jsme otvírali slovy, že těmito besedami vlastně náš sjezd už začal. A loučivali jsme se s lidem, že všechny žádosti, které jsme od čtenářů a kulturních pracovníků slyšeli, poctivě doneseme do svých jednání. Jsme tedy povinni to učinit. Ti, jimž jsme dali slovo, jistě náš sjezd sledují a jejich živou účastí se z něho stává široká záležitost všech.

Některé žádosti se opakovaly všude, kam jsme přijeli. A týkaly se především literatury pro mládež. Proto považujte laskavě můj příspěvek za dodatek k referátu soudružky Majerové.

Pište nám o nás pravdu, prosily děti, které nám přinášely květiny. Jejich žádosti podporovali učitelé a knihovníci. Ukázka výchovy, nejdůležitější pro budoucnost každého národa, před námi vystávala znovu a znovu. Je rozhodující, jaké generace přijdou po nás, aby žily v tomto státě a řídily jej. Proto nabývá literatura pro děti v očích všech tak zvýšené závažnosti. Jestli se nám těmi nedávnými besedami zkonkrétnila tvář našeho dospělého čtenáře, platí to i o čtenářích malých a nejmenších. Poznali jsme, že pro ně není četba zábavou, ale částí života. Proto přání po dobrodružnosti není touhou po rozptýlení, ale po prvku, který dětská bytost potřebuje jako kyslík, aby vůbec mohla vyvíjet tvořivou fantazii. Proto chtějí mít děvčata hrdinky, aby s nimi mohla splývat, hrdinky, které se stávají vedle rodičů a učitelů jejich vzory a vychovatelkami. Některé autory svedl požadavek dobrodružnosti k tomu, že si s námětem ironicky pohráli; ale mladý čtenář snese snad všechno, jenom ne lež.

A co si tedy žádají naši čtenáři? Pravdivé knihy o dnešních dětech! Dobrodružství vědy, cest, sportu, pracovního hrdinství! Knihy, které vychovávají cit a učí mít radost z krásy života, tak silnou radost, že dovede i bojovat! Pohádky! S jakou úzkostí se nás čtenáři ptali: Prosím vás, jaký je teď názor na pohádky? Jako by je nějaká oficiální směrnice mohla vyhnat z našeho života! Je třeba písní, více dětských filmů, je třeba divadelních her pro mládež s malým obsazením, když je mají hrát dospělí,

a s velkým obsazením, když jsou určeny školám. Stokrát jsme slyšeli takové prosby. Zejména nová sídliště, třeba na Karlovarsku, cítí zvlášť citlivě jejich nedostatek, přicházejí tam lidé z různých krajů a v nových kulturních domech se seznamují nejdříve prostřednictvím dětí. Nemají jim co hrát. Jménem všech, kdo nás o to žádali, žádáme i my ministerstvo kultury, Divadelní jednatelství, nakladatelství Orbis, Literární fond, aby tvorbu a rozšíření takových uměleckých děl podporovaly.

Na nás ovšem leží hlavní část úlohy. Platí-li, že umění působí především na cit, platí to zejména o literatuře pro děti, která nadto musí odpovídat způsobu a míře jejich vnímání. Řemeslnost činí naše knihy pro děti šedými. Musíme být k sobě náročnější. Kritika, která přehlíží chyby sebevětších autorů, viditelné však i prostému čtenáři, budí v něm nedůvěru napřed k vlastnímu úsudku, pak k literatuře vůbec a škodí podobně jako třeba cena udělená za dílo národem nepřijaté. Je však třeba mít v této tvorbě zvláštní pochopení pro individuální sklony autorů a dovolit jim, aby to, co chtějí říci, mohli říci tak, jak to chtějí říci, i když se to nehodí do normalizovaných přihrádek. Je též třeba hlubšího studia dětské povahy. Víme, že někdy se tisknou a zejména ilustrují knihy, aby se líbily dospělým posuzovatelům, ne dětem. U dětské četby platí zvlášť naléhavě, že kritické stanovisko by mělo být ověřováno u čtenářských aktivů a v knihovnách, stejně jako film je nutno vidět s diváky, a ne o samotě. A právě schůzky se čtenáři velkými i malými, to jsou ty „výkazy práce“ našich knih, jak si to přával Alexej Tolstoj. Knihovníci, mezi nimiž jsme poznali tolik přemýšlivých a obětavých lidí, nás mohou o mnohém poučit.

Dovolte, abych se zmínil ještě o jednom kladu takových besed. Poznáváme líp a blíží i sebe navzájem. Spisovatelé žijí několik dní spolu, a co hlavního, musí před sebou mluvit o své práci. To je mnohem víc, než co dají třeba mnohahodinové schůze na jedno téma s vynucenou diskusí; a my často nemívali jinou možnost být pospolu. Poznali jsme se na těch besedách například se slovenskými soudruhy a soudružkami. To je nám nesmírně cenné. Píšeme si, vyměňujeme si knihy. Myslím, že v tomto lidském přibližování bychom měli v nějaké formě pokračovat a rozšířit je případně i na jiné umělce, na hudební skladatele, na výtvarníky. Tím se vytlačuje lhostejnost z našich vztahů. Spisovatel, milující život a umění, nemůže být lhostejný k jiným tvůrcům. Ale my jsme takovou přehlíživost k životu i práci druhých často viděli a zakoušeli nebo trpěli. Vzájemné poznání a úcta k poctivé práci druhých posílila by odpovědnost každého z nás – i za druhé – a byla by to radostná odpovědnost.

Přes všechny chyby, jichž jsme se dopustili, přes všechno to, co jsme nenapsali, neoslabila se důvěra v pomoc spisovatelů tam, kde jde o kulturní statky. Pokud jde o mládež, bývá to vždycky naléhavé. Na mnohé z vás se jistě obrátili hudební pedagogové, obávající se o hudební výchovu na školách. A jak to vypadá s výchovou výtvarnou a konečně i s výchovou literárně uměleckou? I o tom se na besedách otevřeně hovořilo. Znáte čítanky svých dětí a víte, že jsou příliš jednostranné pro ty, kdo si mají četbu a autory teprve zamilovat. Víte, jak děti po léta cvičí nezáživné mluvnické rozbory, znamenající tak málo pro lásku k jazyku. Často si lámeme hlavu, jak zlepšit sloh své knihy, upravujeme, přepisujeme – ale co učebnice? A nás to musí zajímat, vždyť to spolu velmi souvisí. Snad bychom měli být s pracovníky minister-

stva školství v užší součinnosti a podle svých sil a schopností pomáhat v chystaných reformách, protože pro naše knihy jako pro učebnice platí, že se děti mají učit ne z kázání, ale – jak to jadrně řekl Komenský – „přímo z dubů a z jedlí“.

Komenského české spisy didaktické byly po dvě století ztraceny, než je našel Purkyně v Lešně. Fadějev se nedávno podivil, jak jsou u nás málo známy; právem, protože dodnes zůstává platnou výzvou jeho výzva školním osnovám, že „vedou jen k naukám, srdcí nešlechtíce, aniž k životu praktickému připravující“. S potěšením jsme slyšeli a četli, jak ministr školství vyzdvihl v poslední době aktuálnost Komenského. Zde bychom mu v tom měli více pomáhat. Nás musí zajímat, jak se uskutečňuje usnesení strany a vlády z minulého léta, že škola musí zajistit všestranný rozvoj osobnosti žáků, jak se provádí snížení zbytečného učiva, protože nás zajímá, zda má mládež dost času k četbě našich knih, aby nemusela číst v noci nebo ve škole. Ale zneklidňuje nás, co o tom slyšíme od školních lékařů. Jistě mi nezazlíte, že se tu o tom zmiňuji, ale vždyť jde o naše čtenáře, a to o čtenáře nám zvláště milé.

A co tělesná výchova mládeže? Ta také patří ke kultuře, to je také naše hospodářství. Z nedávných projevů a diskusí vzešlo poznání, jak naše tělovýchova přímo kypí – počtem funkcionářů, ale trpí nedostatkem obětavých pracovníků a vůbec nedostatkem tvůrčích motivů, které by mládež strhovaly. Ani toto není vedlejší problém. Jde o základní zásady výchovy mládeže v národě; z jejich nedostatků se právě rodí chmurné postavy vysehradských jezdců a jim podobné zjevy. Po naší mládeži žádáme a ještě budeme žádat velké činy; ale na ty ji musíme připravit. XX. sjezd nám ukázal, jak tyto otázky zaměstnávají i sovětské kulturní pracovníky. Tělesné výchově se zatím nedaří ani na našich školách. Není dost hřišť! Osnovy jsou nabitý kontrolními zkouškami a přípravou na ně. A letošní rok je zvláště špatný. Úspěch I. celostátní spartakiády zavedl sportovní činitele k nerozváženému činu: naplánovaly se na letošní rok nové okresní spartakiády. Ale dobrovolné sportovní organizace na ně nestačí, protože napřed je nutno věnovat se práci a pak teprve ukázat její výsledek, ne naopak. Místo rozumného prohlédnutí věci se to prohlásilo za bojový úkol a ten se prostě naložil školám – prý proti přání ministerstva školství. Tak i hodiny tělocviku jsou pro radost, hru a oddech ztraceny. V oblasti SVTVS kvete dosud lakování narůžovo, když se píše o nadšené přípravě. Příslušné orgány by měly tu věc zvážit a rozhodnout i zde ve prospěch pravdy, a ta je na straně dětí. Příprava mládeže k životu trpí jak takovou nenáviděnou šturmovštinou, tak prázdnými proklamacemi, jimž i sovětská mládež říká posměšně „pohádky o štěstí“; je spíš třeba konkrétní organizační práce, přeměny složitého a drahého aparátu na jednoduchou a jednotnou sportovní organizaci, jejíž dobrovolnost bude mimo všechny pochyby, protože sbory jejich cvičitelů musí umět naplnit touhu mládeže po radosti a vzrušení, její elán, její ctižádost a činorodost. Jen pocit životní plnosti může zvítězit nad citovou a mravní prázdnotou. To je pochopitelně palčivým námětem pro spisovatele, přinejmenším pro jeho občanskou zodpovědnost, a my se mu věnovat musíme a budeme.

Naše děti si to zaslouží. Nevěříme učitelům, kteří nás ujišťují, že je to „špatný materiál“. Půjďme ruku v ruce s těmi učiteli, kteří dovedou dětství milovat. Chceme vidět naše děti pravdivě, s chybami, ale máme právo vidět je schopné a nadějně,

protože před našima očima mnoho dobrého dokazují. Aktivní účast na životě – to si naše mládež žádá. Ne tedy jen ukazovat do budoucnosti, ale podněcovat k činorodým dneškům. To je tajemství úspěchu nepomíjejícího příkladu Gajdarova.

Dnes se mladí lidé velmi brzo rozhodují o svém životním údělu a často stojí na křižovatce mezi cestou drobného osobního pohodlí a obtížnou cestou, na níž však vládne pocit sounáležitosti a prospěch celku. V tom rozhodování jim musíme pomáhat. Účinná výchova umělecká je rozhodně též výchovou k lidské ušlechtilosti, k mravnosti. Zdeněk Nejedlý řekl pro nás závazná slova, že literatura předčí výchovným účinkem vědu i školu. Proto spisovatelé vynikajících, strhujících knih pro děti a mládež může potkat záviděníhodný úděl – zní to snad nadneseně, ale je to pravda: mohou se stát skrze děti dneška opravdovými spolutvůrci zítřka! (*Potlesk.*)

PŘEDSEDAJÍCÍ: Děkuji Františku Kožíkovi za jeho diskusní příspěvek. Prosím Evu Vrchlickou. Do diskuse se připraví Vladimír Pazourek.

EVA VRCHLICKÁ: Soudružky a soudruzi, chtěla jsem se původně připojit jen několika slovy k referátu Karola Rosenbauma, ale zatím ještě musím vyslovit svou obavu, že nebylo snad dosti pozornosti věnováno vážnému problému, příliš vážnému k řešení: jak bychom zvýšili náš styk se slovenskou literaturou. Nevím, jak je příští čas rozdělen, ale nevidím to tam a myslím, že je to příliš vážná záležitost, protože přízněji si všichni, že naše svazky nejsou ještě tak těsné, jak by měly být, jdou snad utěšeně kupředu, ale zvážíme-li těch deset let, jdou kupodivu pomalu. Musíme si zjistit, kde leží vina. Rozhodně víc na nás Češích, neboť Slováci nám vycházejí rychleji a účinněji s větším intereselem vstříc. Mohli bychom si říci, že to dělá mladší bratr, ale, soudruzi, ve dvou stoletích by ten mladší bratr byl mladší o den, a změříme-li naši kulturu a literaturu, tak není ani o tolik mladší.

Připisuji tomu takovou vážnost proto, že se jednak, neutužujeme-li tyto styky dost těsně, zbavujeme především nesmírné radosti z tohoto svazku a na druhém místě veškeré možnosti učit se jeden od druhého. Je na Slovácích, aby nám řekli, čemu se oni mohou od nás učit, to jim nebudeme říkat. Co se mne týče, musím se přiznat, že patřím mezi ty, které sama teď peskuji – můj zájem se projevil poměrně velmi pozdě, a tak se družím i k nim, ale přesto mohu říci, čeho jsem se v poslední době především dobrala, co nám může být nejprospěšnější, v čem vidím, že nám Slováci skutečně mohou být příkladem. Řekla bych – ve větší pravdomluvnosti. Víím, že se také snažíme mluvit pravdu, je nám jasné, umělcům ve všech oborech, že se nám nejlépe pravda vyplatí, protože obohacuje naše umění. Říkám každému: Jakmile začneš hrát komedii, nikdo ti nebude věřit. Po té pravdě všichni toužíme a mám za to, že Slovákům se to lépe daří.

A ještě jednu vážnou věc. Prokázat svou stranickou lásku s takovou odvahou, to se nám ještě nepodařilo jako jim. Hlavně naši mladí spisovatelé mají tuto odvahu, ale vezmeme-li třeba soudruha Karvaše, který před XX. sjezdem napsal svůj Kádrový případ, vidíme, jak tam krásně prokázal v této povídce lásku ke straně; tam se dostane hrdinovi té nejtěžší křivdy. Je to právě to, kde je skutečně bezbranný a kde

mu konec zdánlivě ještě neotvívá plnou perspektivu, ale on si ji otvírá svou věrností a láskou sám, a přitom nám neobyčejně rozjasnil perspektivu sám autor, který tam pronesl větu: „Vinni jsme všichni!“

Soudruzi, to teď tak cítíme právě v těchto dnech a nesmíme na to zapomenout.

Původně jsem chtěla něco říci k poezii. Můj názor je, že v dnešní lyrice se Slovákům neobyčejně daří krásně spojit neporušenou bohatou myšlenku s dokonalou formou. Právě vidíme-li do této kuchyně, víme, že dokonalá forma přináší také myšlenku; je to snad nejmarkantnější na sonetu. Myslím, že v předposledních Pohľadech soudruh Lenko má dva nádherné sonety, na kterých je to vidět. Víme, že rým nám přinese myšlenku, a někdy tak cennou, že třeba když potom s ním neumíme naložit, raději ho zahodíme a myšlenku si podržíme. Toto provedení sonetu se u nás teď několikrát vyskytlo, je to nějak ve vzduchu. Nevím, proč to je, ale taky se stalo, že třeba byla báseň nadepsána Sonet, a vůbec to sonet nebyl. Proč si tahle zahrávat s formou, která je tak užitečná, která jde ruku v ruce s velkými myšlenkami?

Proč na to narážím. Důvod je v tom, že u nás se pořád ještě poměrně málo čte slovenská literatura. Lidem se donedávna ještě špatně četlo slovensky. Dnes se tomu už učí. Máme také překlady, ale je jich málo, rozhodně budeme volat po více překladech. V poezii je to ještě nutnější. Čtením prózy se naučíme hodně, můžeme si domýšlet, ale v poezii narazíme na neznámé výrazy. Nemáme ani slovník (*hlasy: Máme*), dostatečný slovník, a bude to velmi důležité. Já bych si tu, kdybych to uměla, dala závazek, že třebaže by se mi to netisklo, že budu překládat slovenské verše pro svou potřebu.

To jsem chtěla říci: Kdyby se četla hodně próza, naučí se tím lidé číst a dostanou se i k veršům. Zdálo by se, že bychom měli začít touto prózou, abychom rozšířili kruh čtenářstva a sami abychom ještě vnikali do slovenské literatury, ale já jako zkušený, letitý recitátor vidím, že více působí verše. Verš dobře přečtený, dobře pochopený, má tutéž moc jako hudba. Nemyslete si, že se tu budu levně opírat o hudebnost verše. To není v tom, ale básník má možnost sugestivnější. Někdo by mohl říci, že to není pravda, že i próza je zrovna taková. Když to budeme měřit, možná ještě víc, ale má ty možnosti strhovat vás do propasti a do nejvyšších výšin, aniž je to nepřírozené v básni, a vím, jak na čtenářstvo a vůbec na obecenstvo působí verše.

Nevěřte, že lidé se zříkají veršů, že o ně nestojí. Prahnou po nich ve všech vrstvách, i poučenější i méně poučení, i slabí čtenáři jsou okouzleni verši, ať dobře přednesenými, ať čtenými. A proto bych skutečně volala po více překladech a dobrých překladech. A zde bychom mohli vykonat, my Češi, velmi mnoho práce.

Pak jsem chtěla říci ještě jednu „diagnózičku“: Mezi námi jsou, bohudík, už pomalu na vymření, lidé, kteří pohlížejí do první republiky s jakýmsi steskem po svém zašlém, řekla bych „nacismu“. Často to bylo nikoliv v lidových kruzích, ale spíše ve zbytcích rodin vědců, nebo jejich vlivem, lpějí na pověře nebo na výnosu svých starých učitelů, kde se říkalo, že slovenština je dialekt. Nechápu její krásu a široký její rozvoj a drahocennost, a to zvláště, že je naším bratrem. Ovšem tito lidé nezůstanou, zůstanou jejich děti, a to je důležité. Proto by se měla více šířit znalost slovenské literatury. Děkuji. (*Potlesk.*)

PŘEDSEDAJÍCÍ: Děkuji Evě Vrchlické, slovo má Vladimír Pazourek.

VLADIMÍR PAZOUREK: Všichni pracovníci dětské literatury a jistě celá naše literární obec přijala s upřímným zájmem zprávu, že referát o věcech dětské a mládežnické literatury na sjezdu spisovatelů přednese národní umělkyně Marie Majerová. Je nás zde jistě dost, kteří známe kritickou činnost soudružky Majerové z minulosti, a všichni, kteří vidí do naší tvorby pro mládež trochu hlouběji, musí ocenit skutečnost, že se soudružka Majerová tohoto úkolu vůbec podjala. Uvážíme-li, že třeba jen Státní nakladatelství dětské knihy vydalo za necelých sedm let své existence na 1 000 knih, znamená to, že i při nejodvážnějším odhadu by měl každý náš pracovník v oboru teorie nebo kritiky dětské literatury přečíst do roka nejméně padesát dětských knih. Připomeneme-li, že také v letech 1945–48 vyšla u nás hodnotná původní díla pro mládež a v celém desetiletí vedle toho i nemálo překladů, které přece také musíme číst, vychází nám přibližně číslice nějakých 500 knih, jež bychom měli mít v povědomí. Chtěl bych říci, že výčet děl, s nimiž se setkáváme v referátu Marie Majerové, nemá ani zdaleka zahrnovat oněch 500 titulů, ale že by neměl opominout řadu děl, která pro vývoj naší současné literatury pro mládež mají nepopíratelný význam svými klady i případnými nedostatky. Z prózy vydané v SNDK v posledních letech bych připomenul Nezvalovu knížku Věci, květiny, zvířátka a lidé pro děti, Říhovu knížku Na znamení zvonku, K. J. Beneše A přece se dočkal, Sojkové Na prahu jara, Březovského Pozor! Natáčíme!, Reitmannové Na shledanou, Sojčata!, Vaněčkovu Sklářskou bouři, Černého Chlapíka Hondu, Kohoutovy pohádky O černém a bílém, Dvořákovy Hochy z ratejny, Michlova Krejčího hrdinu a Lukášové Novou směnu. Na stejný počet děl bychom mohli upozornit ve vydavatelské činnosti Mladé fronty, která vydala také již přes 1 000 knih a jejíž význam pro čtenářský okruh dorůstající mládeže je u nás stále přehlížen. Za všechny knihy Mladé fronty připomenu aspoň dvoudílný román Anny Šmejcové Lidé z Terebovky a Vichřice, plasticky zobrazující život pražského proletariátu na začátku století, a upravenou verzi Káňovy knížky Válkou narušení. Všechny jmenované knihy jsou svými hodnotami i nedostatky přímo předurčeny k tomu, aby na nich byla dokázána závažnost teze referátu M. Majerové, i když třeba práce Šmejcové a Káni nebyly přímo mládeži určeny.

Abychom se dostali k nejzávažnějšímu problému naší literatury pro děti a pro mládež vůbec, musíme objevit příčiny, které brání jejímu vývoji a zeslabují výsledky tvořivého úsilí, jež směřuje k výchově našich nových pokolení. Nahlédneme-li do edičního plánu SNDK na rok 1956, zjistíme, že z nějakých sto padesáti titulů připadá na novou prózu necelých dvacet. A jak je na tom sama o sobě próza zobrazující naši současnost. Nikdo snad nebude pochybovat, že právě realistická próza má mimořádný vliv na výchovu naší mládeže. Odečteme-li knihy s přírodní tematikou, cestopisy, historické a dobrodružné knihy, zbude nám nakonec snad jenom práce Heleny Šmahelové o děvčatech plachtařkách, kterou můžeme podle textu v edičním plánu SNDK považovat za realistickou prózu pro starší děti. Chci tím zdůraznit, že naprostý nedostatek realistické prózy by měl vyburcovat naše autory, aby věnovali tomuto úseku daleko větší pozornost než dosud. Vždyť jistě právě zde by naše na-

kladatelství zkrátila vydavatelské termíny na dobu co nejkratší. Přitom nelze přejít skutečnost, že jsme dosud důkladně nezhodnotili ani taková díla, jakými jsou Plevův Malý Bobeš, Dvořáčkovy povídky O děvčátku, které přivedlo jaro, na nichž nic nemění, že byly napsány za války, Kubínovy pohádky určené dětem, dětské knížky Karla Nového, Majerové Robinsonka, výbor nazvaný České pohádky, které připravil kolektiv katedry pro český jazyk a literaturu Vysoké školy pedagogické v Praze, a ovšem i další knihy.

Mluvíme-li o naší básnické tvorbě pro děti, nestačí opakovat stále jenom jméno našeho nejtvorivějšího a největšího básníka pro děti Františka Hrubína. Nemůžeme opomenout Jana Čarka, Ladislava Stehlíka, Jaroslava Seiferta, Viléma Závadu, Jana Aldu, Jana Pilaře, J. V. Svobodu, Zdeňka Kriebla, Jindřicha Hilčra, Oldřicha Syrovátku a Kamila Bednáře. Kromě toho vyšly u nás verše Františka Halase a Vladimíra Holana, které jsou určeny dětem, ale o jejich vhodnosti pro dětské čtenáře neřekla naše teorie ještě závažné slovo. Tato otázka se koneckonců netýká jenom těchto dvou knih.

Vedle prózy a veršů máme ovšem také v četbě pro mládež ještě důležité úseky tvorby pohádek, dobrodružné, historické a naučné literatury, četby s tematikou z přírody a jiné. Z toho všeho je patrné, že podat ucelený a hluboký obraz o naší literatuře pro děti a pro mládež za posledních deset let by snad nebylo nad síly jednoho člověka, kdyby se mohl této práci plně věnovat. Podmínky pro takovou práci však u nás, zdá se, dosud nemáme. Domnívám se, že bez řešení otázek teoretických, jež by dovodily obecně platné závěry z rozboru konkrétních děl, nemůžeme v naší literatuře pro děti a pro mládež rozřešit celou její problematiku. Bez toho všeho naše cesta vpřed bude stále obtížná. A obávám se, že pak ani nebudeme schopni pomáhat knihou vychovávat nová pokolení národa. *(Potlesk.)*

VIKTOR EGRI: Soudružky a soudruzi! Literární noviny se ve svém 14. čísle článkem Nejblíží spolupracovníci zabývaly prací maďarských a ukrajinských spisovatelů na Slovensku. Jakkoli můžeme být poctěni titulem článku, přece nemohu ani za sebe, ani za ostatní své kolegy souhlasit s faktem, že časopis, který se poprvé zabývá takovým shrnutím naší práce, se spokojuje místo pečlivého rozboru a kritiky výčtem kladných stránek na šedesáti řádcích jejich pouhým registrováním a vyjmenováním autorů. A upřímně se přiznám, že se nemohu nerušeně těšit ani z toho, že Nový život věnoval ve svém březnovém čísle pět a půl stránky maďarské tvorbě u nás. Ani v prvním, ani v druhém případě nenamítám nic proti rozsahu, ale proti tomu, že nejvýznamnější české literární časopisy načrtly v období před sjezdem velmi kusý, řekl bych, zkreslený obraz o situaci maďarské literatury v naší vlasti. Redakce škrtila takřka dvě třetiny informativního článku Tibora Tótha, takže čtenáři Nového života opravdu nemohou mít po přečtení tohoto zkráceného článku správný obraz o situaci maďarské literatury. Ať se soudruzi redaktori nehněvají, že jsem na tomto fóru nucen vyhlásit: raději neuveřejňovat nic než takové kusé povrchní informace, které podávají nesprávný obraz o skutečném stavu naší literatury.

Pokládal jsem za potřebné to zde říci dříve, než se pokusím načrtnout naše problémy, těžkosti a úlohy. Vycházejíc ze svých místních podmínek, je naše literatura

součástí československého literárního života, současně ji však váže společný jazyk i k maďarské literatuře. Pod oplodňujícím vlivem tří národních literatur, české, slovenské a maďarské, a vycházejíc z místních daností, dospěla naše literatura k další úloze – „být prostředníkem mezi našimi národy, zabývat se hlubšími problémy soužití našich národů“. Zdůrazňuji, že zde jde o další úlohu při plnění všeobecného společenského poslání, kterou bych se chtěl dále zabývat.

Nemohu zde podrobně hovořit o naší literární minulosti, poznamenávám jen pro lepší osvětlení dnešního stavu, že maďarská literatura v Československu vynikla již v dobách první republiky vášnivým bojem proti fašistickému nebezpečí a neúprosným odsouzením násilí. I když často v umělecky sporné formě, ale sebevědomým a smělym postojem hlásala pravdu pracujícího člověka. Vedle Zoltána Fábrého, v jehož díle se ozývá hlas lidskosti, vox humana, měli jsme ještě řadu básníků a spisovatelů jako Sándor Földes, Imre Forbáth, Dezső Győry, Zoltán Háber, Pál Ilku, Gyula Morvay, József Sellyei, Béla Szabó a Dezső Vozári, jejichž tvorba znamenala i v rámci celé maďarské literatury to pokrokové, to, co ukazuje dopředu, hlas lidskosti.

Druhá etapa – po dobu existence tzv. Slovenského štátu – byla smutným obdobím ticha a mlčení. Počet děl vydaných v těchto letech je velmi malý. Ale i tato díla, spolu se svědectvím maďarského tisku, potvrzují věrnost k ideám humanismu, lidskosti a sloužila k posílení všech antifašistů v tiso-vsko-tukovském loutkovém státě.

Po osvobození v prosinci 1948 začal vycházet deník Új Szó (Nové slovo), který od začátku ve svých sloupcích poskytoval tribunu spisovatelům, básníkům a estetickým. O rok později se utvořilo maďarské knižní vydavatelství – maďarská knižnice v rámci vydavatelství Pravda, které se od roku 1953 přeměnilo na samostatné maďarské vydavatelství v ČSR. Toto samostatné vydavatelství zaniklo koncem roku 1955 a nyní se o maďarskou ediční činnost stará slovenské vydavatelství krásné literatury cestou své maďarské redakční skupiny. Kulturní spolek maďarských pracujících z ČSR – Csemadok – začal vydávat svůj kulturně politický měsíčník Fáklya, který se stává hlavním orgánem literatury.

Vytvořily se tím materiální, objektivní předpoklady pro rozvoj maďarské literatury v ČSR a slovo spisovatelů se ozývalo stále více.

V letech po osvobození nastalo období nového rozkvětu naší literatury – současně je tu i kontinuita, živé spojení s pokrokovou plodnou minulostí. Pod novým rozkvětem naší literatury rozumíme především nástup nové literární generace. Zpočátku jde převážně o básníky, kteří prožívali válku, osvobození, výměnu obyvatelstva i velké události čtyřicátého osmého roku. Jsou to lidé mladí a to vtiskuje pečeť jejich vývoji, charakteru jejich tvorby. Dalo by se předpokládat, že tito mladí nastupovali bez zatížení, ale zdaleka tomu tak není. Trvalo léta, než se uměli oprostit například od zvyků buržoazního nacionalismu. Nemůžeme zakrývat, že minulost tu zanechala rány, které se musely zacelit, aby se potom bez zábran mohly obrátit v bohaté a i pro nás povzbudivé zjevy dneška. Dnes může básník – cituji Györgya Dénesa – zpívat: Rány se už zacelily a potomci otroků si našli vlast. Naši prozaici si většinou dobře volí témata svých děl, hovoří o problémech budování země, o posilování míru, o nové cestě vesnice, o potřebě a kráse kolektivní životní formy, ale

jejich dílům ještě chybí hloubka. Je jisté, že by se nedopouštěli tolika chyb, že by tvořili zralejší a trvanlivější díla, kdyby byli ideově lépe připraveni a kdyby plněji znali život. Není možno popírat, že i naši básníci úporně usilují o to, zobrazit myšlenkový svět nové socialistické maďarské generace ve svých dílech, vidí problémy, prudký zrod nového života okolo sebe. Tvořivá fantazie často spisovatele opouští a tvoří nedbalé verše. Příčinou je nedostatek zážitků, nedostatek reality, obcházení požadavků socialistického realismu. Říkej pravdu, popisuj skutečnost a nerozplývej se, když tě nenadchne velký zážitek, který je tvořivým příkazem, na který se často zapomíná.

Jedním z hlavních úkolů naší literatury je pěstovat a rozvíjet naši osobitou národní kulturu. To znamená, že musíme být uvědomělými Maďary, ale i socialisty. Být Maďarem, to neznamená maďarství – nacionalistickou nadutost, ale socialistické vlastenectví, vědomí, že naše literatura má bohatou minulost a hluboké kořeny v národním životě, a znamená to mezi jiným i povinnost obohacovat život našeho lidu, vychovávat naše pracující k lásce k naší socialistické vlasti, k úctě vůči našemu slovenskému a českému lidu žijícímu s námi ve společné vlasti.

Otázka, jak se stát člověkem, chápajícím minulost a přítomnost se socialistickou vírou, socialistickým vlastencem, zaměstnává naše nejlepší básníky Györgya Dénese, Istvána Gyurcsó, Arpáda Oszvalda a našeho nejvyspělejšího, formálně nejzralejšího básníka Tibora Bábiho. Bábi nám nejlépe ukazuje, kolik úskalí skrývá pro mladé minulost, že není tak lehké povznést se nad křivdu a naplnit nacionalismus novým obsahem, zušlechtit ho v socialistické vlastenectví.

V maďarské poezii na Slovensku mluvil neupřímněji a nehlouběji o pojmu socialistické vlasti. Osvětlení jeho socialistického vlastenectví dostává osobitý tón, krása rodné řeči dostává barvu rodné země, současně se rozšiřuje pojem vlasti, zahrnující v sobě spojující se národy.

Není mojí povinností podrobně rozebrat poezii Bábiho nebo jiných, ale pokládám za nutné poukázat na tento nejcharakterističtější rys jejich poezie, který je jejich zvláštností odlišující je od slovenských druhů.

Jako v každé mladé literatuře, tak i v naší zaostává próza za poezií. Příčinu toho vidím v tom, že zde nevyjadřují jen sebe samé, že tu nemusí hledat umělecký výraz jen vlastních pocitů a myšlenek, ale popsat celý život s jeho reálnými typy a plnými pravdami.

Okolnost, že rozvoj našich mladých spisovatelů je úzce spjatý s publicistikou, s velmi vážnými úkoly denního tisku, přináší mnoho užitku, ale na druhé straně obsahuje nebezpečí unáhlenosti, přílišné reportážovosti a podobně.

Nejlepší z našich prozaiků, Béla Szabó, Ibolya Kissová-Lacková, jsou výborní tam, kde hovoří o minulosti. Když hovoří o minulosti, dovedou vyjádřit plnost života, nálad, barvy a dovedou vytvářet zajímavé typy. Mladí, jako József Mács, Bálint Petrőci či Irena Nagyová, dovedou též líčit barvitě, když v zajímavých příhodách líčí minulost, ale při zobrazování přítomnosti se více nebo méně podle velikosti talentu ukazují slabiny. Petrőci například dovedl ve svých črtách a reportážích z budovatelské fronty vytvořit jen situační zprávy, ale nedostal se dál ani v povídce. Mladí ještě nepocitují

s dostatečnou uměleckou zodpovědností, že materiál, který nasbírali, ještě čeká na umělecké zformování, že materiál života ještě musí prosít přes svůj um a srdce.

Na začátku svého příspěvku jsem poukázal na to, že naše literatura má i zvláštní úlohu zprostředkovatele. Tato úloha nám ukládá povinnost prohlubovat přátelství našich pracujících s českým a slovenským lidem a úplně povalit přehradu, kterými nás oddělovala kapitalistická minulost. To jsme si uvědomili už na samém začátku naší nové cesty. Naši básníci a prozaici v nejednom svém díle vyjádřili myšlenku, že ze situace vytvořené nacionalistickým štváním může těžit jen třídní nepřítel, nepřátelé družstevního života, maďarští a slovenští kulaci. Nejednen verš mluví o tom, že východiskem je společná cesta socialismu, práce, která z nás dělá nového člověka. Nového člověka, který v sobě překonal všechny zábrany šovinismu a očistil se od uměle živěné nenávisti.

Okruh našich úkolů se podstatně rozšiřuje tím, že naši překladatelé seznamují pečlivým překládáním vynikajících děl slovenské a české literatury naše pracující se živými a oplodňujícími tradicemi i současným stavem naší poezie a prózy. Nechci zneužívat trpělivosti soudruhů podrobným vypočítáváním, cituji jen údaje z posledních let. Roku 1954 jsme přeložili dvanáct českých děl, mezi nimi knihy Němcové, Jiráska, Erbena, Haška, Majerové, Pujmanové, Drdy, Kupky, Aškenazyho, Marka a Říhy. I v roce 1955 vyšlo dvanáct děl, mezi nimi Svatopluk Čech, Jan Neruda, Egon Erwin Kisch, Julius Fučík, Olbracht, Karel Čapek, John, Glazarová, Svatopluk Turek a Eduard Štorch. V tomto roce vyjde v překladu osmnáct knih z tvorby Aškenazyho, Basse, Čapka, Čapka-Choda, Fučíka, Haška, Jiráska, Kische, Frýda, Krále, Němcové, Olbrachta, Poláčka, Ptáčníka a Řezáče. V oblasti slovenské literatury již výsledky [nejsou] tak uspokojivé.

V roce 1954 se nám podařilo seznámit naše čtenáře s devíti hodnotnými slovenskými knihami. Loni jsme již poněkud zaostali a můžeme hovořit již jen o překladu čtyř slovenských knih. V tomto roce tento počet opět stoupne na devět, ale my se ani s tímto výsledkem nemůžeme spokojit. Ještě mnoho děl musíme pro nás objevit, významnou poezii štúrovského období, Janka Kráľa, Sama Chalupky, Sládkoviče, prvních kritických realistů Kukučína, Timravy, Tajovského.

Okolnost, že se čeští a slovenští klasici i současní autoři dostávají do rukou našich čtenářů ve výborných překladech, ještě úžeji spojuje naše národy. Ale tato překladatelská činnost má i další dobré stránky: nenapomáhá kulturnímu sbližování jen u nás, ale i za hranicemi. V Maďarské lidové republice, v Jugoslávii a v Rumunsku, kde žije hodně Maďarů a kam se tyto překlady též dostávají, respektive v budoucnosti dostanou – díky dobré úrovni překladů. Básnické překlady Tibora Tótha, jeho tlumočení slovenské a české poezie, svazek básní Nazima Hikmeta. Vynikající Farkašův překlad Bottových veršů a Hviezdoslavovy Krvavé sonety v překladu Olivéra Rácza jsou nejzdařilejšími v oblasti překladů poezie. V poslední době se velmi zlepšily i naše překlady prózy: Iván Czágány, Márta Havasová, István Hubik, Ferenc Ungvári, Dezső Zólyomi dobře pracují, ale bylo by přáním, aby se tato práce ještě zdokonalila, aby se stala rovnocennou originálu, jako se to například posledně podařilo Tiboru Tóthovi při překladu Čechova Výletu pana Broučka do XV. století,

kde se mu podařilo vystihnout zvláštní řeč originálu tím, že obohatil svůj styl [jazykem] středověkých maďarských písemných památek starých kodexů.

Prostřednictvím překladatelské činnosti dostává se naše literatura do proudu literárního a kulturního života celé země a tak se její krevní oběh stává živějším. Mohu poukázat na to, jak nás vedle vlastní tradice obohacuje česká a slovenská literatura, která nám pomáhá dobrými myšlenkami a podněty při řešení našich problémů. Česká literatura nám pomáhá svým stoletým pokrokovým duchem, slovenská literatura svojí bezprostřední blízkostí. Stejně oplodňující vliv má socialistický realismus Olbrachta a Jilemnického a Fučíkovo socialistické vlastenectví, Wolkerova a Bezručova progresivnost, Hviezdoslavův vzletný a romantický duch, mistrovství formy Nezvalovy.

Soudružky a soudruzi, skupina maďarských spisovatelů při Svazu slovenských spisovatelů má další a další úkoly. V prvé řadě ve výchově mladých spisovatelů a v organizaci literatury. Jako vedoucí skupiny konstatuji sebekriticky, že skupina toto své poslání nesplnila. Příčinu toho je třeba vidět v tom, že pětičlenné vedení nepracovalo kolektivně, jednotliví členové byra se nezapojili do práce takovou měrou, jaká by byla potřebná k zajištění úspěšné práce. Jako vedoucí skupiny jsem nedokázal jednotlivé členy tak zmobilizovat, jak by bývalo třeba. Věřím, že se novému vedení podaří lépe řídit a usměrňovat naši literární práci a výchovu mladých maďarských spisovatelů v ČSR.

Soudruzi, uvědomuji si, že moje zpráva je neúplná, že jsem opomenul zmínit se o situaci naší kritiky, ačkoliv právě zde jsou věci, které stojí za zmínku. Vždyť v osobě Zoltána Fábryho máme takového esejistu, kterého odborné posudky v lidových demokraciích jednomyslně zařazují mezi nejlepší esejisty celé literatury a který po osvobození vydal dva svazky studií, Pravda myšlenky a Pravda mieru. Ty jsou takovými projevy ducha, jejichž člověka a společnost formující síla je nesporná. Právě tak jsem nemohl hovořit o otázce literárního orgánu, kterým se nejvíc zabývají členové maďarské sekce našeho Svazu a který zaměstnává řadu dalších publicistů, kteří se zúčastnili prvního aktivu maďarských spisovatelů v Bratislavě, kde žádali splnění tohoto předpokladu úspěšné práce.

Vážené soudružky a soudruzi, náš lid si buduje nový život a právem očekává, abychom mu v této tvořivé práci pomáhali takovými díly, jejichž světový názor je jasný a ideová stránka náročná. Náš lid čeká od nás takové knihy, v nichž se projeví velké city a vášně a v kterých velké pravdy dostanou umělecký výraz. Věřím, že tento sjezd mnohé objasní i nám a pomůže nám podstatně plnit naše úkoly a naše poslání. *(Potlesk.)*

PŘEDSEDAJÍCÍ CTIBOR ŠTÍTNICKÝ: Je zde návrh, abychom přerušili rokování na 15 minut a pokračovali dále v 17 hodin i s těmi účastníky, kteří se nyní zdržují v restauracích a v kuloárech. Po přestávce vystoupí s diskusními příspěvky a potom bude referát soudruha Horáka o slovenské literatuře pro mládež.

(Pokračování zahájeno v 17.22 hodin.)

CTIBOR ŠTÍTNICKÝ: Budeme pokračovat.

Dovolte mi, abych využil ještě té chvíle, než se sejdou další soudruzi do sjezdové síně, a abych přečetl seznam spisovatelů, kteří nám napsali dopisy a kteří se omlouvají, že se nemohou zúčastnit našeho sjezdu pro chorobu nebo z jiných vážných příčin.

Jsou to: Petr Bezruč, Anna Maria Tilschová, Ivan Krasko, Janko Alexy, František Hečko, Vojtěch Martínek, Marie Kornelová, František Langer, Nina Neklanová, Václav Řežáč, Emil Vachek, Jarmila Glazarová, Josef Kainar, Jan Vrba, Lothar Suchý a Růžena Nasková. V zahraničí jsou a rovněž se nemohou sjezdu zúčastnit: Miloš V. Kratochvíl, A. M. Brousil, František Pišek, Arno Kraus. Dovolte mi, abych v rámci těchto pozdravů přečetl trojverší národního umělce Petra Bezruče, které posílá našemu sjezdovému jednání:

„Ke II. sjezdu čs. spisovatelů.
Vzdálený jsem, v mlhách pluji,
ale přece pozdravuji
a sjezdu zdaru vinšuji.“

(Potlesk.)

Myslím, že můžeme i vašim jménem poděkovat za srdečné pozdravy a dobrá přání našim národním umělcům i dalším spisovatelům a opřít jim tyto srdečné pozdravy.

Prosím nyní soudruha Jana Malíka, aby se ujal slova. Připraví se Alexej Pludek.

JAN MALÍK: Drazí přátelé, soudružky a soudruzi. Přál bych si, abyste mi věřili, že mám smysl pro proporcionalitu. Říkám to pro jistotu hned v první větě, ještě než se zase objeví kuloárová fluktuace a než se auditorium doví, že chci mluvit jen o loutkovém divadle. Lépe řečeno – musím mluvit. Kde jinde než zde a kdy jindy než právě dnes, kdy vybývá chvilinka na připomínku oboru, který jako celý úsek dramatické tvorby nebyl bohužel zahrnut do překrásně komponovaného a formovaného referátu soudružky Majerové. Soudruh Janovský měl svůj úkol ulehčen tím, že se mohl omezit opravdu jen na jevištní hereckou tvorbu pro mládež, kdežto téma mého příspěvku se už patrně v průběhu sjezdu neozve, třebaže jde o žánr s tak velkou tradicí, příznačnou právě pro vývoj a dnešní vztah divadelní kultury. A jako se ve čtvrtek jistě vypořádáme nejen s dramatem v činoherním slova smyslu, ale i s otázkou baletního a operního libreta a bohdá i s otázkou textu operetního, bylo by zpozdilé a nesprávné zapomenout přitom na loutkové divadelnictví a zužovat pojem literatury pro mládež jen na prózu a verše.

Sotvaco charakterizuje organickou spojitost loutkové tvorby s ostatními obory jako to, že i my, loutkářští autoři a divadelníci, jsme prožívali všechno to, co tvořilo proud, víry, tišiny, slapy i tůně minulých let. Každý, kdo něco produkuje, a tedy i umělec vytvářející dílo, může a musí těžit z diskusí co nejširších. Vždyť přece literaturu nepíšeme pro literáty, divadlo nehrajeme pro divadelníky, nýbrž pro tak zvané laiky, kteří jsou našimi tvůrčími partnery, a my už ve vlastním zájmu prostě musíme slyšet jejich hlas. Bývá však zvykem, že na stránkách odborného listu mluví o otázkách odborné teorie odborníci. Po osvobození a nanejvýš po roce 1948 stalo se

kupodivu pravidlem, že do teorie loutkového divadla začal mluvit kdekdo. Nebylo to jistě ze zlé vůle, mnohdy dokonce z přemíry dobré vůle. To však nic nemění na tom, že v odborných listech se mluvilo o loutkovém divadle namnoze diletantsky. Kolik zmatků a kolik zbytečných škod a trpkosti napáchala praxe, o níž se zmínil soudruh Drda už ve svém úvodním projevu a která vystrčila růžky před pěti lety také v našem loutkovém divadelnictví! Tak například stať leningradského kritika Julia Kapralova, obsahující vedle postřehů velmi správných také názory sporné a ne jeden zásadní omyl, byla ocitována dokonce dvakrát po sobě v naší oficiální divadelní revui, a to ne jako podnět k diskusi, ale jako dogma bez ohledu na to, že souběžně v Lit. gazetě probíhala polemika Vladimira Poljakova s kritikem Sovětského umění a polemika v mnohém dávala za pravdu našemu stanovisku. A když se k tomu připlétl činoherní herec, který v patronském zápalu mocímermo chtěl aplikovat vlastní polostrávené představy o metodě Konstantina Sergejeviče Stanislavského na praxi amatérských loutkářských souborů, když se ozval autoritativní hlas popírající loutkovost, jako by se mohla nějakým výnosem škrtat epičnost, rozhlasovost, filmovost, soudnost, obrazivost, když se v jednom z našich největších deníků objevil článek na obdobné téma vyúsťující v požadavek, aby loutky hrály prostě všechno, i dokonce Kutnohorské havíře, a skutečně krátce na to studentská loutková scéna v západočeském městě sehrála pohotově a poslušně Zápotockého hru Vstanou noví bojovníci (*veselost*), bylo věru dovršeno nejen zmatení jazyků, ale i zmatení ducha. A kolik zmatku, kolik škod a trpkostí způsobil scestný výklad pojmu typičnosti, který se obrazil nakonec například i ve výběrové metodě a ovšem i ve velmi problematických výsledcích dosavadních Loutkářských Chrudimí, které byly zpravidla vším možným, jenom ne věrojatnou prověrkou našeho ochotnického loutkářství.

Neříkejme, že je to historie. Vždyť ještě zcela nedávno, a zase v odborném listě a bohužel bez redakčního komentáře, byl s chutí a péčí hodnou lepší věci otištěn také článek vyslovující podivuhodnou devizu: „Ať se hraje sebehůř, jen když se hraje“ a proklamující kuriózní požadavek, aby profesionální divadla byla přinucena hrát jen hry tak napsané a inscenované, aby byly bez nesnází dostupné ochotnickým scénám. Vulgarizačnímu podhoubí se tedy i dnes daří obstojně, také v některých divadelních koutcích a v loutkovém žánru navíc ještě proto, že se i touto cestou uměle udržuje, a dokonce z nepochopitelných pohnutek prohlubuje předěl mezi ochotníky a profesionály.

Naše loutkářská dramaturgie až do osvobození byla v zásadě odkázána jen na svépomoc praktiků. Byla tu sice splněna jedna z důležitých tvůrčích podmínek – těsný vztah autorů k jevištní práci, zpravidla však vznikaly hry spíše z přemíry dobré vůle než z vnitřního posvěcení. I tak jsme však měli a dodnes máme v repertoáru jména, která plným právem patří do dějin české jevištní tvorby – shodou okolností vesměs autory, kteří okolo první světové války a hlavně po ní vytvořili loutkové texty, sice spíše jen na okraji své tvorby ve chvíli pohody a důvěrného vnějšího popudu, ale vždy v přímém styku s loutkovým světem. Tak Fričova rodinná scénka spolu s observatoří na Ondřejově dala náměty loutkovým hrám básníka Karla Maška-Fa Presto, domácí scénka v prázdninové chalupě v Třeblicatech viděla premiéry her

předčasně zemřelého Vaška Sojky, loutkářská praxe dala Františku Langerovi popud k řadě roztomilých her „pro tatíky, kteří mají jen dvě ruce a jedna ústa k hraní“.

Také z kategorie oněch svépomocných autorů loutkářských praktiků vyzrálo však několik jednotlivců do formátu osobitých literárních zjevů a ti také dodnes tvoří páteř našeho masového loutkového repertoáru. Jmenujme z nich alespoň osvědčeného Antonína Hirsche, mnohostranného Vojtěcha Cinybulka a slibného Zdeňka Škořepu. A to nemluvíme o dramatikách a upravovatelích, kteří s větším nebo – bohužel častěji – s menším štěstím se pokoušejí rozhojnit loutkový repertoár například o vděčné motivy z díla Karla Čapka nebo o úpravu Drdových Hrátek s čertem atd.

Samostatnou kapitolu by si ovšem vyžádaly překlady, omezující se až dosud téměř bez výjimek na sovětské hry. Vraťme se však k původní loutkářské tvorbě. Z kmenového seznamu žijících spisovatelů můžeme zatrhnout loutkářskou virguli vlastně jen několik málo jmen, kromě Františka Langera je to Leontina Mašínová, František Kožík, Josef Kainar, František Pavlíček, překladatelsky také ovšem František Hrubín, už za jeho kongeniální převod Maršakovy hry Dům kočky Modroočky.

To jsou jména, u nichž máme tvůrčí položky už realizovány. Seznam nijak chudý na práce hodnotné, zároveň však seznam nijak oslnivý početností pěstitelů.

Rozpracovanou loutkovou hru má Kamil Bednář, lze počítat s přínosem Aloyse Skoumala, prozatím stále jen příslibovou formu má loutková hra Jana Drdy. Rádi bychom však uvítali v okruhu loutkářských autorů také celou řadu našich spisovatelů, kteří už svým založením, laděním i zájmem jsou přímo předurčeni k tomu, aby si ve chvíli šťastné inspirace vzpomněli na nesmírně vděčný žánr loutkového jeviště. Adresujeme tuto větu například Daliboru Faltisovi, Janu Aldovi, Miloši Kratochvíli, Miloslavu Stehlíkovi, ale i – to myslím docela vážně – Vítězslavu Nezvalovi.

Nezapírejte si, že poměrně početný kruh všech loutkářských autorů, tedy i těch, o jejichž zařazení do autorské kartotéky se zasloužil také leckdy až upřílišněný liberalismus Dilie, tedy poměrně početný kruh, je dodnes ve značném, dokonce snad převažujícím procentu poznamenán diletantismem, který je někdy projevem dobré vůle, někdy však daleko spíše dokladem toho, že čilí a všímaví pisálkové a psavci využívají poptávkové konjunktury k tomu, aby spolu se svou, jinde sotva ukojitelnou, autorskou ctižádostí uspokojili i své hmotné zájmy podle hesla „malé ryby také ryby“.

Co do námětových oborů máme problémy a potřeby s různými stupni naléhavosti. Patrně dlouhodobě se budeme vyrovnávat s otázkou hodnotných, plnokrevně jevištních a zároveň loutkově komponovaných dramatiků našeho lidového pohádkového dědictví. První nadějně krůčky již zacupitaly na této pěšince. Zato stále ještě nedočkavě čekáme na tvůrce nové jevištní pohádky, která právě na loutkovém jevišti by našla obzvlášť nosnou půdu. Hra ze současného života, rozehraná současnými typy na dějové osnově vytěžené z dnešní skutečnosti a přitom loutková natolik, že bychom se nemuseli ptát, proč ji hrajeme právě loutkami a proč ji nesvěříme živým hercům, taková hra má již bohudík u nás své repertoární předky, a jde tedy jen o hojné novorozence. A což svět romantických dobrodružství a vědecké fantastiky, kdy již konečně vyrostle text z této přebohaté, přesvědčné námětové oblasti, která zase

právě na loutkovém jevišti má k dispozici takřka neohraničené realizační schopnosti a v loutkách tlumočnice nesporně přesvědčivé a účinné?

Nezapomeňme ani na operní libreta. Loutky se již tolikrát osvědčily jako stylově vzácně ryzí interpretky oper. Zasloužily se dokonce i o jevištní oživení starých oper archivních, zejména našich barokních. Nejde však jen o tuto nezastupitelnou, náhradnickou funkci. Loutky by si věru zasloužily, aby povolaný básník spolu s citlivým komponistou napsal přímo pro ně, pro loutkový žánr, operu a navázal na dávno tradici, u jejíhož začátku stojí například Josef Haydn se svými loutkovými operními skladbami.

A je tu satira, loutková satira, která sice již dávno není druhovým objevem, ale stále zůstává kvalitativním i kvantitativním dluhem, a to na škodu společné věci, protože právě loutkové divadlo, divadlo typů, divadlo neomezené výrazové pružnosti a pestrosti, divadlo grotesky, karikatury, parodie, travestie, ironie a sarkasmu nabízí autorům tak bohatý zásobník forem, který mu může herecké divadlo jen závidět.

Co by mohly loutky udělat v politické práci, o tom jsme se přesvědčili, když jsme vystupovali v agitačních střediscích. To jsme viděli na brigádních zájezdech do vesnic, to jsme zažili v nezapomenutelných setkáních s vojáky pod širým nebem na cvičištích i v jejich ubikacích. Kolik desítek a stovek textů by bylo třeba, aby byla kryta potřeba ne snad jen nás, profesionálních divadelníků, ale všech těch kroužků a skupin pionýrských, mládežnických, odborářských, které tak často z nedostatku lepšího materiálu sahají po problematice literární spolupráci, nebo – a na to se nemáme rezignovaně dívat – vytahují na světlo boží omšelý kabaretní brak.

V této souvislosti – a to je také součást těch úkolových perspektiv – neměli bychom přehlížet všechny ty zcela nové literární formy z žánrové oblasti loutkového divadla, které volají po nástupu autorů a s nimiž se dříve nebo později budeme muset tak jako tak vypořádat, ať již chceme nebo nechceme, protože prostě jejich spotřeba repertoární poroste a poroste také jejich spotřeba společenská. Jsou to zejména texty televizních loutkových pořadů, poněvadž již dnes, natož za dva až tři až pět let, ani zdaleka nevystačíme s inscenacemi her z archivu nebo přímými přenosy z divadel. Zeptejte se pracovníků naší televize, jak se dívají na programový podíl loutek a na jejich popularitu již dnes a jak odhadují růst této potřeby v budoucnu.

Nerad bych se pouštěl do retrospektiv a nejméně rád bych byl podezříván ze sklonu k laciným rekriminacím. Ale tak jako tento sjezd musí nalézt a jistě nalezne žádoucí úměrnost mezi kritickou bilancí a konstruktivním náčrtem úkolových perspektiv, nemohu se nezmínit o věci, která nás letitě bolí a jejíž řešení bychom neměli odkládat. Chlubíváme se ve světě nejen více než třistaletou dokumentovanou tradicí našeho loutkářství, nýbrž i jeho masovostí. Jednou ze složek, ne-li přímo základnou této masovosti, byl až do druhé světové války typ tzv. rodinných loutkových divadel. Jen si přečtete memoáry našich výtvarníků, komponistů a divadelníků od Mánesa a Alše až po Šalouna, Šejnostu a Ladu, od Smetany a Dvořáka až po Jaroslava Kříčku a Bohuslava Martinů, od Klicpery a Tyla až po Vojana, Merhauta, Schmoranzovou, Kovaříka, Vydru a Růženu Naskovou; ti všichni podléhali a podlehli témuž kouzlu, z něhož vyrostla Goethova jevištní velebáseň.

Pokusili jsme se po revoluci navázat na tuto věru slavnou domácí tradici loutkových rodinných divadelníků. Bohužel tyto pokusy byly likvidovány bez ohledu na to, že prokázaly svou účelnost, potřebnost, a dokonce i prosperitu. Pracně budovaná a více než slibně se rozvíjející síť loutkových prodejen zmizela v distribučním organismu n. p. Obchodní domy. Jenže rodinné loutkové divadlo, to není hračka, to je důležitý předstupeň v hierarchii pomůcek a prostředků k vývoji příštího divadelního diváka a vůbec občana a má stejnou důsažnost, jako je například knížka určená k předčítání dětem předškolního věku nebo veršikové leporelo průpravou ke kultivovanosti příštího čtenáře, školou jeho vkusu, pěstitelským záhonkem jeho občanské etiky. Měli jsme před válkou rozvinutý, světově jedinečný loutkářský průmysl, exportně výtečně zavedený, opírající se o stovky dobře zaškolených domácích pracovníků. Měli jsme edice tištěných dekorací, které uhájily spolehlivě světový primát. Co z toho všeho zbylo díky akumulační zdatnosti našich velkých Obchodních domů? Trosky, navíc ještě dodatečně ochuzované tím, že například se zarazila výroba výtvarně věru znamenitých maňásků, podle návrhů Vojtěcha Cinybulka, laureáta státní ceny. Chtěl bych se zeptat, kdo odpovídá za tuto situaci, která nejen je nedůstojná toho, co máme za sebou, ale přímo masově škodlivá tím, že kazí vkus a plýtvá materiálem, časem pracovníků ve výrobě i distribuci i penězi konzumentů, jednak nepřímo tím, že umrtvuje poslední zbytky svérázné kulturní odnože, která byla a bohdá zase bude naší specialitou i pýchou. Co dělají vývojová oddělení našich výroben, když například v současné souborné výstavě slovnutného grafika a osvědčeného jevištního výtvarníka Jaroslava Švába v Hollaru vidíme celou řadu znamenitých, prakticky promyšlených návrhů na rodinná, školní i estrádní divadélka různých typů i nákresy a fotografie jeho loutek, které by nám dělaly doma radost a všude za hranicemi jen a jen čest a které díky tvrdošíjné ignoranci naší výroby zůstávají pouhými návrhy? Texty pro tento typ divadélek se už rodí, a dokonce mají už svou ediční střechu v knižnici Divadélko. Jde teď o to, aby n. p. Obchodní domy se buď rozhodl respektovat zvláštní povahu tohoto, promiňte, artiklu, nebo aby obnovil či aspoň nebránil obnovit někdejší loutkářské prodejny a tím aby konečně došlo k harmonické spolupráci mezi produkcí textů a výrobou realizačních divadelních prostředků.

Nezazlívejte mi, prosím, že používám této příležitosti, abych se dotkl problému, který se tu v diskusi natukl a bohdá se ještě ozve a k němuž máme i my loutkáři své připomínky. Máme na mysli monopolní systém v edičních oborech, podložený jistě dobře míněnými teoretickými předpoklady, ale v praxi už průkazně diskreditovanými.

Nechci a nemohu se tu pouštět do podrobností, ale tolik snad smím říci, že v knižnici loutkových textů, která mimochodem aspoň třikrát změnila formát, nejméně tolikrát vyměnila obálku a v číslování, respektive nečíslování, a v chybném dvojitým číslování svazků způsobí jednou pekelné trampoty solidním bibliografům a v její redakci se vystřídalí lidé, kteří sice měli formálně redaktorskou legitimaci a lidsky většinou tu nejlepší vůli, prakticky však byli ke své práci kvalifikováni asi tak, jako kdyby kdokoli z nás byl pověřen redakcí odborné knižnice pro jadernou fyziku, tedy v této knižnici textů vyšly nejednou hry nejen roztodivného účelového

rozpětí (to by konečně nevadilo), ale bohužel i hry vysloveně nehratelné, a to ne snad hry typu knižních dramát, nýbrž přímo hry plytké, v nejlepším případě diletantské, hry jevištně neověřené a také sotvakdy ověřitelné. Došlo-li v posledním roce ke zlepšení a objevila-li se dokonce nová knižnice Divadélko, stálo to věru neúměrně mnoho úsilí zvenčí i ze strany inteligentního redaktora proti zapeklitému stanovisku monopolního velicíka – a zase jsou tu příznaky starých chorob. Texty vycházejí bez znalosti podmínek, za nichž musí být realizovány, a na této skutečnosti se nic nezmění, zláká-li nakladatelství některého ochotnějšího praktika, aby se v objednaných „režijních a technických poznámkách“ kladně vyslovil o snadné proveditelnosti a působivosti té které hry.

Bolavou kapitolou je želví tempo ve vydávání některých odborných publikací. Tak například vydání překladu Obrazcovovy knihy *Mé povolání* se vleкло tak dlouho, že jsme byli předstiženi nejen Němci, nýbrž i Slováci. A přímo groteskně působí, vychází-li Obrazcovova stať Režisérovy zápisky knižně plných šest let od chvíle, kdy její český překlad se mihl stránkami odborného tisku. A navíc tato knížka, shrnující v řadě bystrých postřehů a perspektiv vývojovou dialektiku dramatických žánrů, a adresovaná tedy ne snad jen loutkářům a vůbec divadelním pracovníkům, nýbrž také pracovníkům estrády, cirků, filmu hraného i trikového, byla nakladatelstvím zcela mechanicky zařazena do knižnice určené ochotnickým loutkářským souborům.

A co říci tomu, že hodnotné a prokazatelně velepotřebné publikace příručkového poslání, psané českými autory a ilustrované českými grafiky, stárnou v čekatelské předsíni našeho monopolního nakladatelství tak dlouho, až je nakonec vysvobodí ze zakletí slovenský překlad a slovenská ediční družnost. Tak například na Slovensku, tedy na území teoreticky vybaveném shodnou legislativou, shodnými povolenými procedurami a shodnými směrnici o přidělu papíru, vyšel ve slovenském znění sborník Karla Langerera, Jarmily Majerové a Karla Hlavatého *Bábky a bábkové divadlo*, na slovenský překlad si musel počkat Langerův divadelnický zaměřený atlas lidových staveb a jen zásluhou pohotových slovenských metod spatřila světlo světa znamenitá monografie Richarda Landera a Olgy Herbenové *Historický kostým*, tedy tři práce poslovenštěné z českého rukopisného originálu.

Vím, že se najde nejméně tucet „objektivních důvodů“, kterými se budou vysvětlovat a snad i obhajovat tyto praktiky, ale zde zůstává a zůstane faktem: česká odborná divadelní publikace musí hledat cestu k hladovému českému divadelníku oklikou přes slovenská nakladatelství. A to nemluvím o škodách, které vznikají původním autorům tím, že jejich rukopisné práce vycházejí jen jako překlady. A tak tedy, i kdyby se sešla objektivních důvodů celá hromada, nakonec z ní trčí čertovo kopýtko.

Vím, že jsem tento diskusní příspěvek zatížil i takovými body, které by vlastně patřily na jiné fórum. Nemáme však bohužel možnost přednést je jinde. Nemáme dosud tak dlouho želaný Divadelní svaz, jehož už vlastně dlouholetý bolestný porod je v tak příkrém protikladu k naléhavé potřebě této instituce. Nemáme divadelní svaz, a proto zde, na sjezdu spisovatelů, v Tylově roce, musím připomenout i za loutkáře, že nemáme dosud Divadelní muzeum. A proto si musím zde postěžovat, že hmotné,

personální i provozní překážky nám znemožňují jakoukoliv i tu zcela skromnou experimentální práci. Proto musím zde konstatovat, že sice, pravda pravdoucí, nikdy se nevěnovalo na kulturu, na divadelnictví a ovšem i na loutkové divadelnictví tolik finančních prostředků jako teď, že však právě v poměru k těmto prostředkům neodvádíme na poli amatérské práce ani kvalitativně, ani kvantitativně takové hodnoty, které by byly souměřitelné s předválečnými výsledky. Nemáme divadelní svaz, a proto musím na sjezdu spisovatelů upozornit s plnou odpovědností a naléhavou vážností na to, že naše profesionální divadelnictví personálně hluboce poddimenzované, finančně omezené tak, že celá řada amatérských divadel svým vybavením daleko předčí dobrou polovinu našich profesionálních scén, toto profesionální loutkové divadelnictví začíná zaostávat nikoliv repertoárně, nikoliv inscenační invencí, nikoliv kvalitou svých kádrů, nýbrž stagnací vnějších podmínek, které znemožňují jeho vývoj. Říkáme a slyšíme sice co chvíli, že jsme klasická země loutkářů a loutek a až dosud s vypětím všech sil udržujeme jakž takž své postavení na světovém žebříčku. Budou-li se však i nadále u nás uplatňovat představy, že tento jevištní žánr je jen miniaturou hereckého jeviště, že je zdrobnělinou tohoto jeviště i v provozním, a tedy finančním slova smyslu, do pěti let se spolehlivě octneme na chvostu. Přesvědčili jsme se přímým názorem, při zahraničních zájezdech, že my dnes máme znamenitě fundované konkurenty ne snad jen ve vedoucích loutkových scénách sovětských, ale i ve státních loutkových divadlech polských, maďarských i rumunských, tedy v zemích, které se nemohou vykázat žádnou nebo jen zcela nepatrnou loutkářskou tradicí, či snad právě proto.

Kupodivu ve všech těchto zemích už také dávno skoncovali s predsudkem, že loutkové divadlo má sloužit jen dětskému divadlu. Také u nás máme chuť i tvůrčí předpoklady udělat z loutkového divadla do důsledků plnoprávný a plnokrevný divadelní žánr. Až dosud nemůžeme. Převážně i z provozních a hmotných důvodů. Také však díky tomu, že výsledky našich úspěšných bitev o dospělého diváka jsou znevažovány a paralyzovány nepochopitelným liberalismem vůči divadlům špatným, a dokonce vůči tzv. divadlům, která se vůbec vymykají jakékoliv kontrole, a z nich zase takovým podnikům, které se neostýchají ještě dnes za blahovlnné pasivity našich úřadů prostě soukromokapitalisticky živnostničit.

Máme dnes jedenáct profesionálních loutkových divadel. Něco, o čem se nám před válkou ani nesnilo, nač se první republika nezmohla, a to nemluvím o loutkářské praxi v deseti souborech Vesnického divadla, které, jak snad víte, už řadu let používají při odpoledních představeních pro děti maňásků.

Všechna tato profesionální loutková divadla sehrají ročně bezmála 5 000 představení, která zhlédne v ročním úhrnném průměru daleko přes jeden milion diváků.

U amatérských loutkových divadel se musíme spokojit jen s odhadem. Předpokládejme, že máme jen 250 scén, které mají přijatelnou úroveň a celoroční provoz.

Podle reprezentativního soukromého šetření, které jsem v předsjezdovém týdnu provedl, sehrały tedy naše amatérské scény nejméně 7 500 představení za rok pro více než jeden milion diváků. Celková činnost loutkářské tvorby profesionální i amatérské je zaměřena k více než dvěma milionům adresátů ročně. To je spotřebi-

telská armáda a za tu odpovídáme i my, spisovatelé, i my, divadelníci. Julius Fučík ve svých medailonech napsal překrásnou větu – přímo definici: Drkotavý komediantský vůz Matěje Kopeckého právě tak jako dřevěná nevzhledná bouda na Koňském trhu v Praze byly prvním skutečně národním divadlem. Z předtylovské boudy vyrostl košatý strom dnešního porevolučního českého herectví. V témž duchu navazuje a bude navazovat i naše loutkové dědictví na bojový odkaz buditelských loutkářů. Je třeba velké péče o dětského diváka. Vždyť právě tento divák tvoří obecenstvo opravdu a doslova nové, nezátížené přežitky a předsudky, obecenstvo bez konvence a přetvářky, obecenstvo nejryzejší, nejkrásnější obecenstvo – neomylně nejvděčnější, všude tam, kde instinktivně vycítí pravdu, přesvědčivost, strhující sílu jevištního obrazu života. My autoři loutkových děl, my inscenátoři, režiséři, tlumočníci loutkových textů, milujeme toto obecenstvo, ono miluje nás v projevu našich loutek. Děláme všechno, abychom byli hodni této ryzí, velké, zavazující lásky. (*Potlesk.*)

PŘEDSEDAJÍCÍ: Děkuji soudruhu Malíkovi za diskusní příspěvek. Předkládám sjezdu návrh, abychom přerušili diskusi. Jsme ve velké časové tísní. Máme se navečeřet a ve 20 hodin se zúčastnit představení v Realistickém divadle.

Měli bychom přestat diskutovat a vyslechnout hodinový referát soudruha Horáka. Čtyři soudruhy, kteří jsou přihlášení do diskuse – soudruh Pludek, Novotný, soudruh Skoumal a Mihal – bychom zítra zařadili jako první. Souhlasíte s tímto návrhem? Kdo souhlasí nechť zvedne ruku. (*Hlasuje se.*) Děkuji. Je někdo proti? Čtyři. Zdržel se někdo hlasování? Nezdržel.

Prosím tedy Jozefa Horáka, aby přečetl svůj projev o slovenské literatuře pro mládež.

JOZEF HORÁK:

Život a kniha

„Mládež má pred sebou veľkú úlohu: vytvoriť socialistickú spoločnosť,“ povedal Lenin. Sotva by sme našli stručnejšie a výstižnejšie vyjadrenie úloh, ktoré očakávajú našu mládež. Pavol Orzságh Hviezdoslav volá k mládeži: „...tys držiteľkou rána!“ V živote sa veľmi často stretáme s týmito výrokmi. Tak často, že sa nám neraz pozdáva, akoby sa ich čistý obsah zahmlieval. No skutočnosť je taká, že pravdivosť týchto veľmi vážnych slov ostáva v neporušenej platnosti. Mládež je naša budúcnosť, je tým hviezdoslavovským ránom, jej prichodí splniť Leninov príkaz – vytvoriť socialistickú spoločnosť.

Našou úlohou je vytvoriť v tomto procese všetky predpoklady, aby naši mladí mohli a vedeli splniť veľké úlohy, ktoré ich čakajú. Našou povinnosťou je dať do mladých sŕdc nadšenie, horúce túžby, ktoré spaľovali srdcia Júliusa Fučíka, Petra Jilemnického, Fraňa Kráľa.

Máme dnes veľa príčin vážne a pozorne sa zamýšľať nad skutočnosťou, či naša výchova naozaj dáva pevné záruky, že mladí splnia, čo sa od nich očakáva. Našou úlohou je, aby sme vážne a pozorne skúmali, aké výsledky sme dosiahli a akými cestami sme ich dosiahli. Pri tomto prieskume ihneď na prvých krokoch narazíme

na knihu – dôležitý prostriedok výchovy socialistického občana – ako sa hovorí v nadpise obsahujúcom náplň našej témy.

Maxim Gorkij veľmi presne určuje úlohu knihy vo výchove mladého pokolenia: Úlohou literatúry je rozvinúť tvorivú silu rozumu dieťaťa, prebudiť v ňom túžbu, aby samo mohlo robiť zázraky... Najdôležitejšou úlohou detskej knihy je podnecovať k revolúcii, to jest oslobodzovať deti od spôsobu myslenia ich otcov, od jeho chýb. – Tieto slová posunujú knihu medzi prostriedkami výchovy na jedno z prvých miest. Veď naozaj kniha môže obsiahnuť takmer všetky prvky, vplývajúce na vytváranie osobnosti dieťaťa. Ona môže učiť dieťa milovať i nenávidieť, otvárať okná poznávania, učiť dieťa pracovať, poznávať svet, dávať zaznievať prvým citovým zážitkom, zoznamovať dieťa s tajomnými silami, ktoré pôsobia všade okolo nás, môže ukázať, ako človek zasahuje do týchto tajomstiev, ako sa ich zmocňuje, ako si ich podriadiuje, ako ich núti, aby mu slúžili.

Pravdaže, ak sa takto dívame na knihu, potom ide o knihu veľmi obsažnú nie počtom stránok, ale hĺbkou myšlienok, šírkou pohľadu, krásou formy. Je už tragédiou literatúry, že sa takéto diela rodia dosť zriedkavo, a sotva možno vyplánovať nejaké časové hranice, v ktorých by sa mali zrodiť. Ani posledné desaťročie nerobí výnimku, lebo popri vzácných dielach vysokej a trvalej ceny dalo nám aj diela priemerné i také, ktoré sa umeleckou hodnotou neprebili k priemeru. Veľkou stratou v národnej klenotnici je každé priemerné dielo vytvorené autorom, ktorý mal a má všetky predpoklady vytvoriť z neho dielo vynikajúce. Ak je spisovateľ svedomím, potom tu musí prehovoriť jeho svedomie. Kedykoľvek počúvam na čitateľských besedách a konferenciách volanie – zaznieva ono často: Spisovatelia, dajte nám nové knihy, knihy o nás, o našich snoch, o našich túžbach! Vždy mi za týmito slovami znie akýsi ťažký spodný tón plný rezignácie, že sa čast' volajúcich, ktorí sú vo veku detskom dnes a zajtra ho prekročia, nedočká toho, po čom sa tak túžobne volá.

Musíme si priznať, že sa naša mládež naozaj musela zrieť mnohých vecí, ktoré sme jej ostali dlžní my, spisovatelia. Musela odmietnuť ne jeden plod našej práce preto, že nebol ani chutný, ani liekom. A predsa sme na poste, kde stoja najvýznamnejší činitelia vo výchove nášho mladého občana. Stojíme veľa ráz so vytýčenou hlavou i vtedy, keď sa na naše plecía sypú zo všetkých strán dôkazy, že sme zaujali miesto, ktoré sme, merajúc meradlom hodnoty našej tvorby, nemali práva zaujať.

Dieťa je malý občan. Ne jeden autor sklzáne na tejto skutočnosti v domnienke, že pre malého občana stačí aj malý autor, malé umenie i malé vedomosti. Toto mnoho ráz diela určené mládeži i prácu s nimi zdiskreditovalo, znehodnocovalo. Ak hľadáme, v čom tkvie špecifickosť detskej knihy, myslím, mali by sme ju hľadať predovšetkým v spisovateľovi samom. V spisovateľovi žije onen zložitý, i keď na pohľad naivný svet – svet detí. Žije v ňom tá zvláštna schopnosť metamorfózy, ktorá mu umožňuje myslieť, cítiť ako dospelý človek a pritom vo chvíľach tvorenia stávať sa jedným z maličkých. S nimi žije, s nimi sa teší i plače, s nimi pracuje a zabáva sa, prežíva chvíle „bezstarostnosti hravej“, ľúbi úprimnou detskou láskou i nenávidí s nimi. Špecifické pre autora je, ako vie zlaďiť to, čo pozná, skusuje, čo prežil, s tým, čo dáva prežívať mladšej duši dieťaťa.

A tu je ešte niečo, čo je už nie špecifikum len literatúry pre mládež – umelec. Umeleckosť, správne videnie a riešenie problémov, sila presvedčivosti, poznávanie krásy, mocné prežívanie emócií vyčarených autorovým slovom, sila slova i myšlienky – to je spoločné, čo musí mať autor s umelcom tvoriacim pre dospelých. Veľmi často sa stáva, že dielo, ktoré vzniklo z takýchto koreňov, prerastie rámec a stáva sa obľúbeným čítaním aj pre dospelých. Ondrejovova Zbojnícka mladosť, Kráľove Čenkovej deti, Jančovej Rozprávky starej matere sú toho krásnym príkladom.

Začatá cesta

Prvé štyri roky po prevrate prešli v našej literatúre pre mládež v znamení doznievania toho, čím žila táto spisba do roku 1945. Po tomto štvorročnom odstupe sa zdalo, že spisovatelia pochopili, kam sa dať, kde zakotviť i čo sa má stať centrom ich pozornosti. A teda obdobne ako v literatúre pre dospelých hľadali sme cesty, ktorými by sme sa čo najviac a čo najužšie primkli k životu. Nejednen z nás zacítil páľčivosť otázok, v znamení ktorých v tom čase žila škola i rodina. Pozorne sme počúvali, po čom sa volá, čo sa pýta. Jedni sme pristupovali k práci strhnutí opravdivým nadšením a silou problémov, ktoré sa priam valili zo všetkých strán, jednako nejednen z nás podľahol azda aj istež špekulatívnosti. Tematika zo súčasnosti sa zhodne s literatúrou pre dospelých, pohybuje sa zväčša v oblasti dediny. V poézii prichodí éra oslavnosti a ospevovania niečoho, čo sa ešte nezrodilo a žilo len v prorockých vidinách autorov.

Kým próza pre dospelých mala pre tvorbu naporúdzi mnoho skutočných obrazov, strhujúcich udalostí, noví ľudia vo veku detí sa ešte nezrodili. Spisovatelia stavali také perspektívy, ku ktorým skutočnosť dodnes nedošla a ani nedospeje. Dobré pobádali, kde sú hranice, medzi ktorými sa bude pohybovať tematika nových diel dotýkajúcich sa súčasnosti, ale nesprávnym uplatňovaním týchto postrehov v tvorbe sa dostávali do slepých uličiek. Čo riešili v románoch pre dospelých dospelí ľudia, v knižkách pre deti to mali riešiť deti. Ako sa dalo očakávať, ani deti-hrdinovia nezachránili tieto diela. Žijú v nich kolektívy nevidaných a neslýchaných detí, ktoré, odrazu nevediac prečo a začo, sú priam posadnuté myšlienkami združovania, utvárania úderiek, zakladania družstiev v malom. Veľmi málo autorov sa pokúsilo načrtnúť genézu takéhoto kolektívu, ktorý všade pomáhal, všade radil, všetko riešil, poučoval starších, odhaľoval kulakov, zneškodňoval záškodníkov. Prenikanie nových prúdov do výchovného procesu sme chápali tak, že treba rozbiť všetky ilúzie, vytrhnúť dieťa z detstva, presadiť ho do nejakého nového, odlišného. Nevšíмали sme si, že sa dieťa protiví, že čím sme ho viacej vovliekali do pút úderiek, družín, družstiev, mocnejšie volá po hrách, po voľnosti, kam ho všetka jeho detská prirodzenosť živelne tiahne, do tej „hravej bezstarostnosti“ takej vlastnej dieťaťu. Nasilu sme formovali deti do kolektívov, pre ktoré neexistovalo nič na svete okrem povinností.

V zásade autori správne vybadali, čo potrebuje nová škola, deti, mladí. Videli, kam smeruje odklon od doterajšieho života. Nad individualitou je kolektív, ústup reakcie, nástup pokrokových síl, krach malomeštiactva, rast zdravých koreňov ľudí, zánik buržoázie, vláda robotníckej triedy. Začínajú k nám prenikať zvesti o timurovskom hnutí. Skutočnosť bola naozaj taká, že sa zakladali družstvá, aj deti pri-

tom pomáhali, boli záškodníci, ktorí podpaľovali, ničili i zabíjali, ale prečo mali byť rozhodnými činiteľmi a osloboditeľmi od týchto zloduchov v knihách pre mládež desaťročné – dvanásťročné deti?

Jasne sa tu prejavuje, čo urobí autorova odtrhnutosť od života. Vytváranie obrazov skutočnosti v kanceláriách, medzi štyrmi stenami, nevyhnutne vedie k jej skresľovaniu. Poznanie skutočností samo ukáže autorovi, čo je nástojčivé, čo je pravdivé a presvedčivé.

V tomto čase veľmi vážne zaznievalo zo všetkých strán to, čo sa označovalo menom socialistická objednávka. Ujala sa najmä v literatúre pre mládež. Nejednen autor ju chápal v zmysle čisto komerčnom. Pritom uznesenia strany a vlády, z ktorých tieto objednávky vyplývali, boli vyvolané naliehavými, reálnymi potrebami. Bolo to volanie života, mnohostranný zápas, ktorý sa odohrával okolo nás. Ak prichodila soc. objednávka zhora, bola vyvolaná tlakom zdola; diela vzniklé na jej základe mali ovplyvňovať ľudí pri riešení zložitých otázok, dávať živé a životné do ich riešenia. Autor by sa bol musel prehrýzť do základov týchto problémov, ak ich chcel v diele pravdivo riešiť. Tohto nebolo, a tak si autori vymýšľali všelijaké nezvyčajné príhody a do nich vovádzali neskutočných hrdinov. Spisovateľ má byť bystrý psychológ a didaktik, ktorý musí predbehovať tak učiteľov, ako aj rodičov. Tu je tiež jedno z tajomstiev úspechov v stvárňovaní detských postáv, ktoré dýchajú pravdivosťou. Nejasno vo videní a chápaní vytvorilo deti, ktoré nemali nič alebo len veľmi málo detskosti, detskej úprimnosti, naivnosti i bystrosti, zvedavosti, lapajstva, ale boli to, ako ich správne nazvala naša kritika, „detskí starci“. Nejednen z autorov cítil, že jeho hrdinovia vytvárajú činy, ktoré sú nad schopnosti a sily detí, ale nechcel ustúpiť. Naopak, vybíjal klin klinom, snažil sa ich zachrániť múdrou rečou. Prozaici tu šli ruka v ruku s básnikmi i dramatikmi.

Napríklad dvanásťročný až trinásťročný chlapec Gajdoš v knihe Trieda bojuje hovorí: „I dejiny Ameriky začínali sa vlastne potom, keď ju dobyvatelia urvali Indiánom.“ – Jeho kamarát Giláš odvráva: „Ty tu len rečníš bez zákonitého podkladu!“

V zbierke Pioniersky pochod je báseň Naše pole a v nej autorka hrá na tej istej strune, keď dáva deťom v rozhovore s rodičmi do úst takéto slová:

„Dlho sme presviedčali našich:
– Pozri sa, otec, pozri, mať,
sám sa vždy človek nahrďlačí,
treba už medze rozorať.

My, vaši potomkovia mladí,
dedičia vaši, hovoríme vám:
Nechceme polí úzke rady,
my chceme širočizný lán!“

A do tretice v divadelnej hre Živý kútik pioniersky vedúci hovorí k pionierom: „...Vyspelejší pionieri majú pre socializmus vychovávať každé dieťa, ba aj rodičov, keď to treba!“

Citáty vybrané celkom náhodne, ale práce tohto tematického okruhu sú nimi priam zamorené. Nájdeme v nich deti filozofov, politikov, ideológov, vynikajúcich agitátorov, organizátorov. Všetky sú dielom špekulácie autorov, oni ich vymysleli, snívali o nich, a preto v dielach vychodia ako neskutočný sen. Autori splácali vulgarizátorstvu vysokú daň.

Tu kdesi mal vyrásť aj hrdina novej doby. Pri takomto prístupe k látke nebolo možné mu vyrásť. Nebolo hrdinu, ku ktorému by bolo dieťa priliplo, ktorý by ho bol celkom zaujal, ktorý by sa bol stal natrvalo jeho priateľom. Ktože vie tak úprimne súcitiť, milovať hrdinu, prežívať s ním všetky radosti a žiaľ ako dieťa? Čím má hrdina viacej znakov spoločných s čitateľom, tým mu je bližší, tým je skutočnejší. Čím viacej miesta zaujme v srdci čitateľa, tým mu je drahší. Vzťah dieťaťa k hrdinovi vyrastá na citoch. Čím ich hrdina mocnejšie prežíva, tým viacej si pripútava čitateľa k sebe. Ale toto mocné citové žitie hrdinu je podmienené tým, ako ich prežíval autor.

Veľa ráz sa nám predstavuje detský hrdina len v detských šatách. Zabúdame, koľko hrdinov z radov dospelých ľudí si dieťa zamilovalo. Detská literatúra je nielen literatúra o deťoch. O to ide, koľko má hrdina vlastností, ktoré sú hodné čistej, horúcej lásky našich mladých a detí. Malá myšlienka nemôže vytvoriť veľkého hrdinu. Mnohí naši hrdinovia z rozprávok a románov svoje hrdinstvo len hovorili a o to menej prežívali. Takýto hrdina stráca znaky hrdinu hneď, len čo prestane hovoriť. Puto spájajúce čitateľa s hrdinom nesmie povoľovať pri nijakom počine. Ani vtedy, keď sa hrdina mylí, keď kráča nepravou cestou, ani vtedy nesmie strácať jeho srdce teplotu. Dieťa vidí, že je hrdina na zlej ceste, má o neho obavu, je plné starostí o neho, ale v hĺbke srdca žije odhodlanie pomáhať mu v každej chvíli. Táto účasť na prežívaní utrpenia hrdinu dá hrejivý a povzbudzujúci pocit radosti, keď nakoniec víťazí. Víťazstvo hrdinu nie je len slávobrána, ktorou nakoniec prechodí, to je aj jeho prehra, no nikdy nie ústup.

Je potrebné zastaviť sa ešte u jednej črty týchto rozprávok a románov. V každej z nich sa stretávame s postavou triedneho nepriateľa. Zima má Cabráka, Moric zlođeja a šmelinára Klepáča alias Dobrotku, Čepčeková Koreňa, Horák gazdu Duptáka, Zelienska pytlakov – našli by sme ich celú galériu v dielach prozaikov i dramatikov. Nemožno tvrdiť, že by nepriateľ bol zmizol februárom 1948. Naopak, obliekol neviditeľnejšie šaty, prichodí s rafinovanejšími trikmi, zákernejším spôsobom dáva znať, že žije. V prózach pre dospelých sa práve negatívne postavy lepšie darili, autori pre mládež ani tu nemali najšťastnejšiu ruku. Zámer, prispôbovať negatívnu postavu kolektívu, s ktorým mal prísť do styku, ho hodne skresľoval a obliekal do rúcha hlupáka, netrebného, nešikovného človeka, ktorého vždy bystrý detský kolektív zneškodnil. Autori si tu našli zaujímavú strednú cestu – záškodníka obdarili priezračnou dávkou netrebnosti a deti zasa povýšili hodnou dávkou superbystrosti.

Ak sa dnes niečo pýta, tak sú to diela dobrodružné. Autori ponajviac spájali motívy dobrodružnosti s postavami rozličných pokrivených individuí. Mnoho ráz sa púšťala uzda do krajností. No aj dobrodružnosť má svoje cesty a hranice. Nie sú to len vrahovia, zloději, diverzanti, polícia, čierne noci, strašidelné miesta, dobrodružnosť má aj svetlejšie farby. Záľuba autora v temnote ubíja aj čitateľa. Odtiaľto je najkratšia cesta ku krvákom, v ktorých sa topí mládežnícka literatúra Západu.

Dobrodružnosť väzí v napätom očakávaní, kedy a ako zvíťazí dobro nad zlom, ako aj kedy sa spravodlivý boj víťazne skončí. V srdci dieťaťa i vtedy, keď hrdina zahynie, musí ostať nakoniec hrejivý pocit víťazstva pravdy a spravodlivosti.

Treba nám ešte odpovedať na otázku, či bolo správne, že tieto a takéto diela vznikli, alebo či by bolo bývalo lepšie, keby sa neboli objavili na knižnom trhu? Myslím, že víťazstvá sa rodia aj z poznávania chýb a z ich odstraňovania. V poznávaní chýb je do veľkej miery aj záruka úspechov v ďalšom vývine. Nie je teda chyba, ak tieto diela, znamenajúce ponajviac prehry, vznikla, väčšou chybou je to, že nepokračujeme, poučení chybami, na začatej ceste i za cenu nových nezdarov. Spisovatelia, ktorých prístup k týmto témam diktovalo srdce, boli v jasnejšom svetle, než sme dnes. Skutočnosť ich pálila a burcovala, cítili povinnosť povedať slovo, aby zasiahli do boja, ktorý sa v našom živote rozvíril na všetkých stranách. Myslím, že pre spisovateľa je čestnejšie, ak siaha do ohňa i za cenu, že sa popáli, ako stáť trochu ďalej v múdrej opatrnosti, aby mu oheň neublížil. Ohňom, o ktorom hovorím, bol a je aj dnes život našich malých i mladých v rodine, v škole, vo verejnosti. Siahť k jeho problémom je povinnosťou, ťažkou, ale čestnou každého spisovateľa.

Odklon od súčasnosti

Tak sa mi pozdáva, že našu literatúru pre mládež, respektíve jej tvorcov trápí choroba, ktorú voláme malou objavnosťou. Malou objavnosťou postenkávame ani nie v oblasti témy, ako skôr v umeleckom prístupe k nej. Pravdaže, k objavnosti treba aj istej skúsenosti a odvahy. Treba aj priebornosti a pevnej vôle hľadať a začínať znova, ak by sa pokus nepodaril. Ako by sme sa obávali toho, čo predsa trápí každého opravdivého umelca – to ustavičné hľadanie, skúmanie, ustavičná nespokojnosť s tým, čo vytvoril. Ale práve prirodzenosť dieťaťa priam núti autora, aby stále hľadal, objavoval nové a nové témy a stále novým a novým, osobitným spôsobom ich stvárňoval, dával do nich nové farby a nové tóny, ktoré by čitateľa sýtili. Dieťa je osobnosť v prudkom vývine, v každej hodine dochodí v ňom k zmenám. V základe je jeho cit rozložený na epickej hladine, dieťa chce veľa vedieť, veľa poznať, preniknúť do mnohých vecí – tu pramení známa detská zvedavosť. Orgány vnímania sa rozvíjajú práve tým ustavičným osvojovaním si nových a nových pojmov, predstáv, obrazov, skúseností a ich zaraďovaním do pamäti. Nesmieme zabúdať, že s týmto rozvojom sa rozširuje aj škála citová. Vzájomné vzťahy poznaného, intenzita vnemov, farbitosť predstáv, to sa všetko odráža v citovom živote dieťaťa. Práve v období, keď sme tak úporne zápasili v hľadaní témy, celkom sme zabudli na túto stránku detskej duše. V tom boli korene suchárstva, diela neboli nabité vzruchom, neboli preteplené mocnými citovými zážitkami. Tému sme objavili, ale nepodarilo sa nám do nej vdýchnuť čaro pravého a mocného umeleckého zážitku.

Nemohlo byť ináč, ako že diela M. R. Martákovej a M. Jančovej zapôsobili takou silou. Obidve autorky si zastali na pevnej pôde. Nedali sa strhnúť špekulatívnosťou, ktorá tak prišla do módy, ale začali na osobitných cestách. Boli to cesty, ktoré nestratili spoje s tradíciou vybudovanou Vansovou, Podjavorinskou, Kráľom, Ondrejovom. Diela, ktoré sa zmocňovali tém zo súčasnosti, robili skoky, obracali sa napospol

chrbtom k literárnej tradícii, videli pred sebou chiméru nového sveta, ktorý vtedy žil len v chaotickom zrode.

Obidve autorky sa pozorne zamysleli nad tým, odkiaľ prišli zmeny, ktoré formujú svet a život v súčasnosti? Kde boli korene a kam siahali? Čo vyrastie na týchto zdravých základoch? Otázku si kladli správne a správne im vyšla aj odpoveď. Práve tá istota v pohľade na skutočnosť, ktorú poznali, práve ten mocný zážitok, ktorý vyrástol z poznania, im dal správny smer a prístup k téme. Silný umelecký účin ich ochránil a obrátil pred ostňami kritiky, ktorá v prvých časoch tiež vajatala a len neskoršie našla pevnú pôdu pod nohami i pred požiadavkami, ktoré prichodili z oficiálnych miest, a postavil ich do čela tvorivého prúdu. Ich diela prehovorili hlasom, akého v novej tvorbe nebolo počuť.

V Piesni o Váhu sa rozospievala autorka, ktorá žila s riekou od mala a videla a vedela, čo prinášal „otec Váh“ liptovským sedliačikom a za dávnych dávien chudobným poddaným liptovských pánov. V jej speve žije ozvena toho, čo počúvala Martáková z úst starých materí a dedov. Skoro v každom verši cítiť tajomné príhody a báje, ktorými opriali starí túto slovenskú riek. Vie oživiť pred našimi očami pravdivo a úchvatne Váh v letnej noci, hrajúce sa a poskakujúce vlnky, vie napodobniť ich reč, ich hru, znenie melódie, čo sa rinie z tej divnej hry.

„...Chrbát, bočky samá vlnka –
tak si v lúčoch slnca žblnká
rozihraný mladý Váh.“

Tak isto vie zobrazieť zdivené vlny, keď sa „otec Váh“ rozbesnie a zaberá zem, polia, topí, odnáša, ničí, vraždí.

„...V súmrak prejde jasná chvíľa.
Voda ani múr sa chríľa,
tu chliev strhne – zrúti strom.

Váh sa zduje na obludu,
vystrie naraz sto ramien.
Sťa zbojník sa zmenil v tvári:
zbíja, vraždí po chotári,
úrodu vzal všetku v plien.“

Ale Martáková vie zajasť aj nad tým, aký je mocný človek, čo skrotil Váh; Váh divoča, zurvalca, čo ho, nezbedníka, prinútil slúžiť. Čo premenil Váh – zlostného giganta, ničiteľa – na Váh, ktorý musí pomáhať, tvoriť, budovať.

Kým pre Martákovú boli spomienky pozadím, na ktorom nakreslila obraz dnešného sveta a naznačila aj, kadiaľ a kam sa bude ubierať, zatiaľ Jančová zaviedla mladého čitateľa do tichého oravského domca a necháva ho prežívať jeden biedny život, plný starostí a bolesti. Martáková, aj keď opisuje starých ľudí, najstrašnejšie vykorisťova-

ných, je plná viery, že je to nie večnosť. Jančová ostáva so svojou melanchóliou v celom diele. Aj tam, kde sa ústa starej matere usmievajú, cítiť horkosť, prameniacu z uvedomovania si nezaslúženého, nespravodlivého osudu, ktorý niesla na pleciach. Pieseň o Váhu je hrdinská symfónia, v Rozprávkach starej matere znie tichá, citlivá melódia. Príznačné je zakončenie jedného i druhého dielka. Martáková radostne volá:

„...Stavba hrdo pnie sa k nebu
a ja hľadím bez slova,
jak nám v pevných brehoch plynie
po radostnej domovine
Váh náš – šnúra perlová!“

Posledná veta M. Jančovej Rozprávok znie: – Ale teraz je jar. V tráve pri plote kvitne púpava.

Vychodí nám tiché uzmierenie po hlbokom prežívaní osudov malého chorého dievčatka a starej matere. V tom zmierlivom tóne akoby ti niekto skrytý za prečítanými riadkami šepotal: – Prešla zima, teraz je jar. Po nej príde leto... Pritom si plný viery, že sa zima nevráti. Totiž zima, zobrazená v časoch, o ktorých hovorí Jančová ústami starej matere. Je jar a v nej sa rozvíja náš život. Správny prístup k téme dosahuje mocné účinky.

Ale tu badáme v našej literatúre pre mládež niečo ako odklon od súčasnosti. Od roku 1953 nevyšlo okrem Bendovej Nezábudiek ani jedno dielo so súčasnou tematikou. Nechcem tvrdiť, že ide o nejaký vedomý, únikový, heretický odklon, ale jasne vidieť, ako sa viacerí autori zahľadeli do minulosti, ktorú prežili. Vzniká viacero diel s tematikou spomienok. Do spomienok sa ponára D. Št. Zámostský, Mária Haštová, na nich stavia Elena Chmelová, knihou spomienok je nová práca Martákovkej Chlapčekomu leto i Mladosť M. Figuli. Spomienky nútia dieťa, aby porovnávalo život kedysi a dnes. Aj spomienkou posúvame myslenie dieťaťa dopredu, na toto nesmie spisovateľ zabúdať. Ale spomienka nemá ostávať len spomienkou; v pohľade na minulosť sa vyrovnávame s prítomnosťou. Kedysi bolo tak, dnes žijeme ináč. Prečo a pre koho sa tak pomery zmenili? Dieťa sa domýšľa a práve v tom domýšľaní, poznávaní zákonitosti vývinu života ľudskej spoločnosti, je prínos. Téma je lákavá, ale čím sa jej bude viac autorov chápať, tým bude nebezpečenstvo zošedivenia bližšie.

Tvárou k minulosti

Aj letný pohľad na našu históriu postačí, aby sme zistili skutočnosť, ako slovenský človek vo vážnych historických zvratoch, v časoch, keď dochodilo v minulosti k rozhodným zmenám v živote nášho národa, obracal svoj pohľad do histórie. Predovšetkým to boli spisovatelia a cez ich diela sa zamýšľali aj čitatelia. Skoro ne-nájdeme medzi našimi staršími spisovateľmi takých, ktorí by sa vo svojom diele ne-boli dotkli histórie. Naša literatúra pre mládež môže s uspokojením bilancovať to, čo urobila na poli historickej rozprávky, románu. Iste tento i keď skromný, ale sľubný rozmach, nie je náhodný. Keď som hľadal príčiny tohto i kvantitatívneho i kvalitatív-

neho prínosu v pomere k ostatným tematickým oblastiam, pokúšalo ma niekoľko otázok. Či je príčinou tohto odklonu k historickej tematike väčšia obľuba autorov v histórii proti súčasnosti alebo je to širší rozhľad? Či tu nejde azda o únik alebo o možnosť menšieho rizika? No, keď som si premietol cez napísané diela jednotlivých autorov, upustil som od týchto úvah, a stotožnil som sa s náhľadom, že je to celkom prirodzená vec a pevne sa viaže na našu tradíciu.

Len si spomeňme, akú úlohu hrali diela s historickou tematikou v časoch „hitlerovského temna“ v Čechách a „klerofašistického temna“ na Slovensku. Čo nám tieto knihy prinášali a čo nám dávali! Koľko z nich vyplynulo útechy a posily pre ďalší boj. Ako sme v nich poznávali, že sme nie sami a nie len teraz je národ v situácii, že musí trpieť. Aká to bola posila z histórie, keď sme si znova a znova uvedomovali, ako sa národ v minulosti spamätával a rozmetával ako bleskom prišery temna. Ako ostávali ako skoro jediné spojivo medzi Čechmi a Slovákmi zväzky diela Alojza Jiráska. Posila z histórie to bola, ktorá dávala nezvratný pocit istoty, keď sa na vlnách banskobystrického vysielача roku 1955 nieslo to ohnivé historické – Mor ho! – do všetkých kútov našej vlasti. Myslím, že v mladom srdci, kde sa začína rozvíjať a pevnieť vzácny cit, ktorý sme nazvali socialistickým vlastenectvom, obrany z našej minulosti veľmi veľa znamenajú. Nesmieme si zastierať skutočnosť, že v závrtných zmenách, v akých žijeme, majú ľudia pocit istej bezradnosti, rozpačitosti, nerozhodnosti, niečo ako obavy pred budúcnosťou. Ako tu treba hlbokého, pôsobivého a presvedčivého slova, že je to všetko nezvratiteľný, zákonitý tok dejín. Práve do mladých sŕdc treba klásť pevný základ vlastenectva, ktoré ho bude viesť a môcť vytrhnúť z pochyb a zapáliť ohňom, ktorý spaľoval srdcia husitských bojovníkov v boji za lepší život. Len si zájdime do našich škôl na hodiny dejepisu alebo literárnej histórie a zadivíme sa, ako málo sa v týchto hodinách našej mládeže dáva! Ako málo tieto predmety podnecujú, zapalujú.

Boli sa ozývali kedysi hlasy, že Slovensko má veľmi chudobnú históriu, ba boli i také, ktoré tvrdili, že ju Slovensko nemá. Pravdaže, ak prekryvame históriu pojmom kráľov, slávnych vojvodcov a politikov, ktorí viedli víťazné vojny, ktorí obracali celé krajiny na prach, vraždili a ničili, čo ľudský um a ruky stáročia budovali, potom by Slovensko naozaj bolo chudobné na históriu. Nemalo slávnych panovníkov, ani slávnych vojvodcov a nevedelo výbojné vojny. Bol tu len malý národ pod Tatrami, ktorý žil a žije. V spleti záujmov, na krížnych cestách v srdci Európy, celé stáročia vykoisťovaný a ubíjaný, žil a žije. Či tento fakt nie je dostatočný, aby sa nášmu mladému občanovi nedala odpoveď na otázku: Ako to, že tento národ nezahynul? Naša nová marxistická veda nám odhaľuje príčiny, prečo sa tak nestalo. Naša vlasť má pohnuté dejiny a treba, aby sme obrazy týchto dejín denne stavali pred tvár našej mládeže. Práve dnes a práve v našej škole treba dávať príležitosť, aby cestou pôsobivých umeleckých diel z histórie zamýšľali sa naši mladí nad tým, ako sme žili a aká bola cesta do našej prítomnosti. História nie je nijakou mŕtvou vecou, nijakou starinou, ktorá leží a odpočívá v pokoji. Dejiny, to je ustavičné rodenie sa nového. To, čo v tomto desaťročí sa rodí, bude dospievať v budúcom a prinesie úrodu v ďalšom. Čo sa rodilo a za akých podmienok rástli a vyrástli ľudia, ktorí mali posunúť tok dejín dopredu

a nakoľko ho posunuli. Ak sa tak nestalo, aké boli príčiny, ktoré bránili vyrásť pokrokovým ľuďom a pokrokovým časom. Človek, pán sveta, podmaniteľ a vládca prírody sa tohto hrdého postavenia nezmocnil nejakým zázračným skokom. Bola to cesta meraná krôčikmi i polkrôčikmi a neraz koleso dejín akoby bolo zastalo. Malého občana nepresvedčíme len čistou vedou, treba nám sýtych, umeleckých obrazov, ktoré utvrdia v mládeži to, čo mu podáva učebnica dejín.

Ján Domasta bol napísal viacero historických rozprávok, no najďalej zašiel v knihe Vzdychy spod dereša. V nej si dal veľmi vážnu a treba priznať i veľmi aktuálnu úlohu zobrazit' v beletristických obrazoch tri hlavné obdobia vo vývine ľudskej spoločnosti – otrokárstvo – feudalizmus – kapitalizmus. Teda široká koncepcia, ktorú autor len sčasti zvládol. Myslím, že naša spisba historická sa nebude môcť uberať touto cestou. Autor má v knihe historické skutočnosti, udalosti i osoby pevne začlenené do jednotlivých časových úsekov, ale mu chýba to, čo je umelcovi najvlastnejšie – vidieť a vytvoriť to zvláštne ovzdušie minulosti. Z riadkov stále cítiť pach archiválií, dakedy veľmi zbežne prelistovaných. Cítiť ich viac, ako vôňu, ktorou dýcha to-ktoré storočie. Každé storočie má svoju reč, svoje myslenie, má vlastné tieň i svetlá, pokrok i ústup. Domasta neraz sklzá do úlohy popularizátora historickej vedy a to, myslím, nie je úlohou historickej rozprávky ani románu.

Opačný prístup k látke má Ľudo Zúbek, precízny znateľ histórie, ktorý desaťkrát premyslí vec, kým ju napíše. Zúbek pristupuje k téme znútra. Nesústreďuje dej zo širokého uhla do jeho žeravého stredu, ale naopak. Vychodí z tohto bodu – u Zúbka je to vždy historická osobnosť alebo osoba (Ján Kupecký, Hrebenda, dr. Jesenius) – a dej otáča v tento postup vždy bezpečný. Neraz sa stáva, že z toho žeravého stredobodu sa vyžiarí priveľa tepla, ktoré jednako len nestačí zohriať miesta na obvodě deja do patričnej miery. Zúbkov široký rozhľad v téme ho veľa ráz rozptyľuje. Jeho dielo priťahuje viac tou historickou precíznosťou než emocionálnosťou. Osobnosť žiarí ohňom a to, čo ju obkolesuje, dýcha často historickou vedou.

Zúbkovi ostáva prvenstvo v priekopníctve slovenského životopisného románu. Nezvolil si na tomto úseku ľahkú cestu. Treba si uvedomiť, že najmä postavy našich dejín pozná mnoho čitateľov neraz dosť podrobne. Autor je v stálom nebezpečenstve, že môže hru prehrať. Môže povedať iba to, čo je historickou skutočnosťou – to často čitateľ pozná – a jednako musí byť v rozprávke alebo v románe nekonečne viac. Nemožno zaviaznuť na dlhých úvahách, kde by povedzme niekto druhý alebo tretí, prípadne autor sám, hovoril to, čo má plasticky žiarit' zo samého hrdinu (Jar Adely Ostroluckej má takéto nedostatky).

Ale autor nemôže ani nadnášať. To je Charibda, kde tiež hrozí autorovi stroskotanie. Aj naši najvyznikajúcejší dejatelia boli ľudia, neraz s ľudskými slabosťami a nedostatkami. Tu treba veľmi bystré oko, aby vedelo vyvážiť, koľko a čoho dať do diela, aby splnilo svoju úlohu. Krásne je súžitie čitateľa s hrdinom v takomto diele, keď z jasnej postavy sála sila, ktorá vedela toľko vytvoriť a mnohého sa zriekať, ktorá vedela trpieť, ba i umierať za svoju pravdu a presvedčenie.

Myslím, že našej mládeži treba dnes osvetľovať takéto deje a postavy našej histórie.

Pohľad na súčasnosť

Slovenský spisovateľ pre mládež po nesmelých krokoch, o ktorých sme hovorili v prvej časti referátu, akoby bol rezignoval, ako keby sa chcel zriecť práva, ba povinností, zasahovať svojím slovom do procesu vytvárania osobnosti socialistického človeka. Uteká napríklad od školy, ako keby bola nejakým mŕtvym miestom, kde by sa veľmi málo alebo nič nedialo. Zatým je škola stále miestom plným kvasu a búrlivého života. Mladosť prudko rastie a život školy sa stále tvrdšie a častejšie zráža so životom rodiny.

V prvej časti sme hovorili o zobrazení triedneho nepriateľa v dielach zo súčasnosti, ale myslím, musíme dnes hľadať nepriateľa aj na iných miestach. Jestvuje nepriateľ stokrát nebezpečnejší a zákernejší než najrafinovatejší záškodník. Jestvuje vážny rozpor medzi školou a rodinou, medzi výchovou v rodine a výchovou v škole. Jestvuje vážny rozpor medzi deckom a rodičom. Jestvuje, i čo sa veľmi často ozývajú fanfáry o socialistickej škole a novej mládeži, ktorá si donedávna dávala také hrdé prímeno – mládež Gottwaldova.

Nie je nebezpečné, ak vzbĺkne ideologický boj medzi dvoma protivníkmi, ktorí sú potencionálne rovní. Nebezpečnejšie je a obyčajne beznádejné, ak stojí slabý protivník proti silnému. Ak stojí dieťa proti dospelému, dieťa proti vlastnému rodičovi. Ak má bojovať dieťa s ešte nespevnenými základmi pokrokového myslenia proti rodine slepo veriacej, že je pravda na jej strane. Za rodičom nestojí len väčšia rozhladenosť, mocnejšia sila argumentov, ale tu stojí v zálohe to najmocnejšie – autorita rodiča. Socialistická škola nevyčiarkla zo svojho programu pestovanie lásky a úcty k rodičom, rešpektovanie autority rodiča. Ak hovorí škola, povedzme, že kolektívne hospodárstvo je jedným z podstatných podmienok socialistického štátneho a spoločenského zriadenia – je to v poriadku. Tu ešte niet rozporu medzi školou a rodinou. Ale ak povieme dieťaťu, že treba uskutočniť tento systém hospodárenia aj v miestnej obci – tu sa rodič vzbúri, vzprieči a prehovorí tvrdo: Nie! Ak sa dieťa postaví na svojich ešte slabých nohách a odváži sa zaprotirečiť mienke rodiča povedzme v otázkach náboženských, berie ho starostlivá mať pod opateru a neraz so slzami v očiach vyvracia písmenko po písmenku všetko, čo tvorilo prvé uhlové kamene základov pokrokového myslenia. Dieťa sa obyčajne poddáva bytosti, ktorá mu je na svete najdrahšia, poddáva sa matke. Dieťa sa ocitá v týchto bojoch, o ktorých neprenikne obyčajne ani správička do sveta, samé, samotinké. Povedzme si, že dieťa predsa len nekapituluje do dôsledkov a bezpodmienečne, no tým, že sa denne vracia do ovzdušia, rozrušujúceho sústavne jeho formulujúce sa pokrokové náhľady, že je denne vystavované stálemu sa zrážaniu dvoch protismerných prúdov, stáva sa nerozhodným, apatickým. V takomto položení sa ťažko ustalaže báza jeho presvedčenia. V našej literatúre nemáme ešte obraz tohto nerovného boja.

Ale tento vnútorný nepriateľ má aj druhú tvár.

Táto druhá tvár nepriateľa sa ukazuje tam, kde sme ju azda najmenej čakali. Ak sa pozornosť našej verejnosti k niečomu obracia, tak sú to iste na prvom mieste naše deti. Pre ne sme vytvorili a vytvárame tie najoptimálnejšie podmienky; dieťa je priam opradené starostlivosťou, čo je koniec-koncov správne. Len v tej starostlivosti

akoby sme neboli zbadali, že sa nám stále hustejšie ukazujú príznaky vyrastania náročností detí voči rodičom, voči učiteľom, voči škole, voči starším. Naši rodičia dnes stoja v pravej krížovej paľbe pedagogických zbraní všetkých kalibrov. V činnosti je škola so svojou pedagogickou propagandou, tlač, odborná tlač, ktorá si čím ďalej tým v širšom rozsahu nachodí cesty do našich rodín, rozhlas, film. To všetko dáva netušené možnosti, aby si naši rodičia osvojili základné vedomosti z pedagogiky. Žiaľ, veľmi často sa účinok tejto paľby prejavuje v tom, že si rodičia tvoria – mnoho ráz si to ani neuvedomujú – malú modlu, pred ktorou keď všetci neklakajú, tak aspoň úctivo snímajú klobúk z hlavy.

Hádam na nižšom stupni vekovom by to ani nebolo také nebezpečné; nebezpečné je, keď dieťa rastie a vyrastá v takomto prostredí a keď v takomto prostredí aj odrastie. Nepoznalo starostí a ani ich nečaká v živote. Kým sú naši mladí v škole, v ústavoch pracovných záloh, ešte to ide, ako ide; horšie je, keď sa mladý človek vymkne spod vplyvu tých činiteľov a začne žiť po svojom. Starostí niet, pretože na každého čaká zamestnanie, kde podľa toho, ako sa vie obracať, aj slušne zarobí. Vedomie neodvislosti udúša v ňom neraz pocit potreby vzdelávať sa, študovať, čítať, byť členom ČZM, pracovať v masových organizáciách – viesť, byť na čele – predchodiť. To, čo získal v rozhlade, sa stráca, zužuje a takýto mladý človek má potom celkom blízko, blízkučko k potápkárskym móresom, ktorému hovejú všelijaké rodokap-sy a modromy. Tu je jedna zo základných príčin, že táto pliaga tlačeného slova ešte stále u nás žije a otravuje. Veľa ráz toto roztrasené povedomie, neustálený charakter, nevyjasnený svetonázor, ktorý robí z našich mladých ľudí – ani rybu ani raka – nachodíme aj v ľuďoch, ktorí si obliekajú zväzácke košeľe, nosia odznaky zväzákov. Veľa mladých sa nám takto vyšmykne a potuluje sa životom bez mladého entuziazmu, zdravého pátosu a optimizmu v srdci. Naša spoločnosť raz navždy odstránila takú mladosť, akú prežívali Čenkovej deti, no nevedeli sme doteraz v týchto deťoch vytvoriť pevné a nepodvratiteľné záruky, že splnia úlohu, ktorú im dáva Lenin: vybudovať, vytvoriť socialistickú spoločnosť.

Aj tohto sme sa, inžinieri mladých duší, skoro nedotkli.

Nechcem ani najmenej tvrdiť, že sa naša mládež vo všeobecnosti ocitá v takomto položení. Nie, vieme, že medzi mládežou máme takých, ktorí sa rútia proti každému víchru; búrlivákov, čo dobývajú pozície poctivým úsilím, ktorí nepoznajú nijaké triky a podfuky. Ich pomer k ľuďom, k práci, k povinnostiam je ten najkladnejší, je taký, aký by sme radi dosiahnuť u väčšiny našej mládeže. Vidíme týchto mladých v školách, nájdeme ich v závodoch, na stavbách, na brigádach, v družstvách, vidíme a počúvame ich ako diskutérov a rečníkov na konferenciách, zjazdoch s radom odznakov na hrudi. Ale práve títo svojou prácou, horúcim zápalom, statočnosťou, ideologickou pevnosťou, čistotou myslenia, žiariaci mladým entuziazmom zakrývajú neraz celé záplavy kalných vôd. Oficiálne mienky a prejavy nám neraz jasne hovoria, že sa tvoria práve v ovzduší zjazdov a konferencií, kde sa reční, tleska, skanduje, kde je radosť a nadšenie. Ale kde je toto nadšenie a radosť v živote – v školách, v závodoch, na poliach?

Mladí by mali vidieť v našich dielach vlastné detstvo, vlastnú mladosť. Mali by sa vidieť pri práci i zábave, mali by vidieť svoj pomer k rodičom, k verejnosti. Tu by bolo

treba zamýšľať sa im nad tým, kam vedie nepoctivosť, nevzdelanosť, nepokrokovosť, prázdne myslenie, krpatosť. Tým, že sme vyhlásili našu školu za školu socialistickú, ešte sa nám nezmenili mladí na anjelov ani učitelia na anjelov strážcov.

Koľko sme toto dlžní našim pionierom a zväzákam! Nebadať ešte ani v literárnych dielach ten jemný, do očí nebijúci pomer, skutočný rozdiel medzi pionierom a nepionierom, zväzákam a nezväzákam. V našej literatúre obyčajne žije dobrý pionier a nedobrý pionier. Necítiť jemne zahladené hrany charakteru mladého človeka, ktorý prešiel životom pioniera a zväzáka, ktorý sa raz má stať členom strany. Necítiť tých tichých sŕdc, ktoré sa vedia v čas potreby vzbúriť, ktoré vedia vzbĺčať, skypieť.

Červená pionierska šatka je znakom krvi a ohňa. Krv je živá a životodarná, oheň svieti, zahrieva a spaľuje. Aký krásny je prímer života pioniera a symbolu, ktorý nosí na krku. Pionieri nie sú masou, ktorá pochoduje v smútočnom pochode, ani nemysliacim telesom, podliehajúcim prísnej drezúre. Hravosť, dravosť, zdravá bezstarostnosť, sú v našich dielach o deťoch a mladých zriedka znakmi, ktoré charakterizujú postavu pioniera. Či by sme nemali ukázať, v čom je tá zdravá radosť, pionierska radosť a veselosť.

Ak má tento zjazd dať smernice do budúcnosti, jednou z nich bude iste aj to, že život mladých musí prejsť do ohniska našej tvorby. Bol som na slovenskej konferencii o literatúre pre mládež hovoril, že by nebolo od veci, keby sa naši spisovatelia zblízka poďívali na školu. Nebolo by na škodu, keby sme si vzali záväzky odpracovať dva-tri roky ako radoví učitelia niekde ďaleko od Bratislavy. Sú príznačné riadky, ktoré napísala E. Chmelová koncom minulého roku do Pravdy, kde s uspokojením kvitovala skutočnosť, že spisovatelia čím ďalej, tým vo zvýšenej miere chodia do terénu, aby načerpali skúseností pre svoju prácu. Spomína, ako jeden zo spisovateľov žil v horách na Kysuciach, druhý meškal pod Rozsutcom a tretí si pobudol v Nízkyh Tatrách. Ale aké by to bolo, keby E. Chmelová bola mohla napísať, že na Kysuciach v istej jednotriedke žil jeden, v Terchovej v škole druhý a niekde pod Poľanou na osemročke tretí spisovateľ. Myslím, že takýto kurz razil aj Michail Šolochov vo svojom diskusnom príspevku na XX. zjazde KSSZ. A myslím si aj to, že bez prežívania skutočného života, skutočných starostí i radostí, bez bezprostredného pohľadu naň sotva zvládneme danú tému, ktorú, opakujem, budeme musieť postaviť do centra našej tvorby.

Nová rozprávka

V našej literatúre má rozprávka hlboké korene. Kedysi ňou a v nej žila prozaická tvorba a na druhej strane máme obrovské bohatstvo ľudových rozprávok, povestí, báji, ktoré vytvoril náš pospolitý človek. Ak boli kedysi podmienky a pohnútky pre priam prekypujúcu fantáziu našich starých rozprávačov, ktorí nielen rozprávali, ale aj tvorili rozprávky, nepominuli ani dnes. Koľko smelosti, obrovskej odvahy, bystrého videnia a fantázie, odvekej túžby, ktorá žila v srdci človeka, je vyjadrené v rozprávkovom deji o zakliatych horách, sklenených vrchoch, slncových koňoch, podzemných zámkoch. Dnes ako keby sa nám strácali tieto smelé a odvážne pohľady, fantázia akoby dostávala veľmi krátku uzdu, zostáva pozemná, nízka. Bojí sa vy-

letieť k oblohe a zakrúžiť vo výšinách, bojí sa pohrúžiť pohľad do širokých obzorov, naopak, klopíme pohľad, nevieme, či bojazlivo, či stydlivo k zemi.

Tvorcovia našich ľudových rozprávok nevideli ani najnepatrnejšiu odrobinku toho, čo vidíme my, a jednako mali niečo, čo – zdá sa – chýba nám. Mali v duši nespútané túžby povzniesť sa z prachu zeme, preklenúť míľovými krokmi diaľne diale, prekračovať okruhy zemské, zostupovať do hlbín zeme, meniť zakliate hory, ktoré nič nedávali, nič nerodili, na úrodné polia. Či vari preto, že pokrok v každom smere vykročil takým prudkým krokom, otriasli sa základy starej a zdravej fantázie? Ale je nezvratný fakt, že naši malí neprestali túžiť po týchto a takýchto rozprávkach. Sú ľudia, ktorí sa boja výšok, spisovateľ sa ich nikdy nebál. Naopak, vábili ho, volali ho.

„...Keby ja bol orol – vták,
vytel by nad oblak!“

Tak spieval pred rokmi náš smelý Janko Jesenský. Kam to siahajú tvoje túžby, slovenský spisovateľ?! Básnik, žijúci pred sto rokmi, zalietal tam, kde dnes stojíme my. Myslím, že materialistický svetonáhlad nie je ani nechce byť reťazou, ktorá by človeka pripútala k zemi. Naopak, dáva mu mocné krídla pre smelý rozlet. Nebolo by nijakým hrdinstvom, keby sme na týchto krídlach zmáhali len prízemné výšky a diaľky, ohraničené krajovými hranicami.

V posledných časoch sa slubne rozrástol žáner rozprávok, ktoré sa tematicky viažu k prírode. Je však zaujímavé, ako sa aj tu ukazujú nedostatky vyplývajúce z malej objavnosti. Nejednen náš autor si pod pojmom príroda, predstavuje les; akoby sa príroda začínala a končila lesom. Len si všimnime názvov kníh: Horička, hora, Rozprávky z hôr, Zo starej horárne, Medvedí rok, Z poľovníckej kapsy, Zo stromu na strom... Príroda je nielen les, príroda je aj potôčik, čo tečie pod naším oknom, aj stará jablôň na dvore, malý červíček v predčasne dozretom jablčku, aj kus uhlia alebo rudy sto metrov pod povrchom zeme, aj kvapôčka rosy na stebielku trávy. A všimnime si len našich mladých mičurincov. Neverili by ste, aký obrovský tábor týchto pokusníkov nám rastie v škole i mimo nej. A neverili byste, aké krásne úspechy tieto deti dosahujú.

Myslím, že sa na tomto poli dostal najďalej R. Moric s knižkou Z poľovníckej kapsy. Zaviedol mladého čitateľa do kysuckých hôr a rozvíja pred malým čitateľom podivné príhody, ktoré sa stávajú v starých lesoch a ktoré môže objaviť len oko, ktoré veľmi úzko žije so životom lesa. Autor vedel nájst pre tieto nezvyčajné príhody aj primerané vyjadrenie. Odhaľovanie takýchto podivných príhod láme v človeku návyky povrchných pohľadov na to, čo žije okolo nás, ale treba si uvedomiť, že krása a napínavosť je aj v najjednoduchších veciach, s ktorými sa človek denne stýka. Treba, aby úspešní autori – Moric, Ondrejov, Ponická, Haštová – objavovali aj tieto tajomstvá. Koľko kúzla a príťažlivosti je v takej prostej Prišvinovej rozprávočke – Sýkorky. Príhoda s tetrovom v Moricovej knihe je naozaj zaujímavá, ale o koľko by viacej dala dieťaťu rozprávka povedzme o čerešňovom lístku, ktorý odrazu začína v jeseni blednúť, žltnúť, potom očervenie, nakoniec očernie a opadne. Čo sa to robí s drobným lístkom? Kam sa podieva farba? Prečo sa lístok mení?

Úlohou týchto rozprávok je odhaľovať „tajomstvá“, ktorými sa príroda zastiera. Tu kdesi sa začína aj boj proti tomu „božiemu“ v prírode, v ktorej sa čím ďalej, tým viac stáva človek neobmedzeným pánom. Človek sputná riekú, vybuduje priehradu, postaví hydrocentrálu a prinúti riekú slúžiť. Elektrina roztáča kolesá v továrni, v hutných halách rozpúšťa kov, oživuje tisíce zariadení, ktorými človek znovu a znovu a ďalej a hlbšie preniká do tajov prírody. Myslím, že budeme musieť častejšie vyjsť zo zelených lesných zátíši do hukom a pohybu naplnených fabrických hál. Slovensko sa mení na krajinu priemyslu a aký to má ohlas v našej literatúre? Či sú azda naši malí občania nie zvedaví na to, ako prebieha táto nedozerná premena, v čom tkvie a čo spôsobuje? Aký bude život, až táto premena prejde? Pýtajte sa učiteľov a povedia vám, aké ticho zavládne v triede, keď sa učiteľ rozhovorí o tom, aké perspektívy stavia pre nás socializmus a komunizmus.

Práve tu sa stretáme s prvkom, ktorý dáva umeleckému dielu príjemnú, lahodnú a nad všetko pútavú farbitosť a príťažlivosť – s revolučnou romantikou, o ktorej hovorí Boris Polevoj, že bez nej by nejestvovalo dielo Arkadija Gajdara. City, ktoré objímali srdce autorovo pri tvorení diela, prenášajú sa aj na čitateľa. Ak v našej tvorbe nachodíme malú mieru tohto podstatného tvorivého prvku, je to iste následok tých povrchných pohľadov na život, o ktorých sme už hovorili. Slabé alebo nijaké prežívanie osudov hrdinov autorom vnáša aj do tvorby málokrvnosť, priesačnosť, suchosť. Citové vzruchy, ktoré sú ešte v nie dostatočnej miere kontrolované rozumom, dávajú pôdu, na ktorej vyrastajú romantické sklony v srdci dieťaťa. Dieťa sa im rado poddáva. Preto tak pozorne počúva rozprávky o bájných bytostiach, preto verí, že breza plače, že vtáčik-letáčik hovorí ako človek, preto si vytvára v mysli rad hrdinov skutočných i vysnených, rado sa, najmä v hrách, ponára do obrazov, ktoré v jeho duši vyvolali rozprávky. Tento romantický prvok v mladej duši nevysychá ani neskoršie. Volanie po dobrodružných, fantastických rozprávkach je výraz túžob, vyplývajúcich z romantických nálad, vytvorených mocným citovým vzruchom. Tu pramení aj volanie po ľúbostných motívoch v našej tvorbe, tu pramení aj smäd po lyrike a poézii.

M. R. Martáková bola napísala báseň Ranená breza. Je v nej popisnosť, len popísané veci nestoja, sú živé, aktívne. V piatich slohách obsiahla celú tragédiu brezy. Autorka si nevybrala nejaký vzácny strom, ale prostú briezku, stojacu na okraji lesa a zo skutočnosti, že deti do nej pozatínali sekerkou a strom začína vysychať, utvára neobyčajne pôsobivý, citový obraz znejúci až baladickou melódiou. Znejú v nej nálady, s ktorými sa stretáme v starých piesňach a baladách. Nie teda vychytávaním slov, otrockým prešíváním a napodobňovaním, ale svojským prenášaním toho zvláštneho čara, smútku, melodičnosti, tak ako sa rodila z tragédie, prežívanej človekom, ktorý baladu skladal. Romantika je nielen minulosť, žije aj v našom každodennom živote. Žije medzi našimi deťmi, na púťach pionierov, na poliach mladých mičurincov, v pionierskych táboroch, na rekreáciách, v poli i na vode, na dedine i v meste. Nájsť týchto hrdinov, nájsť tie vzrušujúce príhody, rozzvučať struny srdca, v duchu tradícií našich starých rozprávačov a spevcov – to osvieži a oživí našu novú rozprávku.

Reč

Aj najvtipnejšia myšlienka stráca na účine, ak je nie vyjadrená priliehavým slovom. Spech, v ktorom žijeme, prax, s akou sa pracuje s rukopismi, nijako nepomáha autorom. Spech mnoho ráz zapríčiní, že autor nerobí to, čo robia a robili aj najúspešnejší spisovatelia – hotovú vec niekoľkokrát prepísať. Ako sa v mladej mysli utvárajú prvé základy myslenia, tak sa tvoria aj prvé základy vyjadrovania. Ak si má dieťa osvojiť a zamilovať poklady materinskej reči, musia byť v knihe a musia byť odiate čistým rúchom.

Práve na najnižšom stupni, kde dieťa ešte nečíta, len počúva, malo by každé slovo plynúť hladkým tokom, každý veršík by mal znieť zvratmi, naplnenými obsahom a pritom stavanými najvyšš úsporne. V tvorbe pre najmenších najviac zaznievajú lacné rýmovačky, slovká zhladávané čisto pre rým. Nejednen autor v snahe dosiahnuť zvučný rým zabúda, že slovo má aj obsah, že vo veršíku musí byť aj myšlienka. Nijako nemožno kladne prijať takú rýmovačku z knihy Detský rok, ako je básnička Bukvica.

„Z mešteka – ježteka
vypadne: – Puk!
Vypustí korienky,
narastie buk.“

Autorka chce povedať deťom, že z pichľavého obalu bukvice vypadne semeno a z neho vyrastie strom – buk. V slovenčine síce máme meštek, prštek, noštek a máme ježka, psička, vtáčka. Ježteka nemáme. Alebo napíše, že z mešteka niečo vypadne, len čo vypadne, to nedopovie: Miesto toho napodobí puknutie bukvice slovom – „puk“. Ale ktoré dieťa príde na figel? Každé bude veriť, že z mešteka – „ježteka“ vypadne – „puk“.

Všimnime si naproti tomu vtipnú hru slov v nenáročnej básničke Krajčírka z tej istej knihy:

„Šijem košieľočku tenkú
pre bábiku Magdalienku.
Druhá bude hrubá,
pre pajáca Kuba.“

Nejednen náš básnik povážlivo znižuje mieru, keď píše pre najmenších. Čím kratšie štvorveršie, tým viacej starostlivosti vyžaduje tak po stránke formálnej, ako aj po stránke obsahovej. Treba dodať, že naše mamičky veľmi rady kupujú lepoprelá a učiteľky materských škôl neraz zabíjajú čas nacvičovaním prázdnych a prázdnotou hučiacich veršíkov.

Čo nám tak približuje Pieseň o Váhu? Nie je to len fabula, ale najvyšš pôsobivá melódia slova, verše plné myšlienok a dojmov, každá hláska vyvážená a presne odstupňovaná. Ani úspech Rozprávok starej matere nezaručuje len fabula. Sú to poväčšine každodenné príbehy, ktoré rozpráva Jančová ústami starej matere, ale jej reč ich vie tak vyzdvihnúť, ukázať v takom svetle, že pútajú čitateľa od prvého slova po posledné.

Sú autori, ktorí v prihorlivej snahe byť najvyš ortodoxnými, sa priam zháňajú po rečitých výrazoch, po jazykových zvláštnostiach, akoby nimi chceli dokázať, aký vysoký je kult ich reči, ako je úzko spätá s rečou ľudu. Krása reči je nie v tomto, práve zvraty, ktorými dúfajú alebo sa snažia dosiahnuť írečitosti, trčia v kontexte viet ako koly v plote. Každý autor má vlastný spôsob vyjadrovania, vlastný slovník, vetnú skladbu, reč má istú melódiu, podľa ktorej sa dá určiť, kto spieva a o čom spieva. Myslím si, že výrazy ako – „Ty hadí turôň“, „potôčik sa riavi“, „prebehol cez hlbokú skotňu“, „lapám ho za škuty“, ktoré som len letkom vybral z knihy Rozsutecké poklady, nijako neobohatia autorkinu reč a vonkoncom nič nedajú ani čitateľovi. Rozhodne nemožno súhlasit s používaním hrubých výrazov, naturalizmov v knihách pre mládež, ani vtedy, ak nimi autor chce charakterizovať či už povahu alebo duševné rozpoloženie človeka. V spomenutej knihe nájdeme aj takéto výrazy: „Goldo bol taký rydzgoň gambatý“, „...vypálím ti krčmu, zabijem ti otca a teba naostatok. Prašina!“, „Len mu raz po hrdle prešiel nožom“. Možno, že sa dieťa s podobnými v živote stretá, ale to nijako neopravňuje autora, aby ich v knihe pre deti uvádzal.

Krása myšlienky je neraz podmienená aj krásou reči. Výstižným príkladom na to sú naše ľudové porekadlá a príslovia, piesne a rozprávky. Tu musí slovenský spisovateľ pozornejšie hľadať a učiť sa, dôkladnejšie sa zamýšľať a neustále skúmať, v čom je tá krása včarovaná do slov a viet, vytvorených na horách, dolách, pod strmými bralami, v tóni, storočných stromov, vo chvíľach radosti i žiaľu človeka, ktorý ich tvoril.

Novou cestou

Posledné desaťročie nám ukazuje, akú cestu urobila slovenská spisba pre mládež i to, akú cestu prekonalí jednotliví autori. Vidno, ako nejeden dospieval, ako sa vyrovnával, ako hľadal a nachodil svoje miesto pre tvorbu, ako správne volil objekt, o ktorom písal. Ukazuje nám toto desaťročie, kam priviedla autorov statočná práca, horúci vzťah k deťom, k mládeži. Ukazuje nám aj, kam vedie povrchnosť a plytký ponor do problémov. Neznamená to, že sme dobyli všetky pozície, ktoré stáli pred nami. Hovorili sme o chybách, ktorých sme sa dopustili, ukázali sme si, kde sú páličivé miesta, kde sú prázdne miesta, kde mal spisovateľ zasiahnuť.

Dr. J. Poliak v závere svojho referátu na celoštátnej konferencii o literatúre pre mládež povedal: „...Naša prevratná doba a naša detská literatúra potrebuje predovšetkým čisté a bojujúce srdcia, v ktorých bude horieť čistý plameň mladého Fraňa Kráľa...“

Druhé desaťročie nášho nového života musí dokázať a ukázať, či naša literatúra týchto spisovateľov má alebo nemá. Či to, čo vzbĺklo v uplynulom desaťročí, boli len slamené vatry, alebo ohne, vytvárajúce životodarnú žiaru a teplo. Ja som plný viery, že naša vlasť, prežívajúca neslýchané premeny, má statočných budovateľov, ktorí tieto premeny tvoria a stvorí a má aj statočné srdcia spisovateľov, ktorí obraz tohto blkotu obrovských plameňov vo svojich dielach uchovávajú pravdivý, strhujúci pre tieto i budúce pokolenia! (*Hlučný potlesk.*)

PŘEDSEDAJÍCÍ: Děkuji Jozefu Horákovi za jeho referát. Zítra ráno začne jednání v 9 hodin referátem Vítězslava Nezvala a Alexe Matušky o české a slovenské poezii. Tím končím dnešní zasedání.

(Konec zasedání v 18.53 hodin.)

3. den

Úterý 24. dubna 1956

PŘEDSEDAJÍCÍ JIŘÍ MAREK: Soudružky a soudruzi, zahajují třetí den našeho sjezdového jednání. Dříve než vás seznámím s programem dnešního dopoledne, žádal bych vás hned na začátku, aby se zlepšila kázeň v přítomnosti ve sjezdové místnosti. I když v kuloárech je také slyšet referáty rozhlasem, přece vaše nepřítomnost zde není příjemná ani diskutujícím, ani těm, kteří mají referát. Kromě toho si všiml této skutečnosti také náš tisk.

Na programu dnešního dopoledne je především referát soudruha Vítězslava Nezvala. Potom uděláme malou přestávku. Pak promluví někteří naši zahraniční hosté a následuje referát soudruha Matušky. Teprve po těchto dvou referátech navrhujeme diskusi, poněvadž se bude týkat jedné věci – poezie. Má někdo jiný návrh na program? (*Nikdo se nehlásil.*) Není tomu tak.

Dávám slovo soudruhu Vítězslavu Nezvalovi, který promluví o některých problémech současné poezie.

VÍTĚZSLAV NEZVAL: Soudružky a soudruzi, milí přátelé i nepřátelé.

Nejsem kritik, estetik, teoretik – jsem básník. Pro tento referát je to výhoda i nevýhoda. Výhoda v tom, že dlouholetá básnická praxe umožňuje mně celkem bezprostředně vidět do básní, o nichž mám mluvit. Básníka může leckdo lecčím oklamat, nikoliv však poezií. Nesedne na lep dobrým úmyslům, různým programovým a jiným záměrům, těžko uzavírá kompromis tam, kde ho uzavřít nelze. Nevýhoda básníka, který má podat systematický obraz o básnících své doby, je právě v té jeho neschopnosti uzavřít kompromis. Jsem v rozpacích, mám, či musím-li připustit, že desítky a sta knih veršů, které svým kvantem dělají mně mžitky před očima, jsou většinou výplodem dobré vůle, žel jenom dobré vůle. Na rozdíl od kritika, který pokládá za svou samozřejmou povinnost soudit, je básník, zvláště v poměru k svým kolegům, k lidem své profese citlivější, rozpačitější. Nechápu například, jak mohl před několika lety Ivan Skála, v jehož knížkách se čtou verše, kterým nechybí mnoho k tomu, aby jedním uchem vstoupily do člověka a druhým ho prostě opustily, odsoudit způsobem, pro který je těžko najít jméno, Viktorku a jiné básně Jaroslava Seiferta, básníka, který je už dnes klasikem v nejkrásnějším slova smyslu, klasikem živým, životním a moderním. Je mi líto, že tato slova, na adresu Ivana Skály, nemohu anulovat tím, že bych citoval z jeho knížek, a rád bych to udělal, verše tak význačné, že bych vás s ním usmířil. Cituji z něho:

„Bojovný, dynamický
dějepis v našich hlavách,
otázky leninismu,
traktorů síla dravá,

krátký kurs našich dějin
a bolševická kázeň,
úvodník v Rudém Právu,
koncert, sport, horká lázeň,

to vše je pětiletká.“

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.